

CSALÁD – ÉRTÉK – TÉR

TANULMÁNYOK A CSALÁDI ÉRTÉKEKRŐL

SZERKESZTETTE:
PÁRI ANDRÁS ÉS GYORGYOVICH MIKLÓS

CSALÁD – ÉRTÉK – TÉR

Tanulmányok a családi értékekről

CSALÁD – ÉRTÉK – TÉR

Tanulmányok a családi értékekről

Szerkesztette:
Pári András és Györgyovich Miklós

KINCS

KOPP MÁRIA INTÉZET
A NÉPESEDÉSÉRT
ÉS A CSALÁDOKÉRT

SZÁZADVÉG

Budapest, 2023

© Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért, 2023

Kiadja: Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért

Felelős kiadó: Fűrész Tünde elnök

Olvasószerkesztő: Szigeti László

DTP / Design: Protzner György

Nyomda: Gelbert Echo Print KFT.

ISBN 978-615-6447-09-8

A Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS) kiadványai
(nyomtatott és e-könyv formátumban) megrendelhetők az intézet
könyvesboltjában: www.ekonyv.koppmariaintezet.hu

Tartalomjegyzék

Előszó	7
Gyorgyovich Miklós: Módszertan.....	9
Gyorgyovich Miklós – Pári András: A család(fogalom) pluralizálódása a magyar társadalomban	13
Nagy Tímea – Horváth–Varga Anikó – Hannos Gábor: Fókuszban az apák – A kiskorú gyermeket nevelő férfiak szerepe a háztartásban	37
Kozák Kökény – Uhljár Péter: A párkapcsolatban élők láthatatlan munkára szánt idejének megoszlása	55
Papházi Tibor – Uhljár Péter Ferkis Anna – Kapdebo Ágnes: Fiatal felnőttek gyermekvállalása: tervek és motivációk.....	71
Nyírády Adrienn – Nagy Krisztián Alex Vas Éva – Kozák Kökény – Székely András: A családok támogatásának megítélése a magyarok körében..	91
Markos Valéria – Zenovitz Lili: A párkapcsolat típusa és gyermekvállalás.....	111
László Tamás: Válás és vallásosság – attitűdök a családdal és a házassággal kapcsolatban	125
Ludescher Melinda – Trásy Lilla – Rövid Irén: A nőtlenek, hajadonok együttélési mintázatai és házassági szándékuk	139

Major Enikő – Gyorgyovich Miklós Ludescher Melinda – Székely András: A vallásosság összefüggései a családi állapottal és a gyermekvállalással	163
Fűrésztünde – Gere Dömötör – Stefkovics Ádám: Családi értékek a mai Magyarországon a politika, a vallás és a területiség dimenziójában	177
Bocz János György: Házasságban szebb az élet?! A házasságban élők jóléte, elégedettsége és a családalapítással kapcsolatos attitűdjei Magyarországon	191
Raffael Mónika – Szabó Dorottya – Csete–Makay Mónika: A magyarországi cigányság hazai megítélése a romák és nem romák körében	217
Salamin Géza – Bocz János György – Uhljár Péter: Területi különbségek a családi értékekkel kapcsolatos attitűdökben Magyarországon	237
Pári András – Papházi Tibor Trieb Mariann – Agócs Gergely: Öröklődő családi minták: a testvérszám és a gyermekvállalás kapcsolata.....	267
Bocz János György – Pári András – Kollár Dávid: A jövedelmi (materiális) illetve posztmateriális helyzet és a gyermekvállalási tervek kapcsolata	281
A kötet szerzői.....	306

Előszó

Miként azt Magyarország Alaptörvénye is rögzíti, együttélésünk legfontosabb keretei a család és a nemzet, a nemzet fennmaradásának biztosítéka a család, amelynek gyarapodása nélkül fenntartható fejlődés és gazdasági növekedés sem lehetséges. 2010-től kezdve a családok váltak a magyar nemzet legfontosabb értékévé, a családok védelme és támogatása, a családvállalás ösztönzése és a demográfiai mutatók javítása közös nemzeti üggyé vált. A családbarát fordulat a tudományos életben is új fejezetet nyitott, a témában megjelenő számos kutatásnak, felmérésnek és elemzéseknek köszönhetően pedig időről időre megismerhetjük a magyarok benyomásait, tapasztalatait és narratíváit a családdal összefüggő területeken.

Jelen kötet a magyar emberek családi értékekkel kapcsolatos meglátásait, attitűdjeit elemzi, amelyhez a Századvég Közéleti Tudásközpont Alapítvány 2021-es „A családok helyzete a magyar társadalomban” című kutatása szolgált alapul. A hatvanezer fő bevonásával készült adatfelvétel során a Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS) és a Századvég Közéleti Tudásközpont Alapítvány kutatói olyan témákat jártak körül, mint a család működése, a családdal, a házassággal és a gyermekvállalással kapcsolatos értékrend, a családpolitikai intézkedések megítélése, valamint a vallásossággal és a cigánysággal kapcsolatos attitűdök. Ennek mentén a KINCS gondozásában most megjelent kiadvány tizenhat tanulmányban dolgozza fel a családdal, azon belül a család fogalmával, a családi szerepekkel és a családtámogatások jelentőségével, a házasság fontosságának megítélésével, a házassági szándékkal, a párkapcsolati típusok szerepével és gyermekvállalási hajlandósággal kapcsolatos eredményeket.

A 2021-ben felvett adatok alapján elmondható, hogy a magyarok többsége a hagyományos családképet tartja a legjobbnak. A házasság intézménye széles körben elfogadott értéknek számít, amely a vallásos emberek körében még népszerűbb, ők nagyobb valószínűséggel kötnek házasságot és vállalnak gyermeket, sőt ezekben a körökben a nagycsaládosok aránya is magasabb. Jó hír, hogy a fiatalok ugyanúgy kétgyermekes családmódelben gondol-

kodnak, mint korábban, ami lehetővé tenné, hogy a magyar társadalom elérje az egyszerű reprodukcióhoz szükséges gyermekszámot, ugyanakkor a 30 év alattiak fiatalok csak akkor látják alkalmasnak az időt a családalapításra, ha tanulmányaikat befejezték, stabil jövedelemmel rendelkeznek, és tartós párkapcsolatban élnek.

A magyar lakosság a családok és a gyermekvállalás támogatását fontos értéknek tartja, és egyetért azzal, hogy a családok, a családalapítás, a gyermeknevelés támogatása, sőt a családbarát mentalitás megerősítse közös nemzeti cél és feladat. Ennek tudatában a továbbiakban is megkérdőjelezhetetlen az aktív családpolitika folytatásának szükségessége, amelynek eredményeként biztosított lesz a magyarság megmaradása.

Budapest, 2023. november

Fűrész Tünde
Kopp Mária Intézet
a Népesedésért
és a Családokért elnöke

Kenyeres Kinga
Századvég Közéleti
Tudásközpont
Alapítvány igazgatója

Módszertan

A kötetünkben megjelent tanulmányok alapja a Századvég Konzorcium *A családok helyzete a magyar társadalomban* című 2021-es őszi adatfelvétele,¹ amelyben szakmai együttműködő partnerként vett részt az előkészítéstől kezdve a Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS).

Az adatfelvétel – a keretszerződéssel összhangban – kvantitatív (kérdőív) és kvalitatív (fókuszcsoporthoz) elemeket is magában foglalt.

Kérdőívünket a magyar felnőtt lakosság körében vettük föl, úgynevezett CATI-módszerrel, húszperces időkeretben. Alapkérdőívünket hatvanezer fős mintán, négy alkérdőívünket egyenként tizenötezer fős almintánkon kérdeztük le. A kapott eredmények a KSH 2016-os mikrocenzusa alapján nem, kor, iskolai végzettség, településtípus szerint, illetve régiós szinten reprezentálják a teljes magyarországi felnőtt népességet. Az elemzésben közölt (a teljes mintára vonatkozó) sokasági adatok a hatvanezer fős minta esetében 0,4, a tizenötezer fős alminták esetében 0,8 százalékpontos „mintavételi hibával” értendők. A mintavételből fakadó esetleges hibákat iteratív súlyozással korrigáltuk a KSH 2016-os mikrocenzusa által közölt demográfiai arányoknak megfelelően.

A kvantitatív adatfelvétel során, a vizsgált témák széles körű és árnyalt megragadása érdekében, a hazai² és nemzetközi³ gyakorlathoz igazodva alminták alkalmazásával dolgoztunk, aminek révén egyszerre lehet csökkenteni a kérdezés hosszát és növelni a vizsgált kérdéskörök, praktikusan a feltehető kérdések számát. Az egyes alminták mérete és a kérdőívek tematikája a következők szerint alakult:

---

1 A kutatás az Innovációs és Technológiai Minisztérium (jogutódja: Technológiai és Ipari Minisztérium) és a Századvég Konzorcium között létrejött, JTF/886/2020-ITM_SZERZ iktatószámú vállalkozási szerződés keretében készült.

2 Vö. Magyar Ifjúság 2008, 2016, 2020

3 Vö. World Value Survey, European Value Study

- Közös kérdésblokk (38 adatfelvételi pont): $n = 60\ 000$ fő
  - Tematika:
    - Szociodemográfiai jellemzők
    - A családtematikával kapcsolatos legfontosabb kemény változók és attitűdkérdések
- I. alminta (30 adatfelvételi pont): $n = 15\ 000$ fő
  - Tematika:
    - A családdal kapcsolatos értékrend
    - A házassággal kapcsolatos értékrend
- II. alminta (20 adatfelvételi pont): $n = 15\ 000$ fő
  - Tematika:
    - Vallásosság
    - A válás megítélése és megélése
- III. alminta (36 adatfelvételi pont): $n = 15\ 000$ fő
  - Tematika:
    - A munka és a család összeegyeztetése
    - Egyedülálló szülők
    - Apaszerepek
- IV. alminta (33 adatfelvételi pont): $n = 15\ 000$ fő
  - Tematika:
    - Az elmúlt tizenegy év családpolitikai intézkedéseinek megítélése
    - A cigánysággal kapcsolatos társadalmi attitűdök

A családdal kapcsolatos tematika mélyebb narratíváinak megértése érdekében fókuszcsoportokon keresztül is megvizsgáltuk a lakosság benyomásait, tapasztalatait, narratíváit a családdal összefüggő különböző területeken, amelyek a következők voltak:

- A cigányság családdal, családpolitikával, illetve a cigányság értékrendjével kapcsolatos véleményei.
- Tizennyolc évesnél fiatalabb gyermeket nevelő apák családdal, családpolitikával, illetve az apaszereppel kapcsolatos meglátásai.

- Kisgyermeket⁴ nevelő szülők családdal, családpolitikával és a gyermekesek számára igénybe vehető támogatásokkal, ellátásokkal kapcsolatos véleménye.
- 18–29 éves, gyermekvállalást határozottan tervező fiatalok családdal, gyermekvállalással, családpolitikával kapcsolatos attitűdjei.
- 18–29 éves, a gyermekvállalást határozottan elutasító fiatalok családdal, gyermekvállalással, családpolitikával kapcsolatos attitűdjei.

A vizsgálat során tizennyolc fókuszcsoportot szerveztünk hat-hat fő bevonásával. Az első három csoport körében négy-négy darab, míg a fiatalok egyik és másik csoportjával három-három darab beszélgetést folytattunk.

A beszélgetéseket szakképzett moderátorok vezették, a megrendelő minisztériumot képviselő Novák Katalin korábbi családokért felelős miniszterrel és a KINCS szakértőivel is egyeztetett vezérfonalak alapján. Az eredményeket az egyes csoportok mentén dolgoztuk fel, az interjúkból származó idézetekkel alátámasztva megállapításainkat.

A fókuszcsoport sorszáma	Szűrési szempontok	Az interjúalanyok jellemzői
1.		
2.		
3.	Magukat cigány/roma származásúnak tartók	
4.		
5.	Apák, akiknek van tizennyolc év alatti nevelt gyermekük	Tizennyolcadik életévüket betöltött, legalább szakiskolai végzettséggel rendelkező személyek
6.	(csoportonként négy-öt fő egy háztartásban él a gyermekével, egy-két fő elvált, és külön él tőle)	
7.		
8.		
9.	Hatévesnél fiatalabb	A csoportok demográfiai szempontból
10.	gyermeket	(nem, kor, iskolai végzettség,
11.	nevelő szülők	foglalkozás, településtípus) heterogének voltak.
12.		
13.		
14.	Gyermektelen, 18–29 éves fiatalok	
15.	(fele-fele	
16.	arányban 18–23	
17.	és 24–29 évesek)	
18.		

1. táblázat: A fókuszcsoportok szűrési szempontjai és az interjúalanyok jellemzői

A tizennyolc fókuszcsoportot az adott csoportra specifikus szűrőfeltételek mellett szerveztük meg. A szervezés során figyelembe vettük a résztvevők

⁴ Hatévesnél fiatalabb gyermeket (is) nevelők.

életkorát, iskolai végzettségét, foglalkozását és lakhelyét is, hogy széles spektrumban fedjék le a magyar felnőtt társadalmat. Ezek alapján tizen-nyolc év fölötti személyeket vontunk be, lakhelyük szerint falusi, kisebb és nagyobb városi, valamint fővárosi lakosokat, akiknek legalább szakiskolai végzettséggel kellett rendelkezniük.

A család(fogalom) pluralizálódása a magyar társadalomban

Bevezetés

Napjainkban is, de valójában már évtizedek óta (vö. Giddens 1987) lezáratlan tudományos, politikai és ideológiai viták tárgya a család fogalmának meghatározása. A terület hazai és nemzetközi kutatása is történelmi időkre nyúlik vissza. A családi élettel összefüggő átalakulások első markáns irányai Európában a gyermekvállalási hajlandósággal kapcsolatos attitűdökben jelentek meg. A demográfiai szakirodalom alapján az 1950–60-as évek baby boomja után jelentősen visszaesett a termékenységi ráta (Van de Kaa 2002; Elzinga–Liefbroer 2007; Lesthaeghe 2010). A gyermekvállalási kedv csökkenésével egyidejűleg az anyák első gyermekük vállalásakor betöltött átlagos életkora is emelkedett (Frejka et al. 2008). Mindez a második demográfiai átmenet elméletével függ össze szorosan (Lesthaeghe 2010; Roy 2021), ami a párkapcsolatokra, a gyermekvállalásra és a családi életre inkább negatív, mintsem pozitív hatást fejtett ki.

A stabil párkapcsolat, házasság a gyermekvállalás előszobája: korábban a demográfiai életút során a gyermekvállalást megelőzte a házasságkötés. Demográfusok szerint a korábbi kétkeresős családmodellben a házasság domináns szerepe megszűnt, hazánkban különösen az 1990-es évektől kezdve, aminek a hátterében a gazdasági bizonytalanság és a lakhatási nehézségek álltak (Philipov és Dorbritz 2003; Spéder 2005; Oláh 2015). A kétkeresős családmodellel jellemezhető országokban a házasságkötések későbbi életkorra tolódtak, és ezzel az első gyermek vállalásának időpontja is.

A család tudományos célú definíciói, tulajdonképpen a családra vonatkozó értelmezések irányzatai rendkívül széles spektrumon mozognak. A különböző tudományágak – a jogtudománytól a pszichológián keresztül a szociológiáig (statisztikáig) – eltérően határozzák meg a család fogalmát, tehát összetett és több nézőpontból vizsgálható fogalmi definícióval van dolgunk.

Magyarország Alaptörvénye a következőképpen definiálja a családot (L. cikk): „Magyarország védi a házasság intézményét mint egy férfi és egy nő között, önkéntes elhatározás alapján létrejött életközösséget, valamint a családot mint a nemzet fennmaradásának alapját. A családi kapcsolat alapja a házasság, illetve a szülő-gyermek viszony. Az anya nő, az apa férfi.” Ezzel összhangban a 2011. évi CCXI. törvény a családok védelméről így határozza meg a család fogalmát: „A család Magyarország legfontosabb nemzeti erőforrása. A társadalom alapegységeként a család a nemzet fennmaradásának biztosítója és az emberi személyiség kibontakozásának természetes közege, amit az államnak tiszteletben kell tartania.”

A szociológiai értelemben vett család fogalma kétségtelenül több jelentéstartalommal bővült az elmúlt évtizedekben, az új definíciós kísérletek száma és diverzitása is jelentősen növekedett (Andorka 1987; Cseh-Szombathy 1997; Frejka 2008; Engler és Pári 2022). A hagyományosnak tekintett családmódellet a férfi, a nő és az általuk nemzett (vagy akár örökbe fogadott) gyermekek közötti biológiai és jogi kapcsolatokat írja le, ugyanakkor – ideológiáktól függetlenül – látjuk, hogy számos (érzelmi kapcsolaton alapuló) háztartás¹ vagy emberi közösség összetétele nem felel meg ennek a képnek, a köznapi szóhasználat során mégis többé-kevésbé családnak nevezzük őket. Ez a heterogenitás és relatíve folytonos változás pedig azt idézi elő, hogy újra és újra nekifussunk legkisebb társadalmi egységünk meghatározásának. Az újabb családfogalmak sokféle kapcsolatot írnak le, amelyek akár egészen különböző szereplőket és struktúrákat foglalnak magukban (vö. Erera 2002; Gerber 2020). Ezek között megtalálhatók az egyedülálló szülői családok, a tágabb családi kapcsolatokat magukba foglaló nagycsaládok, a többgenerációs háztartások, a helyettesítő szülői modellek, illetve – talán a legtöbb vitát kiváltó módon – az azonos nemű vagy a férfi-nő diádon kívül eső, esetleg nagyobb csoportok együttléte, kiváltképp, ha az azonos nemű párok örökbefogadási joga is szóba kerül. Ha leegyszerűsítjük a kérdést, alapvetően két vélemény tábor kialakulását tapasztaljuk a közbeszédben, illetve a tudományos diskurzusban. Egyfelől azokat, akik a sokszínűséget természetes folyamatként megragadva, megengedő módon a családfogalom sokszínűsége mellett érvelnek, másfelől azokat, akik egyfajta válságként tekintenek a hagyományos férfi-nő kapcsolaton túlmutató érzelmi kapcsolatok családként való értelmezésére.

---

¹ Tehát a lakhatási céllal együtt élőkből álló háztartásokat, például az albérlőtársakat, kollégiumokat nem számítva ide.

Látjuk, hogy a családmeghatározás pluralizálódása együtt jár a család szerepének és funkciójának a változásával is. Ez a fajta pluralizálódás pedig abba a helyzetbe hozza a társadalmat, hogy ideológiai háttértől függetlenül is újragondolja a család szerepét, és megközelítéseket dolgozzon ki a családhoz, főleg az együttélési szándékokhoz és a gyermekvállaláshoz kapcsolódó újabb kérdések és kihívások megoldására, amilyen például a multinuklearizálódás² (Roy. et al. 2021). A szociológiának tehát szükségszerű és állandó kutatási témája a család, illetve a fogalmi lehatárolások problémaköre.

Tanulmányunk célja, hogy átfogó képet adjon a családfogalom eddigi alakulásáról, ismertesse a legfontosabb trendeket a család definíciója terén, valamint a Századvég Alapítvány nagymintás családkutatása segítségével bemutassuk, hogy a magyar közvélemény milyen viszonyokat kapcsolt 2021-ben a család fogalmköréhez, és melyektől határolódott el.

A család fogalmának (át)alakulása

A család, illetve a háztartás fogalma évszázadokkal ezelőtt talán egyértelműbbnek hatott, mégsem volt egész pontosan lehatárolható (Hill és Rodgers 1964; Pesando et al. 2018). A két fogalmat korábban mind az emberek, mind a törvényalkotás, de a statisztika (így a népszámlálások) is általában az otthon együtt élő összes személyre értelmezték, ideértve akár a szolgálokat, cselédeket is. Ebben az esetben az úr, a gazda vagy gazdaszszony, azaz a „família feje” (Thirring 1938: 150) a háztartás vezetőjének is számított. Hozzá kell tenni azonban, hogy a nem vér szerinti kapcsolatban lévő, de – többnyire a család szolgálatában álló – személyek soha nem tartoztak a társadalomban széles körben elfogadott család fogalmába. Ők úgynevezett familiárusok voltak, tehát azok, akik a birtok és a háztartás működésének fönntartásában – beleértve akár a gyermekek ellátásában való aktív részvételt is – jelentős szerepet vállalva gazdasági és szolgáltató szerepkörben társultak a családhoz. Sok esetben a tulajdonos vagy a családfő bizonyos mértékű ellátási, gondoskodási felelősséget is viselt velük szemben, de a jogi és érzelmi kapcsolat csak kismértékben, illetve az éppen hatályos családjogtól eltérő módon jöhetett létre közöttük. Továbbá

---

2 A multinukleáris vagyis több családmagból álló családot kiterjesztett családnak vagy nagy családnak is nevezik. Tulajdonképpen ez a családtípus olyan családokból áll, ahol a nukleáris családon kívül nagyszülők, nagybácsik vagy unokatestvérek vannak a hozzájuk tartozó gyermekekkel is jelen vannak.

előfordult, hogy a fiatalabb házások is a szülőkkel éltek egy fedél alatt, illetve a megözvegyült vagy árva rokonok befogadása is szükségszerűen elterjedtebb jelenségnek számított (Somlai 1996: 19).

A család évezredekig kevésbé az intimitás, mint inkább a túlélés zálogát jelentette (Gottlieb 1994), azonban a reneszánsz és a felvilágosodás, majd a polgárosodás és iparosodás komoly változásokat hozott mind a család funkciói, a családalapítás motivációi, mind pedig a család- és háztartásszerkezet terén az euroatlanti övezetben. A közösségi támogatás és ellenőrzés háttérbe szorult, s a reprezentációs és termelő funkció mellett előtérbe került az intimitás és a pszichés védelmi funkció. A piacgazdaság fejlődése is rugalmas munkaerőt igényelt (Hareven 1993), ami szintén hozzájárult a család egyfajta individualizálódásához. A 20. század közepétől egyre inkább a nukleáris család lett a domináns struktúra Európában, a társadalom intimebb, a külvilágtól elzártabb közegévé alakulva. Az otthon és a munka elválása következtében jellemző tendencia lett a neolokalitás, azaz az utódok egyre nagyobb arányban költöztek távolabb eredeti családjuktól, így a család szinte egészen magán- és háztartási szférává vált (Laslett 1965; Rosenbaum 1974; Zinn 1979). Ezzel megváltozott a házasság szerepe is, és immár nem a gazdasági szövetség, hanem a nő és a férfi önálló döntéséből fakadó együvé tartozás került a fókuszterébe, s egyre inkább érzelmi harmónián alapuló boldogságot vártak tőle a felek (Hill és Rodgers 1964).

A háztartás ellátásának szerepei is egyre inkább átalakultak a nemek között: a férfiak is elkezdtek részt venni háztartásvezetési és gyermeknevelési feladatokban. Kopp Mária (2008: 254) szerint a magyar társadalom ebben a kérdésben ugyan lassabban lépett előre, de az ezredfordulón már hazánkban is erőteljesen jelen volt ez a szemléletmód.

Bár a „munkavállaló nőnek” a változó családmintákkal együtt változó képe még sokáig szokatlannak hatott (Somlai 1996: 22–28), egyre nagyobb volumenben jelentek meg a nők a munkaerőpiacon (Pongrácz 2001). Ennek egyik folyománya, hogy a házasságkötés immár nem feltétlenül jelentett gazdasági „kényszert”, ahogyan egy esetleges válás sem okozott feltétlenül végzetes egzisztenciális válságot a felek életében. A gazdasági szerepek fokozatos elhalványulásával egyre jobban megkérdőjeleződött az együttélés jogi vagy egyházjogi szentesítésének fontossága, létjogosultsága is.

A párkapcsolat egyre inkább „tisztá viszonyon”³ alapul (Giddens 1992), amelyet a felek szabad akaratukból választanak és tartanak fenn, így megkerülhetetlenül megjelenik a folyamatos mérlegelés, miszerint érdemes-e a kapcsolatot folytatni, ha már nem elégíti ki az individuális célokat és szükségleteket (Gyorgyovich et al. 2016).

A 20. század végén a párkapcsolatok átalakulása mögött az individualizálódás erősödése és az értékpreferenciában megfigyelhető hangsúlyeltolódások a korábbi családtípusokat elkezdték átformálni (Andorka 1992; Kopp és Skrabski 1992; Cseh-Szombathy 1997). A hagyományos család-szerkezet hazai helyzetét jól illusztrálja, hogy az új évezred első évtizedében a házasságon alapuló családok aránya jelentősen csökkent, míg az ettől eltérő család- vagy háztartástípusok, mint az élettársi kapcsolatok vagy az egyszülős családok aránya, illetve az egyedülállók hányada jelentősen növekedett (Vörös és Kovács 2013). A házasságkötések száma csak 2010 után indult újra erős növekedésnek. Mindazonáltal – mint látni fogjuk – jelentősen pluralizálódott a család szerepének, fontosságának, de akár létjogosultságának is a társadalmi felfogása. Az utóbbi évtizedben hazánkban a házasság népszerűsége magával hozta az egyéb párkapcsolati formák visszaszorulását, és a fiatalok jövőterveihez kapcsolódó Magyar Ifjúság 2020 eredményei szerint is a magyar társadalomra, különösen a fiatalokra jellemző a családcentrikus gondolkodás (Engler és Pári 2021).

A családtípusok átformálódása mögötti folyamatra adott válasznak alapvetően két iránya született és „feszül egymásnak”. Mindkét oldal kétségtelenül egyetért abban, hogy a család, abban az értelemben, ahogy rá tekintenek, az egyik, ha nem a legfontosabb társadalmi intézmény, amely védelemre szorul. Nem pusztán „liberális” vagy „konzervatív” szakírók, hanem az európai társadalom többsége is egy irányba néz e tekintetben (vö. Századvég 2023), azonban a család meghatározása, összetétele tekintetében eltérő álláspontokat képviselnek. Többek között Warner (1999) szerint a heteronormativitás⁴ korlátozza az emberek szabadságát, és szükség van a családi formák sokféleségére, beleértve az

---

3 A „pure relationship” Anthony Giddens fogalma egy új típusú intimitás leírására. Olyan kapcsolatot jelöl, amelyben a partnerek szexuálisan, érzelmileg és társadalmilag is egyenlők, s a kapcsolat csak addig tart, amíg mindkét partner elégedett vele, tehát a hagyomány vagy az elkötelezettség nem feltétlenül játszik szerepet benne.

4 Azaz a heteroszexuális kapcsolatok egyetlen normaként való elfogadása.

LMBTQ-kapcsolatokat is. Szerinte család az, amit az emberek annak tartanak, a szeretet, az odaadás és az elköteleződés pedig fontosabb e tekintetben, mint a szexuális orientáció. Stacey (1998) kritizálja, hogy a heteroszexuális házasság mintázatai nem alkalmazhatók az LMBTQ-kapcsolatokra, és hogy a család definíciója a hagyományos értelemben vett családra korlátozódik. Szerinte a család sokfélesége valójában a társadalom számára is előnyös, mert az embereknek lehetőséget ad a szabadabb életvitelre. De ennél elterjedtebb a Silva és Smart (1999) szerzőpáros megközelítése, akik a „családi gyakorlatok” diverzitását hangsúlyozták. Ez nem zárja ki a heteroszexuális kapcsolatok és a házasság központi jellegét, de távolabb mutat rajta, tehát a családra egy „szélesebb körben zajló társadalmi trendeket követő, folyamatosan változásban lévő társadalmi intézményként tekintenek” (Szalma és Takács 2022:10). A modernizációnak tehát az az egyik hatása, hogy egyes szerzők, eltérő vehemenciával, de a hagyományos családkép kizárólagosságát egy többé-kevésbé korlátolt szociális rendszer maradékának tartják. Ezzel szemben a tradicionális családfelfogás szerint gondolkodók körében éppen a modern családszerkezetek sokféle megközelítése és a családfogalom túlfeszítése okoz aggodalmat. Kopp Mária és Skrabski Árpád meglátása szerint a korábbi családmodellek feloldódása inkább káros hatásokkal járt, hisz korábban világos kereteket nyújtott a nemek közötti szerepelosztás. A szülők és nagyszülők befolyása az utódok értékrendjére és viselkedésére természetes volt, ahogy az is, hogy a fiatalok a családi, szomszédási és baráti kötődéseik által tanulták meg az alapvető készségeket, értékeket. A családi életre nevelésnek rendkívül meghatározó szerepe van, különösen az iskoláskorú gyermekek körében (Engler et al. 2020). Ezeket az emberi fejlődés szempontjából kulcsfontosságú kapcsolatokat és folyamatokat a modern társadalom alapjaiban zilálta szét, így az önazonosság kialakulásának az alapja került válságba. Kopp Mária és Skrabski Árpád felhívták a figyelmet, hogy az életre szóló elköteleződés hiánya azért is okoz gondot, mert a változó és egyre bonyolultabb nyugati kultúrában nagyon fontos lenne az érzelmi biztonság, amelyet éppen az egymást támogató elköteleződés adhatna meg. A modern házasságkép viszont egyre inkább „tisztázatlan”, egyrészt láthatók a hagyományos házasság „kiüresedett formái”, másrészt pedig a „fogyasztói kapcsolati minták” (Kopp és Skrabski 1992: 8; 2003: 92–94; Kopp és Pikó 2004: 149–150). Szretykó György (2010) hozzáteszi, hogy az előbbieken

felsoroltak miatt a nem házasságban élő pár tagjaira általánosságban igaz, hogy nem küzdenek olyan sokáig egy kapcsolatért, mint egy házasság fenntartásáért tennék. Horváth-Szabó Katalin (2014: 322) pszichológus a házasság stabilitását nyújtó külső pillérek lerombolására⁵ és belső tartópilléreinek meggyengítésére⁶ hívta fel a figyelmet.

A „liberális” szakirodalom tehát általában tágabb családfogalmat vall magáénak, amelybe beleértik a változatos családformákat, többek közt a homoszexuális párok alkotta struktúrákat is. A „konzervatív” szakirodalom pedig jellemzően szűkebb családfogalmat használ, amely a házasság-alapú, de legalábbis a heteroszexuális alapokon nyugvó kapcsolatokat foglalja magában. A két irányzat közti eltérések a család meghatározásának háttérében álló értékrendi és világnézeti megközelítésben gyökereznek. A liberális megközelítés inkább az egyéni szabadságot, a sokszínűséget és a toleranciát, a konzervatív irányzat pedig inkább az erkölcsi értékeket, a hagyományokat hangsúlyozza mint az egészséges és természetes család alapját. Míg tehát a konzervatív irányzat a családfogalmat bizonyos korlátok között használja szabadon, addig a liberális megközelítés a keretek fellazításával, de sui generis korlátok között igyekszik értelmezni.

A családdefiníciók sokfélesége a magyar társadalomban

A szakirodalmi kitekintésre alapozva kutatási kérdésünk az, vajon a magyar felnőtt népesség milyen kapcsolati formációkat tekint családnak, és megfigyelhetők-e ezen a téren demográfiai és területi differenciák.

A válasz megkereséséhez ezt a kérdést használjuk fel a Századvég Alapítvány 2021-ben felvett családkutatásából: *Ön a következő csoportok közül melyeket tekinti családnak?* A válaszadók tizennyolc kapcsolati lehetőség közül választhatták ki azokat a formációkat, amelyeket ők családként értelmeznek, továbbá „egyéb” válaszlehetőséget is biztosítottunk. A mérőeszköz alapját a Pew Research Center 2010-es *The Decline of Marriage And Rise of New Families* című kutatás vonatkozó kérdése adta. A definíciós határok felrajzolása érdekében a kutatóintézet arról kérdezte

---

5 Azaz a válással kapcsolatos jogi előírások liberalizációjára és a társadalmi attitűdök változására.

6 A hagyományos értékrendszer felforgatása, a hűség, elköteleződés, felelősségvállalás, a házasságértékének háttérbe szorítása, az újdonságkeresés, sikeresség, szabadság, az önérdek túlzott előtérbe kerülése.

a válaszadókat, hogy a felsorolt hét együttélési forma⁷ melyikét tekintik családnak. Az amerikai kutatóközpont eredménye rávilágított, hogy gyakorlatilag az összes válaszadó (99 százalék) egyetértett azzal, hogy a gyermekes házaspár családnak tekinthető. Tízből kilencen (88 százalék) mondták azt, hogy a gyermektelen házaspár is családnak tekinthető, és közel ugyanennyien vélték úgy, hogy családnak számít a legalább egy gyermeket egyedül nevelő szülő is (86 százalék), vagy épp egy nem házas, de gyermekes pár (80 százalék). Kisebb részük szerint (63 százalék) a gyermeket nevelő azonos nemű pár is családnak számít. Mindazonáltal ugyanezt a formációt gyermek nélkül már csak 45 százalék fogadja el családnak, és közel ugyanilyen arányuk vélekedik így a házasság nélkül együtt élő heteroszexuális, gyermeket nem nevelő párokról is (42 százalék) (Pew Research Center 2010).

A Századvég 2021-es magyarországi kutatásának indikátora abban tér el az amerikai kutatóintézetétől, hogy mi némileg tovább bontottuk a lehetséges kapcsolati formák körét, összesen tizennyolc kombinációnak engedve teret.

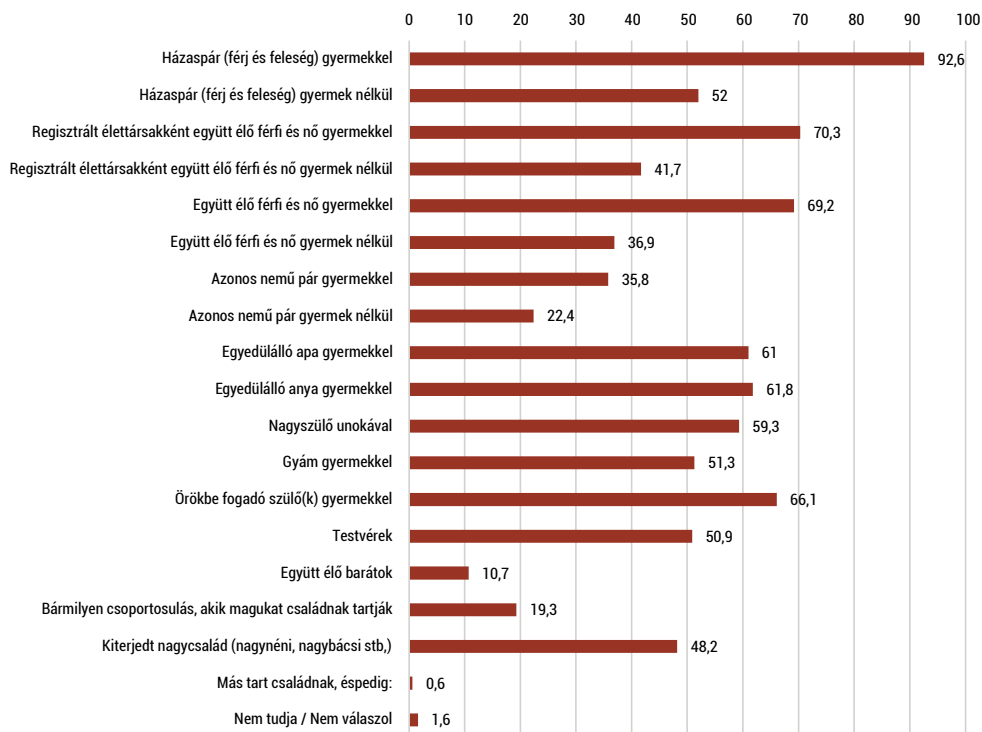
Eredményeink közül elsőként kiemelendő, hogy amennyiben bármilyen párkapcsolati formációhoz már legalább egy gyermek kapcsolódik, akkor a válaszadók szignifikánsan nagyobb arányban tekintik azt a struktúrát családnak. Az amerikai eredményekhez hasonlóan a gyermeket nevelő házaspárokat közel minden válaszadónk családnak tartotta, de gyermek nélkül, kizárólag a házaspárt már csak bő felük. Vagyis olybá tűnik, hogy a magyar emberek számára a gyermek jelenléte kritikus feltétele egy adott formáció családként értelmezésének. Eredményeink alapján tehát az Alaptörvényünk L) cikk (1) bekezdésének második mondatának – „A családi kapcsolat alapja a házasság, illetve a szülő-gyermek viszony...” (Magyarország Alaptörvénye 2011) – közel teljes társadalmi támogatottsága van: a gyermeket nevelő házaspárokat csaknem minden válaszadó családnak tartotta. Ezzel szemben a legkisebb arányban az együtt élő barátokat (10,7 százalék), illetve az egyéb csoportosulásokat (19,3 százalék) tartották családnak a válaszadók. Más szóval az emberek többsége számára a gyermek megléte mellett fontos kérdés, hogy a család vérségi kapcsolaton

---

7 Házaspár gyermekkel; házaspár gyermek nélkül; gyermeket egyedül nevelő szülő; együtt élő nőtlen férfi és hajadon nő gyermekkel; együtt élő nőtlen férfi és hajadon nő gyermek nélkül; azonos nemű pár gyermekkel; azonos nemű pár gyermek nélkül.

---

vagy párkapcsolaton alapul-e. Érdekes azonban, hogy az egyedülálló szülőket, nagyszülőket vagy gyámokat (akik gyermeket nevelnek) sokkal nagyobb arányban definiálták családként, mint az azonos nemű párokat, akár van gyermekük, akár nincs. Azt is fontos megjegyeznünk, hogy az örökbe fogadó szülőket a válaszadók 66,1 százaléka tartotta családnak.⁸

1. ábra: Ön a következő csoportok közül melyeket tekinti családnak? (Több válasz lehetséges) (% , n = 60 015)

Megvizsgáltuk azt is, hogy a felsorolt lehetőségek közül hányat tartanak családnak a válaszadók. Előjáróban elmondható, hogy az említett tizen-nyolc kombinációnak összesen 3850 permutációját⁹ tudjuk kimutatni, tehát a család definíciója tekintetében közel sem néz egy irányba a teljes magyar társadalom, mindazonáltal főbb narratívák felvázolhatók. Egyfelől

8 Igaz, ebben az esetben nem lett definiálva a szülők közötti kapcsolat (házasok, élettársak vagy azonos neműek-e).

9 Mivel a tizennyolc válaszkategória közül többet is lehetett választani, a hatvanezer megkérdezett válaszkombinációinak összesen 3850 féle csoportosítása mutatható ki.

e kombinációtömegeből egy csoportot képeznek azok, akik kizárólagos a gyermekes házaspárt tekintik családnak mind közül (13 százalék választotta egyedül ezt a kategóriát). További jelentősebb csoportnak tekinthető az előző kijelentés már-már „dacos ellentáborá” is, azok, akik úgy nyilatkoztak, hogy lényegében minden felsorolt kategóriát családnak tekintenek, kivéve a tényleges házaspárokat, akár van gyermekük, akár nincs. Arányuk 4,8 százalék a teljes felnőtt populációban.

Egyfelől fontos megállapítás, hogy bár korábbi kutatások, felmérések, elemzések (vö. Gregor és Rédei 2015; Takács et al. 2007) a magyar társadalmat úgynevezett heteronormatív társadalomnak látják/láttatják, azaz olyannak, amelyben a többség kizárólag a heteroszexuális kapcsolatot¹⁰ fogadja el „normálisnak”, felmérésünk rámutat, hogy bár a többség valóban inkább a férfi-nő, illetve a hagyományosabb¹¹ vérségi és jogi kapcsolaton alapuló kombinációkat fogadja el családnak, a helyzet jóval árnyaltabb.

A 3850 kombinációt a közérthetőség kedvéért mindössze öt csoportba soroltuk. A 2. *ábra* első három kategóriáját megfigyelve azt látjuk, hogy valóban, a hazai magyar felnőtt lakosság valamivel több mint fele (54 százaléka) a férfi-női kapcsolatot, illetve az egyéb vérségi és jogi kapcsolati formákat fogadja el családként – ám az azonos neműek viszonyát nem. Ugyanakkor ez az 54 százalékos réteg is háromfelé bontható, a családot legszigorúbban értelmezőktől a megengedőbbekig:

1. Egyfelől jól megkülönböztethetők azok, akik szigorúan csak a házasságon alapuló kapcsolatokat tekintik családnak (15,3 százalék), azaz még a vérségi vagy jogi kapcsolatokon alapuló más együttélési formákat¹² is elutasítják. Az ezekben lévő egyéb háztartástagokat (véltetően) egyszerűen „a családdal” egy háztartásban élő más rokonoknak tekintik.
2. További 6,4 százalék már nem köti kizárólagosan a házassághoz a család fogalmát, kritériumként csak a férfi-nő kapcsolatot fogalmazzák meg, tehát (a házasság mellett!) elfogadják családnak azt is,

---

¹⁰ A kizárólag heteroszexuális családformát elfogadók közé a kizárólag házaspárt és a kizárólag férfi és nő kapcsolatát, illetve a kizárólag vérségi vagy jogi kapcsolatot (azonos neműek kivételével) elfogadók tartoznak.

¹¹ Abban az értelemben, hogy az azonos nemű párok kapcsolatát kizárják a „család” fogalmából.

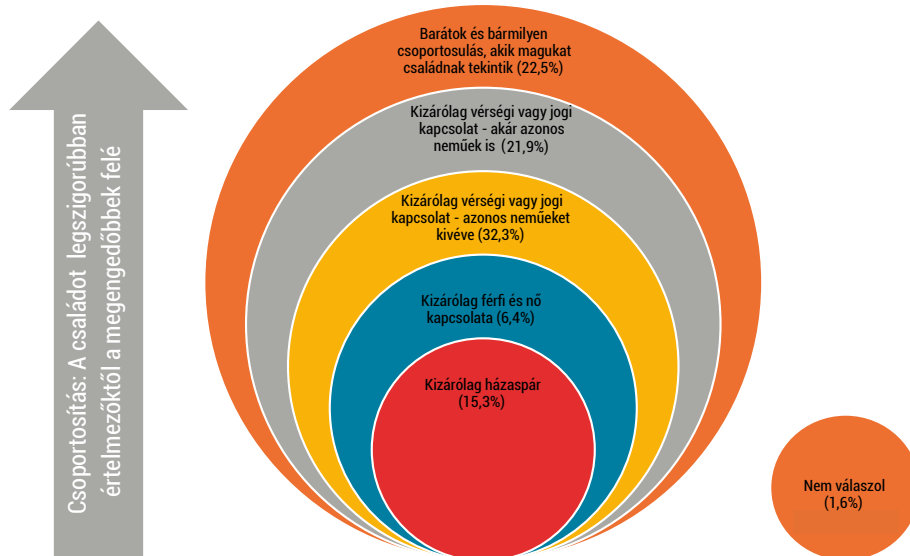
¹² Több generáció együttélése, más rokonok jelenléte stb.

ha egy felnőtt férfi és nő regisztrált élettársi kapcsolatban van vagy akár csak együtt él egymással.

3. A heteronormatív gondolkodást mutató válaszadók kiemelkedő, 32,2 százalékos csoportját képezik a még megengedőbb gondolkodásúak, akik (a házasság vagy a férfi-nő kapcsolat mellett!) a vérségi vagy jogi kapcsolaton alapuló formációk közül is családként tekintenek legalább egyre vagy akár többre is,¹³ leszámítva a homoszexuális kapcsolatokat.

A társadalom további 44,4 százaléka (a 2. ábrán a felső két buborék) azonban még inkább kinyitná a család fogalmát:

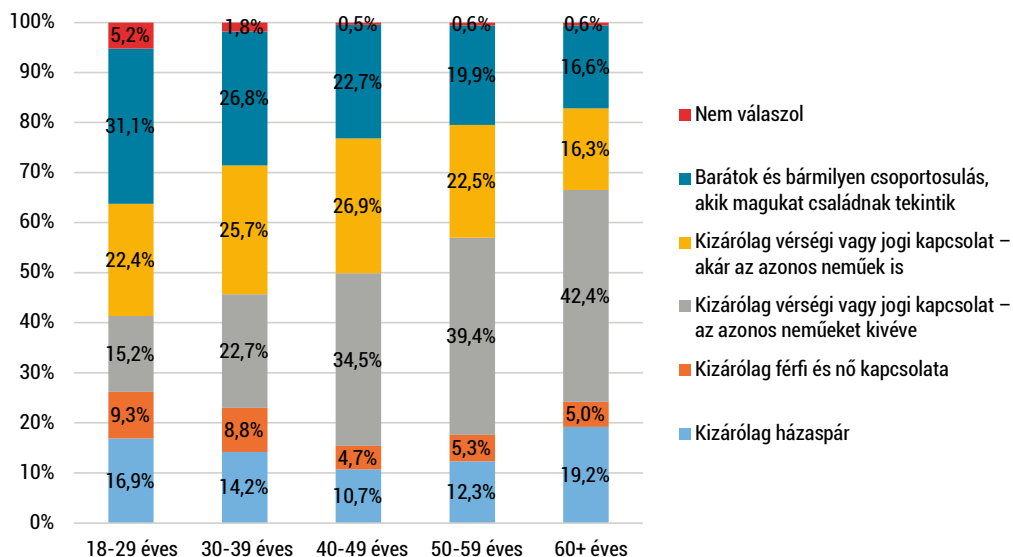

2. ábra: A családértelmezések kombinációinak csoportosítása (% , n = 60 015)

4. A válaszadók 21,9 százaléka az előbbi, vérségi és jogi kapcsolatra épülő kategóriába immár a homoszexuális párokat is beleérti.
5. Végül 22,5 százalékot tesz ki az a csoport, amelynek családképébe – legalábbis elméleti síkon – a korábbiakban említett bármely kategória mellett az is belefér, ha magukat családnak tekintő barátok élnek együtt. Továbbá bármely más, nem vérségi és jogi kapcsolaton alapuló formációt hajlandók családként értelmezni, ha az ebben élők családként tekintenek magukra.

¹³ Például egyedülálló szülő és gyermeke, nagyszülő-unoka, örökbe fogadó szülő vagy gyám és gyermek, kizárólag testvérekből álló háztartás stb.

Az előbbi kategorizációt nemek szerint vizsgálva olybá tűnik, hogy a nők valamivel megengedőbbek: míg a férfiaknak összesen 39,6 százaléka választotta az utolsó két kategóriát,¹⁴ addig a nők esetében 48,7 százalékos arányról beszélünk; a kizárólag a férfi-nő diád (bármilyen) kapcsolatán alapuló kapcsolatot (a nem válaszolók aránya mellett) minden második ember fogadja csak el.

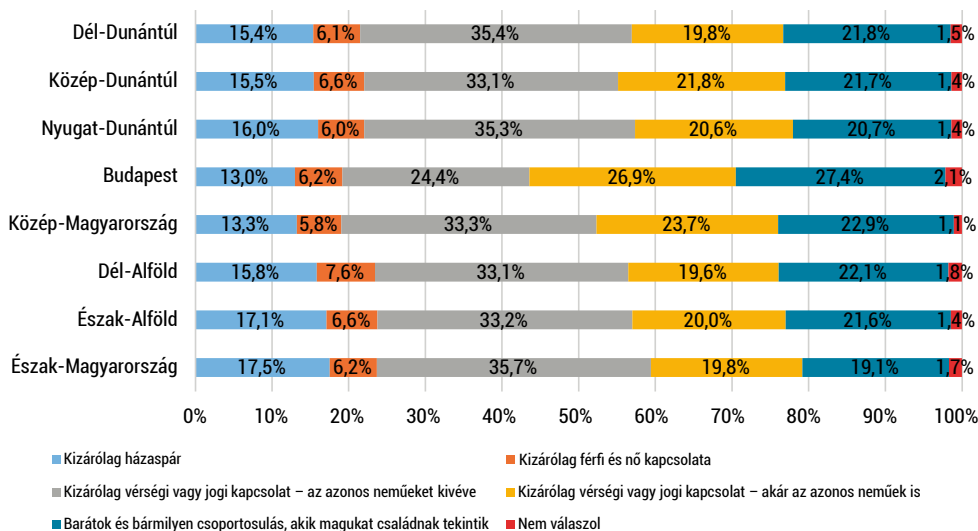
3. ábra: A családértelmezések kombinációinak csoportosítása korcsoportok szerint (% , n = 60 015)

Fontos látni azt is, hogy korcsoportok szerint a heteronormatív kapcsolatot a fiataloknak mindössze 41,4 százaléka fogadja el kizárólagosnak, relatív többségük az előbbieket különböző kombinációi mellett a baráti és egyéb csoportosulásokat is hajlandó családként definiálni, amiben vélhetően egyfajta életkori sajátosságokból fakadó hozzáállás is közrejátszik, azaz a baráti csoportosulások saját családként való definiálása. Az így gondolkodók aránya az idősebbek körében egyértelműen csökken. Mindazonáltal kiemelendő eredmény az is, hogy a 18–29 évesek körében a második leginkább kimagaslik a kizárólag házasságra épülő kapcsolatok aránya. Továbbá a bekezdés első gondolatának tükrében kifejezetten izgalmas az is, hogy körükben a legmagasabb a kizárólag férfi-nő diádra épülő

¹⁴ „Kizárólag vérségi vagy jogi kapcsolat – akár azonos neműek is”, illetve „Barátok és bármilyen csoportosulás, akik magukat családnak tekintik”.

kapcsolatok családként való megjelölése is. A magyar fiatalok – a legújabb vizsgálatok is ezt erősítették meg – alapvetően tartós férfi-női párkapcsolatban, házasságban kívánnak élni, és döntő hányaduk tervez gyermeket (Engler és Pári 2021).

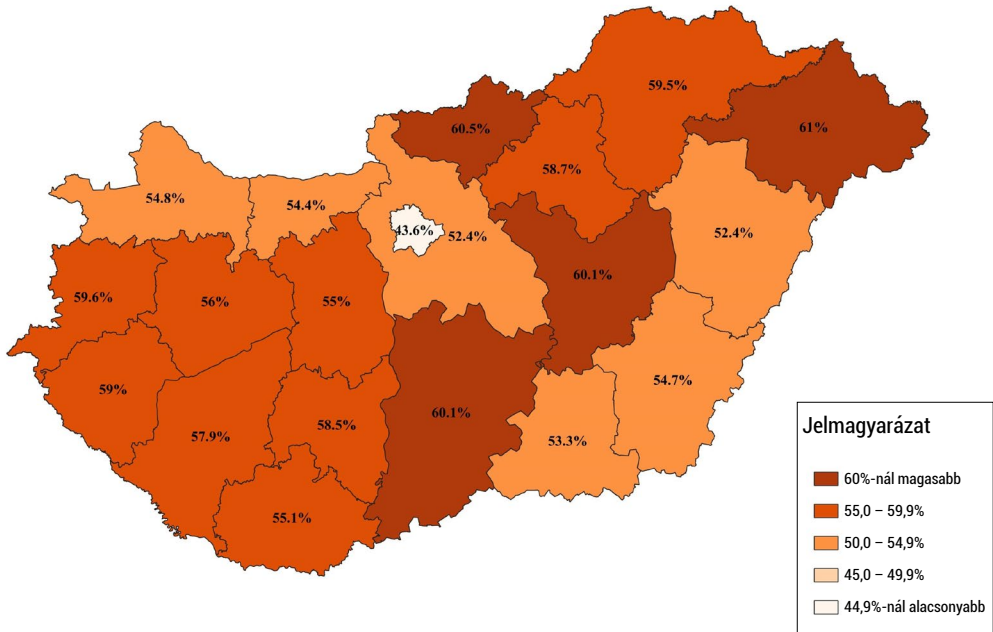
A családdal kapcsolatos megállapításokat területi összehasonlításban, illetve a vallásosság szemszögéből is megvizsgáltuk. A területi (régiós) eredmények között nagyon gyenge, de szignifikáns ($p = 0,000$) eltérés figyelhető meg, elsősorban a budapesti és a közép-magyarországi válaszadóknak köszönhetően. Az országos átlagtól való eltérés lényegében kizárólag ezen a területen figyelhető meg, ahol elsősorban a konzervatívabb megközelítések kerülnek hátrányba a liberálisabb szemléletű formációkkal szemben. Egyedül a fővárosban, illetve Pest vármegyében jellemző, hogy a család legtágabb definíciójával a válaszadóknak több mint a fele egyetértett.

4. ábra: A családértelmezések kombinációinak csoportosítása régiók szerint (% , n = 60 015)

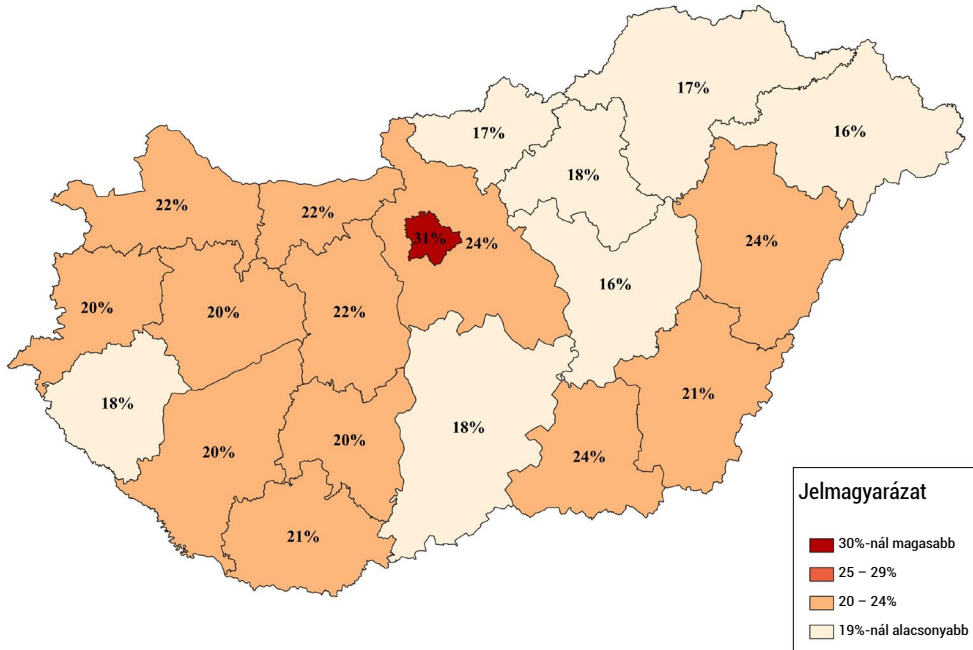
A főváros kivételével (43,6 százalék) minden vármegyében kizárólag a férfi-nő közötti kapcsolati formát fogadta el családként a válaszadók többsége. A férfi-nő kapcsolaton alapuló családformának a legerősebb támogatottsága Szabolcs-Szatmár-Bereg (60,9 százalék), Nógrád (60,5 százalék), Bács-Kiskun és Jász-Nagykun-Szolnok (egyaránt 60,1 százalék) vármegyében volt.

A fővárosban élőkhöz leginkább a Csongrád (53,3 százalék), Hajdú-Bihar (52,4 százalék) és Pest (52,4 százalék) vármegyében élők válasza közelítettek, azonban még így is közel 10 százalékpontos távolságra voltak a fővárostól, illetve ezekben a vármegyékben is kizárólag a férfi-nő kapcsolaton alapuló családformát fogadta el a többség.

1. térkép: A férfi-nő kapcsolaton és a heteronormatív vérségi és jogi kapcsolati formán alapuló kapcsolati formákat családként elfogadók megoszlása vármegyék szerint (%)

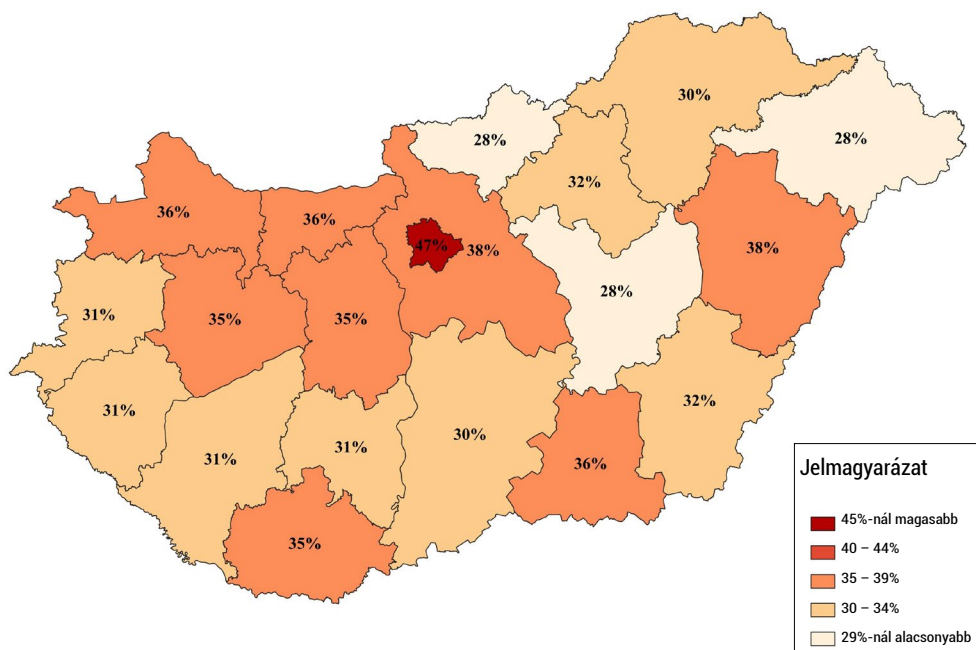
A konzervatív és liberális szakirodalmi megközelítés gondolatmenetét követve az azonos nemű párokat a társadalom közel harmada definiálja családként. Érdeemes különbséget tenni a gyermekkel rendelkező vagy gyermek nélküli kapcsolatok közt, hiszen itt jelentős eltérést látunk a véleményekben. A gyermek nélküli azonos neműek párkapcsolatáról a válaszadók 22,4 százaléka nyilatkozott családként, míg ha gyermekük is van, akkor jóval nagyobb elfogadottságot láthatunk a társadalomban (35,8 százalék), azonban ez az arány azt is mutatja, hogy a többség (64,2 százalék) számára az azonos nemű pár akkor sem jelent családot, ha van gyermekük.

2. térkép: A gyermek nélküli azonos nemű párokat családként definiálók megoszlása vármegyénként (%)

A vármegyék között 10-15 százalékpontos eltérés figyelhető meg a gyermekkel rendelkező vagy gyermek nélküli azonos nemű párok családként való definiálásában. A leginkább megosztott véleményen a fővárosban élők vannak: 46,8 százalék fogadja el családként a párt, ha van gyermekük, 31,4 százalék pedig a gyermek nélküli kapcsolatot is családként értelmezi. Vagyis a fővárosban sem számít bele a többség által elfogadott lehetséges családforma-definícióba az azonos neműek párkapcsolata, akár van gyermekük, akár nincs.

Röviden tehát a férfi-nő kapcsolaton alapuló kapcsolattípus családformaként azonosítása meghatározó a magyar társadalomban, azonban a fővárosban élők körében a többségi társadalomtól eltérő és markáns családfogalom jelenik meg. A definíció az értékpreferenciákkal, normákkal, valamint a választási preferenciákkal mutat hasonló térbeli mintázatot, azonban mindezek további mélyebb elemzésre és vizsgálatra szorulnak, amire ebben a tanulmányban nem térünk ki.

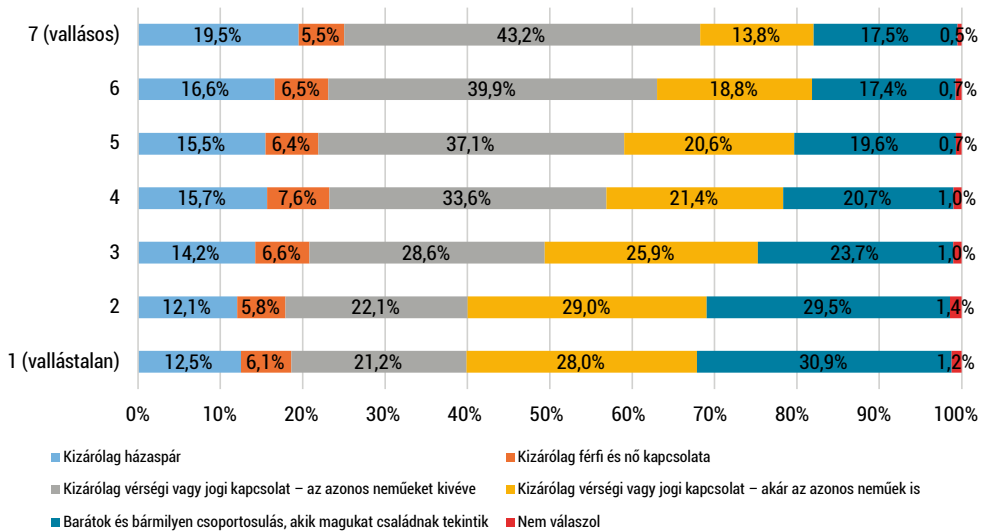

3. térkép: A gyermekkel rendelkező azonos nemű párokat családként definiálók megoszlása vármegyénként (%)

A vallásosság mentén a magukat vallásosnak nyilatkozik a konzervatív megközelítések mellett tették le a voksukat, ugyanakkor körükben is megfigyelhető némi heterogenitás ebben a kérdésben. Túlnyomó többségük (68,3 százalék) kizárólag férfi és nő valamilyen jellegű kapcsolatát, illetve az azonos neműeket nem számítva a vérségi és jogi kapcsolatokat tudja családként értelmezni. Velük szemben csak a kevésbé vallásos és magát vallástalannak aposztrofáló réteg körében emelkedik 50 százalék fölé azok aránya, akik a nyitottabb és akár azonos neműek kapcsolatára épülő háztartásokat is családnak tekintik.

A KSH tipológiája¹⁵ alapján vizsgáltuk a különböző háztartástípusokban a családfogalom megítélését is. Ennek megfelelően az egyes háztartástípusokban a családfogalom megítélését is vizsgáltuk.

¹⁵ A KSH módszertani dokumentációja (metaadatok): KSH (2011)

5. ábra: A családeértelmezések kombinációinak csoportosítása a vallásosság mértéke szerint (% , n = 60 015)

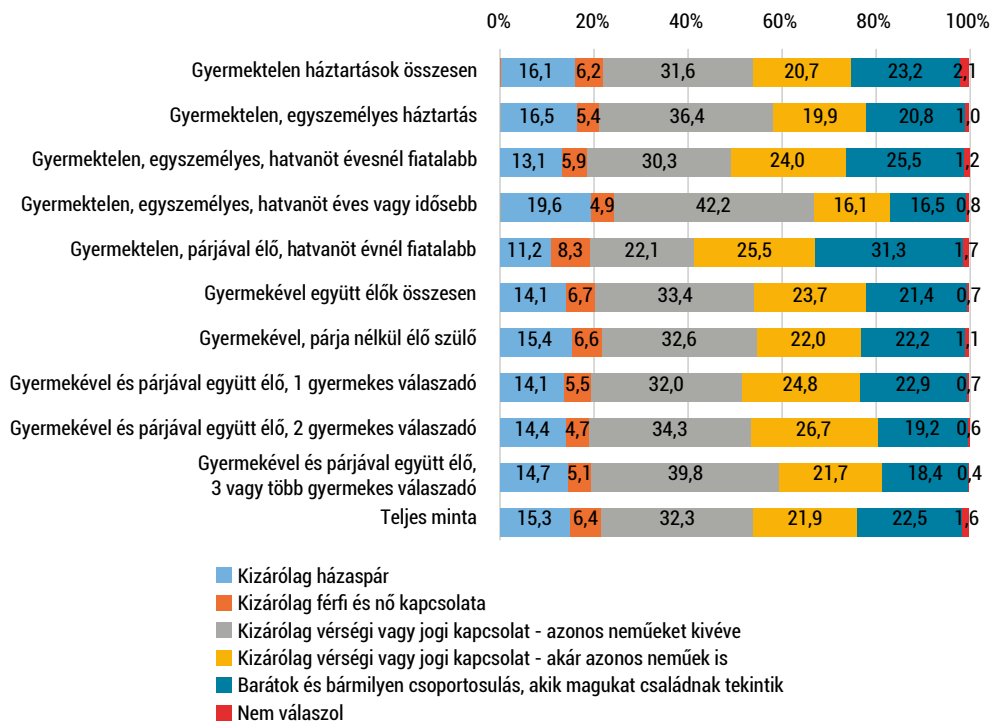
Ki kell emelni, hogy a gyermekes és a gyermektelen háztartások között nincs szignifikáns különbség. A családként kizárólag a férfi-nő kapcsolati formát elfogadók legnagyobb aránya az egyszemélyes, hatvanöt évesnél idősebbekből álló (gyermektelen) háztartásban élők körében figyelhető meg (66,7 százalék). A nagycsaládosok (gyermekével és párjával együtt élő, három- vagy több gyermekes válaszadó; 59,6 százalék) és az egyedülálló, gyermektelen háztartásokban élők (58,3 százalék) körében is magas ez a megítélés. Az egy (24,8 százalék) vagy két gyermekkel (26,7 százalék) rendelkező háztartások az azonos neműek párkapcsolatával az átlagnál (21,9 százalék) nagyobb mértékben tudják azonosítani a családot, azonban ez még mindig nem a társadalom többségének a véleményét tükrözi. A férfi-nő kapcsolati forma családformaként való kizárólagosságát viszont a hatvanöt évesnél fiatalabb gyermektelen háztartások – függetlenül attól, hogy egyedülállóról (49,3 százalék) vagy párkapcsolatban élőkről (41,5 százalék) van szó – elutasították, tulajdonképpen kevesebb mint minden második válaszadó fogadja el csak ezt a családformát.

Elgondolkodtató különbség (jelentős szórás) látható a gyermektelen háztartástípusok között: az egyedülálló idősek (jellemzően hatvanöt évesek és idősebbek) 66,7 százaléka köti össze a család fogalmát a férfi-nő kapcsolati formával. Ezzel szemben a másik oldalon a szintén gyermektelen, de hatvanöt évesnél fiatalabbak, párkapcsolatban élők (41,5 százalék) tudják ezt a családformát kizárólagosan így értelmezni.

Háztartástípus	A heteronormatív (az alaptörvényi definícióval egyetértő) családképet elfogadók megoszlása (%)	Minta összesen (n)
Gyermektelen háztartások összesen	53,9	36 837
Gyermektelen, egyszemélyes háztartás	58,3	11 241
Gyermektelen, egyszemélyes, hatvanöt évnél fiatalabb	49,3	5428
Gyermektelen, egyszemélyes, hatvanöt éves vagy idősebb	66,7	5813
Gyermektelen, párjával élő, hatvanöt évnél fiatalabb	41,5	4654
Gyermekükkel együtt élők összesen	54,2	23 178
Gyermekével párja nélkül élő szülő	54,7	4832
Gyermekével és párjával együtt élő egygyermekes válaszadó	51,6	3553
Gyermekével és párjával együtt élő kétgyermekes válaszadó	53,5	5673
Gyermekével és párjával együtt élő három- vagy több gyermekes válaszadó	59,6	4126
Teljes minta	54,0	60 015

1. táblázat: A heteronormatív kapcsolati formát családként elfogadók megoszlása a hivatalos statisztikai háztartástípusok szerint (%)

6. ábra: A családértelmezések megoszlása a hivatalos statisztikai háztartástípusok szerint (% , n = 60 015)

Összegzés

A családmeghatározás pluralizálódása az utóbbi évtizedekben határozottan megjelent az európai társadalmakban. Ezzel együtt Magyarországon 2021-ben továbbra is a tradicionális (konzervatív) családfelfogás jelenlétét tapasztaljuk, bár egyes családtípusokkal kapcsolatban – különösen korcsoportok és háztartástípusok szerint, illetve területi szinten és a vallásosság oldaláról – eltérő véleményeket találtunk. Határozottan kijelenthető, hogy a magyar társadalom számára inkább család az a párkapcsolat – függetlenül a típusától –, amelyben gyermek(ek) is jelen van(nak). Ugyanakkor kétségtelen, hogy a család szerepe és funkciója átalakuláson megy át, így a közvélemény családmeghatározással kapcsolatos pluralizálódása szintén ennek a folyamatnak a velejárója. A családdefinícióra ható különböző irányzatok a hazai közvélekedésben is megjelentek, ugyanakkor látni kell, hogy a konzervatív megközelítésre épülő tradicionális

(kizárólag férfi -női kapcsolaton vagy vérségi és jogi, de nem homoszexuális) kapcsolaton alapuló együttélési formákat 54 százalék azonosítja családként kizárólagosan. Az alaptörvényi családdefinícióval tehát a válaszadók abszolút többsége tud azonosulni. Emellett az is látható, hogy minél idősebb korcsoportba tartozik a válaszadó, annál nagyobb eséllyel jelenik meg a kizárólag vérségi és jogi kapcsolaton alapuló definíció (az azonos neműek kivételével), illetve csökken a „barátok és bármilyen csoportosulás, akik magukat családnak tekintik” fogalommal való azonosítás. Érdekes azonban, hogy azok, akik a családot kizárólag a házassághoz kötik, az átlag felett vannak a 18–29 évesek (17 százalék) és a hatvanévesek vagy idősebbek (20 százalék) kohorszaiban, míg a 40–49 évesek közül csak alig minden tizedik válaszadó sorolható ebbe a legszigorúbb kategóriába.

A területi, regionális megoszlás szerint a fővárosban láthatók valamivel sokszínűbb válaszok a családdefinícióval kapcsolatban, azonban még a Közép-magyarországi régióban is a hagyományos megközelítés a többségi vélemény. A vallásosság lineáris kapcsolatot mutat a családdefinícióval, azaz minél inkább vallásosnak tartja magát valaki, annál inkább ért egyet a heteronormatív családmegközelítéssel: a vallásosak 68,3 százalékban, a vallástalanok 39,9 százalékban. A háztartások között pedig a gyermekek véleménye mutatja a legkisebb véleménykülönbséget. A gyermektelek körében nincs ilyen egyetértés: a hatvanöt évesnél idősebb egyedülállók és a párkapcsolatban élő aktív korúak eltérő definíciót adtak arra, hogy mit jelentett számukra a család 2021-ben.

A családszociológiai szakirodalom, illetve a jelenlegi kutatás megerősíteni látszik azt a tényt, hogy Magyarországon a család fogalma még inkább tradicionális, konzervatív értékek mentén értelmezhető, viszont néhány társadalmi csoportban markáns elmozdulást látunk.

Felhasznált irodalom

2011. évi CCXI. törvény a családok védelméről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100211.tv>
(Letöltés: 2023. augusztus 9.)

Andorka Rudolf (1987) *Gyermekszám a fejlett országokban*. Budapest: Gondolat.

Andorka Rudolf (1992) Társadalmi változások és társadalmi problémák 1940–1990. *Statistikai Szemle*, 70. évf. 4–5. sz. 301–324.

- Cseh-Szombathy László (1997) A magyar családmódel. *Magyar Szemle*, 6. évf. 9–10. 45–50. https://magyarszemle.hu/data/1997/MagyarSzemle_1997_Resz5.pdf (Letöltés: 2023. március 1.)
- Elzinga, C. H., & Liefbroer, A. C. (2007) De-standardization of Family-Life Trajectories of Young Adults: A Cross-National Comparison Using Sequence Analysis: Dé-standardisation des trajectoires de vie familiale des jeunes adultes: comparaison entre pays par analyse séquentielle. *European Journal of Population/Revue européenne de Démographie*, 23, 225–250.
- Engler Ágnes, Kozek Lilla és Németh Dóra Katalin (2020) Családi életre nevelés Magyarországon. *Iskolakultúra*, 30. évf. 6. sz. 52–66. DOI: <https://doi.org/10.14232/ISKKULT.2020.6.52>
- Engler Ágnes, Pári András (2021) Párkapcsolat és családalapítás In: Székely Levente (szerk.) *Magyar fiatalok a koronavírus-járvány idején. Tanulmánykötet a Magyar Ifjúság Kutatás 2020 eredményeiről*. Budapest: Enigma 2001. 87–112.
- Engler Ágnes, Pári András (2022) A család jövője – az elsődleges szocializációs közeg társadalmi szerepváltozása. *Századvég*, 2. évf. 3. sz. 11–34.
- Erera, Pauline Irit (2002) *Family Diversity. Continuity and Change in the Contemporary Family*. London, New Delhi: Sage Publications. DOI: <https://doi.org/10.4135/978145222517>
- Frejka, Tomas, Tomáš Sobotka, Jan M. Hoem, and Laurent Toulemon (eds.) (2008) Summary and general conclusions. Childbearing Trends and Policies in Europe. *Demographic Research*, Vol. 19. (2): 5–14. DOI: <https://doi.org/10.4054/DemRes.2008.19.2>
- Gerber, Paula (ed.) (2020) *Worldwide Perspectives on Lesbians, Gays, and Bisexuals*. Westport: Praeger.
- Giddens, Anthony (1987) *Social Theory and Modern Sociology*. Oxford: Polity Press.
- Giddens, Anthony (1992) *The Transformation of Intimacy. Sexuality, Love, and Eroticism in Modern Societies*. Redwood City: Stanford University Press.
- Gottlieb, Beatrice (1994) *The Family in the Western World from the Black Death to the Industrial Age*. Oxford: Oxford University Press.
- Gregor Anikó, Rédei Dorottya (2015) Heteronormatív ifjúság? A magyarországi fiatalok véleménye az azonos nemű párok együttéléséről. *Socio.hu Társadalomtudományi Szemle*, 5. évf. 1. sz. 122–143. DOI: <https://doi.org/10.18030/socio.hu.2015.1.122>
- Gyorgyovich Miklós, Pillók Péter, Báldy Barbara, Kiszémet László, Magyar Péter, Fejes Judit, Gere Dömötör és László Tamás Attila (2016) Házasságok felbomlásának vallási dimenziója. In: Földvári Mónika, Tomposné Hakkel Tünde (szerk.) *Riport a családkról. A Család-, Ifjúság- és Népesedéspolitikai Intézet kutatási eredményei 2015*. Budapest: Család-, Ifjúság- és Népesedéspolitikai Intézet, L'Harmattan.
- Hareven, Tamara K. (1993) *Family Time and Industrial Time*. UPA.
- Hill, Reuben, Roy H. Rodgers (1964) The developmental approach. In: Harold T. Christensen (ed.) *Handbook of Marriage and the Family*. Chicago: Rand McNally and Company. 171–211.
- Horváth-Szabó Katalin (2014) Változó világ — változó családok. *Vigilia*, 79. évf. 5. sz. 322–331.
- Kopp Mária (szerk.) (2008) *Magyar lelkiállapot 2008. Esélyerősítés és életminőség a mai magyar társadalomban*. Budapest: Semmelweis.

- Kopp Mária, Pikó Bettina (2004) A kultúra és az életminőség kapcsolata. In: Bácsy Ernő, Mikola István (szerk.) *Civilizáció és egészség*. Budapest: MTA Társadalomkutató Központ. 139–158.
- Kopp Mária, Skrabski Árpád (1992) *Magyar lelkiállapot*. Budapest: Végeken Alapítvány.
- Kopp Mária, Skrabski Árpád (2003) Magatartás és család. In: Ullrich Zoltán (szerk.) *Ökumené. Válogatott tanulmányok a Magyar Bioetikai Társaság és a KÖT (Keresztény Ökumenikus Baráti Társaság) két évtizedes munkásságából*. Budapest: Széphalom Könyvműhely.
- KSH (2011): *A háztartás családösszetétele*. https://www.ksh.hu/apps/meta.objektum?p_lang=HU&p_menu_id=320&p_ot_id=300&p_obj_id=W624 (A letöltés ideje: 2023. 03. 24.)
- Laslett, Peter (1965) *The World We Have Lost. England Before the Industrial Age*. New York: Charles Scribner's Sons.
- Lesthaeghe, R. (2010) The unfolding story of the second demographic transition. *Population and development review*, 36(2), 211–251.
- Magyarország Alaptörvénye (2011): <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100425.atv> (Letöltés: 2023. augusztus 9.)
- Oláh, L. Sz. (2015) Changing families in the European Union: Trends and policy implications. *FamiliesAndSocieties Working Paper*, 44 (2015).
- Philipov, D., – Dorbritz, J. (2003) Demographic consequences of economic transition in countries of central and eastern Europe. *Population Studies*, 39. Council of Europe Publishing.
- Pesando, Luca Maria, Andrés Castro, Liliana Andriano, Julia Behrman, Francesco Billari, Christian Monden, Frank Furstenberg, and Hans-Peter Kohler (2018) Global Family Change. *Persistent Diversity with Development*. University of Pennsylvania Population Center Working Paper (PSC/ PARC), 2018-14. https://repository.upenn.edu/psc_publications/14. (Letöltés: 2023. március 15.)
- Pew Research Center (2010) *The Decline of Marriage And Rise of New Families*. <https://www.pewresearch.org/social-trends/2010/11/18/iv-family/> (Letöltés: 2023. március 9.)
- Pongrácz Tiborné (2001) A család és a munka szerepe a nők életében. In: Nagy Ildikó, Pongrácz Tiborné, Tóth István György (szerk.) *Szerepváltozások*. Budapest: TÁRKI. 37–45.
- Rosenbaum, Heidi (szerk.) (1974) *Familie und Gesellschaftsstruktur*. Frankfurt am Main: Fischer.
- Roy, Utpal, Indranil Maity, and Surajit Karak (2021) New Paradigm of Family Formation. From Coupling to Multinuclear Family. *Indian Journal of Landscape Systems and Ecological Studies*, Vol. 44. (1): 5–25.
- Silva, Elizabeth B., Carol Smart (1999) The 'new' practices and politics of family life. In: Elizabeth B. Silva, Carol Smart (eds.) *The New Family?* London: SAGE.
- Somlai Péter (1996) A családi kapcsolatok társadalomtörténetének irányai. In: Schadt Mária (szerk.) (1996) *Családszociológia*. Pécs: JPTE Tanárképző Intézet Pedagógia Tanszéke. 218–262.
- Stacey, Judith (1998) *Brave New Families. Stories of Domestic Upheaval in Late Twentieth Century America*. Oakland: University of California Press
- Spéder, Zsolt (2005) Az európai családformák változatossága. Párkapcsolatok, szülői és gyermeki szerepek az európai országokban az ezredfordulón. *Századvég*, 37, 3–48.
- Szalma Ivett, Takács Judit (2022) *Családszociológiai mozaik*. Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó.

- Századvég (2023) A családi értékek fontossága továbbra is kétségbevonhatatlan Európában. https://szazadveg.hu/hu/2023/01/24/a-csaladi-ertekek-fontossaga-tovabbra-is-ketsegbevonhatatlan-europaban_n3474 (Letöltés: 2023. március 23.)
- Szretykó György (2010) A jelenlegi családmódel válsága és a társadalmpolitika II. *Kritika*, 39. évf. 6. sz. 18–21.
- Takács Judit, Mocsonaki László és P. Tóth Tamás (2007) *A leszbikus, meleg, biszexuális és transznemű (LMBT) emberek társadalmi kirekesztettsége Magyarországon. Kutatási zárójelentés*. Budapest: MTA Szociológiai Kutatóintézet.
- Thirring Gusztáv Adolf (1938) *Magyarország népessége II. József korában*. Budapest: MTA.
- Van de Kaa, D. J. (2002). The idea of the second demographic transition in industrialized countries. Paper presented at the Sixth Welfare Policy Seminar of the National Institute of Population and Social Security, Tokyo, Japan, 29 January 2002. https://www.ipss.go.jp/webj-ad/WebJournal.files/population/2003_4/Kaa.pdf
- Vörös Csabáné, Kovács Marcell (2013) A változó család a népszámlálási adatok tükrében. *Statisztikai Szemle*, 91. évf. 12. sz. 1213–1227.
- Warner, Michael (1999) *The Trouble with Normal. Sex, Politics, and the Ethics of Queer Life*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Zinn, Hermann (1979) Entstehung und Wandel bürgerlicher Wohngewohnheiten und Wohnstrukturen. In: Lutz Niethammer (Hrsg.) *Wohnen im Wandel*. Wuppertal: Peter Hammer Verlag. 13–27.

Fókuszban az apák – a kiskorú gyermeket nevelő férfiak szerepe a háztartásban

Bevezetés

A 20. századra a hagyományos női és férfiszerepek erőteljes átalakulásnak indultak, s mára már számos tanulmány foglalkozik ezzel a témával és a kettős elvárások kérdéskörével (lásd például Fűrész és Székely 2019). Érdekeségük ezeknek a vizsgálatoknak – ahogy Pári András is felhívta rá a figyelmet (Pári 2014) –, hogy többségük a nőket helyezi a középpontba, és keveset tudunk arról, hogy a férfiak hogyan élik meg a 21. század családdal kapcsolatos kihívásait. Azonban az apasággal foglalkozó tanulmányok is kimutatják, hogy a nők és a férfiak egyaránt felelősek a gyermekvállalással kapcsolatos döntésekért. Szükséges az anyai és apai „világot” egyaránt vizsgálni, mert csak így lehetséges megérteni a családban lejátszott és jelenleg is zajló változásokat. Ezért jelen tanulmányunkban arra vállalkozunk, hogy pótoljuk az említett hiányt, és a kiskorú gyermeket nevelő apákat helyeztük vizsgálatunk középpontjába, hogy a családon belüli munkamegosztást az ő szemszögükből is megismerjük. Az elemzésben kvantitatív és kvalitatív módszerek segítségével elkülönítettük egymástól a „kenyérkereső” és a „gondoskodó” apa képét, továbbá felfedeztünk egy „átmeneti” csoportot, mely hagyományos és modern jegyeket egyaránt hordoz. Az egyes csoportokat összehasonlítottuk a háztartási munkamegosztásra vonatkozó kérdések és a családi élettel, gyermekneveléssel kapcsolatos attitűdök mentén.

Szakirodalmi összefoglaló

Európa társadalmában különböző férfi- és apaszerepek azonosíthatók. Lewis az európai országokat aszerint különböztette meg, hogy mennyire erőteljesen érvényesül bennük a férfi kenyérkereső szerepe, Ostner pedig ugyanennek a férfiszerepnek „erős, közepes és gyenge” fokozatát megkülönböztetve állította fel a modelljét (Helfferich 2009). Volz az „új típusú” apa képét kívánta megragadni. A tipológia két pólusán a „hagyományos” és a „modern” apakép található. Az előbbi a kenyérkereső apa szerepével

azonosítható: a férfi legfontosabb feladata többek között a család biztonságának megteremtése. Ezzel szemben a modern férfi úgy gondolja, hogy mindkét nemnek hozzá kell járulnia a család megélhetéséhez, továbbá az otthoni munkában és a gyermeknevelésben is egyenlő mértékben vesz részt (Volz 2007: 206).

A családi szerepek, azokon belül is az apák pozíciójának vizsgálata – a társadalmi nemek dimenziójának figyelembevételével – népszerű témája a magyar társadalomtudományoknak. Terjedelmi korlátok miatt e kutatások részletes bemutatására nincs lehetőségünk, így csupán a legfontosabb tapasztalataikat rögzítjük.

A KSH Kohorsz'18 kutatásából kiderül, hogy a háztartási feladatok ellátásában a családon belül rendszerint a nőkre hárul a nagyobb rész. A főzés és a mosogatás például döntően női munkának tűnik abban az értelemben, hogy az anyák nagyjából kétharmada teljes mértékben vagy az esetek döntő többségében egyedülként végzi ezeket a feladatokat. A bevásárlás az egyetlen olyan klasszikus házimunka, amelyből az apák több gyermek születése után is érdemben kiveszik a részüket (Leitheiser 2021; Veroszta et al. 2022).

Az apákról szóló magyar szakirodalom elsődleges és legfontosabb jellemzője annak a demarkációs vonalnak a vizsgálata, amely az autoriter és a törekvő/törődő, azaz a „családért apa” és a „családban apa” között húzódik. Ez utóbbi Lorentz tipológiája (Sztáray Kézdy és Drjenovszky 2021), amely bár terminológiai újítást alkalmazott az általunk klasszikusnak és modernnek nevezett apaképben, lényegi változást nem hozott az apaságról való gondolkodásban, hiszen mindvégig a munka és a gyermeknevelés expanziója körül koncentrálnak.

Spéder Zsolt diakrón vizsgálatnak vetette alá az apaszerepet, és arra a következtetésre jutott, hogy bár a felboruló szerepkelléktárak a nők munkába állását involválták, ez nem jelentette a teljes feladatkör újraelosztását, hiszen a gyermeknevelés továbbra is a nők (anyák) feladata maradt. Ebben a gyermekellátás teljes körű hozzáférése hozott változást, ami jelentősen tehermentesítette az anyákat. Többek közt teljes munkaidős állást tudtak vállalni, illetve ekkor indult meg a szerepek kiegyenlítődése. Ugyanakkor Spéder szerint a szerepek közötti határvonalak lazulni kezdtek (Spéder 2011; vö. Vukovich 2006; Szodorai 2022). Kopp Mária szerint a magyar

társadalom vonatkozó beállítódásának markansább változása az ezredforduló környékére tehető, amikortól lassan, de egyre szélesebb körben elfogadást nyertek az átalakuló családi szerepek (Kopp 2008: 254).

Takács Judit vizsgálata már inkább az apák belső igényrendszerére fókuszál. Nála az apák immár olyan szülők, akik részt akarnak venni a gyermekek életében, azonban – akkor még – ritkán tudták otthonról végezni munkájukat, így a hétköznapiakban mindig a kenyérkereső szerep került előtérbe a gondoskodó apa helyett (Takács 2017).

Az mindenesetre egyre világosabbá válik, hogy az apaszerep kitágulásával a férfi(as)ság koncepcióját is elkezdték újradefiniálni (maguk az apák), és a „rendíthetlenség”, a fizikai erő mellett a gyengédség és a gondoskodás is bekerült az ideális férfi és apa tulajdonságtárába (Sztáray Kézdy és Drjenovszky 2021). Mára elmondható, hogy az édesapákat is aktívan bevonják a várandósgondozásba (például ultrahangvizsgálatok), és ha szeretnék, a gyermekük születésénél is jelen lehetnek. Ezek a tapasztalatok segítik a szülői érzések, szerepek kialakulását, az anya és az apa, valamint a magzat kapcsolatának fejlődését (Várfalvi 2018). Az apák jelenléte a szülésnél is meghatározó, az apás szülés pozitívan befolyásolja a szülésélményt (Dusa et al. 2019). Ugyanakkor a legtöbb empirikus felmérésben még mindig a család eltartását vélik az apák elsődleges feladatának, és a háztartásvezetésben, valamint a gyermekek felnevelésében továbbra is az anyaké a vezető szerep (Benedek és Dorner 2015; Leitheiser 2021). Ettől függetlenül – ha lehet így mondani – egyre jellemzőbbé válik az, hogy az apák maradnak otthon a gyermekekkel, ami lehet tudatos döntés eredménye, de lehet kényszer is, például munkanélküliségből vagy betegségből következően. Ugyanakkor nehezíti az apák helyzetét, hogy a munkahelyi elvárások nem csökkentek a férfiakkal szemben, mert a „kollektív értékrendben” ők még mindig elsődlegesen családfenntartó szerepet töltenek be (Drjenovszky és Sztáray Kézdy 2021).

Összességében látható, hogy a kétszülős családmodellt, az apák otthon maradását, részvételüket a gyermeknevelésben egyre pozitívabban szemléli a magyar társadalom, és az apák is sokkal inkább igénylik a gyermekekkel töltött időt (Koltai 2010; Engler 2017; Makay és Spéder 2018; Murinkó 2014; Henry et al. 2020; Sarafaraz et al. 2021; Szodorai 2022).

Módszerek és minta

Elemzésünkben kvantitatív és kvalitatív módszereket alkalmazva teszünk kísérletet arra, hogy megismerjük az apák szerepét a magyar családokban. A kérdőíves adatfelvétel során az adatbázisban a munka és a család összeegyeztetését felölelő almintával foglalkoztunk (C-alminta), amely 15 013 fő válaszait tartalmazza. Azonban, hogy részletesebben is megismerjük az apák családban betöltött szerepét, a kiskorú gyermeket nevelő, családjukkal együtt élő férfiakra szűkítettük le a mintát, így a vizsgált célcsoport elemszáma 1646 fő. Az adatelemzést SPSS 25-ös programcsomaggal végeztük, és a K-közép (K-Means) klaszteranalízis-módszert használtuk. A kategorikus változók összehasonlítását chí-négyzet-próbával végeztük, a szignifikáns eredmények megállapítása 95 százalékos konfidencia-intervallumon történt. Annak érdekében, hogy az apák önképéről magabiztos állításokat fogalmazhassunk meg, kérdőíves vizsgálatunkat kvalitatív eredményekkel is kiegészítettük. Ezek alapját a kvantitatív kutatás mellett 2021. július 5-én és 6-án készült két-két fókuszcsoportos kutatás jelenti, csoportonként hat apa részvételével.

A kvantitatív kutatás során megvizsgáltuk, hogy a férfi-női szerepekkel milyen mértékben értenek egyet a mintában részt vevők (1-től 5-ig terjedő skála), illetve hogy a háztartási feladatokat, a döntéshozást hogyan osztják meg egymás között a kiskorú gyermeket nevelő párok. Fontos hangsúlyoznunk, hogy az eredmények csak az apák válaszait tükrözik, ezért elképzelhető, hogy az édesanyák a családi munkamegosztásban vállalt szerepüket másképp ítélik meg. A háztartási munkák tekintetében a válaszadónak el kellett dönteniük, hogy elsősorban „Ön”, a „párja”, „mindketten”, „egyforma arányban”, „valaki más” vagy „senki sem” végzi az egyes feladatokat. Mivel a két nem közötti munkamegosztásra voltunk kíváncsiak, a „valaki más”, a „senki” és a „nem tudja / nem válaszol” válaszlehetőségeket nem tartalmazza az elemzés. A hagyományos családmodell alapján a munkamegosztás szerint különítettük el az egyes feladatokat. Ennek megfelelően nőies munkának tekintettük a főzést, a bevásárlást, a takarítást, a mosást és a gyermekekkel való foglalkozást. Tipikusan férfias feladatnak tekintettük a szerelést/karbantartást, a pénzkereső munkavégzést, a hétköznapi és a legfontosabb döntések meghozatalát. Mivel lehetőségünk volt megvizsgálni, hogy melyek azok a feladatok, amelyeket főként férfiak

végeznek, az egyes kategóriákat átkódoltuk aszerint, hogy az adott feladat elvégzése hagyományos vagy inkább modern szemléletet képvisel-e. Így abban az esetben, ha egy férfi végez nőiesnek mondott feladatot, vagy a párja férfiasnak gondolt munkát, akkor ezt modernebb szemléletűnek tekintettük, fordított esetben hagyományosabbnak, ha pedig jellemzően közösen végzik a feladatot, akkor egyenlőnek. Az értékek az egyes kérdések esetében -1 és $+1$ között helyezkednek el, a két végpont a hagyományosabb, illetve a modernebb feladatmegosztást jelenti. Ez a felosztás képezi a klaszterek alapját.

Eredeti elképzeléseink szerint két klasztert szeretttünk volna létrehozni – a fókuszcsoporthoz során elhangzottak alapján –, amelyek lefedik a tradicionális–modern dichotómiát. Azonban felfedeztünk egy harmadik csoportot, amely sem a modern, sem a hagyományos családi szerepekbe nem illett bele. Így végül a klaszteranalízis során három csoportot alakítottunk ki. A tizennyolc év alatti gyermeket nevelők esetében a klaszterekben az elemszám 1505. Az 1. táblázatban a végső klaszterközéppontok láthatók.

	1. klaszter (n = 366)	2. klaszter (n = 717)	3. klaszter (n = 422)
Főzés	-0,56	-0,77	0,14
Takarítás	-0,83	-0,34	0,04
Mosás	-0,86	-0,79	0,08
Szerelés, karbantartás	-0,95	-0,94	-0,48
Bevásárlás	0,56	-0,15	0,11
Foglalkozás a gyerekekkel	-0,29	-0,12	-0,06
Pénzkereső munkavégzés	-0,74	-0,21	-0,09
A legfőbb döntések meghozatala	-0,20	-0,04	-0,02
Hétköznapi döntések meghozatala	-0,06	0,05	0,01

1. táblázat: A tizennyolc év alatti gyermeket nevelő apák klaszterközéppontjai

A tizennyolc év alatti gyermeket nevelő apák demográfiai megoszlása szerint a válaszadók fele (49 százalék) 40–49 éves, 30 százalékuk 30–39 éves, 15 százalékuk pedig ötvenévesnél idősebb. A legkevesebben a 18 és

29 év közöttiek voltak (6 százalék). A mintába tartozó megkérdezettek 52 százaléka középfokú, 40 százaléka felsőfokú, 8 százaléka pedig alacsonyabb végzettséggel rendelkezik. A válaszadók 17 százaléka Budapesten, 20 százaléka megyeszékhelyen vagy megyei jogú városban, 39 százaléka egyéb városban, 25 százaléka pedig községben vagy falun él. A gyermeket nevelő édesapák esetében elmondható, hogy 31 százalék az egy gyermeket, 39 százalék a két gyermeket s további 30 százalék a három vagy több gyermeket nevelők részaránya. A gyermekes válaszadók 51 százalékának volt hat év alatti gyermeke az adatfelvétel idején. A válaszadók 22 százaléka nyilatkozott úgy, hogy vallásosnak tartja magát, 47 százalék többé-kevésbé tartja magát vallásosnak, 31 százalék pedig nem vagy alig vallásos.

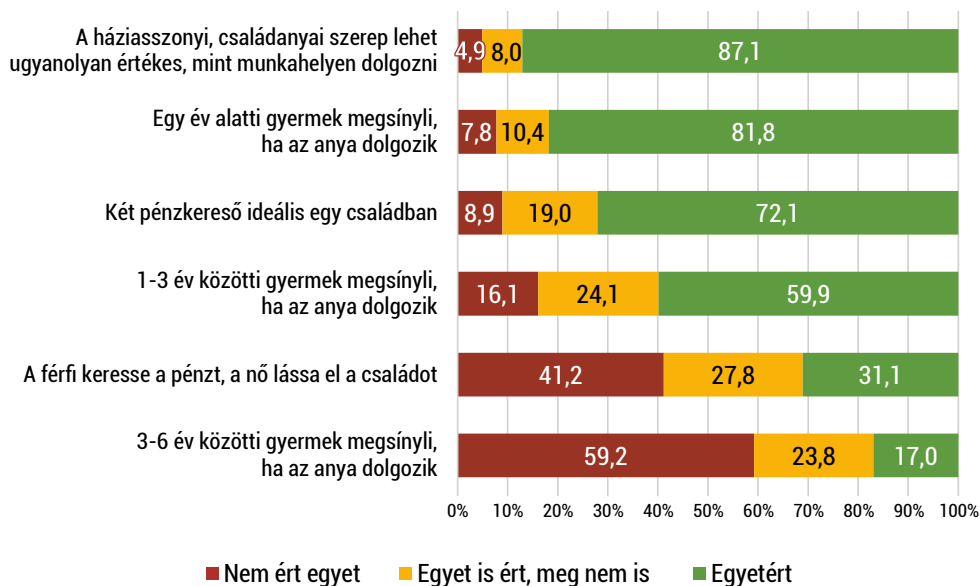
Eredmények

Az oktatási expanzió és a kétkeresős családmódel általánossá válásának ellenére, a modern apakép – az anyaképhez is viszonyítva – jelentősen átalakult teret kaptak benne korábban „femininnek” bélyegzett jegyek, mégis, a fókuszcsoportok asszociációs játéka során olyan szavakkal illették az apát és az anyát, amelyek a klasszikus módellet idézik meg. Az anyához az „élet, gondoskodás, szeretet, nevelés, összetartás”, az apához pedig a „munka, szigor, kötelesség, példakép, felelősség” kifejezéseket társították. A kérdőíves vizsgálattal ellentétben interjúalanyaink inkább absztrakt képet alkottak az apaságról, és diakrón narratívák mentén elkülönítették egymástól a „klasszikus” és a „modern” apa koncepcióját.

Az apák véleménye a családi élettel, gyermekneveléssel kapcsolatban

A mintába tartozó válaszadók jelentős többsége, 87,1 százaléka egyetért azzal az állítással, hogy a háziasszonyi, családanyai szerep is lehet ugyanolyan értékes, mint munkahelyen dolgozni (1. ábra). 81,8 százalékuk úgy gondolja, hogy az egy év alatti gyermek megsínyli, ha az anya dolgozik. Míg az 1–3 éves gyermekek esetében a mintába tartozó férfiaknak több mint a fele (59,9 százalék) véli úgy, hogy a gyermek megsínyli, ha az anya dolgozik, addig az óvodáskorúak (3–6 évesek) esetében már csak 17,0 százalék gondolkodik így. A mintába tartozók háromnegyede (72,1 százalék) nyilatkozott úgy, hogy két pénzkereső ideális egy

családban. A válaszadók harmada (31,1 százalék) azonosul azzal a hagyományos elgondolással, mely szerint a férfi feladata az, hogy megadjon mindent a szeretteinek, az anyának pedig az, hogy lássa el a családot. A kérdés megosztónak mondható, hiszen a válaszadók 27,8 százaléka nem tudott egyértelmű választ adni arra, egyetért-e azzal, hogy a férfi feladata a család eltartása, a nőé pedig az, hogy gondoskodjon róluk, és csupán 41,2 százalékuk nyilatkozott úgy, hogy nem ért egyet az adott állítással.

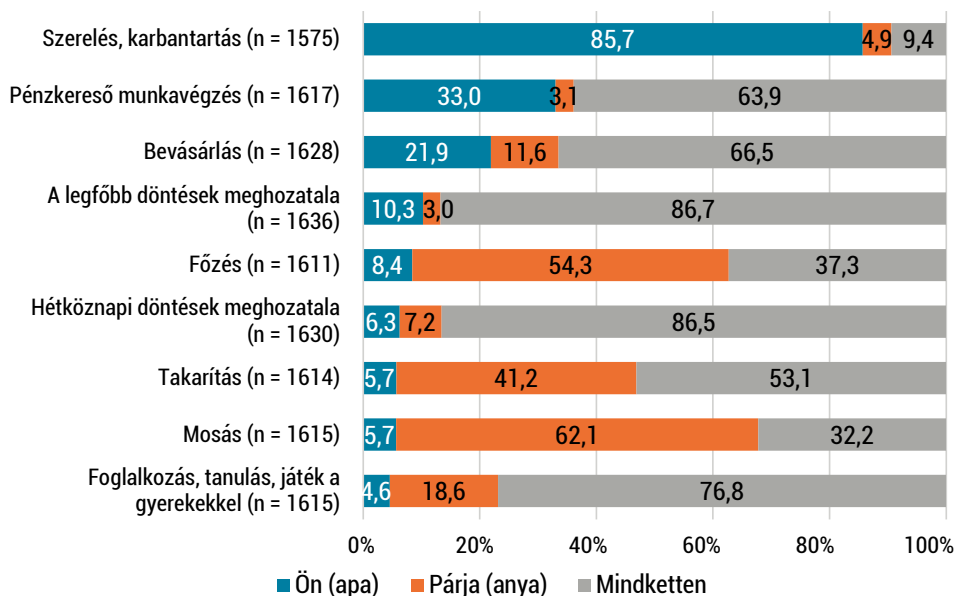
1. ábra: Az apák véleménye a családi élettel, gyermekneveléssel kapcsolatban (%; n = 1646)

Az apaszerep megítélése a családon belüli munkavégzés szerint

Az egyes háztartási feladatok terén eltérően alakul a nők szerepvállalása (2. ábra). A főzés és a mosás döntően női munkának tűnik, de már sok esetben közösen végzik a párok. A válaszadók fele mondta, hogy a főzés (54,3 százalék) elsősorban a párjuk dolga, kétharmaduk pedig a mosásról (62,1 százalék) nyilatkozott így. A válaszadók felének (53,1 százalék) elmondása szerint közösen végzik az otthonuk takarítását, 41,2 százalék esetében azonban elsődlegesen a párjuk felel a lakhelyük tisztaságáért. Az egyes házimunkákat figyelembe véve a bevásárlás az, amit a legnagyobb

mértékben átvállaltak a férfiak a párjuktól. A válaszadók kétharmada (66,4 százalék) nyilatkozott úgy, hogy közösen intézik a bevásárlást, 21,9 százalékuk pedig azt mondta, hogy kizárólagosan ő a felelős érte. A válaszadók háromnegyede (76,8 százalék) kiveszi a részét a gyermekkel való foglalkozásból. Ha abból indulunk ki, hogy sztereotipikusan mely feladatokat végzik a nők és melyeket a férfiak, akkor elmondhatjuk, hogy a szerelés és karbantartás az egyetlen, amely teljes mértékben megtartotta a hagyományos berendezkedést. A férfiak 86 százaléka nyilatkozott úgy, hogy elsősorban ők felelnek az ilyen ház körüli munkákért.

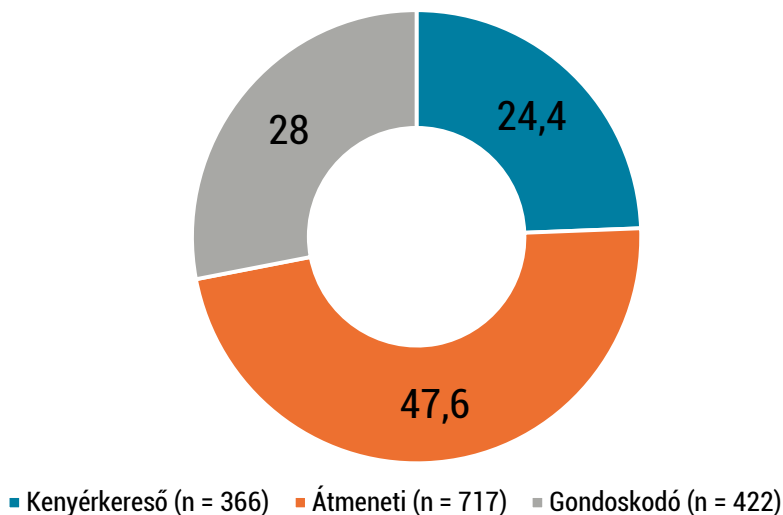
A megváltozott gazdasági helyzetnek köszönhetően az elmúlt évtizedekben egyre gyakoribbá vált a kétkeresős családmodell, vagyis az édesanyák is megjelentek aktív munkavállalóként. Ennek fényében nem meglepő, hogy a mintában szereplő férfiak kétharmadának (63,8 százalék) családjában mind a nő, mind a férfi aktív szerepet vállal a munkaerőpiacon. Ebből egyenesen arányosan következik, hogy mivel sok esetben már nem a férfi az egyedüli kenyérkereső, a családjukat érintő döntéseket sem egyedül hozzák meg. A válaszadók elmondása szerint mind a hétköznapi, mind a fontos kérdésekről (87-87 százalék) a párjukkal együtt, közösen döntenek.

2. ábra: A családon belüli munkavégzés megoszlása nemek szerint (%)

A „kenyérkereső”, a „gondoskodó” és a kettő között elhelyezkedő apák kvantitatív és kvalitatív megközelítés szerint

Mint említettük, három klasztert hoztunk létre, amelyek az apák szerepét hivatottak vizsgálni a gyermekes családok körében. A 3. ábra szemlélteti az egyes csoportok megoszlását.

3. ábra: Az apák típusainak megoszlása (%)

A tizennyolc év alatti gyermeket nevelő apák esetében a „kenyérkeresők” csoportjába a megkérdezettek 24,3 százaléka tartozik. Ők azok az apák, akik elsősorban a családjuk eltartásáért felelnek, akiknek a párja végzi a házimunkát, a döntéseket inkább közösen hozzák meg, az apa felelős jellemzően a bevásárlásért. A fókuszcsoportos interjúalanyok a „klasszikus” apát autoriter, morálisan stabil, példamutató, ugyanakkor a tényleges, a család belső dinamikájára irányuló cselekvést tekintve passzív figurának látják. Ehhez mérten úgy vélik, hogy a „klasszikus” apa feladata két különböző irányba ágazott el, és ezek a feladatok határozták meg azt a tulajdonság- és eszköztárat, amely megszabta a családtagokhoz és a társadalomhoz (legalábbis apai minőségben) való kapcsolódást. A fókuszpercepciók a „klasszikus” apa képéhez csatolják a családfenntartói tisztséget. Ennek értelmében az apa elsődleges feladata az, hogy a család materiális javait megteremtse, vagy gyakori szófordulattal élve „eltartsa

a családot”. Ezek az anyagi értékek elsősorban az élőhelyet jelentő házra, valamint az elfogyasztott ételre utalnak, másodsorban pedig minden másra, ami az alapvető szükségletekhez (például higiénia) tartozik, vagy a családtagok minimális, megkövetelhető kényelmét biztosítani tudja (például bútorok). Az e szerephez rendelt fenntartói kötelezettség – interjúalanyaink szerint – olyan kényszerítő erejű volt (leginkább a külső státuszelvárások miatt), hogy a „klasszikus” apáknak nemritkán éjt nappallá téve dolgozniuk kellett, hogy a szűkölködés – nyilvánvalóan gazdasági helyzettől függően¹ – egy pillanatig se fenyegetse a családot. Az ilyen apa így időhiányban tobzódó lényként jelenik meg, aki gyermekeivel minimális időt sem tud eltölteni, a szerepstátuszok érvényesülése így közvetett. Az apa nem azért nem neveli a gyerekeit, mert a szilárd körvonalú szerepkészlet nem követeli meg, hanem mert a pénzszerzés és annak a családba való „visszaforratása” elsődleges minden más funkcióhoz képest. Tehát ebben az esetben az apaszerep kelléktárának legfőbb szervezőelvé az ellátói funkció. Mindennek ellenére interjúalanyaink úgy látják, az apa szerepe igenis jelentékeny a gyermekek felnőtté érésében, csak nem az aktív nevelés és az együtt töltött, minőségi idő mentén; tehát nem a „jelenlét” által. A „klasszikus” apa hozzájárulása sokkal inkább a szavak területére korlátozódott; interjúalanyaink úgy emlékeznek vissza saját apjukra, mint aki erkölcsi bátyaként magasodott a család fölé, megszabva a cselekvések és a dolgok „hogyan”-ját, szavai pedig átfogó imperatívusként jelentek meg a gyermekek (és az anya) lehetőség- és döntéshorizontján. A „klasszikus” apa szavai „dogmának” minősültek, amelyet nem lehetett megkérdőjelezni, így a gyermekek morális, szellemi és lelki haladásának is ez volt a vezérelve. Interjúalanyaink szerint ezek a szavak tiszteletet és tekintélyt kölcsönöztek az apának, melyet megkérdőjelezni végzetes hiba volt, ugyanis lehetőségében állt fizikai fölényének tettlegességbe torkolló kifejezése, ha úgy érezte, szavainak a semmibevétele sérti a tekintélyét. Jól látható, hogy a fókuszcsoporthoz és a kérdőíves felmérés eredményei a hagyományos apáról megegyeznek, az interjúk kiegészítik az adatokat.

---

¹ Rendkívül érdekes, hogy a csoportok résztvevőinek körében kivétel nélkül középosztálybeli családok férfi családfőinek az archetipikus képe elevenedett meg: az ilyen család sem a nyomort, sem a fényűzést nem ismeri, az apa éppen annyi anyagi értéket tud előállítani, amennyi elegendő a minimálisan kényelmes élethez.

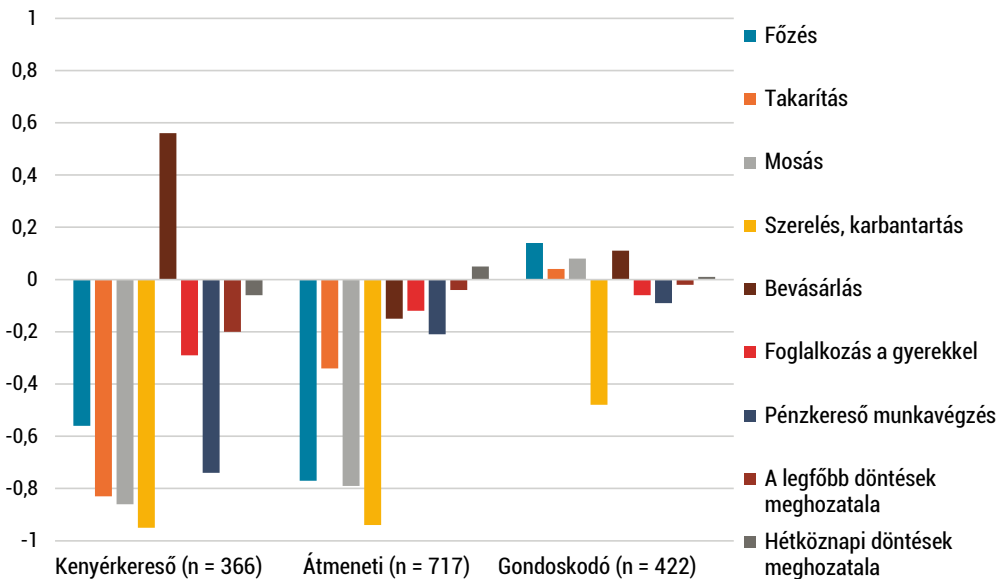

Az apák relatív többsége (47,6 százalék) a kvantitatív felmérésben az „átmeneti” csoportba került. Ők olyan apák, akik az egyes feladatokat a párjukkal közösen végzik (például bevásárlás, takarítás), de még jelen van a családi életükben a hagyományos nemi feladatmegosztás is, hiszen kizárólag a nő feladata a mosás vagy a főzés. Pénzkereső tevékenységet azonban már a pár mindkét tagja folytat.

Az apák 28,0 százaléka a „gondoskodó” apák csoportjába került, akik kiveszik a részüket a ház körüli munkákból, a párjukkal közösen döntenek, vagyis a családon belüli munkamegosztás kiegyenlített, és a párok mindennapjaira a közös teherviselés jellemző. A szerelés, karbantartás az egyetlen olyan feladat, amelyet minden esetben a férfi végez. A gyermeknevelést és a legfőbb döntések meghozatalát – az apák véleménye szerint – mindhárom csoportban közösen végzik a párok.

Összességében elmondhatjuk, hogy a szerelést, karbantartást az apa végzi, függetlenül attól, melyik csoportba tartozik. A hétköznapi és a legfőbb kérdésekről a párok minden esetben közösen döntenek. A gyermekkel való foglalkozás az „átmeneti” és a „gondoskodó” csoportba tartozó apákra jellemző. A házimunka elsősorban az anyákra hárul a „kenyérkereső” és az „átmeneti” klaszterben lévő apák csoportjában. A „modern” apaság elbeszéléseit érdekes kettősség jellemzi. Az interjúalanyok narratívájában rendre megjelentek olyan elképzelések, amelyek a „klasszikus” apaság maradványait tapasztják a „modern” apák típusmodelljéhez. A legnagyobb strukturális változásnak a nők munkaerőpiaci helyzetének megváltozását látják. E változás okaként a bizonytalanság általánossá fokozódását azonosítják, arról számolnak be, hogy a jövő (akár a sajátjuk, akár a gyerekeiké) egyre bizonytalanabb lábakon áll, így minden eddiginél szükségesebb, hogy minél több pénzt tudjanak keresni, s úgy vélik, ennek optimális gyakorlata az, ha mindkét szülő vállal fizető munkát. Az eltartói szerep expanziójával párhuzamosan a „modern” apa modelljében a „jelenlét” is az előtérbe került, vagyis a gyermekek nevelését is elkezdték felosztani egymás között. Így három gócpontú kötelezettségi háló bontakozik ki, amely a pénzkeresés, a háztartási munka és a gyermeknevelésben való jelenlét kényszerét egyenlő mértékben rója a párokra azonban minden másnak a „milyen”-je és a „hogyan”-ja fellazult. Ez a változás a gyermekekhez való hozzáállását is megváltoztatta, legalábbis a „klasszikus” képpel

összevetve. Így például a parancsolás, a tekintélyen alapuló „koordináció” és vezénylés helyébe a kérés, a közös alap megtalálása lépett általános gyakorlatként. Ebből pedig az következik, hogy az apák több időt vannak együtt aktívan a gyermekekkel, a közvetlen nevelésükből kivesszik a részüket. Ez magával vonja, hogy ezek az apák mintha heroizálnák mind a maguk, mind az anyák szülőségét. Szerintük nem az idejük lett több a „szerepdemokratizálódással”, sőt minél kiegyenlítettebbek lesznek a viszonyok, és minél inkább elhomályosulnak – de nem összerosódnak – a szerephatárok, annál kevesebb idejük lesz. A belülről fakadó igényeik miatt azonban gyermeknevelésbe való bevonódást örömként élik meg, még akkor is, ha teljesítményüket – akárcsak az anyákét – „emberfeletinek” tartják, amelyhez a kiigazodás egyre nehező folyamata is társul.

4. ábra: Az apák három típusa (az alacsonyabb értékek hagyományosabb, a magasabb értékek modernebb háztartási munkamegosztást jeleznek)

A három klaszter jellemzése

A „kenyérkereső”, az „átmeneti”, illetve a „gondoskodó” apa klasztercsoportokat megnéztük néhány demográfiai változó mentén is (településtípus, iskolai végzettség, korcsoport, gyermekszám, vallásosság), azonban azt találtuk, hogy a korcsoporton kívül egyik demográfiai változóval sem

látható szignifikáns összefüggés.² A kor változót tekintve ($p = 0,001$) nem látható lineáris kapcsolat a klasztercsoportok mentén. A 18–29 éves korosztály körében vannak jelen a legnagyobb arányban a „gondoskodó” apák (34,3 százalék). Az apa „kenyérkereső” szerepével a 30–39 évesek azonosultak a leginkább (31,3 százalék), azonban a 18–29 évesek közöttiek 25,2 százaléka is ebbe a csoportba tartozik. A 40–49 évesek többsége pedig az „átmeneti” csoport tagja (52 százalék). Nem látható jól körülírható mintázat a korcsoportok szerint illetve a százalékos különbségek sem tekinthetők jelentősnek. Vagyis a szociodemográfiai státusz nem befolyásolja a családon belüli munkamegosztást. A családi étellel kapcsolatos kérdések esetében azonban felfedezhető néhány különbség a klasztercsoportok között.

Habár szignifikáns eltérés nincs éles véleménykülönbség az egyes csoportok között annak megítélésében, hogy az egy év alatti gyermek számára rossz, ha az édesanya dolgozik: 77,3 és 85,5 százalék között mozognak az értékek (2. táblázat). A kiskorú gyermeket nevelő apák többsége szerint az 1–3 éves gyermek is megsínyli, ha az anya dolgozik (56,1–60,0 százalék). Ez „az anya maradjon otthon a gyermekekkel” hagyományos szemléletmódot tükrözi, illetve azt, hogy a kiskorú gyermeket nevelő apák szerint az anya-gyermek kötődés az első néhány évben meghatározó a gyermek jólléte szempontjából. Érdekes, hogy a „modern” apák is ugyanolyan mértékben támogatják az anyák otthonlétét. Ez a fajta felfogás mélyebben gyökerező társadalmi konvención alapulhat. „A 3–6 éves gyermek megsínyli, ha az anya dolgozik” állítás esetében megfordul az eddig látott tendencia: az apák többsége szerint a gyermek jóllétére nincs negatív hatással az anya munkaerőpiaci aktivitása; itt 60,2 és 58,1 százalék között vannak az arányok a három csoportban. Habár szignifikáns a különbség a klaszterek között, nincs számottevő eltérés. A kiskorú gyermeket nevelő apák szerint a háztartás körüli feladatokban való aktivitásuk mértékétől függetlenül a három év alatti gyermekre rossz hatást gyakorol, ha az anya dolgozik. Óvodáskorú gyermek esetében már nem látják akadályozó tényezőnek a gyermek jólléte szempontjából az anya munkaerőpiaci aktivitását.

2 Településtípus (4 kategória): $p = 0,160$, Iskolai végzettség (3 kategória): $p = 0,449$
Korcsoport (4 kategória): $p = 0,001$, Gyermekszám (3 kategória): $p = 0,101$
Vallásosság (3 kategória): $p = 0,695$

		Kenyérkereső (n = 366)	Átmeneti (n = 717)	Gondoskodó (n = 423)	p-érték
Az egy év alatti gyermek megsínyli, ha az anya dolgozik	Nem ért egyet	6,00%	6,00%	10,80%	0,007**
	Is-is	8,50%	9,40%	12,00%	
	Egyetért	85,50%	84,60%	77,30%	
Az 1-3 év közötti gyermek megsínyli, ha az anya dolgozik	Nem ért egyet	14,30%	14,30%	19,40%	0,082
	Is-is	21,80%	24,80%	24,50%	
	Egyetért	64,00%	61,00%	56,10%	
A 3-6 év közötti gyermek megsínyli, ha az anya dolgozik	Nem ért egyet	58,10%	60,20%	59,80%	0,033*
	Is-is	27,10%	25,20%	20,00%	
	Egyetért	14,80%	14,70%	20,20%	
A háziasszonyi, családanyai szerep lehet ugyanolyan értékes, mint munkahelyen dolgozni	Nem ért egyet	5,30%	3,60%	4,60%	0,189
	Is-is	5,70%	9,60%	7,40%	
	Egyetért	88,90%	86,70%	88,00%	
Két pénzkereső ideális egy családban	Nem ért egyet	10,40%	8,40%	7,90%	0,326
	Is-is	20,50%	18,10%	16,60%	
	Egyetért	69,20%	73,50%	75,60%	
A férfi keresse a pénzt, a nő lássa el a családot	Nem ért egyet	35,70%	40,30%	47,40%	0,002**
	Is-is	27,90%	27,90%	28,50%	
	Egyetért	36,40%	31,80%	24,10%	

Megjegyzés: * $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$; *** $p \leq 0,001$

2. táblázat: A tizennyolc év alatti gyermeket nevelő apák klasztercsoportjai különböző attitűdök mentén

A kiskorú gyermeket nevelő férfiak a gyermeknevelést értékesnek gondolják, és ugyanolyan fontosnak tartják, mint a munkahelyi tevékenységet. A három csoport között nincs különbség e tekintetben, az állítással egyetértők aránya 86,7 és 88,9 százalék között mozog. Szintén nincs eltérés a klaszterek között aszerint, hogy az apák szükségesnek gondolják,

hogyan a nő és a férfi is folytasson pénzkereső tevékenységet. Az elemzés elején már említett ellentmondás itt is kirajzolódik, és a csoportok sem tudják megmagyarázni vagy árnyalni az ambivalens helyzetet. „A férfi keresse a pénzt, a nő lássa el a családot” állítás már jobban megosztotta az apákat. Látható, hogy van egy markáns csoport, amelynek tagjai ezzel a tradicionálisabb nézőponttal tudnak azonosulni: a „kenyérkereső” apák 36,4 százaléka és a „gondoskodó” apák 24,1 százaléka. Az apák jelentős része nem ért egyet ezzel az állítással: a „kenyérkereső” 35,7 százaléka, a „gondoskodóknak” pedig a 47,4 százaléka van ezen a véleményen.

Összegzés

Jelen tanulmány a kiskorú gyermeket nevelő apákra koncentrált. Célja, hogy megismerjük a családon belüli munkamegosztást, továbbá a gyermekneveléssel kapcsolatos attitűdöket az ő szemszögükből.

Az elemzésben kvantitatív és kvalitatív módszereket is használtunk. Két-két fókuszcsoporthoz kutatást végeztünk, csoportonként hat apa részvételével. A diakrón narratívák mentén elkülönült egymástól a „klasszikus” és a „modern” apa. A kvantitatív kutatás során megvizsgáltuk az apák véleményét, illetve hogy a kiskorú gyermeket nevelő párok hogyan osztják meg egymás között a háztartási feladatokat és a döntéshozást.

Összességében elmondható, hogy a modern apakép megváltozott, az interjúkban mégis olyan szavakkal illetik az apát és az anyát, amelyek a klasszikus modellt idézik meg. Habár a klaszterek alapján három körülhatárolható csoport jött létre, és a munkavégzés tekintetében jelentős különbségek fedezhetők fel köztük, a szociodemográfiai szempontok, illetve a családi étellel kapcsolatos állítások mentén nem különböznek egymástól számottevő mértékben, vagyis feltételezhetjük – az apakép megváltozását taglaló, idézett szakirodalommal egyetértve –, hogy a gondoskodó apai jellemvonás a párok belső „szerződésén” alapul.

A további kutatások során érdemes a párokat együtt is megvizsgálni, mert ezáltal pontosabb képet kaphatunk a családon belüli szerepekről és a munkamegosztásról.

Felhasznált irodalom

- Benedek Szidónia Anna, Dorner László (2015) Az apa szerepe a kisgyermek életében. *Gyermeknevelés*, 3. évf. 2. sz. 1–14. DOI: <https://doi.org/10.31074/gyntf.2015.2.1.14>
- Drijenovszky Zsófia, Sztáray Kézdy Éva (2021) Kisgyermekes szülők a munkaerőpiacon: otthon lévő apák – dolgozó anyák (I. rész). Otthon lévő apák tapasztalatai. *Új Munkaügyi Szemle*, 2. évf. 4. sz. 31–42.
- Dusa Ágnes, Markos Valéria, Engler Ágnes és Várfalvi Marianna (2019) Szülés és születés – a szülés élményének megítélése, lehetséges okok és következmények. *Kapocs*, 2. évf. 3–4. sz. 26–51.
- Engler Ágnes (2017) *A család, mint erőforrás*. Budapest: Gondolat Kiadó
- Fűrész Tünde, Székely András (2019) A tervezett gyermekek számának alakulása a 2010-es években. *Kapocs*, 2. évf. 1–2. sz. 3–17.
- Helffferich, Cornelia (2009) Männer in der Familie. In: Olaf Kapella, Christiane Rille-Pfeifer, Marina Rupp, Norbert F. Schneider (Hrsg.): *Die Vielfalt der Familie. Tagungsband zum 3. Europäischen Fachkongress Familienforschung*. Leverkusen-Opladen: Verlag Barbara Budrich. 189–202. DOI: <https://doi.org/10.2307/j.ctvdfod8j.17>
- Henry, Joi B., Wrenetha A. Julion és Dawn T. Bounds (2020) Fatherhood Matters. An integrative review of fatherhood intervention research. *The Journal of School Nursing*, Vol. 36. (1): 19–32. DOI: <https://doi.org/10.1177/1059840519873380>
- Koltai Luca (2010) Babázó apák. In: Simonyi Ágnes (szerk.) *Családpolitikák változóiban*. Budapest: Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet. 86–90.
- Kopp Mária (szerk.) (2008) *Magyar lelkiállapot 2008. Esélyerősítés és életminőség a mai magyar társadalomban*. Budapest: Semmelweis.
- Leitheiser Fruzsina (2021) Várandóskori munkavállalási tervek megvalósulása és a korai munkavállalás jellemzői. *Acta Sociologica*, 7. évf. 1. sz. 87–102. DOI: <https://doi.org/10.15170/AS.2021.7.1.6>
- Makay Zsuzsanna, Spéder Zsolt (2018) Apaság. A férfiak gyermekvállalása és családi szerepei. In: Monostori Judit, Óri Péter és Spéder Zsolt (szerk.) *Demográfiai portré 2018*. Budapest: KSH NKI. 65–82.
- Murinkó Lívია (2014) A nemi szerepek és a családdal kapcsolatos attitűdök európai kitekintésben: értékek és gyermekgondozás. *Szociológiai Szemle*, 24. évf. 1. sz. 67–101.
- Pári András (2014) A 25–40 éves férfiak szerepe és jellemzői – különösen a gyermekvállalás – Magyarország térbeli társadalmi folyamatainak alakulásában. *Polgári Szemle*, 10. évf. 3–6. sz. 349–368.
- Sarafaraz, Ayesha, Sobia Bano és Shehla Yaseen (2021) Changing role of father across generations: from disciplinarian to a nurturing parent. *Pakistan Journal of Clinical Psychology*, 20. évf. 1. sz. 17–37.
- Spéder Zsolt (2011) Ellentmondó elvárások között... Családi férfiszerepek, apaképek a mai Magyarországon. In: Nagy Ildikó, Pongrácz Tiborné (szerk.) *Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről 2011*. Budapest: TÁRKI Nemzeti Erőforrás Minisztérium. 207–228.
- Szodorai Dóra (2022) Apaszerep és munkamegosztás. *Századvég*, 2. évf. 3. sz. 35–55.

- Sztáray Kézdy Éva, Drjenovszky Zsófia (2021) Gondoskodásviszonyok a gyermekükkel otthon lévő apák családjaiban Magyarországon. *Társadalomtudományi Szemle*, 11. évf. 4. sz. 138–161. DOI: <https://doi.org/10.18030/socio.hu.2021.4.138>
- Takács Judit (2017) Aktívan törődő apák Magyarországon. *Szociológiai Szemle*, 27. évf. 3. sz. 104–126.
- Várfalvi Mariann (2018) Az apák szerepe védőnői szemmel – a védőnői szolgálat szerepe az apák életében. *Kapocs*, 1. évf. 4. sz. 24–27.
- Veroszta Zsuzsanna, Boros Julianna, Kapitány Balázs, Kopcsó Krisztina, Leitheiser Fruzsina, Sándor Nikolett Gabriella, Szabó Laura és Spéder Zsolt (2022) Jelentés a Kohorsz '18 Magyar Születési Kohorszvizsgálat 2. hullámáról. In: Veroszta Zsuzsanna (szerk.) *Munkamegosztás a családban*. Budapest: KSH Népeségtudományi Kutatóintézet. 77–82. DOI: <https://doi.org/10.21543/Kut.2022.106>
- Volz, Rainer (2007) Väter zwischen Wunsch und Wirklichkeit. In: Tanja Mühlhling, Harald Rost (Hrsg.): *Väter im Blickpunkt*. Leverkusen-Opladen: Verlag Barbara Budrich. 205–224. DOI: <https://doi.org/10.2307/j.ctvdf069b.10>
- Vukovich Gabriella (2006) Az elvált apák helyzetének néhány aspektusa. In: Kolosi Tamás, Tóth István György és Vukovich György (szerk.) *Társadalmi riport 2006*. Budapest: TÁRKI. 267–283.

A párkapcsolatban élők láthatatlan munkára szánt idejének megoszlása¹

Bevezetés

A háztartásokban végzett nem fizetett, avagy láthatatlan munka férfiak és nők közötti megosztása kapcsán a társadalmi norma jelentős változáson ment keresztül az elmúlt 50-60 évben (Lesthaeghe, 2010). Európában egészen a 20. század második feléig a férfiak látták el az elsődleges, gyakran pedig a kizárólagos kenyérkereső szerepkörét, így a háztartási, illetve gyermekneveléssel kapcsolatos feladatok szinte teljes egészében a nőkre hárultak (DeRose, 2021).

Az 1960-1970-es évektől elkezdődött egy átmenet, amit a szakirodalom második demográfiai átmenetként azonosít. Utóbbi a családon belüli dinamikák, illetve a férfi-női egyenjogúság alapvető átalakulásából indul ki, melynek számos hatótényezőjét definiálhatjuk (Lesthaeghe, 2010). Ide tartozik többek között a nők tömeges munkába állása, a férfiak reálbérének csökkenése, a modern fogamzásgátló tabletták megjelenése, illetve az individualista gondolkodásmód elterjedése (Tárkányi, 2008).

Mindamellet ez az átalakulás a mai napig jelentős feszültségeket okoz a párkapcsolatokon belül, valamint demográfiai szempontból a gyermekvállalás gyakoriságának visszaesésével jár együtt. Ez jelentős vitákat generál a nők helyzete és a két nem hagyományos szerepköréhez tartozó feladatok megosztása kapcsán. Ugyanakkor látszik, hogy a nemek közötti egyenjogúság és a nők életben való érvényesülésének elősegítése egyértelmű cél, hiszen önmagában mindkettő pozitív, előremutató folyamat. A cél a kompromisszum megtalálása, aminek egyik meghatározó feltétele a férfiak láthatatlan munkában vállalt szerepének erősítése lehet.²

---

1 Párkapcsolat alatt a házastársi és a regisztrált, azaz a heteroszexuális élettársi viszonyt értjük.

2 Kutatásunkban a láthatatlan munka alatt a háztartással és a gyermekneveléssel kapcsolatos feladatokat értjük (Janák, Szép és Tokaji, 2017).

Kutatásunk a fentiekre reflektál és a következő kérdésekre keresi a választ:

- Hogyan befolyásolja az egyének demográfiai karaktere a nemek közötti munkamegosztást a házasságokban és a regisztrált élettársi kapcsolatokban?
- A fizetett munka vállalása és a gyermeknevelés milyen hatást gyakorol ezekben a párkapcsolati formákban a nemek közötti munkamegosztásra?

Szakirodalom

A Központi Statisztikai Hivatal 2009/2010. évi Időmérleg felvétele szerint a magyar népesség átlagosan több időt fordít fizetetlen munkára (214 perc / nap / fő), mint fizetett munkára (164 perc / nap / fő) (KSH, 2021). Ez a különbség még inkább kiéleződik a férfiak és a nők összehasonlítása kapcsán. A Nemek Közötti Egyenlőség Európai Intézetének 2019. évi mutatója szerint Magyarországon a nők 56 százaléka, míg a férfiak csupán 14 százaléka fordít naponta legalább egy órát házimunkára (European Institute for Gender Equality [EIGE], 2019).

A KSH Időmérleg szerint a magyar lakosságon belül a három vagy több gyermeket nevelő anyák fordítják a legtöbb időt a házimunkákra. Azok a nők, akiknek a legkisebb gyermeke hatévesnél fiatalabb, még inkább leterheltek ezen a téren. Következésképpen – megfordítva a logikát – a gyermekek életkorának emelkedésével visszaesik a nők időráfordítása a feladatok egyes típusaira. Mindamellet ez a csökkenés az anyák újbóli munkavállalásával (fizetett munka) szintén összefüggésbe hozható az időfelhasználás átstrukturálása miatt (Sebők, 2017). A fenti eredményt erősíti meg egy nagycsaládosok körében végzett kutatás (Kardosné Gyurkó, 2018). Ez alapján – még a férfiak meglátása szerint is – csak az esetek mintegy felében végzi a két szülő viszonylag kiegyenlítettен megosztva a házimunkát. Mindamellet a nők szerint ez az arány még inkább kedvezőtlen, és gyakorlatilag csak a családok negyedében oszlik meg körülbelül egyenlő részben a házimunka a két szülő között. Ahogy a Kopp Mária Intézet kutatásából is kiderül (KINCS, 2022), nem véletlen, hogy a többség Magyarországon úgy vélekedik, hogy elsősorban az anyák tartják össze a családot és ők vállalják a legnagyobb szerepet – a szintén a láthatatlan háztartási munkákhoz tartozó – gyermeknevelés kapcsán is.

A családban élők száma mellett példaként hozhatjuk még az iskolai végzettség differenciáló hatását is. Ez alapján látszik, hogy a magasabb iskolai végzettséggel rendelkező férfiak kevésbé preferálják a hagyományos feladatmegosztást, ezért nagyobb arányban vesznek részt a háztartási munkák ellátásában, mint a közép- vagy az alapfokú végzettségűek (Pongrácz és S. Molnár, 2011). Ezt a megállapítást erősíti Harcsa és Monostori (2012) megállapítása is, mely szerint az iskolázottsági szint emelkedésével növekedett az egalitárius nézeteket valló férfiak aránya. Ugyanakkor figyelembe kell venni, hogy a felsőoktatásba való bekerülés javuló lehetőségei a nők munkaerőpiaci és magánéleti magatartását befolyásolja, amely kihat a férfiak viselkedésére is: a gyermekvállalás későbbre tolódott, illetve a vállalt gyermekek száma csökkent, így ennek következményeként visszaesett az elvégzendő házimunka mennyisége is.

Módszertan

A jelen kutatás egyben egy időmérleg-elemzés, ugyanakkor a Központi Statisztikai Hivatal által legutóbb, 2009-2010-ben elvégzett felmérés eredményeivel teljesen mégsem hasonlítható össze. A két megközelítés fontos különbsége, hogy a KSH Időmérleg esetében a válaszadók hosszabb időn át naplózták a tevékenységüket (így objektívnek tekinthető), míg az elemzésünkhöz felhasznált kérdőíves felmérés esetében az adott pillanatban feltett kérdésre retrospektív értékelést kellett adni, amit emiatt sokkal inkább befolyásol a kérdezés időpontja. Ezen korlát ellenére a kapott összefüggések – ahogy majd a későbbiekben látható – nem mondanak ellent a szakirodalomnak.

Fogalommagyarázat: mi tekinthető láthatatlan munkának?

Statisztikai és szociológiai elemzésekben a “láthatatlan munka” alapvetően az önkéntes munkából és a gyermeknevelést is magában foglaló otthoni munkából áll (Janák et al. (szerk.), 2017). A kutatásunk fókuszában az utóbbi, azaz az otthoni munka szerepel, amely magába foglalja a háztartási, házkörüli, illetve a gyermekneveléssel, gyermekek ellátásával kapcsolatos teendőket. Az egyszerűség és a kutatás tárgya miatt a továbbiakban a láthatatlan munkavégzés, illetve a házimunka alatt az otthoni munkát értjük, összhangban az előbbi definícióval.

Minta

Tanulmányunkhoz a Századvég Alapítvány 2021-ben felvett *A családok helyzete a magyar társadalomban* című kutatásának adatbázisát vettük alapul. A kérdőíves felmérés 60 015 fős mintáján belül elemzésünk azokra a válaszadókra fókuszál, akik házasságban, illetve regisztrált, azaz heteroszexuális élettársi kapcsolatban élnek, még hozzá egy háztartásban a párjukkal. Bár a párkapcsolattal nem rendelkező válaszadók esetében is szóba kerülhet a munkamegosztás (például szülővel, gyermekkel, egyéb lakótársal), de mi a munkamegosztásnak a dinamikáját az egy férfi és egy nő által alkotott párok tagjai között kívántuk elemezni.

Az említett két leválogatást követően még egy szűkítést végrehajtottunk az adatbázison, amire az elemzésünkhöz szükséges attitűdkérdésekre beérkezett válaszok miatt volt szükség. Ennek során kizártuk azokat a válaszadókat, akik a felmérés *Munka-család összeegyeztetése* című almintájába nem kerültek be. Végeredményben 8092 megkérdezett válaszait vontuk be az elemzésbe, akik közül 4087 fő férfi és 4005 fő nő.

A magyarózott változó kialakítása

A különböző demográfiai karakterek, illetve a munkavégzés és a gyermeknevelés összeegyeztetésére vonatkozó attitűdkérdések képezik a magyarózó változókat. A magyarózott változót az *Egy átlagos napon körülbelül hány órát tölt házimunkával?* és az *Egy átlagos napon körülbelül hány órát tölt házimunkával az Ön párja?* kérdésekből képeztük úgy, hogy a partner által munkával töltött óraszámot elosztottuk, azaz súlyoztuk a válaszadó által munkával töltött óráival. Így megkaptuk azt az arányszámot, ami kifejezi a válaszadót érő láthatatlan munka terhének mértékét. Mindez a következőképpen értelmezhető:

- 0,00-0,99: a válaszadót terheli a több feladat
- 1,00: a munkamegosztás kiegyenlített
- 1,01 vagy annál nagyobb: a válaszadó párját terheli a több feladat

Második lépésként kialakítottunk öt csoportot a kiszámolt hányadosok, illetve arányok sokaságon belül tapasztalható eloszlásának megfelelően, ügyelve arra is, hogy minden lehatárolás legalább 1000 válaszadót foglaljon magába. Ennek alapján az 1. kategória a 0,00-0,49-ig terjedő

hányadossal rendelkezők, azaz a *túlvállalók*, illetve a párjuktól semekkorá vagy minimális segítséget kapók köre. Ezt követően a csoportok lehatárolása a következő módon folytatódik: 0,5-0,99 (2. csoport), az 1,00 (3., avagy a *kiegyenlített kapcsolatban élők* csoportja), 1,01-2,00 (4. csoport), 2,01 vagy felette (5., avagy az *alulvállalók*, illetve a párjuknak egyáltalán nem vagy minimálisan besegítő csoportja).

Harmadik lépésként egy keresztábra kialakításával meghatároztuk a gyakorisági értékeket (például az alulvállalók csoportjába tartozó 18-29 évesek aránya az összes 18-29 éves válaszadóhoz képest), külön a női és külön a férfi válaszadókra. Ennek a szelektálásnak a célja az volt, hogy feltárjuk a két nem érzékelése, azaz percepciója közötti különbségeket is.

Fontos megemlíteni még néhány kikötést:

- Az eredmények könnyebb értelmezhetősége érdekében nem vizsgáltuk külön mind az öt csoportot. A *láthatatlan munkavégzést befolyásoló demográfiai tényezők* alfejezetben a kellő elemszámmal rendelkező szélsőségekre, azaz a túlvállaló nők (női percepció), az alulvállaló vagy alusegítő férfiak (férfi percepció), valamint a kiegyenlített kapcsolatban élő nők és férfiak csoportjára fókuszáltunk.
- *A fizetett és a láthatatlan munka összeegyeztetése gyermekes családokban* alfejezetben – szintén a könnyebb értelmezhetőség érdekében – több esetben az 1. és 2., valamint a 3. és a 4. kategóriák összevonása mellett döntöttünk (például az egyáltalán nem vagy a minimálisan segítő férfiak csoportja).
- A férfiak és a nők válaszait aggregáltan kezeltük, azaz például az alulvállaló férfiak és a túlvállaló nők nem feltétlenül alkotnak egy párt. Következésképpen elképzelhető, hogy egy férfi kiegyenlítettnek érzi a láthatatlan munkamegosztást, miközben a párja önmagát túlvállaló nőként azonosítja. Ez a módszertani probléma az eredményeket torzítja, ugyanakkor úgy véljük, hogy a generális következtetéseink helytállóak (ezt a szakirodalomból vett referenciák is megerősítik).
- A nem megfelelő szignifikanciaszintű eredményeket nem elemeztük. Így esett ki például a régió vagy a vallás, mint magyarázó tényező a demográfiai változók közül.

Eredmények

A láthatatlan munkavégzést befolyásoló demográfiai tényezők

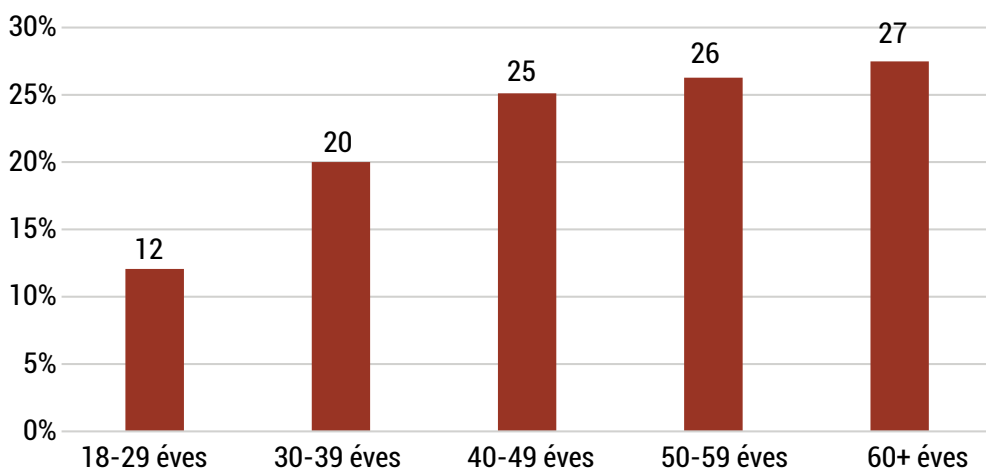
A demográfiai karakter tekintetében, a munkavégzés párok közötti megosztását több szempontból vizsgáltuk: a korcsoport és az iskolai végzettség, a háztartásban élők száma és a gyermekek jelenléte (kisgyermekes-e; van-e 18 éven aluli gyermeke), végül pedig a lakóhely alapján (Budapest vagy vidék; településtípus).

A demográfiai kategóriák többségére jellemző, hogy a két nem egymáshoz képest félrebecsüli a háztartásban végzett feladatainak jelentőségét. Ez különösen érzékelhető egyrészt az egyenlő munkamegosztás kapcsán (3. csoport), ahol a férfiak +12 százalékkal nagyobb arányban látják kiegyenlítettnek a kapcsolatukat a nők percepciójához képest. Másrészt 20 százalékpontos a különbség az önmagukat túlvállaló nőként, illetve alulvállaló férfikként azonosító válaszadók között, ami arra enged következtetni, hogy a férfiak nem feltétlenül érzékelik a párjuk láthatatlan munka terén végzett erőfeszítéseit (amellett, hogy valamennyire a nők is túlértékelhetik saját szerepük súlyát). Ugyanakkor pozitívum, hogy a két nem összességében tudatában van annak, hogy a férfiak kisebb szerepet töltenek be a láthatatlan munka terén, bár az, hogy melyik percepció torzít nagyobbat – feltehetően a maga javára – nem derülhetett ki ebből a felmérésből. Ennek oka, hogy a párkapcsolatokon belül elvégzett láthatatlan munka mennyiségét és az egyes feladatok „végrehajtóját” nem lehetett objektívan meghatározni.

A válaszadókat öt korcsoportba soroltuk, nevezetesen a 18-29, a 30-39, a 40-49, az 50-59 és a 60 éves vagy annál idősebb kohorszokba. Itt felmerült a kérdés, hogy vajon kirajzolódnak-e azok a nemzedékek közötti ellentétek, illetve különbségek, amelyről többek között Chapman és Campbell (2016) is értekeznek, például az 1995 és a 2009 között született úgynevezett Z-, avagy családpszichológiai szempontból „széltől is óvja a gyermekét” generációnak nevezett kohorsz kapcsán.

Utóbbi csoport az adatfelvétel időpontjában (2021) a 12-26 éves lakosságnak felelt meg, ami megközelítőleg az első kohorszkategóriával, azaz a 18-29 évesekkel esik egybe. Feltehetőleg ez azt is jelentheti, hogy a 30 éven aluli férfiak aktívabb szerepet vállalnak nem csupán a gyermeknevelés, hanem

a közvetetten kapcsolódó háztartási munkák kapcsán is (mosogatás stb.). Az eredmények alapján ezt a nők nem érzékelik, mivel korcsoporttól függetlenül viszonylag magas arányban, átlagosan 45 százalékyian nyilatkozták azt, hogy teljesen vagy jelentős részben magukra maradnak ezen felelőségek terhében (szórás: 2 százalék).³ Egyedül a párjuknak kismértékben vagy egyáltalán nem segítő férfiakkal (férfi percepció, 5. csoport) látható jól kirajzolódó lineáris összefüggés, ami megerősítheti az előbbi, emancipációra is kiható feltételezést (1. ábra).

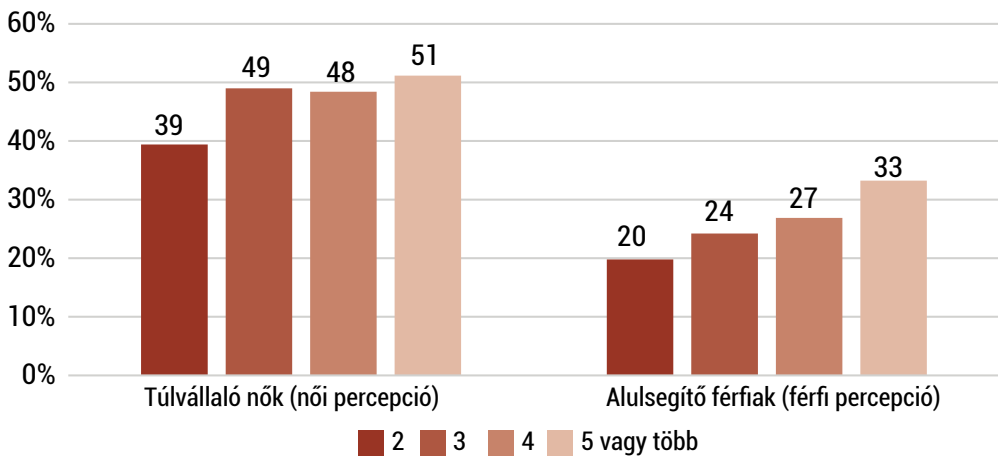
1. ábra: A párjuknak nem vagy minimálisan besegítő férfiak aránya az egyes korosztályokban (%)

Az alapfokú vagy alacsonyabb, valamint a kétfajta középfokú (érettségizett és nem érettségizett) végzettség jellemzően nem differenciál, ugyanakkor a felsőfokú diplomás nők és férfiak tudatosabban kezelik a láthatatlan munka nemek közötti megosztását. Ez a tudatosság érzékelhető abban, hogy a túlvállaló nők (34 százalék; átlag: 45 százalék) és az alulvállaló szerepet vállaló férfiak (19 százalék; átlag: 24 százalék) aránya a felsőfokú végzettségűek kategóriájában a legalacsonyabb, valamint a kiegyenlített munkavégzés aránya itt a legmagasabb (nők percepciója: 32 százalék; átlag: 26 százalék; férfiak percepciója: 46 százalék; átlag: 39 százalék). Ennek oka lehet, hogy a magasan képzett nők körében a karrierépítés jelentősége meghatározóbb. Következésképpen a diplomás nők élet- vagy házastársát az

³ Fontos megjegyzés, hogy a párokra jellemző korkülönbség torzítja a következtetéseket, azaz például egy 18-29 éves nő nem feltétlenül alkot párkapcsolatot egy 18-29 éves férfival.

átlagosnál nagyobb arányban terheli a háztartással kapcsolatos feladatok terhe, különösen akkor, ha a férfi is felsőfokú végzettséggel rendelkezik.

Ami a háztartásban élők számát illeti, kirajzolódik egy lineáris összefüggés, mely szerint minél többen élnek a háztartásban, annál több feladat terheli a nőket. Ennek olyan hatótényezői lehetnek – amennyiben feltételezzük, hogy a háztartásban élő további személyek jelentős része a pár közös vagy a pár valamelyik tagjának gyermeke –, mint például a Kósáné Koppányi és Mirnics (2008) által is említett elsődleges gondozói szerep, ami jellemzően az anyákhoz tartozik (2. ábra).

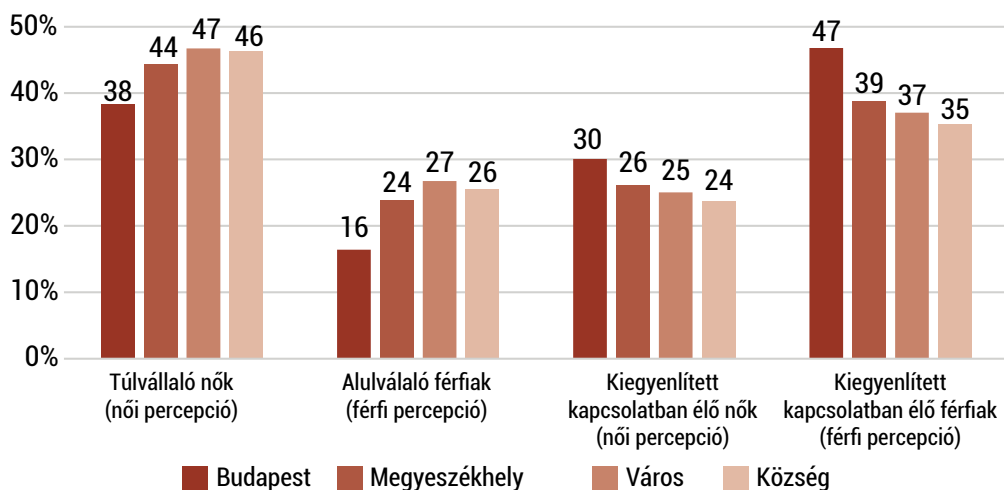
2. ábra: Munkamegosztás a háztartásban élők száma alapján (%)

Az anyák elsődleges szerepének többletfeladatát részben alátámasztja a kisgyermekesek (6 éves korig), illetve a fiatalkorú (18 éves vagy annál fiatalabb) gyermekkel rendelkezők munkamegosztása. (Azért csak részben, mivel a gyermektelen sokaságában szintén magas a túlvállaló nők, illetve az alulsegítő férfiak aránya.) Összevetve az összes demográfiai változót – mind a férfiak, mind a nők oldaláról –, a kisgyermekes nőket éri a legmagasabb terhelés a láthatatlan munkavégzés terén (túlvállaló nők: 54 százalék; átlag: 45 százalék). Ugyanakkor ez a jelenség nem feltétlenül negatív, mivel a kisgyermekes anyák ezen szerepének jelentős hatótényezője lehet a gyed, a gyed és a csed, amely lehetőséget kínál a nőknek a fizetett munkájuk, illetve karrierjük átmeneti megszakítására. Ezzel párhuzamosan jellemzően a férfi partner válik az elsődleges kenyérkeresővé, amely értelemszerűen a láthatatlan munkához tartozó feladatok nemek

közötti átstrukturálásával jár együtt. Ezt a feltételezést erősítheti, hogy az egyenlő munkamegosztás csoportjában mind a kisgyermekes, mind a fiatalkorút nevelő férfiak kisebb arányban vannak jelen a gyermektelen férfiakhoz képestés ezt mindkét nem ugyanúgy érzékeli.

A területi összevetés kapcsán regionális léptékre nem kaptunk szignifikáns eredményeket, ellenben a Budapest-vidék ellentét, ehhez hasonlóan – bár kisebb mértékben – pedig a településtípusok közötti hierarchia is jól láthatóan kirajzolódik. Az egyenlő munkamegosztás, a nők túlvállalása, valamint a férfiak alulvállalása esetében kirajzolódik egy összefüggés: minél nagyobb népességszámú, illetve hierarchiaszintű a településtípus, annál kedvezőbb a nők helyzete. Mindamelllett a községben, a városban és a megyeszékhelyen élők között viszonylag kicsik a különbségek, bizonyos esetekben pedig nem egyértelmű ez az összefüggés. Következésképpen a településtípus, illetve a regionalitás, mint differenciáló faktor elsősorban a Budapest-vidék viszonyrendszerben érvényesül. Minden demográfiai kategóriát figyelembe véve (korcsoport, iskolai végzettség stb.) a fővárosi nők – saját megítélésük szerint – a második legkedvezőbb helyzetben vannak. A budapesti nők csupán 38 százaléka érzékeli azt (átlag: 45 százalék), hogy a háztartásokhoz kapcsolódó láthatatlan munka jelentős részben vagy teljesen őket terheli, amit megerősít a férfiak válaszája is, akik – percepciójuk szerint – csupán 16 százaléknyan kerültek be az alulvállalók közé (átlag: 24 százalék), azaz az 5. csoportba (3. ábra).

3. ábra: Településtípusok közötti különbségek (%)

A fizetett és a láthatatlan munka összeegyeztetése gyermekes családokban

A láthatatlan munka párkapcsolaton belüli megosztását olyan attitűdkérdések mentén is megvizsgáltuk, amelyek a családi kötelességek (például gyermeknevelés) és a fizetett munka összeegyeztetésére kérdeztek rá. A válaszadás négy-, illetve ötfokozatú Likert-skála segítségével történt, ahol a *Milyen gyakran igazak Önre az alábbi állítások?* kérdésre a soha-mindig, a *Mennyire ért egyet a következő állításokkal?* kérdésre pedig az egyáltalán nem ért egyet-teljes mértékben egyetért skálán válaszolhattak a megkérdezettek.

A családi kötelességek akadályozzák a munkájában állításra összesen a férfiak 7 százalékától érkezett gyakran vagy mindig válasz. Fennáll egy olyan összefüggés a férfiak oldaláról, hogy minél kevésbé veszik ki a részüket az otthoni feladatokból, annál kevésbé érzik a családi-háztartási kötelezettségeket akadályként a munkahelyi feladatok ellátásában. Azok a férfiak jelezték legnagyobb arányban (16 százalék), hogy az összeegyeztetés gyakran gátként jelenik meg a munka frontján, akik a társukhoz képest túlvállalják magukat a házi teendők terén. Ami a nőket illeti, ők sem érzékelték jelentősebb akadályozónak a családi kötelezettséget a munkavégzéssel kapcsolatban. Érdekes összefüggés, hogy jelentősebb mértékben ott eredményezett gyakran gátló tényezőt a láthatatlan munka (15 százalék), ahol a férfitárs valamivel magasabb, de nem szélsőségesen nagy arányban veszi ki belőle a részét. Ebben az esetben lehet, hogy az átlagosnál több otthoni feladatigény (például a hozzátartozó ápolása) váltotta ki a partner nagyobb mérvű bevonódását, amellett, hogy ez a nagyobb munkateher abszolút értelemben a nőkre eső terhet is növeli.

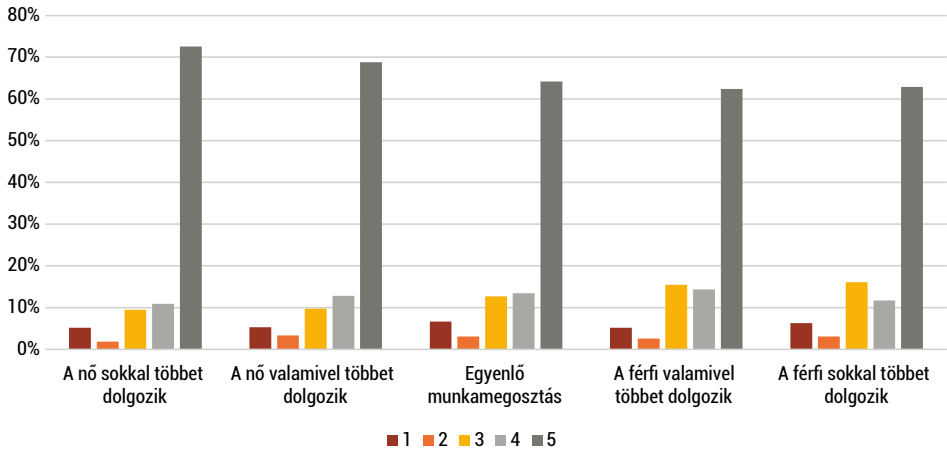
A munkájában nehezteltek Önre családi kötelezettségei ellátása miatt (gyermek betegsége, idős szülő ápolása miatt) állítás kapcsán a férfiak négyötöde (81 százalék), míg a nők háromnegyede (75 százalék) vallja, hogy még soha nem érte negatív reakció az ilyen jellegű családi kötelezettségek ellátása miatt. Ezzel szemben – a skála másik végén – tízből egy nő állítja, hogy gyakran (7 százalék), illetve mindig (3 százalék) neheztelnek rá a munkahelyén a közvetlen hozzátartozóról való gondoskodás miatt. Férfiak 6 százaléka (4 százalék gyakran, 2százalék mindig) éli meg

hasonlóan. Összegzésként megállapítható, hogy minél nagyobb arányban számíthatnak a felek a partnerük segítségére az otthoni munkában, annál ritkábban marasztalják el őket a munkahelyükön. Az alulvállaló női válaszadókat, akiknek a párjuk végzi a házimunka oroszlánrészét, szinte soha (93 százalék) nem éri ilyen negatív hatás.

Mindezekből következik, hogy a családi feladatok ellátása a párkapcsolatok többségében nem állja útját a munkahelyi teljesítménynek. Ennek magyarázó tényezője lehet, hogy az elmúlt években a családbarát gondolkodásmód növekvő térnyerése a munkáltató részéről tapasztalható hozzáálláson javított. Ugyanakkor Bognár (2008) szerint a munkaerőpiaci státusz és az anyaság kapcsán figyelembe kell venni olyan tényezőket is, mint a gyermekek száma. Kutatása alapján az egygyermekes anyáknál az összegegyeztetés akadályai kevésbé érvényesülnek, szemben a két- vagy többgyermekes nők helyzetével.

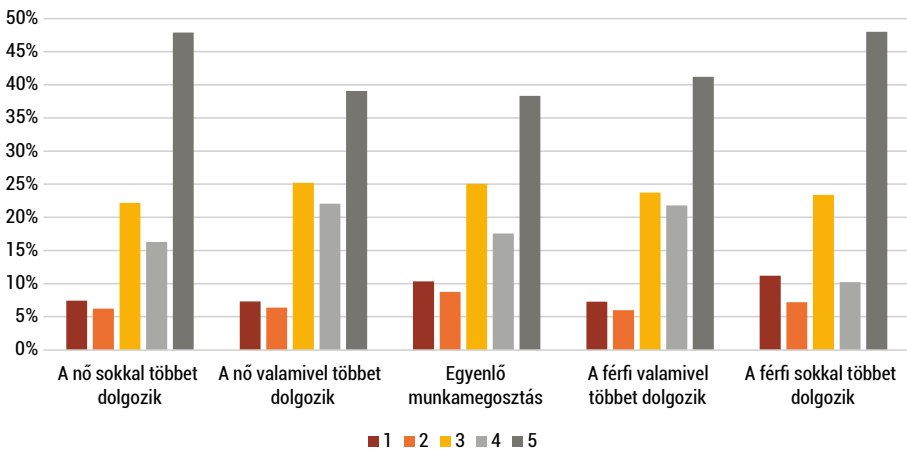
A következő blokk azt vizsgálta, hogy a kisgyermekekre a különböző életkorokban milyen hatással van az anya munkavállalása. A válaszokat innentől kezdve már az 1-5-ig terjedő Likert-skálán lehetett elhelyezni (1 = egyáltalán nem ért egyet; 5 = teljes mértékben egyetért).

Az egy év alatti kisgyermek megsínyli, ha az anya dolgozik állítással a válaszadók több mint kétharmada teljes mértékben egyetért (munkamegosztástól függetlenül; férfiak: 67 százalék; nők: 70 százalék). A társuknál több, illetve sokkal több házimunkát vállaló férfiak kétharmada (63 százalék) fejezte ki teljes egyetértését (4. ábra). Azoknál az alulvállaló férfiaknál, akik minimális mértékben vették ki részüket az otthoni munkában az utóbbi arány valamennyivel magasabb (73 százalék). Megfigyelhető, hogy a nők részéről kapott eredmények pont ellentétes összefüggést mutatnak: akiknek a férfitársa minimálisan segít be a háztartásban (túlvállaló nők), azok között a legmagasabb a teljes egyetértési arány (79 százalék). Ugyanakkor mindkét nemre igaz, hogy – ha kismértékű is a különbség –, az otthoni feladatokat egyenlő módon megosztók ellenzik legkevésbé az anya korai munkába állását (férfiak: 7 százalék; nők: 8 százalék).

4. ábra: Az egy év alatti kisgyermek megsínyli, ha az anya dolgozik állítással való egyetértés mértéke⁴, a férfiak részéről (%)

Az egy és három év közötti kisgyermek megsínyli, ha az anya dolgozik állítás kapcsán már nem volt olyan magas a teljesen egyetértők aránya (nemtől és munkamegosztástól függetlenül: 41 százalék). A férfiak esetében azt tapasztaljuk, hogy akár sokkal többet, akár sokkal kevesebbet vállalnak otthon a párjuknál, annál kevésbé támogatják, hogy azok a munka világát válasszák (5. ábra).

5. ábra: Az egy-három év közötti kisgyermek megsínyli, ha az anya dolgozik állítással való egyetértés mértéke⁵, a férfiak részéről (%)

4 1 = egyáltalán nem ért egyet; 5 = teljes mértékben egyetért

5 1 = egyáltalán nem ért egyet; 5 = teljes mértékben egyetért

A munkába állást ellenzők aránya még tovább csökkent a 3-6 év közötti kisgyermek nevelése esetében (nemtől és munkamegosztástól függetlenül: 11 százalék). Az összeegyeztetés kérdésében – többek között a kötelező óvodai nevelés miatt – talán a leginkább érintettek a 3-6 éves gyermekkel rendelkező szülők. Esetükben mindkét nem részéről abban a csoportban találtuk a legmagasabb arányát a főállású anyaság szélsőséges elutasításának, ahol a válaszadók a párjukkal kiegyenlített munkamegosztást követtek (férfiak: 38 százalék, nők: 44 százalék).

A három válaszlehetőséget együtt szemlélve az a kép rajzolódik ki előttünk, hogy akik az egyenlő mértékű feladatmegosztást gyakorolják, általában liberálisabb szemléletűnek mutatkoznak, azaz ők engednék legkorábban vissza az anyákat a munkaerőpiacra.

A záróblokk állításai az egy-, illetve a kétkeresős családmodellre vonatkoztak, ahol szintén az 1-5-ig terjedő Likert-skálán jelölhették meg attitűdjüket a válaszadók.

A háziasszonyi családanyai szerep lehet ugyanolyan értékes, mint munkahelyen dolgozni kijelentésre nemtől és a láthatatlan munka terhétől függetlenül 85 százalékos volt a teljes mértékben vagy az inkább egyetértők aránya. Az otthoni feladatok elvégzésében a párjuknak minimálisan besegítő férfiak (alulvállalók) értettek egyet többé-kevésbé az előző kijelentéssel (90 százalék), ami kifejezheti akár az anyaság, illetve a háztartás vezetését főállásban vállaló nők iránt érzett megbecsülést.

A két pénzkereső ideális egy családban gondolatot a férfiak közel kétharmada (63 százalék), míg a nők 70 százaléka támogatta teljes mértékben. A legnagyobb egyetértés – külön vizsgálva a két nemet – a láthatatlan munkát szinte teljesen egyedül végző, azaz túlvállaló férfiak (71 százalék) és a minimálisan besegítő, azaz alulvállaló nők (83 százalék) esetében volt megfigyelhető.

A férfi keresse a pénzt, a nő lássa el a családot megállapítás tűnik a legkevésbé elfogadottnak, illetve a leginkább megosztónak az összes közül. A teljes mértékű elutasítás a kapcsolatukban egyenlő munkamegosztást vállaló nők részéről merült fel a legnagyobb mértékben (37 százalék). Érdekes összefüggés, hogy a láthatatlan munkában szélsőségesen alulvállaló, illetve a szélsőségesen túlvállaló férfiak körében volt a teljes mértékű egyetértés a legmagasabb (33-33 százalék).

Az előző megosztottsággal szemben ellentétes véleményképet kaptunk *A kisgyermekes anyáknak legjobb, ha rugalmasan tudnak dolgozni* attitűdkérdés terén, mivel itt mutatták a legerősebb egyetértést a válaszadók. Mindez azt jelenti, hogy körülbelül tízből nyolcan maximálisan egyetértettek az állítással (férfiak: 77 százalék; nők: 83 százalék). A legnagyobb egység a párjuktól a legtöbb segítséget kapó, azaz az alulvállaló nők körében volt megfigyelhető: ők 99 százalékban tartották fontosnak vagy inkább fontosnak az atipikus munkavállalási lehetőségeket. Elképzelhető, hogy ezekkel a nőekkel az mondatja ezt, hogy szeretnének nagyobb részt vállalni az otthoni feladatokban, de a rugalmatlan beosztással párosuló elsődleges kenyérkereső státuszuk ezt nem engedi meg. Függetlenül az egyén helyzetétől, érezhető, hogy a rugalmas munkavégzéshez egy generálisan elfogadott pozitív hozzáállás kapcsolódik, mivel a teljesen vagy az inkább elutasítóan vélekedők aránya elenyésző, nemtől és munkamegosztástól függetlenül csupán 2 százalék.

Együttesen elmondható, hogy az a tradicionális megközelítés, mely szerint a férfi keresse a pénzt, a nő pedig lássa el a családját, napjainkra meglehetősen megosztóvá vált. Ez arra utalhat, hogy a férfiak és nők családon belüli szerepéről, illetve funkciójáról különböző normák alapján gondolkodnak a társadalom tagjai. Jelen van még a tradicionális felfogás, de az individualista viszonyulás is teret nyert magának.

Összefoglalás

A tanulmányban felvázoltunk egy olyan összefüggésrendszert, amely előrébb visz a láthatatlan munkában tapasztalható férfi-női szerepfelosztás hatótényezőinek megértésében.

Összességében mind a férfiak, mind a nők érzékelik, hogy a nők nagyobb arányban veszik ki szerepüket a családdal és a háztartással kapcsolatos feladatok ellátása terén. Mindamellett a férfiak hajlamosak saját szerepük túlbecslésére, illetve a nők a férfiak szerepének alulbecslésére. Az, hogy melyik nem percepciója torzít a nagyobbat, ebből a kutatásból nem tudtuk kideríteni.

A válaszadók demográfiai karaktere – mint hatótényező – több esetben is éreztette hatását. Különösen az alulsegítő férfiak csoportjában rajzolódik ki a generációs különbség: a 18-29 éves férfiak körében az otthonnal kapcsolatos teendők elhanyagolása láthatóan kisebb mértékű, mint a felettük

lévő generációk körében. Az iskolázottság terén a felsőfokú végzettségűeknél a leginkább kiegyenlítették a viszonyok. Itt a legkisebb a túlvállaló nők és az alulvállaló férfiak, illetve a legmagasabb a kiegyenlített párkapcsolatban élők aránya. Ami a gyermekek háztartáson belüli jelenlétét illeti, a hat évesnél fiatalabb gyermeket nevelő nők – minden demográfiai karaktert figyelembe véve – vállalják a legnagyobb terhet a feladatok ellátásában. A lakóhely típusa szintén differenciál, ugyanakkor a községek, a városok és a megyeszékhelyek lakosai között gyakran elhanyagolhatók a különbségek. Mindamellet a Budapest-vidék különbség élesen kirajzolódik: a fővárosban élő párok körében a legkisebb a két nem teherviselése közötti eltérés.

Ami a második kutatási kérdésünket, azaz a munka és a házi teendők összeegyeztetését illeti, a válaszadók benyomása szerint a családi feladatok ellátása a párkapcsolatok többségében nem állja útját a munkahelyi érvényesülésnek. Az elemzésbe bekerültek olyan attitűdkérdések, amelyek a hat év alatti gyermeket nevelő anyák munkaerőpiacra való visszatérésének megítélését tárták fel. Ennek kapcsán elmondható, hogy azok, akik a munkamegosztás szempontjából kiegyenlített kapcsolatban élnek, általában megengedőbb szemléletűnek mutatkoznak, azaz ők támogatják, hogy leghamarabb visszatérjenek az anyák a munkaerőpiacra. Ezzel összefügg az elsődleges kenyérkereső szerepének megítélése, mely szerint elmondható, hogy a férfiak és nők családon belüli szerepéről, illetve funkciójáról különböző normák alapján gondolkoznak a társadalom tagjai. Mindamellet az önrendelkezésről mintha konszenzus lenne a válaszadók körében, amit a kisgyermekes anyák atipikus munkavállalásának fontosságát leíró válaszok támaszthatnak alá: a háztartási munkamegosztás mértékétől és nemtől függetlenül minimális az ellenzők aránya.

Irodalomjegyzék

- Bognár, V. (2008). Gyermekvállalási tervek – Munkaerő-piaci helyzet. *Demográfia*, 51(4), 356-375.
- Chapman, G., és Campbell, R. (2016). *Szülőfüggő fiatalok – Hogyan szeressük felnőtt gyermekeinket?* Budapest, Magyarország: Harmat.
- DeRose, L. F. (2021). Gened Equity, Religion, and Fertility in Europe and North America. *Population and Development Review*, 47(1), 41-55.
- European Institute for Gender Equality. (2019). *Gender Equality Index 2019: Hungary*. Lekérve: <https://eige.europa.eu/publications/gender-equality-index-2019-hungary>

- Harcza, I., és Monostori, J. (2012). Családi struktúrák az életciklusban. In Kolosi T. és Tóth I. Gy. (szerk.), *Társadalmi riport 2012* (pp. 83-109). Budapest, Magyarország: TÁRKI.
- Janák, K., Szép, K., és Tokaji, K. (szerk.) (2017). *Háztartási munka, önkéntes munka, láthatatlan munka, I. – Háztartási és önkéntes munka mérése, elemzése*. Budapest, Magyarország: Központi Statisztikai Hivatal.
- Kardosné Gyurkó, K. (2018). Gondolatok a főállású anyaságról. *Kapocs*, 17(2), 9-14.
- Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért. (2022). *Megbecsüljük és elismerjük az édesanyákat*. Lekérve: https://www.koppmariaintezet.hu/images/docs/KINCS_Megbecsuljuk_es_elismerjuk_az_edesanyakat.pdf
- Kósáné Koppányi, É., és Mirnics, Zs. (2008). Az anya-gyermek kötődés és kommunikáció transzgenerációs vizsgálata. In Bagdy E., Mirnics Zs. és Vargha A. (szerk.), *Egyén, pár, család*. Budapest, Magyarország: Animula.
- Központi Statisztikai Hivatal. (2021). *Időfelhasználás, időmérleg*. Lekérve: <https://www.ksh.hu/stadat?lang=hu&theme=ido>
- Lesthaeghe, R. (2010). The Unfolding Story of the Second Demographic Transition. *Population and Development Review*, 36(2), 211-251.
- Pongrácz, T., és S. Molnár, E. (2011). Nemi szerepek és a közvélemény változásának kölcsönhatása. In Nagy I. és Pongrácz T. (szerk.), *Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről* (pp. 192-206). Budapest, Magyarország: TÁRKI – Nemzeti Erőforrás Minisztérium.
- Sebők, Cs. (2017). A háztartási munkára fordított idő nemek szerinti változásai 1999–2000 és 2009–2010 között. In Janák K., Szép K. és Tokaji K. (szerk.), *Háztartási munka, önkéntes munka, láthatatlan munka, I. – Háztartási és önkéntes munka mérése, elemzése* (pp. 15-58.). Budapest, Magyarország: Központi Statisztikai Hivatal.
- Tárkányi, Á. (2008). A második demográfiai átmenet néhány főbb tényezője a fejlett világban és Magyarországon. *Demográfia*, 51(4), 406-440.

Fiatal felnőttek gyermekvállalása: tervek és motivációk

Bevezetés

A magyar kormány számos módon próbálja a családokat segíteni, és támogatni a gyermekek megszületését. Az intézkedések célja, hogy kiszámíthatóságot biztosítson a családoknak, elősegítve ezzel is, hogy minden vágyott gyermek lehetőleg minél előbb megszülethessen. A statisztikai adatfelvételekkel igazolható a termékenységi arányszám jelentős emelkedése a 2011-es mélyponthoz képest. Ez az arányszám 2021-re már elérte az 1,59-et (KSH 2022).

Rövid áttekintésünkben arra vállalkozunk, hogy bemutassuk a fiatal generáció gyermekvállalási terveit, motivációit, valamint azokat a tényezőket, amelyek vizsgálatunk szerint hozzájárulnak a meglévő és a kívánt gyermekek számának alakulásához.

A fiatal, 18–29 éves generáció szerepe rendkívüli jelentőségű a népesség újratermelődése szempontjából, mert „...ezek a fiatal korosztályok – életkori adottságaik alapján – formálják leginkább a népesedési folyamatokat” (Kamarás és Monigl 1984: 72). A kívánt gyermekek kérdésének fontosságára elsőként Kopp Mária irányította rá a figyelmet, amikor a Hungarostudy vizsgálat sorozat egy korábbi adatfelvételének alapján, a gyermekszám és az életminőség kapcsolatának tanulmányozása során észlelte a meglévő és a kívánt gyermekszám közti különbséget: „...jelentős különbség van a kívánt és végül megszületett gyermekek száma között. A népesedéspolitikának tehát arra kellene elsősorban koncentrálnia, hogy ezek a kívánt, de még meg nem született gyermekek megszülethessenek” (Kopp és Skrabski 2006: 254).

A Hungarostudy-adatfelvételek közül a legutóbbi, 2021-es felmérés szerint kimutatható a kétgyermekes családmodell dominanciája a családtervezésben. A családtervezés összefüggést mutat a meglévő gyermekek számával: inkább terveznek gyermeket azok, akiknek kevesebb van vagy még nincs, de annál a kérdésnél, hogy öt éven belül tervez-e valaki gyermeket, inkább a tényleges párkapcsolati helyzet és az időtényező

válik döntő jelentőségűvé (Papházi et al. 2022). A Hungarostudy 2021 alapján a partnerkapcsolat, a házasság, illetve legnagyobb mértékben a jó házasság védőfaktor a stresszel és a depresszióval szemben. Legalacsonyabb depressziós tünetük és stressz-szintjük a jó házasságban élőknél van, egyúttal ők a legelégedettebbek az étellel és ők a legboldogabbak (Balog és Susánszky 2022). E kutatás eredményei szerint (Pári és Balog 2022) a gyermekvállalást jelenleg elutasító gyermektelenek 17 százaléknál a megfelelő egészségi állapot elérése közrejátszana a gyermekvállalás megfontolásában.

A Hungarostudyhoz hasonló nagymintás adatfelvételek mellett a Századvég Alapítvány rendszeresen méri a lakosság attitűdjeit különböző kérdésekben, az Európa Projektben keresztül 2016 óta az Unió más országaiban is. Az adatfelvételek alapján megállapítható, hogy az európaiak többsége a migrációval szemben alapvetően a termékenység növekedésében látná szívesebben a népesedési problémák megoldását, bár e két megoldás nem feltétlenül zárja ki egymást (Gyorgyovich és Regős 2022: 288).

Tanulmányunkban a 18–29 évesek gyermekvállalásával kapcsolatos összefüggéseket vizsgáljuk, például, hogy milyen szociodemográfiai tényezőkkel van kapcsolatban a családban nevelkedő gyermekek száma, mik befolyásolják az öt éven belüli gyermektervezést, illetve akik nem terveznek gyermeket, milyen okokat jelölnek meg ezzel kapcsolatban. Az adatok elemzését a Századvég Alapítvány *A családok helyzete a magyar társadalomban* című, 2021-ben lekérdezett kutatásának adatbázisa alapján végeztük. Ennek fókuszában részben a családdal, házassággal kapcsolatos értékrend és a családpolitikai intézkedések megítélése állt, de kiterjedt a vallásosságra és a cigánysággal kapcsolatos attitűdökre is.

Módszertani kérdések

Tanulmányunk tehát a harminc év alattiak gyermekvállalásának főbb összefüggéseire koncentrál. A teljes mintában hatvanezer megkérdezett szerepelt, akiket CATI-módszerrel kérdeztek, ebből a 18–29 évesek száma 10 096 fő volt. A minta nem, kor, iskolai végzettség, településtípus és régió szerint reprezentatív, a részletes mintaleírást a módszertani fejezet tartalmazza.

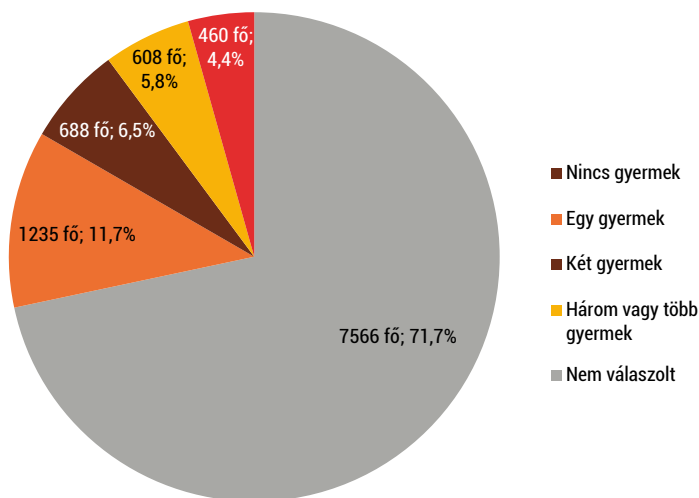
Bár külön tanulmány foglalkozik az adatfelvétel metodológiájával, néhány olyan módszertani kulcstényezőt szükséges előrebocsátanunk, amelyek befolyásolták az adatok feldolgozását. Ennek következménye, hogy a gyermekszámok a hivatalos statisztikai adatokkal nem hasonlíthatók össze. A telefonos kérdezés módszere több lehetőséget ad a válaszadóknak a félreértésekre, mint a személyes kérdezés, ennek következtében elenyésző számban húsz fölötti gyermekszámok megadására is sor került, de a már meglévő gyermekek számát mutató változó kialakításánál a tizenegynél több gyermekkel rendelkezőket nem vettük figyelembe. Ugyanez megfigyelhető a tervezett gyermekszám esetében is, amellyel kapcsolatban – mivel ebbe a már meglévő gyermekek, így a neveltek is szerepelnek – megengedőbbek voltunk, s a folytonos változót tizenkét gyermekig alakítottuk ki. Mivel a tervezett és a már meglévő gyermekek létszáma nem választható szét, a kérdőív valójában az úgynevezett kívánt gyermekszámot mérte, vagyis az összes gyermek számát, akiknek a megszületését a kérdezett élete során számításba veszi, vagyis a már meglévőket és a még tervezetteket egyaránt.

Az elemzés során két- és többváltozós módszereket használtunk, előbbinél keresztábrákat, utóbbinál varianciaanalízist alkalmaztunk. A felhasznált adatok súlyozottak, az almintával kapcsolatos kérdések esetében (például a gyermekvállalás öt éven belüli nem tervezésének okai, a gyermekvállalás pozitív oldala) az almintára vonatkozó súlyt használtuk, ezekben az esetekben az elemszám megegyezik az almintával. A tizenötezer fős alminták kérdéseiből a családdal, házassággal kapcsolatos értékrendet, ennek befolyásoló tényezőit, a gyermekvállalás hatásait és a gyermek esetleges nem tervezésének okait és attitűdkérdéseket vontunk bele az elemzésbe. Az alminták a teljes minta egy-egy olyan részét jelentik, akiknek más-más kérdésköröket is feltettek, ezért a teljes minta kérdései is vonatkoznak rájuk, míg egy másik almintát érintők már nem. A súlyozás és a kerekítések következtében a táblázatokban szereplő összesen sorok értékei nem minden esetben eredményeznek pontos összegeket, illetve 100 %-ot.

Eredmények

Vér szerinti és nevelt gyermekek

A harminc év alattiak gyermekvállalásával kapcsolatban elsőként arra kerestük a választ, hogy ezt milyen tényezők befolyásolják elsősorban: milyen jellegzetességek mutathatók ki azoknál, akik gyermeket nevelnek, és ők miben térnek el azoktól, akiknek nincs gyermekük. A hangsúly a gyermeknevelésen van, mivel a meglévő gyermekek száma az adatfelvétel szempontjából nemcsak a vér szerinti, hanem a nevelt gyermekek számát is jelenti; utóbbiak örökbefogadottak vagy nevelőszülőnél nevelkedő (esetleg rokon) gyermekek is lehetnek. A teljes mintában így meghatározható átlagos gyermekszám 1,53, míg a vizsgált harminc év alattiak átlagos gyermekszáma 0,51 fő, tehát száz fiatalnak átlagban ötvenegy gyermeke van. E tízezer fős korosztály gyermekszám szerinti megoszlását az 1. ábra mutatja.

1. ábra: A megkérdezett 18–29 évesek megoszlása gyermekszám szerint (fő, %)

A gyermekszámmal összefüggésbe hozható tényezők közül kiemelkedik a párkapcsolati helyzet és annak a tevékenységnek a jellege, amelyet a válaszadó végez a társadalom munkamegosztási rendszerében, vagyis az úgynevezett gazdasági aktivitás (például alkalmazásban áll vagy inaktív). Elsősorban a házasoknak van saját vagy nevelt gyermekük, és a gyermekek meglétét nagyban befolyásolja, hogy a fiatal milyen élethelyzetben van: még tanul, már dolgozik, de még nincs párkapcsolata, vagy már munkaviszonyban és tartós párkapcsolatban él (1. táblázat).

Megnevezés	Átlagos gyermekszám	A válaszolók száma	Szórás	Megoszlás (%)
Nem *** Eta = 0,086				
Férfi	0,40	4709	1,161	46,6
Nő	0,60	5387	1,156	53,4
Összesen	0,51	10 096	1,163	100,0
Iskolai végzettség ***, Eta = 0,222				
Alapfokú vagy alacsonyabb	0,88	2479	1,517	24,5
Középfokú, érettségi nélkül	0,76	1295	1,188	12,8
Középfokú, érettséggel	0,30	4393	0,893	43,5
Felsőfokú vagy magasabb	0,33	1930	1,007	19,1
Összesen	0,51	10 097	1,163	100,0
Tényleges párkapcsolati helyzet *** Eta = 0,318				
Egyedülálló	0,21	5232	0,918	54,3
Házasságban él	1,21	1597	1,281	16,6
Élettársi kapcsolatban él	0,68	2800	1,308	29,1
Összesen	0,52	9629	1,168	100,0
Gazdasági aktivitás *** Eta = 0,404				
Aktív, teljes munkaidőben	0,42	4558	1,025	46,0
Aktív, nem teljes munkaidőben	0,39	1254	1,207	12,7
Tanuló	0,09	1994	0,570	20,1
Háztartásbeli, gyermek utáni ellátásban részesülő a)	1,81	1029	1,412	10,4
Nyugdíjas, rokkantnyugdíjas	1,38	71	2,607	0,7
Munkakereső b)	0,50	762	1,247	7,7
Munkanélküli c)	0,60	231	1,065	2,3
Összesen	0,51	9989	1,164	100,0
Településtípus *** Eta = 0,111				
Budapest	0,39	2152	1,141	21,3
Megyeszékhely	0,36	2259	0,952	22,4
Város	0,56	3220	1,229	31,9
Község	0,69	2466	1,238	24,4
Összesen	0,51	10 097	1,163	100,0

a) Háztartásbeliek és csenden, gyeden, gyesen, gyeten, gyodon lévők (kisgyermekesek)

b) Első állást keresők és munkát kereső munkanélküliek, c) Munkát nem kereső munkanélküliek

Megjegyzés: *** $p < 0,001$

1. táblázat: A gyermekszám átlaga a 18–29 évesek körében (fő)

Ha tehát azt kérdezzük, hogy kiknek van gyermekük a harminc év alattiak közül, látható, hogy elsősorban a tartós párkapcsolatban élők között is a házasoknak, valamint azoknak, akik jelenleg inaktívak, és valamilyen gyermekvállalással összefüggő támogatásban részesülnek (gyes, gyed, gyet, gyod). Az átlagos gyermekszám a tanulóknál a legkisebb, de az aktív dolgozóknál is átlagon aluli. A fiatalok korcsoportján belül is megfigyelhető, hogy az egyes korévek szerint fiatalabbaknak kisebb a gyermekszámuk, tehát még korcsoporton belül is látható az a tendencia, hogy az életkorral nő az átlagos gyermekszám.

Olyan szociodemográfiai változók, mint a nem, az életkor, az iskolai végzettség vagy a településtípus, a kapcsolatok erősségét jelző indikátorok (Eta, Cramer-féle V) szerint gyengébb összefüggést mutatnak a nevelődő (vér szerinti és nevelt) gyermekek számával, mint a tényleges családi állapot vagy a gazdasági aktivitás. A harminc év alattiak körében is megfigyelhető az alacsonyabb szocioökonómiai státuszúak magasabb átlagos gyermekszáma: átlagban több gyermeket nevelnek az alacsonyabb végzettségűek, a községben lakók vagy a rosszabb objektív és szubjektív anyagi helyzetű háztartások.

Iskolai végzettség	Az első gyermek vállalásának átlagos kora	Válaszolók száma	Szórás	Mintabeli arány (%)
Alapfokú vagy alacsonyabb	19,43	873	2,458	38,7
Középfokú, érettségi nélkül	21,48	473	3,144	21,0
Középfokú, érettségivel	22,72	612	3,366	27,1
Felsőfokú vagy magasabb	23,85	297	4,114	13,2
Összesen	21,34	2255	3,531	100,0

*** $p < 0,001$

2. táblázat: Az első gyermek vállalásának átlagos életkora iskolai végzettség szerint a 18–29 éveseknél, év***

A változók természetesen egymással is kapcsolatban vannak, például az alacsonyabb iskolai végzettséghez átlagosan kisebb jövedelmek is társulnak, kimutathatóan a háztartás szintjén is, vagy községekben kevesebb a magasabb végzettségű, egyéb tényezők figyelmen kívül hagyása mellett is. A fiatalabb életkorban bekövetkező gyermekvállalás és a nagyobb átlagos gyermekszám közti összefüggés már ismert

(KSH 2013, 2014; Pári et al. 2022: 170), ezt a jelenlegi adatfelvétel is alátámasztja. Iskolai végzettség szerint a hosszabb tanulásra fordított idő későbbi gyermekvállalást is eredményez (ami az adatfelvételben az első örökbefogadás idejét is jelentheti) (2. táblázat).

A fiatalok gyermekvállalása az életciklusukkal, illetve élethelyzetükkel is összefüggésbe hozható. A Magyar Ifjúság 2016 adatai alapján megállapítható, hogy a szülői házból való elköltözés igénye a fiataloknál természetes módon bekövetkezik, ha már nem szorulnak a szülők támogatására, és tartós párkapcsolatot alakítanak ki. A 2020-as adatfelvétel a 2016-osnál is nagyobb arányú elköltözést mutatott (Domokos 2021: 78; Engler és Pári, 2021). Ha az életpálya egyes jellemző szakaszait vesszük figyelembe a 18–29 éveseknél (eltartott tanuló, tartós párkapcsolat¹ nélküli önálló kereső, munkaviszonyban lévő kereső tartós párkapcsolattal), akkor láthatjuk, hogy a tanulóknak van a legkevesebb gyermekük, akkor is, ha tartós a párkapcsolatuk (3. táblázat). Ugyanakkor a munkavállalói életciklusban akkor emelkedik a gyermekszámuk, ha tartós párkapcsolatuk is van. A gyermekvállalás az önálló egzisztencia megteremtésével és a tartós párkapcsolat létrejöttével párhuzamosan, illetve utána következik be, amit a kiugró átlagos értékek mutatnak a tartós párkapcsolatban élő keresők-nél. A tartós párkapcsolat tehát nem elég a gyermekvállaláshoz, ha nem kapcsolódnak hozzá egzisztenciális feltételek, de ezek önmagukban nem válnak a családalapítás meghatározójává.

Azt feltételezzük, hogy a családalapításnak, gyermekvállalásnak van egy szekvencialitása – ami a gyermekszámokról való döntések során is felvethető (Udry 1983; Spéder 2019) –, aminek értelmében (nagy általánosságban) egymást követő életszakaszok során alakul ki a gyermekes család. „Ron Haskins [...] beazonosította azt a jelenséget, amit csak úgy hív, a »sikersorozat«: »Elvégzünk legalább egy középiskolát, szerzünk egy teljes munkaidős állást, majd várunk 21 éves korunkig, hogy megházasodjunk és gyerekeink legyenek.«” „A főiskolára járó amerikaiak hajlamosak a fokozatszerzésre, a megházasodásra és a gyermekvállalásra – ebben a sorrendben” (Goldberg 2019: 368, 369). Megerősítik ezt Bukodi Erzsébet korábbi kutatásai is, aki kimutatta, hogy „maga a párkapcsolat-teremtés

1 Tartós párkapcsolatot a házasságban vagy az élettársi kapcsolatban élés jelent, a változót a tényleges együttélésen alapuló családi állapot változóból alakítottuk ki.

válíék egyre nehezebbé azon fiatalok számára, akik képtelenek munkát vállalni, elindítani foglalkozási karrierjüket, és ezáltal megteremteni azt a minimális anyagi biztonságot, ami a családalapításhoz szükséges” (Bukodi 2002: 243).

Életciklus	Átlagos gyermekszám	Válaszolók száma	Szórás
Tanuló, tartós párkapcsolat nélkül	0,10	1643	0,588
Tanuló, tartós párkapcsolattal	0,09	305	0,527
Kereső, tartós párkapcsolat nélkül	0,23	3430	0,953
Kereső, tartós párkapcsolattal	0,70	3246	1,214
Összesen	0,37	8624	1,028

*** $p < 0,001$

Megjegyzés: a 18–29 évesek közül nem vontuk be a számításba a rokkantnyugdíjasokat (71 fő), valamint a már szülői életciklusban (cseden, gyesen, gyeten, gyodon) lévőket.

3. táblázat: A gyermekszám átlaga életciklus-kategóriák szerint a 18–29 éveseknél***

A testvérek számának hatása is pozitív kapcsolatot mutat a meglévő gyermekek számával, ezt az összefüggést azonban külön tanulmány keretében járjuk körbe részletesen e kötet 15. fejezetében.

Tervezett és kívánt gyermekek

A harminc év alattiak gyermekvállalását nemcsak a már meglévő, nevelődő gyermekekkel kapcsolatos összefüggések jellemzik, hanem a tervezett és az ideálisnak tartott gyermekszámokra vonatkozó elképzeléseik is. A kérdőív jellegzetessége, hogy a tervezett gyermekek számát a már élőkkel együtt kérdezte, ezért a gyermekesek is megjelennek a tervezők között. Ez azt eredményezi, hogy akinek van gyermeke, de már nem tervez, nem jeleníthető meg önálló kategóriaként, és a tervekben nemcsak a vér szerinti, hanem a nevelt gyermekek száma is benne van. Megjeleníthetők viszont azok, akiknek nincs gyermekük, és nem is terveznek (őket tekinthetjük a határozottan nem tervezőknek), és azok is, akiknek nincs gyermekük, de tervezik a gyermekvállalást.

A demográfiai szakirodalom a kívánt gyermekszám fogalmát használja a meglévő és a tervezett gyermekszám összegére:

„A meglévő és a (még) tervezett gyermekszám összeadásával kapjuk meg – a demográfia »műszóhasználatával« – az úgynevezett kívánt gyermekszámot” (Kapitány 2002: 26). Jelentősége, hogy ez „az élve született és a még kívánt gyermekszámok összege, az összesen kívánt gyermekszám, amellyel nemcsak a család végső nagyságát, hanem a befejezett termékenység várható szintjét is becsülni lehet” (Kamarás 2002: 387).

A kívánt gyermekszám átlaga a teljes mintában (amelyben a nevelt gyermekek is benne vannak) 2,12 fő, ez tehát azt jelenti, hogy a családok átlagosan kétgyermekes, néhányan azonban már háromgyermekes családot terveznek. A harminc éven aluliak ettől alig térnek el, az ő esetükben a kívánt gyermekszám átlaga 2,10, tehát a fiatalok ugyanúgy a kétgyermekes vagy nagyobb családmódelben gondolkodnak (4. táblázat).

Korcsoport	Átlagos kívánt gyermekszám	Válaszolók száma	Szórás
18–29 éves	2,10	8997	1,143
30–39 éves	2,11	9302	1,182
40–49 éves	2,08	10 748	1,286
50–59 éves	2,11	8670	1,262
60 éves és idősebb	2,15	18 025	1,082
Összesen	2,12	55 742	1,179

Megjegyzés: bár a nagy minta miatt a kapcsolat statisztikailag szignifikáns ($p < 0,000$), látható, hogy az egyes életkori csoportok kívánt gyermekszám-átlagai csak nagyon kevésé térnek el az átlagtól.

4. táblázat: A kívánt gyermekek átlagos száma életkori csoportok szerint a teljes mintában

A kívánt gyermekek számát vizsgálva nem különíthetők el a meglévő és a tervezett gyermekekre irányuló hatások, ezért azt állapíthatjuk meg, hogy a várható gyermekszámot döntően ugyanazok a tényezők határozzák meg, mint a meglévőt: több gyermekük lesz azoknak a házasoknak, akiknek már van gyermekük (például a gyermekkel otthon lévő inaktívoknak), az alapfokú végzettségűeknek, vagy azoknak, akik fiatalabb életkorban kezdenek gyermeket vállalni. A meglévő gyermekek számának erős befolyásoló hatását a tervezett gyermekszámra abból lehet látni, ha a kívánt gyermekszámot a meglévőkkel vetjük össze (Papházi et al. 2022) (5. táblázat).

Meglévő gyermekszám	Korcsoport	A kívánt gyermekszám átlaga	Válaszolók száma	Szórás
Nincs gyermek	18–29 éves	1,97	6665	1,048
	30 éves és idősebb	1,22	8177	1,171
	Összesen	1,56	14 842	1,178
Egy gyermek	18–29 éves	2,01	1199	0,819
	30 éves és idősebb	1,41	10 335	0,735
	Összesen	1,47	11 534	0,767
Két gyermek	18–29 éves	2,55	632	0,699
	30 éves és idősebb	2,12	18 141	0,432
	Összesen	2,14	18 773	0,451
Három vagy több gyermek	18–29 éves	4,11	348	2,017
	30 éves és idősebb	3,59	9961	1,080
	Összesen	3,61	10 309	1,128
Összesen	18–29 éves	2,10	8844	1,139
	30 éves és idősebb	2,12	46 614	1,182
	Összesen	2,12	55 458	1,175

*** $p < 0,000$

5. táblázat: A kívánt gyermekek átlagos száma a harmincévesnél fiatalabbak és idősebbek korcsoportjában a meglévő gyermekek száma szerint***

A fenti táblázatból kiolvasható a meglévő gyermekek hatása: akinek nincs gyermeke, az két gyermeket szeretne; aki harmincévesnél fiatalabb, és egy gyermeke van, szintén két gyermeket kíván, tehát a már meglévő mellé később még egyet szeretne vállalni. Két meglévő gyermeknél is kettőnél több a kívánt gyermek, tehát az átlagos tervezett gyermekszám kettőnél több. Látható az is, hogy a 18–29 évesek egy kisebb részében (348 fő, 0,6 százalék) is elfogadott a nagycsaládos életforma, mert három meglévő gyermek mellé is elképzelhetőnek tartják, hogy még legalább egy gyermeket vállalnak.

A Századvég egy korábbi vizsgálata fontos érvet közvetít a kétgyermekes családmódel mellett, miszerint: „Ennek hátterében az a felfogás áll, hogy ennél több gyermek már komolyan veszélyezteti a házások magánéletét a többletenergia okán, amelynek veszélye lehet később akár a válás is” (Gyorgyovich és Regős 2022: 293).

A 18–29 évesek kívánt gyermekszáma nem tér el az ennél idősebbekétől, amit úgy tekinthetünk, hogy a fiatalabb generáció kisebb meglévő

gyermekszámát a nagyobb tervezett gyermekszám egészíti ki az átlagos két gyermekre, s ezek összegződnek a kívánt gyermekszám tekintetében.

A fiatalok tervezési szándékában 2021-ben tehát ugyanúgy a kétgyermekes családmodell a meghatározó, mint más korcsoportok esetében, de ez nem feltétlenül jelenti azt, hogy viszonylag rövid távon (öt éven belül) terveznek családot. A 18–29 évesek között a gyermektelen nem tervezők aránya 10,1 százalék, míg az öt éven belül nem tervezőké 54,9 százalék. A Hungarostudy 2021 adatfelvétele szerint a 18–40 évesek körében azok aránya, „akik arra a kérdésre, hogy terveznek-e gyermeket, nemmel válaszoltak, 10,4 százalék, közöttük az elkötelezett gyermektelenek aránya (akik nem tudnak elképzelni olyan körülményt, melynek teljesülése esetén vállalnának gyermeket) 7,9 százalék” (Pári és Balog 2022: 166).

A gyermeket tervezők száma összességében nagyobb, mint az öt éven belül gyermeket tervezőké, mert a legtöbben terveznek gyermeket, de nem feltétlenül öt éven belül. A 2021-es Hungarostudy vizsgálatban tapasztaltak szerint az öt éven belüli tervezésben nem elsősorban a meglévő gyermekek száma jelenik meg, hanem az időtényező (tempóhatás): elsősorban a relatíve idősebbek szeretnének gyermeket vállalni, és a nők, akiknél az életkor előrehaladása megnehezíti a fogantatást (Papházi et al. 2022). Henri Leridon francia demográfus modellszámításai szerint (Leridon 2008) természetes körülmények között egy egészséges nőnek harmincéves korában 75 százalékos esélye van arra, hogy egy év alatt teherbe esik, harmincöt éves korban ez az arány már csak 66 százalék körül van, negyvenéves korban pedig 44 százalék.

A 18–29 éves fiatalok körében – ha nem is egyenesen – az életkor emelkedése növeli az öt éven belüli tervezési szándékot. Legnagyobb arányban a felsőfokú végzettségűek terveznek öt éven belül, ők idősebbek is a korosztályon belül. A gazdasági aktivitást tekintve az öt éven belüli tervezés szándéka a teljes munkaidőben foglalkoztatottak esetében emelkedik ki, az iskolai végzettséggel együttes hatás a diplomás foglalkoztatottak legmagasabb arányában jelentkezik (6. táblázat). Ugyancsak nagyarányú az anyasági, illetve gyermek utáni ellátásokban részesülő inaktívak öt éven belüli gyermekvállalási szándéka, ami annak is tulajdonítható, hogy a már meglévő gyermek mellé öt éven belül tervezik a következőt. Legkevésbé a tanulók alapítanak családot öt éven belül, ami a szülővé válás „vastörvényének” tekinthető (Kapitány, Spéder 2018: 57).

Megnevezés	Tervez-e gyermeket öt éven belül? (%)		
	Nem tervez ¹⁾	Tervez ²⁾	Összesen
Nem ***, n = 9581			
Férfi	57,4	42,6	100
Nő	48,8	51,2	100
Összesen	52,8	47,2	100
Iskolai végzettség ***, n = 9581			
Alapfokú vagy alacsonyabb	59,9	40,1	100
Középfokú, érettségi nélkül	43,7	56,3	100
Középfokú, érettségivel	55,9	44,1	100
Felsőfokú vagy magasabb	42,8	57,2	100
Összesen	52,8	47,2	100
Tényleges párkapcsolati helyzet ***, n = 9196			
Egyedülálló	64,6	35,4	100
Házasságban él	35,1	64,9	100
Élettársi kapcsolatban él	39,8	60,2	100
Összesen	52,3	47,7	100
Gazdasági aktivitás ***, n = 9684			
Aktív, teljes munkaidőben	43,2	56,8	100
Aktív, nem teljes munkaidőben	57,3	42,7	100
Tanuló	73,3	26,7	100
Háztartásbeli, gyermek utáni ellátásban részesülő a)	47,1	52,9	100
Nyugdíjas, rokkantnyugdíjas	62,5	37,5	100
Munkakereső b)	49,9	50,1	100
Munkanélküli c)	62,5	37,5	100
Összesen	52,6	47,4	100
Meglévő gyermekek száma***, n = 9367			
Nincs gyermeke	54,9	45,1	100
Egy gyermek	33,5	66,5	100
Két gyermek	56,1	43,9	100
Három vagy több gyermek	65,1	34,9	100
Összesen	52,9	47,1	100

1) „Biztosan nem” és „valószínűleg nem” választ adók

2) „Valószínűleg igen” és „biztosan igen” választ adók

a) Háztartásbeliek és csenden, gyeden, gyeten, gyodon lévők (kisgyermekesek) • b) Első állást keresők és munkát kereső munkanélküliek • c) Munkát nem kereső munkanélküliek

Megjegyzés: *** $p < 0,001$

6. táblázat: Az öt éven belüli gyermekvállalást tervezők eloszlása (%)

Az öt éven belüli tervezéshez kapcsolódó kérdés volt, hogy a válaszoló miért nem szeretne ebben az időintervallumban gyermeket vállalni. Ezt a kérdést viszont csak a családdal, házassággal kapcsolatos értékrendről nyilatkozó (tizenötezer fős) almintának tették fel: „Mi az oka annak, hogy Ön nem tervez (több) gyermeket öt éven belül?” A kérdésblokk tizenöt érdemi változót felsorolva vizsgálta a gyermekvállalás elutasításának okait, többválaszos kérdés formájában (7. táblázat).

Okok	Az egyetértő válaszok száma	Az egyetértő válaszok aránya (%)
Még fiatal hozzá	548	19,4
Anyagi, jövedelmi okok	362	12,8
Lakáskörülmények	241	8,5
Nem áll még rá készen	240	8,5
A munkája, karrierje miatt	234	8,3
Partner hiánya	213	7,5
Túl nagy felelősség lenne	190	6,7
A gyermekneveléssel járó többletfeladatok miatt	165	5,8
Nem érdemes a)	153	5,4
Bizonytalanság b)	144	5,1
Elegendő gyermekszám	119	4,2
Egészségügyi okok	97	3,4
Lelki okok	83	2,9
A partnere nem akar	25	0,9
Már idős hozzá	10	0,4
Összes válasz	2824	100

a) Az ok pontosan így szólt: „Nem érdemes ebben a világban gyermeket vállalni.”

b) Az ok így szólt: „Túl nagy a bizonytalanság.”

Megjegyzés: a kérdezettek több okot is megjelölhettek, ezért az összes válasz a kérdésblokkban válaszoló 1274 fő egyetértő válaszáinak halmozott értékét jelenti.

7. táblázat: Az öt éven belül gyermeket tervezők preferenciái (%)

Az almintában az öt éven belül nem tervező 18–29 évesek 2824 választ adtak a kérdésblokkban (ebből kihagytuk az egyéb okokat és a válaszolni nem tudókat vagy nem akarókat). Látható, hogy az öt éven belüli (újabb) gyermekvállalás elutasításának leginkább választott indoka, hogy a kérdezett még túl fiatalnak gondolja magát, a 18–29 éves válaszolók 46,4 százaléka értett ezzel egyet. Ezt követik a materiális jellegű

attitűdállítások, például az anyagiakra és a lakáshelyzetre vonatkoznak. Vélhetően inkább a fiatal korral függenek össze a „nem áll még rá készen” és „a túl nagy felelősségre” utaló válaszok is, és külön csoportot alkothatnának a partnerproblémák is, amelyek viszont szintén leginkább a fiatal korhoz köthetők, mint a partner hiánya vagy a gyermekvállalás elutasítása a partner részéről. Míg a teljes almintában legtöbben a túl idős kort és a már elegendő gyermekszámot jelölték meg azzal kapcsolatban, hogy miért nem terveznek gyermeket öt éven belül, a fiatalok körében ezek a legkevésbé előforduló indokok között vannak, olyan szubjektív bizonytalanságérzetekkel, mint például a lelki okok vagy az egészségügyi okok.

Azok között, akik úgy nyilatkoztak, hogy nem vállalnak gyermeket öt éven belül, elenyészően kevesen voltak, akik az egészségügyi okot jelölték meg a rendelkezésükre álló három lehetőség közül (14 százalék). Több nő (67 százalék) nyilatkozott így, mint férfi (33 százalék), és inkább a középfokú (46 százalék), illetve felsőfokú (21 százalék) végzettséggel rendelkezők számára volt szempont a gyermekvállalás tekintetében a maguk vagy párjuk egészségi állapota. A gyermekek és a gyermektelenek között nem találtunk jelentős különbséget aszerint, hogy mely társadalmi-demográfiai csoportnak befolyásolja inkább negatívan a gyermekvállalási döntését az egészségi állapot.

Tényezők	Az egyetértő válaszok száma	Az egyetértő válaszok aránya (%)
Megfelelő anyagi helyzet	1270	20,0
Érzelmi biztonságot nyújtó, kiegyensúlyozott, stabil párkapcsolat	1258	19,8
Testi/lelki érettség, egészség	942	14,8
Biztos munkahely	788	12,4
Megfelelő lakáviszonyok	718	11,3
Támogató családtagok, barátok	483	7,6
A szülői feladatok megosztása	458	7,2
Családvédelmi és családtámogatási intézkedések	449	7,0
Összes válasz	6366	100

Megjegyzés: A kérdezett a listából legfeljebb három választ adhatott; az egyes tényezőkre 6367 választ adott le az almintából 2473 fő 18–29 éves.

8. táblázat: A házassági és a családalapítási kedvet pozitívan befolyásoló tényezők a 18–29 évesek körében

Az öt éven belüli tervezéssel kapcsolatos válaszokból tehát azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a gyermekvállalás a fiatalok számára összekapcsolódik egyfajta megállapodottsággal: inkább terveznek a biztos párkapcsolatban élő, teljes munkaidőben dolgozók, illetve a meglévő gyermek mellé újabbat tervező idősebbek, és kevésbé a még fiatal, biztos anyagiakkal és lakásviszonyokkal nem rendelkezők. Ezt megerősíti, ha azt a kérdést vizsgáljuk, hogy a fiatalok számára mik azok a legfontosabb tényezők, amelyek befolyásolhatják a házasodási és a családalapítási kedvet. Az egyetértő válaszok száma szerinti sorrend ezúttal is jelzi az egyes tényezők fontossági sorrendjét a válaszolók számára (8. táblázat).

Míg a teljes almintában az érzelmi biztonságot nyújtó párkapcsolat kerül az első helyre a válaszok alapján, a 18–29 évesek körében az anyagi helyzet fontossága még a párkapcsolatot is felülmúlja, amit úgy értelmezhetünk, hogy az anyagi helyzet a fiatalok házasodási és családalapítási szándékait tekintve egyenértékű a stabil párkapcsolattal.

A nők számára fontosabb vagy jobban a fókuszban van az egészségi állapot és a családalapítás, gyermekvállalás kapcsolata. A nők közel fele (43 százalék) nyilatkozott arról, hogy a házasodási kedv vonatkozásában a testi-lelki egészség a három legfontosabb tényező közé tartozik. Ezzel szemben a férfiak közel egyharmada (32 százalék) gondolkodik hasonlóan. Fontos összefüggés látszik a tekintetben is, hogy a válaszadó mennyi időt töltött az oktatási rendszerben: minél magasabb iskolai végzettsége van, annál fontosabbnak tartja a jó lelki és testi egészséget a családalapításhoz. A gyermekvállalást tekintve a nem házasok számára valamivel fontosabb a testi-lelki egészség, mint a házasoknak, de legkevésbé a regisztrált élettársi kapcsolatban élők szerint meghatározó ebből a szempontból az egészségi állapot. Akinek nincsen gyermeke, inkább vélekedik úgy, hogy a testi-lelki egészség és érettség szükséges a családalapításhoz (41 százalék), míg a gyermekesek közül 35 százalék gondolja úgy, hogy számít ez a szempont az elköteleződésnél. Különösen a nők számára fontos az egészségi állapot, hiszen a várandósság őket érinti elsősorban, nekik rizikó a baba kihordása, ezért egészségesnek kell lenniük. Betegen gyermeket vállalni nagyobb veszélyt hordoz magában, mint egészségesen.

A gyermekvállalás motivációi

A kívánt gyermekszám vonatkozásában úgy látjuk, hogy a fiatalok nem múlják alul a náluk idősebb generációkat. Viszont a 18–29 évesek kisebb mértékben jelzik a gyermekvállalás jelentőségét, mint a harmincévesek és idősebbek, de mivel a gyermekvállalás fontossága erősödik a meglévő gyermekek számával, és a fiataloknak kevesebb gyermekük van, az összefüggés inkább látszólagos. Hasonló a helyzet annak az állításnak a megítélésével kapcsolatban is, hogy „gyerek nélkül nem élhet az ember igazán boldog, kiteljesedett életet” (9. táblázat). A harminc év alattiak alacsonyabb értékei gyengébb egyetértést mutatnak az állítással, mint a harmincévesnél idősebbek válasza. Az ANOVA vizsgálat a meglévő gyermekek erősebb hatását mutatja az életkorral szemben: az ötkategóriás korcsoport és a négykategóriás gyermekszám változójánál előbbinél 0,159-es, utóbbinál 0,269-es béta értéket mutat, viszont a két változó interakciója is szignifikáns, azaz együttesen eredményezik a megítélés mértékét.

Korcsoport	Meglévő gyermekszám	Átlagok	Válaszolók száma	Szórás
18–29 éves	Nincs gyermek	2,66	1791	1,460
	Egy gyermek	3,70	313	1,424
	Két gyermek	3,58	188	1,577
	Három vagy több gyermek	3,52	142	1,534
	Összesen	2,91	2434	1,530
30 éves és idősebb	Nincs gyermek	2,85	2180	1,543
	Egy gyermek	3,78	2683	1,500
	Két gyermek	4,00	4613	1,371
	Három vagy több gyermek	4,02	2662	1,385
	Összesen	3,75	12138	1,498
Összesen	Nincs gyermek	2,76	3971	1,509
	Egy gyermek	3,77	2996	1,492
	Két gyermek	3,98	4801	1,382
	Három vagy több gyermek	3,99	2804	1,397
	Összesen	3,61	14572	1,535

*** $p < 0,001$

Megjegyzés: A skálán az 1-es azt jelentette, hogy egyáltalán nem, az 5-ös pedig azt, hogy a válaszoló teljes mértékben egyetért az állítással.

9. táblázat: A „gyerek nélkül nem élhet az ember igazán boldog, kiteljesedett életet” állításra adott válaszok (ötfokú skálán mért) átlagértékei***

Azt, hogy a kérdőív alapján mi motivál leginkább a gyermekvállalásra, azokból a válaszokból lehet megállapítani, hogy a kérdezett szerint az élet mely tényezőire van kifejezetten pozitív hatása a gyermekvállalásnak (10. táblázat). A 18–29 évesekre ugyanaz jellemző, mint az al minta egészére: a gyermekvállalás elsődleges értéke a boldogságérzetben, a párkapcsolatban (erősítésében, kiteljesedésében) és a lelki egyensúlyban lelhető fel, ezekre adták le a legtöbb egyetértő választ, míg az anyagi helyzet és a munkahelyi karrier a legkevésbé jelentenek ösztönző tényezőt a gyermekvállalás szempontjából. Az állítással egyetértők szerinti sorrend ismét kifejezi az egyes tényezők fontossági sorrendjét a válaszolók számára.

Tényezők	Az egyetértő válaszok száma	Az egyetértő válaszok aránya (%)
Boldogságérzet	1683	19,0
Párkapcsolat	1130	12,8
Lelki egyensúly, nyugalom	1064	12,0
Családi, baráti kapcsolatok	865	9,8
Önmegvalósítás, kiteljesedés	738	8,3
Időskori biztonság	683	7,7
A szabadidő eltöltése	678	7,7
Biztonságérzet	652	7,4
Egészség	565	6,4
Anyagi helyzet	472	5,3
Munkahelyi karrier	315	3,6
Összes válasz	8845	100,0

Megjegyzés: A kérdezettek több tényezőt is megjelölhettek, ezért az összes válasz a kérdésblokkban válaszoló 2389 fő egyetértő válaszáinak halmazot értékét jelenti. Az egyetértő válaszok jelentették azt, hogy a kérdezett a tényezőt pozitív hatásúnak tekinti a gyermekvállalás szempontjából.

10. táblázat: A gyermekvállalás leginkább pozitív tényezői a leadott válaszok sorrendjében a 18–29 évesek körében

Megfigyelhető, hogy minél alacsonyabb a legmagasabb befejezett iskolai végzettség, annál inkább egészségjavító hatótényezőként érzékelik a válaszadók a gyermekvállalást: az alapfokú vagy annál alacsonyabb végzettséggel rendelkezők harmada (30 százalék), az érettségivel nem rendelkező közép fokú végzettségűek negyede (23 százalék), a legfeljebb érettségivel rendelkezők ötöde (19 százalék), a legalább felső fokú végzettséggel rendelkezőknek pedig a 15 százaléka nyilatkozott erről pozitívan.

Összegzés

A 18–29 évesek gyermekvállalását döntően az életkoruk, a párkapcsolati helyzetük és a társadalmi munkamegosztásban betöltött szerepük határozza meg. Az egészségi okok és az egészségi állapot nem befolyásolja jelentősen a fiatalok gyermekvállalási terveit.

A gyermekvállalásban megfigyelhető az életciklushatás: a fiatalok számára akkor érkezik el az idő a gyermekvállalásra, ha tanulmányaikat befejezték, jövedelemmel rendelkeznek, és tartós párkapcsolatra léptek. A gyermekvállalás tehát egy adott életciklus természetes velejárójának is tűnik, amelyet a szülői háztól való elszakadás, a tartós párkapcsolat kialakítása és a megélhetés, lakhatás biztosítottságának lehetőségei formálnak. Gyermekvállalás természetesen más életciklusban is bekövetkezhet, de e tényezők együttes fennállása megsokszorozza a gyermekvállalás esélyét.

A tanulmányok ideje alatti gyermekvállalás nem preferált a fiatalok részéről. A tanulmányok folytatása nem öncél, hanem az is a célja, hogy a fiatal a minél jobb képzettség elérésével magasabb jövedelmet szerezhessen, s ezáltal családjának, gyermekeinek magasabb életszínvonalat tegyen lehetővé. A szülővé váláshoz ugyanis nem elég a biológiai érettség, megfelelő módon szükséges gondoskodni is a gyermekről, a családról. A tanulás tehát a (későbbi) család számára is befektetés, a jólétet (várhatóan) növelő beruházás.

A 18–29 évesek ugyanúgy kétgyermekes családmódelben gondolkodnak, mint más korcsoportok. Átlagosan 2,1 gyermeket terveznek, ami lehetővé tenné, hogy a magyar társadalom elérje az egyszerű reprodukcióhoz szükséges gyermekszámot. A fiataloknál a gyermekvállalási motivációk megegyeznek az idősebb generációk preferenciáival. Megfigyelhető, hogy a korcsoportban növekszik a családtervezés és a gyermekvállalás tudatossága. Vannak azonban az ellen ható tényezők, hogy a kívánt gyermekszám elérhető legyen a gyermeket nevelni szándékozók számára, ebből következően a családalapításnál kiemelkedően fontos szerepet tulajdonítanak a megfelelő anyagi helyzetnek és a stabil párkapcsolatnak. Nem véletlen, hogy szerintük – ahogy ennél a kérdésnél a teljes almintában is – a gyermekvállalás legkevésbé az anyagi helyzetre és a munkahelyi karrierre van pozitív hatással. Azt mondhatjuk, hogy nem a tanulmányok folytatása, hanem a tágabb értelemben vett anyagiaknak, a jövedelemnek

és a lakáshelyzetnek az elvárttól való eltéréseivel való szembesülés hat erősebben a gyermekszám későbbi, alacsonyabb szintű realizálódására.

Felhasznált irodalom

- Balog Piroska, Susánszky Anna (2022) A házastársi/élettársi kapcsolat minősége és a mentális egészségi állapot összefüggései a fiatal felnőttek körében. *Kapocs*, 5. évf. 1. sz. 22–31.
- Bukodi Erzsébet (2002) Házasság vagy élettársi kapcsolat: ki mikor mit (nem) választ. *Statisztikai Szemle*, 80. évf. 3. sz. 227–251.
- Domokos Tamás (2021) A fiatalok demográfiai helyzete és jövőképe. In: Székely Levente (szerk.) *Magyar fiatalok a koronavírus-járvány idején. Tanulmánykötet a Magyar Ifjúság Kutatás 2020 eredményeiről*. Budapest: Társadalomkutató Kft., Enigma 2001 Kiadó és Médiaszolgáltató Kft. 59–85.
- Engler Ágnes, Pári András (2021) Párkapcsolat és családalapítás In: Székely Levente (szerk.) *Magyar fiatalok a koronavírus-járvány idején. Tanulmánykötet a Magyar Ifjúság Kutatás 2020 eredményeiről*. Budapest: Enigma 2001. 87–112.
- Goldberg, Jonah (2019) *A Nyugat öngyilkossága*. Budapest: Alexandra.
- Gyorgyovich Miklós, Regős Gábor (2022) Családpolitikák társadalmi megítélése. In: Pillók Péter, Stefkovics Ádám, Hortay Olivér (szerk.) *Századvég riport 2021. Társadalom, gazdaság és politika napjainkban*. Budapest: Századvég. 285–306.
- Kamarás Ferenc (2002) Családtervek és gyermekszám-preferenciák az „Életünk Fordulópontjai” c. vizsgálat tükrében. *Demográfia*, 45. évf. 4. sz. 379–405.
- Kamarás Ferenc, Monigl István (1984) A demográfiai folyamatok és az ifjúság. In: *A magyar ifjúság a nyolcvanas években*. Budapest: Kossuth Könyvkiadó, MSZMP KB Társadalomtudományi Intézete. 69–118.
- Kapitány Balázs (2002) Gyermekvállalási kedv Magyarországon. In: Pongrácz Tiborné, Spéder Zsolt (szerk.) *Népesség – értékek – vélemények*. A Központi Statisztikai Hivatal Népességtudományi Kutató Intézetének kutatási jelentései 73. Budapest: KSH Népességtudományi Kutatóintézet. 23–34.
- Kapitány Balázs, Spéder Zsolt (2018) Gyermekvállalás. In: Monostori Judit, Óri Péter, Spéder Zsolt (szerk.): *Demográfiai portré 2018. Jelentés a magyar népesség helyzetéről*. Budapest: KSH Népességtudományi Kutatóintézet. 47–64.
- Kopp Mária, Skrabski Árpád (2006) Gyermekvállalás és életminőség. In: Kopp Mária, Kovács Mónika Erika (szerk.) *A magyar népesség életminősége az ezredfordulón*. Budapest: Semmelweis Kiadó. 253–262.
- Kopp Mária, Skrabski Árpád (2016) A boldogságkeresés útjai – Az érett személyiségtől a kiegyensúlyozott párkapcsolatig. Budapest: Kopp Mária Intézet.
- KSH (2013) Élvezületés és termékenység, 2012. *Statisztikai Tükör*, 7. évf. 103. sz. 1–3.
<https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/elvezuletes12.pdf> (Letöltés: 2023. március 16.)
- KSH (2014) A népesedési folyamatok társadalmi különbségei. *Statisztikai Tükör*, 8. évf. 126. sz. 1–8.
<https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/nepesedes.pdf> (Letöltés: 2023. március 16.)

KSH (2022) Népmozgalom, 2021.

<https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepmozg/nepmozg21/index.html>

(Letöltés: 2023. március 16.)

Leridon, Henri (2008) La baisse de la fertilité avec l'âge. *Fiche d'Actualité*, Octobre 2008, INED.

Papházi Tibor, Tárkányi Ákos, Kapdebo Ágnes (2022) Gyermekvállalási szándékok a Hungarostudy adatainak tükrében. In: Engler Ágnes, Purebl György, Susánszky Éva et al. (szerk.) *Magyar lelkiállapot 2021. Család – egészség – közösség*. Budapest: Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért. 69–92.

Pári András, Balog Piroska (2022) A gyermekvállalást jelenleg elutasító gyermektelenek a fiatal felnőttek körében In: Engler Ágnes, Purebl György, Susánszky Éva et al. (szerk.) *Magyar lelkiállapot 2021. Család – egészség – közösség*. Budapest: Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért. 147–167.

Pári András, Nagy Tímea, Kozák Kökény (2022) A gyermekvállalás elutasításának tudatos tényezői a 25–44 éves diplomások körében. In: Aczél Petra (szerk.) *Család – gyermek – jövő. Tanulmányok a családtudomány köréből*. Budapest: Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért. 165–190.

Spéder Zsolt (2019) A hazai termékenységi magatartás nemzetközi összehasonlításban. Akadémiai doktori értekezés.

http://real-d.mtak.hu/1181/7/dc_1621_18_doktori_mu.pdf (Letöltés: 2023. március 1.)

Udry, J. Richard (1983) Do Couples Make Fertility Plans One Birth at a Time? *Demography*, Vol. 20. (2): 117–128. DOI: <https://doi.org/10.2307/2061230>

A családok támogatásának megítélése a magyarok körében

Bevezetés

A társadalom fenntartásának hosszú távú alapja a népesség létszámának megtartása, amelyet megfelelő családpolitikával elő lehet segíteni. A családpolitika a közvetlen támogatásokon túl az általa képviselt és átadott értékrenddel is elérheti azt a hatást, amely jelzi a személyeknek, családoknak, a gyermekvállaláson gondolkodóknak, hogy milyen értéket jelent a gyermekvállalás és a vele járó felelősség, és hogy az nemcsak nekik, hanem a társadalom számára is fontos. A családtámogatások diverzitása azt a célt szolgálja, hogy a családok minél nagyobb mértékben dönthessék el maguk, hány gyermeket vállalnak, és milyen módon szeretnék őket felnevelni – vagyis a családok kezébe helyezi a gyermekvállalással és a neveléssel kapcsolatos döntéseket.

Így a családpolitikai intézkedések hatásánál nemcsak azt szükséges vizsgálni, hogy hányan tudják igénybe venni a támogatásokat, hanem az ismertségük és a megítélésük is fontos szempont. Tapasztalatok szerint a megfelelően kommunikált támogatások jobban ki tudják fejteni szemléletformáló hatásukat, és nagyobb a társadalmi támogatottságuk is. Tanulmányunk célja megvizsgálni – kvalitatív és kvantitatív módszerekkel –, hogy a jelenlegi családtámogatási eszközök közül melyek a legismertebbek, a leginkább hasznosak a megkérdezettek szerint, és melyeket veszik a leginkább igénybe.

Szakirodalom

Mivel 2011-ben Magyarországon történelmi mélypontra süllyedt a születések száma, a családpolitika kiemelt célja a családok életminőségének javítása, amellyel a gyermekvállalást és a termékenység növelését is támogatja.

Az utóbbi évtizedben a különböző támogatások hangsúlya eltolódott a munkaviszonyhoz kötött támogatások irányába; meghatározó eleme a családtámogatási rendszernek a családi típusú adózás, amelyet mára

a gyermekes családok 95 százaléka igénybe tud venni (Pári et al. 2019). 2014 óta nemcsak adó-, hanem járulékkedvezményről is beszélhetünk, ami hozzájárult ahhoz, hogy immár az alacsonyabb jövedelmű szülők is hozzáférnek a családi kedvezményekhez (Fűrész és Molnár 2021).

A pénzbeli ellátások egyik fontos eleme a három éven aluli gyermeket nevelő családok támogatása, amelynek középpontjában az otthoni gyermekgondozás áll. Makay Zsuzsanna arra hívja fel a figyelmet, hogy a gyermek megszületése utáni életszakasz külön támogatási formákat igényel, hiszen a gyermek születését követően az anya (amennyiben dolgozott) jellemzően kilép a munkapiacról, hogy a csecsemőt gondozni tudja. Az állam az így kiesett jövedelmet igyekszik pótolni, és lehetővé tenni a kisgyermek intézményes elhelyezését, hogy az anya vissza tudjon menni dolgozni (Makay 2018).

A Hungarostudy felmérések során megerősítést nyert Kopp Mária és Skrabski Árpád korábbi elgondolása, miszerint a családok, kisgyermekesek támogatása azért kiemelt jelentőségű, mert a családi társas támogatásnak alapvető szerepe van a pozitív életminőség alakulásában (Kopp és Skrabski 2003). Kutatásaik a harmonikus házasságban eltöltött éveknek az egészségre gyakorolt pozitív hatása mellett a több generáció támogató szerepére is felhívták a figyelmet. Hosszabb egészségben eltöltött élet vár azokra, akik részesei lehetnek unokáik életének, és rendszeresen részt vehetnek a körülöttük adódó teendőik ellátásában. Ennek üzenetét is felkarolta a magyar családpolitika, többek között a nagyszülői gyed létrehozásával.

A megújult Családvédelmi akcióterv 2019. július 1-jei bevezetése óta a KINCS számos kutatást végzett a családtámogatások elemeinek ismertségére, elfogadottságára, illetve igénybevételére vonatkozóan. A 2020. július 1-jei Kutatási jelentés (KINCS 2020a) a gyermekvállalási korban lévők véleményét vizsgálta az akcióterv egyéves eredményeivel kapcsolatban. A különféle intézkedéseknek 80 százalék fölött volt a támogatottsága. Ezek közül is kiemelkedik a bölcsődei férőhelyek bővítése, amelyet gyakorlatilag minden válaszadó támogatott. Jelentős változás az előző évhez képest, hogy a nagycsaládosok autótvásárlási támogatása, valamint a nagyszülői gyed elfogadottsága 2019-ben még jelentősen lemaradt a többi juttatáshoz képest, 2020-ra azonban már ezek az intézkedések is teljesen felzárkóztak.

A 2020. novemberi Kutatási gyorsjelentés (KINCS 2020b) a 2020. január elsején indult öt új otthonteremtési intézkedés fogadtatását elemzi. Főbb megállapításai szerint, a két-, három- vagy többgyermekes szülők a leg-tájékozottabbak a támogatási formákat illetően, s minél több gyermeke van valakinek, annál inkább egyetért e támogatásokkal. Családi állapot szerint a házasságban, illetve az élettársi kapcsolatban élők értenek egyet az intézkedésekkel legnagyobb mértékben.

2021 márciusában családtámogatási preferenciavizsgálat készült (Bocz et al. 2021). Az elemzés megállapította, hogy a megkérdezettek csaknem háromnegyede ugyanolyan fontosnak tartja a családi adókedvezményt és a családi pótlékot. Az első négy helyre a következő pénzbeli vagy természetbeni juttatások kerültek: a családi pótlék összegének potenciális növelése 25 százalékkal, az elérhető oltások, az óvodai ellátórendszer és az adókedvezmény összegének potenciális növelése 25 százalékkal.

A 2022 februárjában a családok részére érkező támogatások és juttatások megítélése és felhasználása című elemzés (KINCS 2022) kiemeli, hogy tíz ember közül nyolc szerint a gyermekes családok szja-visszatérítése fontos segítséget jelent a gyermeket nevelőknek. A 18–24 éves dolgozó fiatalok közül tizből kilencen vélték úgy, hogy a huszonöt év alattiak szja-mentessége segíti a fiatal munkavállalókat. A válaszadók közel háromnegyede azon a véleményen volt, hogy a tizenharmadik havi nyugdíj jelentős segítséget nyújt az időseknek.

A 2021. évi Hungarostudy kutatás (Nyírády et al. 2022) is vizsgálta a családtámogatások elfogadottságát és megítélését. Eredményei szerint általánosságban a legfontosabbak a pénzben kifejezhető támogatások, az alanyi jogon járó támogatások és a gyermekvállalást ösztönző támogatások, valamint az otthonteremtést segítő, a nagycsaládosoknak járó és a biztosított jogviszonyhoz kötött támogatások.

A Századvég Európa Projekt-kutatásaiban évről évre visszatér a családi értékek vizsgálatához. 2021-es felmérésük (Századvég Alapítvány 2022) a családpolitika és a családtámogatások fejlesztésének kérdését állítja szembe a bevándorlás támogatásával. A lekérdezés során kitértek arra, hogy a népességcsökkenés megállítására megoldást jelenthet-e a bevándorlás, vagy az adott országban a születendő gyermekek számának növelésével kellene-e megoldani a problémát. A volt szocialista, illetve

a V4-országokban élők között Magyarországon a legmagasabb (87 százalék) azok aránya, akik a termékenység javításában látják a megoldást a bevándorlás növelése helyett, de Litvániában és Bulgáriában is nagyon magas ennek a támogatottsága (84 százalék). A projekt 2022-es adatfelvétele is a legfontosabb attitűdkérdések között foglalkozott a család jelentőségével. Kiemelt megállapítása, hogy a családi értékek fontossága továbbra is kétségbevonhatatlan Európában. A megkérdezettek abban az évben is egyöntetűen megerősítették: fontosnak tartják, hogy az állam támogassa a családokat és a családalapítást (miután ezt 2020-ban és 2021-ben is inkább fontos vagy nagyon fontos ügynek tekintette 81 százalék). A nagycsaládosok támogatása esetében az EU-alapító országok körében 54 százalékos, a posztszocialista országok esetében 59 százalékos az egyetértés. Ez utóbbiak közül Magyarország lakosságának 80 százaléka áll a nagycsaládosok anyagi támogatása mellett. Ezenkívül egy év alatt 50-ről 53 százalékra emelkedett azok tábora, akik kitüntetetten fontosnak tekintik a fiatalok támogatását a gyermekvállalás terén. A megkérdezettek közel kétharmada a családok otthonteremtésének támogatását is pártolja.

Módszertan, a minta leírása

A családok támogatásának módjaival kapcsolatos ismereteket, attitűdöket 15 005 főből álló almintán kérdezték le CATI-módszerrel. A minta a magyarországi népességre vonatkoztatva reprezentatív nem, kor, iskolai végzettség, településtípus és régió szerint.

A vizsgált almintá válaszadóinak 53 százaléka nő, 12 százalékuk huszonöt év alatti, egynegyedük a 26–40 éves korosztályba tartozik, körülbelül ugyanennyien (27 százalék) 41–55 évesek, a válaszadók több mint harmada (37 százalék) ötvenhat évnél idősebb. Harmincnegyzékük vallotta magáról, hogy egyedül él, kétharmaduk házasságban vagy élettársi kapcsolatban. Negyedüknek (28 százalék) nincs gyermeke, 52 százalékuknak van egy vagy kettő, 20 százalékuk pedig nagycsaládos. Hét százalékuknak csak három év alatti gyermeke van, 15 százalékuknak 4 és 18 év közötti, míg 6 százalékuknak tizennyolc év alatti és feletti gyermeke is van, 43 százalékuknak pedig csak tizennyolc év feletti, vagyis felnőtt gyermekei vannak. A válaszadók 80 százaléka nem tervez további gyermeket. A megkérdezettek kétharmada városban (35 százalék) vagy községben (30 százalék) él, feleannyian megyeszékhelyen (17 százalék), illetve Budapesten (18

százalék). A válaszadók negyedének legfeljebb alapfokú, további 22 százalékuknak érettségit nem adó középfokú végzettsége van. A minta harmada rendelkezik legfeljebb érettségivel és 21 százaléka felsőfokú végzettséggel. A válaszadók fele (48 százalék) alkalmazott, valamivel több mint negyede (28 százalék) már nyugdíjas. Öt százalékuk jelölte, hogy munkanélküli, és ugyanennyien vannak gyermekgondozási szabadságon (csed, gyed, gyes, gyet, gyod), 3 százalékuk pedig még tanul. A válaszadók közel harmada (32 százalék) nyilatkozta azt, hogy nagyon jó, ugyanennyien, hogy jó, és szintén harmaduk (33 százalék), hogy nehéz anyagi helyzetben vannak; 2 százalékuk érzi úgy, hogy nélkülöznie kell.

A családtámogatások ismeretével és megítélésével kapcsolatban fókusz-csoportos interjúk is készültek olyan szülőkkel, akiknek a háztartásában legalább egy hatévesnél kisebb gyermekük van. 2021 augusztusában, online formában készült négy ilyen interjú, melyek kiegészítik a kérdőíves vizsgálatot.

Eredmények

A családpolitikai intézkedések ismertsége, hasznossága és igénybevétele

A kérdőív az *1. táblázat*ban látható tizenhét családpolitikai intézkedés megítélésére kérdezett rá, külön-külön vizsgálva az ismertségüket, hasznosságukat, valamint múltbeli vagy jelenlegi igénybevételüket. A magyarok döntő többsége, 95,3 százaléka ismeri valamelyik intézkedést, 97,5 százalékuk hasznosnak is tartja, és 56,5 százalék igénybe is vette élete folyamán.

Részletesebben vizsgálva az eredményeket látható, hogy a kérdőíven felsorolt családtámogatási formák közül a legtöbben – több mint 80 százalék – a családi adókedvezményt, a családi pótlékot, a csokot, a gyeset, a gyetet, valamint az ingyenes tankönyv és a kedvezményes gyermekétkeztetés biztosítását ismerik (*2. táblázat*). Ezeket a családtámogatásokat szignifikánsan jobban ismerik a 41–55 évesek, a felsőfokú végzettséggel rendelkezők és érthető módon azok, akiknek tizennyolc év alatti gyermekeik vannak. A csokot a (szubjektív megítélés alapján) legjobb anyagi helyzetben élők is nagyobb arányban ismerik. A válaszadók lakóhelye csak a családi pótlék esetén volt meghatározó, ez a támogatás leginkább az Észak-Alföldön élők között ismert.

A támogatás típusa*	Ismeri	Hasznos-nak tartja	Igénybe veszi/vette
	A válaszadók százalékában		
Családi adókedvezmény	86,1	80,1	25,5
Családi pótlék	85,5	79,3	40,1
CSOK (CSOK-kölcsön, falusi CSOK)	83,6	69,8	7,8
Gyes, gyet	81,7	74,9	28,6
Ingyenes tankönyv, kedvezményes gyermekétkeztetés	80,9	74,4	17,8
Csed, gyed	77,9	71,5	18,7
Babavárok támogatás	77,3	67,3	5,4
Otthonfelújítási támogatás, otthonfelújítási kölcsön	75,0	66,5	6,2
Nagycsaládosok autóvásárlási kedvezménye	70,5	57,7	1,8
Otthonteremtési program (tetőtér-beépítés, áfa-visszatérítés, illetékmentesség)	70,1	62,2	2,7
Erzsébet-tábor	66,2	57,8	3,9
Védőnői ellátás	65,8	60,2	20,4
Négygyermekes anyák szja-mentessége	65,5	55,6	2,0
Bölcsődei ellátás	60,4	55,1	8,0
Ingyenes nyelvvizsga, ingyenes KRESZ-vizsga	56,3	49,9	4,3
Árvaellátás	54,5	50,4	2,9
Jelzáloghitel-elengedés	46,6	39,4	1,6
Egyiket sem	4,7	2,5	43,5

* Ismertség alapján sorba rendezve

1. táblázat: A családpolitikai intézkedések megítélése (% , n=15 005)

A támogatás típusa	A válaszadók százalékában
1. Családi adókedvezmény	86,1
2. Családi pótlék	85,5
3. Csok	83,6
4. Gyes, gyet	81,7
5. Ingyenes tankönyv, kedvezményes gyermekétkeztetés	80,9

2. táblázat: A családpolitikai intézkedések ismertsége – az első öt helyezett (% , n=15 005)

A leghasznosabbnak ítélt öt családtámogatás közé ugyanezek tartoznak, a csok helyett itt a csed és a gyed jelenik meg, azaz a biztosított jogviszonyhoz köthető gyermekgondozási támogatások (3. táblázat). A válaszadók

több mint 70 százaléka hasznosnak is tartja ezeket, leginkább a 41–55 évesek, azok, akiknek tizenhét év alatti gyermekeik vannak, valamint főként a nagycsaládosok. Ezeket a családtámogatásokat a Dél-Dunántúli régióban tartják a leghasznosabbnak.

A támogatás típusa	A válaszadók százalékában
1. Családi adókedvezmény	80,1
2. Családi pótlék	79,3
3. Gyes, gyet	74,9
4. Ingyenes tankönyv, kedvezményes gyermekétkeztetés	74,4
5. Csed, gyed	71,5

3. táblázat: A családpolitikai intézkedések hasznosságának megítélése – az első öt helyezett (% , n=15 005)

A korábbi vagy jelenlegi igénybevétel esetében kismértékben módosul csak a rangsor, egyértelműen túlsúlyba kerülnek a 2010 előtt is létező, alanyi jogon járó támogatások. Ebben az esetben a hat elsőt tüntettük fel, mivel az ötödik és hatodik helyezett között nem szignifikáns a különbség. Így az első hat támogatástípus közé bekerült a védőnői ellátás, amely több mint száz éve érhető el Magyarországon (4. táblázat). Az igénybevétel tekintetében a legmeghatározóbb szociodemográfiai háttértényező a gazdasági aktivitás, valamint a gyermekek száma és kora. A legnépszerűbbnek mondható családtámogatások legtöbbször a gyermekgondozási szabadságon lévő szülők, a 4 és 18 év közötti gyermeket nevelők és a nagycsaládosok számára jelentenek segítséget. Lakóhely szempontjából a legtöbben az Észak-Alföldi régióban veszik/vették igénybe a felsorolt családtámogatásokat.

A támogatás típusa	A válaszadók százalékában
1. Családi pótlék	40,1
2. Gyes, gyet	28,6
3. Családi adókedvezmény	25,5
4. Védőnői ellátás	20,4
5. Csed, gyed	18,7
6. Ingyenes tankönyv, kedvezményes gyermekétkeztetés	17,8

4. táblázat: A családtámogatások igénybevétele – az első hat helyezett (% , n=15 005)

Az eredményekből kiderül, hogy a magyarországi felnőtt lakosság három-ötöde már igénybe vette valamelyik felsorolt ellátást. Azok közé, akik egyik lehetőséggel sem éltek vagy élhettek, elsősorban az ötvenhat évnél idősebb válaszadók tartoznak, illetve azok, akiknek nincs gyermekük – vagyis alapvetően azok, akik nem jogosultak ezekre az ellátásokra.

Összefoglalva tehát a magyarok túlnyomó többsége ismeri és hasznosnak tartja a családtámogatásokat, még azok is, akik nem tudják igénybe venni őket.

A családpolitikai intézkedések megítélése

A 2010 óta megvalósuló családpolitikai intézkedésekről alapvetően úgy vélekednek a megkérdezettek, hogy azok teljesen jó vagy inkább jó irányba mennek (62,3 százalék értett egyet ezzel). Azok, akik a legjobbra értékelik a családpolitika törekvéseit, jellemzően férfiak, negyven év feletti, közép- vagy felsőfokú végzettséggel rendelkeznek, kisebb városban vagy községben élnek, legnagyobb arányban a Nyugat-Dunántúlon, és nincsenek megélhetési gondjaik.

A pozitív folyamat a válaszadók szerint abban nyilvánul meg, hogy az intézkedések növelték a gyermekvállalási kedvet (a válaszadók 31,1 százaléka jelölte meg ezt az indokot), javították a családok életszínvonalát (28%), megkönnyítik a gyermeknevelést (26,1%), hozzájárulnak a népesedési helyzet javításához (25,5%), azonban több mint negyedük (27,6%) azt is gondolja, hogy a rászorultaknak nem adnak elég segítséget.

A gyermekvállalási kedv, a népesedési helyzet és a családok életszínvonalának javulását leginkább a negyven év feletti, kisebb városban vagy községben élő, felsőfokú végzettségű, dolgozó, házas, gyermeces, anyagi jólétben élő válaszadók jelölték meg.

Ettől némileg eltér a gyermeknevelés megkönnyítését választók csoportja. A legfontosabb különbség, hogy az alkalmazottakon kívül a tanulók és az első állásukat keresők is épp annyira tartják fontosnak, illetve hogy minél több gyermekük van a válaszadóknak, annál inkább gondolják így.

Azzal a vélekedéssel, hogy a családpolitikai intézkedések a rászorultaknak nem adnak elég segítséget, legnagyobb arányban a nők, a 26–40 évesek, a budapesti, gazdaságilag inaktív (munkanélküli, leszázalékolt,

háztartásbeli), gyermektelen, illetve a jövedelmükből éppenhogy megélő válaszadók értenek egyet.

A fentiek alapján elmondható, hogy a családtámogatási programok számos pozitív változást hoztak. A válaszadóknak több mint a fele mégis úgy véli, hogy összességében leginkább a nagycsaládosoknak, a négy vagy több gyermeket nevelő családoknak (54,2%), illetve a háromgyermekes családoknak (50,6%) kedveznek. Ugyanakkor a megkérdezettek negyede (25,9%) elismeri, hogy a gyermekvállalás előtt állóknak is kedveznek, és ötödük (21,1%) szerint minden magyar családnak segítenek.

A nagycsaládosok kiemeltnek vélt helyzetét legnagyobb arányban a nők, a 40 és 55 év közötti, megyeszékhelyen élő, felsőfokú végzettségű, dolgozó vagy tanuló, stabil anyagi helyzettel rendelkező válaszadók jelölték, akiknek jellemzően egy vagy két 4–18 éves gyermeke van.

Azok, akik szerint a gyermekvállalás előtt állóknak kedveznek a családtámogatások, fiatalabbak, 26 és 40 év közöttiek, felsőfokú végzettségűek, tanulnak, első állásukat keresik vagy gyermekgondozási szabadságon vannak, ebből következően vagy nincs gyermekük, vagy ha van, akkor három év alatti.

Minden magyar család számára segítséget jelentenek a családpolitikai intézkedések leginkább a férfiak, az ötvenhat év feletti, a községben élő, alacsony végzettséggel rendelkező, dolgozó vagy nyugdíjas, nagycsaládos válaszadók szerint.

A válaszadók szinte egyöntetűen úgy vélik, hogy fontos vagy nagyon fontos, hogy az állam támogassa a családokat, a családalapítást és a gyermeknevelést (négyfokú skálán 3,7-es átlagot jelöltek). Az átlagnál nagyobb mértékben tartják fontosnak a nők, a negyven év feletti, az alacsony végzettséggel rendelkező, városban vagy községben élő, inaktív, anyagi gondokkal küzdő, házas, gyermekes válaszadók, hogy az állam támogassa a családokat. Legnagyobb arányban az ország északi vármegyéiben és a Nyugat-Dunántúli régióban gondolják így.

A megkérdezettek úgy ítélik, nagyon fontos, hogy egy család saját tulajdonú otthonban élhessen (öt fokú skálán 4,48-os átlagot jelöltek), segíteni kell a fiatalokat abban, hogy minél előbb vállalhassanak gyermeket (öt fokú skálán 4,25-os átlaggal). Emellett a nagycsaládosok támogatása is

kiemelten fontos (ezt a válaszadók az ötfokú skálán 4,18-ra értékelték). A válaszolók túlnyomó többsége szerint különösen fontos, hogy az állam ne csak anyagilag támogassa a családokat, hanem a családbarát mentalitást is erősítse (ötfokú skálán 4,56-ra értékelve ezt a tényezőt). Ezt leginkább a nők, az ötven év felettek, az alapfokú végzettséggel rendelkező, kisebb településen lakó, házaspáros válaszadók tartották fontosnak, akik jellemzően az északi vagy a nyugati régiókban élnek.

Összehasonlítás az Európa Projekt eredményeivel

Megvizsgáltuk azokat a kérdéseket is, amelyek a Századvég Alapítvány Európa Projektjében szintén szerepeltek. Ebben az esetben nemcsak az almintát, hanem a 60 015 főt tartalmazó teljes mintának a válaszait vizsgáltuk (5. táblázat).

	Mind (%)		Nem (%)		Korcsoport (%)		Végzettség (%)	
	Mind	Férfi	Nő	18–29 éves	60+ éves	Alapfokú vagy alacsonyabb	Felsőfokú vagy magasabb	
Ön szerint mennyire fontos, hogy az állam támogassa a családokat, a családalapítást és a gyermeknevelést?	94,5	92,6	96,2	88,3	97,1	94,2	94,1	
Mennyire ért egyet a következő állításokkal?								
Kiemelten kell támogatni a nagycsaládosokat.	73,5	73,1	73,9	66,6	80,3	79,4	68,2	
Segíteni kell a fiatalokat abban, hogy minél előbb vállalhassanak gyermeket.	76,6	75,1	77,9	60,5	85,7	76,9	72,8	
Fontos, hogy egy család saját tulajdonú otthonban éljen.	84,1	79,9	87,8	79,8	89,2	90,1	73,5	
Az anyagi támogatás mellett fontos a családbarát mentalitás erősítése.	87,4	85,0	89,5	78,0	91,0	88,4	83,7	

A táblázatban az első kérdésnél az „Inkább fontos” és „Teljes mértékben fontos” válaszok, a többi kérdés esetén az ötfokú skálán 4-es, illetve 5-ös értéket jelölők arányát tüntettük fel. A korcsoportnál és a végzettségnél csak a két szélső csoport szerepel (n = 60 015)

5. táblázat: Az Európa Projekt kutatásban is szereplő kérdésekre adott válaszok (%)

Jelentős különbséget nem találtunk az öt kérdésre adott válaszok mintázatában. Majdnem az összes megkérdezett, 94,5 százalék egyetértett azzal, hogy a családok támogatása állami feladat. 73,5 százalék szerint a nagycsaládosokat

kiemelten kell támogatni (Európa Projekt 2022: EU-alapító országok – 54 százalék; posztiszocialista országok – 59 százalék; Magyarország – 80 százalék), de kevésbé értettek egyet ezzel a férfiak és a fiatalabbak. Habár a kérdések többségében az egyetértés fordítottan arányos a végzettséggel, azzal az alapelvvel, hogy a családok támogatása az állam részéről fontos, végzettségtől függetlenül ugyanannyira ért egyet majdnem 95 százalék.

A fiatalok támogatásának fontosságával Magyarországon 73,4 százalék ért egyet (Európa Projekt teljes minta: 53 százalék), az otthonteremtés támogatásával pedig 84,1 százalék (Európa Projekt teljes minta: 65 százalék).

	Milyen településen lakik Ön? (%)		Családi állapot (%)		Mennyire tartja magát vallásosnak? (%)	
	Budapest	Község	Hajadon/ nőtlen	Házias	1 (vallástalan)	7 (vallásos)
Ön szerint mennyire fontos, hogy az állam támogassa a családokat, a családalapítást és a gyermeknevelést?	92,5	96,1	91,5	96,4	91,1	96,8
Mennyire ért egyet a következő állításokkal?						
Kiemelten kell támogatni a nagycsaládosokat.	69,9	77,0	66,8	76,4	63,5	84,4
Segíteni kell a fiatalokat abban, hogy minél előbb vállalhassanak gyermeket.	70,6	80,3	66,4	81,9	65,7	86,3
Fontos, hogy egy család saját tulajdonú otthonban éljen.	75,5	89,3	81,2	84,6	77,9	91,4
Az anyagi támogatás mellett fontos a családbarát mentalitás erősítése.	81,9	90,4	81,7	90,4	80,7	93,3

A táblázatban ez első kérdésnél az „Inkább fontos” és „Teljes mértékben fontos” válaszok, a többi kérdés esetén az ötfokú skálán 4-es, illetve 5-ös értéket jelölők arányát tüntettük fel. A vallásosságra vonatkozóan csak a két szélső csoport szerepel. (n = 60 015)

6. táblázat: Az Európa Projekt kutatásban is szereplő kérdésekre adott válaszok (%)

A 6. táblázatban az ugyanezen kérdésekre adott válaszok láthatók településtípus, családi állapot és vallásosság szerinti bontásban. Itt is ugyanaz a mintázat minden kérdés esetén, inkább nem értenek egyet Budapesten, de nagyobb a támogatás a házások között, illetve egyértelmű pozitív korreláció mutatható ki a vallásossággal is.

A családtámogatások megítélése fókuszcsoporthoz tartozó interjúk alapján

A kvantitatív adatfelvétellel egy időben négy fókuszcsoporthoz tartozó interjú is készült hatéves vagy annál fiatalabb gyermeket nevelő szülőkkel. A kiválasztás során figyelembe vették a résztvevők életkorát, iskolai végzettségét, foglalkozását és lakóhelyét is, hogy a megkérdezettek széles spektrumban fedjék le a magyar felnőtt lakosságot. A fókuszcsoporthoz tartozók elsősorban az államilag elérhető családtámogatásokra koncentráltak, és nem a családi körben meglévő segítségnyújtási formákra. Az eredmények a családpolitikai támogatások ismertségét és hasznosságát mutatják be a fókuszcsoporthoz tartozókban részt vevő személyek véleménye alapján.

A fókuszcsoporthoz tartozó interjú során megkérdezték a válaszadókat, hogy milyen családtámogatásokat ismernek. A legtöbben azokat a támogatási formákat említették, amelyeket a saját gyermekük után kapnak (például családi adókedvezmény, gyes, gyed). Ismertebb volt még a néhány éve bevezetett családvédelmi akcióterv keretében igényelhető babaváró támogatás, valamint a négygyermekes anyák szja-mentessége. Azonban a megkérdezettek a családi pótlékot nem említették olyan támogatási formaként, amelyre jogosultak. Ennek oka az lehet, hogy nem tartják számottevő támogatásnak, vagy magától értetődőnek gondolják. Kevesen hozták szóba az olyan szolgáltatás típusú családtámogatásokat, mint amilyen például a bölcsődei-óvodai ellátás vagy az ingyenes tankönyv biztosítása. Ám amikor ez utóbbiak is szóba kerültek, a résztvevők elismerték, hogy ismerik és igénybe is veszik ezeket, de nem úgy gondoltak rájuk, mint klasszikus családtámogatási formákra. Vagyis a családtámogatás fogalma a résztvevők számára elsősorban a közvetlen, pénzben kifejezhető támogatásokat jelenti, miközben számos egyéb kedvezményt és szolgáltatást is igénybe vesznek.

Általánosságban a résztvevők nagyon fontosnak tartják a családtámogatásokat, mivel a családok számára a gyermekvállalás többletkiadást jelent. Az egyik hozzászóló szerint ez *„nagyon fontos, mert nagyon sokba kerül egy gyermek nevelése”*.

Megjelent az a vélemény is, hogy a kormánynak is érdeke a magyar családok támogatása, valamint a több gyermek vállalására való ösztönzés, hiszen ezzel biztosítják a magyar lakosság reprodukcióját, hosszú távon

pedig a nemzet fennmaradását. Az egyik résztvevő kiemelte, hogy a gyermekek jelentik a jövőt, mind a családok, mind az ország számára, ezért *„ez a feladata az államnak, hogy támogassa a reprodukciót”*.

A válaszadók pozitívumnak tartották, hogy Magyarországon akár három évig is otthon maradhat a szülő a gyermekével, míg más országokban ezt a lehetőséget rövidebb ideig biztosítják a családok számára. Emellett a családpolitikai támogatások széles palettája érhető el a gyermekszámtól függően. Az is megfogalmazódott az egyik fókuszcsoportban, hogy a magyar családtámogatások elsősorban a gyermekvállalást ösztönzik, valamint hogy a pénzübeli támogatások túlnyomó többsége főként a kisgyermekes családokra koncentrál, miközben *„nem csak az első három évben kéne támogatni őket (a családokat)”*.

Azzal kapcsolatban, hogy a nagycsaládosok támogatásának kiemelt helye van az állami családtámogatási rendszerben, két ellentétes vélemény bontakozott ki a résztvevők körében. A megkérdezettek egy csoportja fontosnak tartja, hogy az állam kiemelten támogassa a nagycsaládosokat, mivel a kiadásuk is magasabbak, mint az egy- vagy kétgyermekes családoknak, hiszen *„több gyerekhez több kaját kell venni”*.

Ugyanakkor az a vélemény is megjelent, hogy a harmadik gyermek nem ér többet az első vagy a második gyermeknél. Ezért ugyanúgy kellene támogatni a nem nagycsaládosokat is, mivel egy gyermek felnevelése is sokba kerül a család számára. Igazságtalannak érzik, hogy az egy- vagy kétgyermekesek nem férhetnek hozzá bizonyos támogatásokhoz, amelyekre a három vagy több gyermeket nevelő családok jogosultak.

Összességében hasznosnak tartanak minden olyan támogatást, amely a családokat segíti, viszont kritikák fogalmazódtak meg azzal kapcsolatban, hogy bizonyos kedvezményekhez többféle feltételnek is meg kell felelniük a családoknak, ami miatt szűkül az igénylésre jogosultak köre. A legfőbb ilyen feltételként a csok és a falusi csok esetén az önerő meglétét említették, mondván, hogy emiatt ehhez csak a biztos anyagi forrásokkal rendelkező családok férnek hozzá. A csokot kifejezetten a középosztály támogatási formájának ítélték, mert *„akiknek van valami alapjuk, azok kapnak”*.

A jövőre vonatkozóan javaslatok fogalmazódtak meg azzal kapcsolatban, hogy a családtámogatásokat hangsúlyosabban rászorultság alapján lehessen elérni. Mivel jelenleg több olyan támogatás is van, amelynek esetében a szülőknek biztosított jogviszonnyal kell rendelkezniük, bizonyos csoportok nem válnak jogosulttá.

Konklúzióként azt mondták a megkérdezettek, hogy az elmúlt években javult a magyar családok helyzete a családtámogatási rendszernek köszönhetően, ugyanakkor elhangzott az is, hogy jobb lenne, ha a támogatásokhoz egyenlőbben férnének hozzá a gyermekes családok.

Társas támogatás a családon belül

A kérdőíves felmérésben az állam szerepvállalása mellett a társas támogatás meglétét is vizsgáltuk a gyermekvállalással és gyermekgondozással kapcsolatban, különösen a nagyszülőktől kapott segítség mértékét. A kérdőívet kitöltők kormegoszlásából következően közel negyedüknek nem élnek már a szülei. Azonban azoknak a többsége (71,7%), akiknek élnek a szülei, úgy nyilatkozott, hogy az esetek többségében (20,9%) vagy szinte minden esetben (50,8%) számíthatnak a nagyszülőkre, amikor szükségük van rá (7. táblázat).

Mikor számíthat a nagyszülőkre?	Teljes minta (%)	Akiknek élnek a szülei (%)
Szinte minden esetben.	37,7	50,8
Az esetek többségében.	15,5	20,9
Csak ritkán.	10,6	14,3
Nem, mert nincs erre lehetőség.	10,4	14,0
Nem, mert már nem élnek.	23,9	–

Őn számíthat a szüleire vagy párja szüleire, azaz a gyerekek nagyszüleire a gyermeknevelésben, gyermekgondozásban, amikor szüksége van rá? (% , n = 11 216)

7. táblázat: Társas támogatás a nagyszülőktől (%)

A férfiak szignifikánsan nagyobb arányban mondják azt, hogy számíthatnak a nagyszülőkre, mint a nők. Leginkább a 26–55 évesek, a felsőfokú végzettségűek, az élettársi kapcsolatban élők, az észak-alföldiek, valamint a saját megítélésük szerint nagyon jó anyagi helyzetben lévők vélekednek így (8. táblázat).

	Szinte minden esetben vagy az esetek többségében (a válaszadók százalékában) (%)
Férfi	59,9
Nő	53,8
25 év alatti	62,1
26–40 éves	66,2
41–55 éves	65,9
56+	47,8
Alapfokú vagy alacsonyabb	37,3
Középfokú, érettségi nélkül	52,5
Középfokú, érettségivel	57,9
Felsőfokú vagy magasabb	69,2
Hajadon/nőtlen	57,1
Házas	59,8
Elvált (és nem házasodott újra)	55,2
Özvegy (és nem házasodott újra)	42,1
Budapest	54,2
Megyeszékhely	59,3
Város	57,0
Község	54,8
Dél-Alföld	56,3
Dél-Dunántúl	55,3
Észak-Alföld	57,6
Észak-Magyarország	55,8
Közép-Dunántúl	56,0
Közép-Magyarország	56,1
Nyugat-Dunántúl	56,9
Nincsenek anyagi gondjaik	60,8
Beosztással jól kijönnek	57,4
Határon	45,5
Nélkülözők	31,2

Őn számíthat a szüleire vagy párja szüleire, azaz a gyerekek nagyszüleire a gyermeknevelésben, gyermekgondozásban, amikor szüksége van rá? Minden változó mentén szignifikáns a különbség ($p < 0,05$; $n = 11\ 216$)

8. táblázat: Társas támogatás a nagyszülőktől (%)

Egyszülős családok támogatása

A kérdőív külön kitért az egyszülős családok segítésére is. A válaszadók közül a legtöbben, közel kétharmad (61 százalék) úgy gondolja, hogy ez az állam feladata, ugyanakkor a megkérdezettek fele (52,6 százalék) azt jelölte meg, hogy a másik szülő és a család (47,7 százalék) feladata is az egyedülálló szülők segítése. Ebben a kérdésben meglehetősen nagy az egyetértés a különböző társadalmi csoportok között. A nők és a férfiak válaszai nem térnek el egymástól, és más demográfiai tényezők mentén sincs számottevő különbség. Annyi kiderül, hogy minél rosszabb körülmények között él a megkérdezett, annál inkább az állam feladatának tekinti az egyedülálló szülő támogatását, és kevésbé hagyatkozik a társas támogatásra (másik szülő, család). A válaszadók közel harmada (30,3 százalék) szerint a helyi önkormányzat feladata is segíteni az egyszülős családokat, ötödük (20,9 százalék) szerint pedig a munkáltató is. Civil szervezetek vagy egyházak feladatának a megkérdezettek 12–14 százaléka tekinti ezt a kérdést (9. táblázat).

Kinek a feladata az egyszülős családok támogatása?	A válaszadók százalékában (%)
Az államé.	61,0
A másik szülőé.	52,6
A családé.	47,7
A helyi önkormányzaté.	30,3
A munkáltatóé.	20,9
A civil szervezeteké.	14,2
Az egyházaké.	12,1
A barátoké.	11,6
A sorstársaké.	7,6
A szomszédoké.	5,2

9. táblázat: A felsoroltak közül Ön szerint kinek a feladata az egyszülős családok támogatása, segítése? (% , n= 14 876)

Összegzés

A magyarok körében a családi adókedvezmény és a családi pótlék a legismertebb és a leghasznosabbnak tartott családtámogatási intézkedés, de a többi pénzbeli támogatás – gyed, csed – is hasonlóképpen ismert, és ezeket is csaknem ugyanolyan hasznosnak ítélik. A csok, bár az egyik legismertebb támogatási forma, hasznosság szempontjából a hatodik helyen áll a megkérdezettek válaszai szerint – valószínűleg azért, mert nem érint olyan széles kört, mint a listavezetők.

A válaszokból az is kiderül, hogy a megkérdezettek sok esetben nincsenek tisztában a különböző családtámogatási intézkedések mibenlétével vagy akár létezésével – sőt a fókuszcsoportok során kiderült, hogy egyes támogatásokat nem is sorolnak ezek közé.

A családok támogatásának gyakorlatát alapvetően megfelelőnek tartják a megkérdezettek, úgy vélik, erre szükség van, és a családpolitika jó irányba halad. Egyetértenek a fő támogatotti csoportok kiválasztásával és azzal is, hogy a családok támogatása kiemelt állami feladat. A támogatási formákkal nagyobb mértékben értenek egyet Budapesten kívül, illetve az alacsonyabb végzettségűek, a nők, a házasok, az idősebbek, valamint a vallásosabbak. A fókuszcsoportok során kapott válaszok közt megjelenik az a hang is, mely szerint bizonyos intézkedések esetén behatárolt a támogatáshoz jutás lehetősége.

A családon belüli társas támogatás területén a nagyszülőkre támaszkodást vizsgáltuk – a válaszadók jelentős többségének van erre lehetősége, 53 százalék rendszeresen él is vele, és mindössze 21 százalék nem vagy csak ritkán. Ez azt jelzi, hogy a nemzedékek közötti együttműködés a magyar családokban igen nagyfokú. Érdekes és fontos összefüggés a végzettség, illetve a jövedelem kapcsolata a nagyszülői támogatással: a jobb anyagi helyzetben lévők, valamint a magasabb végzettségűek számoltak be nagyobb mértékű segítségről. A pozitív kapcsolat hátterében a magasabb végzettségűek/jövedelműek más társadalmi helyzete, motivációi, illetve a (nagy)szülők által nyújtott támogatás segítő szerepe a tanulmányok során egyaránt állhat, ennek pontos meghatározásához azonban további kutatások szükségesek.

A válaszok alapján mindenképp figyelmet érdemel, hogy sokan a támogatások célját, számos esetben pedig magát a támogatást sem ismerik, így azok szemléletformáló ereje korlátozott – holott az legalább olyan fontos lenne, mint maga a pénzbeli támogatás, hiszen a környezettől érkező impulzusok, a gyermeket vállalókat körbevevő társadalom és annak értékrendje alapjaiban határozza meg a családalapítással, gyermekvállalással kapcsolatos döntéseket (Pongrácz 2011). Figyelemre méltó az a visszatérő vélekedés is, miszerint az egy- és kétgyermekesek gyakran úgy érzik, hátrányban vannak.

Összességében a támogatások társadalmi megítélése egyértelműen pozitív, hasznosságuk is elismert, a Századvég Európa Projekt kutatásának hasonló kérdéseivel összehasonlítva láthatjuk, hogy a magyar lakosság Európa többi országához képest nagyobb mértékben ért egyet a családok támogatásának minden formájával. A támogatások fontosságát többségében azok is elismerik, akik nem veszik igénybe őket, vagyis megítélésük kapcsolatban van a hazai pozitív családbarát szemlélettel, azaz a társadalom felelősségével a családok iránt – ideértve az egyszülős családokat is. A családalapítás és a gyermekvállalás támogatása a válaszadók nagyobb része szerint fontos állami feladat – beleértve az otthonteremtést, illetve a nagycsaládok támogatását is. Sőt, magának a családbarát szemléletnek az erősítése is kiemelten fontos a válaszok alapján. Az intergenerációs kapcsolatok is erősek Magyarországon, szükséges és fontos kiegészítést nyújtva a családoknak az állam által biztosított támogatások mellett.

Felhasznált irodalom

- Bocz János, Dusa Ágnes, Nyírády Adrienn és Székely András (2021) *Családtámogatási preferenciavizsgálat elemzés*. Budapest: KINCS. https://www.koppmariaintezet.hu/docs/csaladtamogatasi_preferenciak_kutatas.pdf (Letöltés: 2023. március 16.)
- Fűrész Tünde, Molnár Balázs (2021) The first decade of building a family-friendly Hungary. *Quaderns de Polítiques Familiars*, (7): 6–17.
- KINCS (2020a) *Az egyéves Családvédelmi Akcióterv megítélése a gyermekvállalási korban lévő magyarok körében*. Kutatási jelentés, 2020. július 1. Budapest: KINCS. https://www.koppmariaintezet.hu/docs/Csaladvedelmi_akcioterv_megitelese_kutatasi_jelentes_20200630.pdf (Letöltés: 2023. március 16.)
- KINCS (2020b) *Az új otthonteremtési intézkedések fogadtatása*. Kutatási gyorsjelentés, 2020. november. Budapest: KINCS. https://www.koppmariaintezet.hu/docs/Az_uj_otthonteremtési_intezkedések_fogadtatasa.pdf (Letöltés: 2023. március 16.)

- KINCS (2022) *2022 februárjában a családok részére érkező támogatások és juttatások megítélése és felhasználása*. Kutatási jelentés, 2022. február. Budapest: KINCS.
https://www.koppmariaintezet.hu/docs/Februari_csaladi_juttatasok_felhasznalasa%2020220309.pdf
(Letöltés: 2023. március 16.)
- Kopp Mária, Skrabski Árpád (2003) A gyermekvállalás pszichológiai és szociális háttértényezői a magyar népesség körében. *Demográfia*, 46. évf. 4. sz. 383–395.
- Makay Zsuzsanna (2018) Családtámogatás, női munkavállalás. In: Monostori Judit, Őri Péter és Spéder Zsolt (szerk.) *Demográfiai portré 2018*. Budapest: KSH NKI. 83–102.
- Nyírády Adrienn, Pári András, Székely András és Trieb Mariann (2022) A különböző családtámogatási formák fontosságának megítélése. In: Engler Ágnes, Purebl György, Susánszky Éva és Székely András (szerk.) *Magyar lelkiállapot 2021. Család – egészség – közösség, Hungarostudy 2021 tanulmányok*. Budapest: KINCS. 169–189.
- Pári András, Varga Anikó és Balogh Enikő (2019) Magyar családpolitikai folyamatok a Családvédelmi Akcióterv 2019. szeptember végén rendelkezésre álló eredményeinek tükrében. *Kapocs*, 2. évf. 3–4. sz. 12–25.
- Pongrácz Tiborné (2011) A demográfiai értékrend változásában szerepet játszó főbb népesedési folyamatok In: Pongrácz Tiborné A családi értékek és a demográfiai magatartás változásai. Budapest: KSH NKI. 17–32.
- Századvég Alapítvány (2022) *Európa Projekt, 2022*.
<https://szazadveg.hu/hu/europa-projekt/2022-es-kutatas> (Letöltés: 2023. március 16.)

A párkapcsolat típusa és a gyermekvállalás

Bevezetés

A nukleáris családmódel az 1950-es évektől napjainkig meghatározza a családmódellek társadalmi, jogi és vallási szempontú fogalomtárát. Eszerint a családot rendszerint kizárólag a közös háztartásban élő szülők és gyermekeik alkotják (Fields és Lynne 2001). Tekintsük hát át, hogyan alakultak a gyermekszám- és házasságkötési arányok az elmúlt évszázadban.

Az élve születések száma hazánkban az 1900-as évek közepe óta hullámzóan alakul ugyan, de évszázados léptékben vizsgálva összességében csökkenő tendenciát mutat, amely – a mortalitási adatokat is figyelembe véve – a népességszám csökkenését is jelenti. A gyermekvállalási hajlandóság és a vállalás időzítése mögött (a személyes beállítódáson túl) számos gazdasági és társadalmi tényező húzódik meg. A 2008–2009-es világgazdasági válság időszakában szinte minden európai országban csökkent a születésszám, és nemzetközi szinten is érzékelhető volt a gyermekszám visszaesése. A házasságkötések száma Magyarországon az 1980-as évektől egészen a 2010-es évekig évről évre csökkent, azonban az elmúlt néhány esztendőben ez a tendencia megtorpant, sőt, az elmúlt tíz évben kétszer annyi házasságot kötöttek, mint az említett időszakban. A gyermekvállaláshoz a legkedvezőbbnek tartott kapcsolati forma, a házasság tekintetében kimutatták a testi-lelki egészségvédő szerepét is (Kopp és Skrabski 2003, 2021; Balog és Susánszky 2022; Engler 2017).

A házasságkötések számára és a gyermekszületési arányokra a szakpolitikai intézkedések is jelentős hatást gyakorolhatnak, mint például a 2010-es években bevezetett családpolitikai intézkedések és törvénymódosítások, az első házások 2015 januárjától elérhető adókedvezménye vagy a 2019-ben bejelentett babaváró hitel (Pári et al. 2019; Agócs és Balogh 2020; Kapitány és Murinkó 2020).

Az elmúlt néhány évtized társadalmi változásai jelentősen befolyásolták a családok életét és ezáltal közvetve a gyermekek számának alakulását. Az élettársi viszony évtizedek óta egyre nagyobb arányban van jelen a társadalmakban, ami egyfelől a házasságkötések későbbre tolódásával magyarázható, másfelől azonban számos esetben tudatosan e párkapcsolati típus

mellett döntenek a párok (Rohr 2017; Murinkó és Rohr 2018; Kapitány és Murinkó 2020). A rendszerváltás óta az élettársi kapcsolat fokozatosan elfogadott párkapcsolattá vált (Tóth 1999). Az utóbbi években Magyarországon az élettársi kapcsolatok számának növekedése ellen hatottak bizonyos családtámogatásokkal összefüggő gazdasági tényezők, például az ingatlanhoz vagy kedvezőbb hitelkonstrukciókhoz jutás lehetősége házasságban. Emellett a társadalom értékítélete – összefüggésben a házasság magasra értékelésével – sem igazán tartja „helyesnek” a házasság nélküli együttélést. Ezt tovább erősítheti a párkapcsolatra, családi életre való felkészítés lehetősége, amely segíti a tájékozódást a pluralizálódó kapcsolati formák és a különböző család-szerkezetek közötti eligazodásban, valamint a családi szerepekkel kapcsolatos ismeretek, készségek átadásában, fejlesztésében (Komlósi 2014; Engler 2020, Engler et al. 2020).

Hazánkban a gyermekszám pontosan monitorozható a népszámszám-nyilvántartásnak köszönhetően, ugyanakkor a gyermekvállalási szándék ennél sokkal puhább módszerekkel térképezhető fel. Különösen igaz ez arra, hogy a házasságok száma sem jelent indikátort, hiszen olyanok is fontolgathatnak gyermekvállalást, akik párkapcsolati vagy élettársi viszonyban állnak egymással. Korábbi kutatások rávilágítanak (Engler 2018; Péterfi 2021; Engler et al. 2022), hogy a párkapcsolatban élők a jövőre vonatkozóan komoly demográfiai potenciálnak számítanak a tervezett gyermekvállalás tekintetében. A Magyar Ifjúság 2020 és a Hungarostudy 2021 adatai alátámasztják, hogy a fiatalok a kétgyermekes családmódellet preferálják, továbbá hogy a gyermekvállalás jelentősen hozzájárul az egyén boldogságának növekedéséhez (Engler és Pári 2021; Engler et al. 2022). A gyermekvállalási hajlandóságra, illetve a gyermekvállalásra vonatkozó attitűdök megismerése stratégiaileg is fontos, hiszen előre jelezhetik a népszámszám alakulását, továbbá az eredmények családpolitikai intézkedéseket is megalapozhatnak.

Noha a korábban végzett mérések foglalkoztak a témával, egyfelől az egyes párkapcsolati státuszokra nem fektettek akkora hangsúlyt, másfelől pedig azon párkapcsolatban élők viszonyulásai, akik jelenleg nem élnek egy háztartásban, különösképp feltérképezetlen területet jelentenek. Jelen cikkünkben arra vállalkozunk, hogy megismerjük a gyermekvállalással, családalapítással kapcsolatos főbb attitűdöket, nem csupán össztársadalmi szinten, hanem az eltérő kapcsolati státusszal rendelkezők körében külön is.

Módszerek

Tanulmányunk alapját a Századvég Alapítvány által a felnőtt magyar lakosság körében végzett hatvanezer fős kvantitatív kutatás képezi. Elemzésünk fő témája tehát a gyermekvállaláshoz és a házassághoz való viszonyulás feltérképezése az eltérő párkapcsolati típusokban élők körében. A válaszadók családi státuszát a szociológiai mérések öt-hat válaszlehetőségből¹ álló kérdéssel állapítják meg, azonban az elmúlt évtizedek említett párkapcsolati átrendeződéseinek tapasztalatai arra sarkalltak bennünket, hogy a Hungarostudy kutatás során is alkalmazott következő négy kategóriában vizsgáljuk a párkapcsolat, illetve a családi állapot típusait: házasságban élők, élettársi kapcsolatban élők, párkapcsolatban, de nem együtt élők² és egyedülállók (Engler et al. 2022).

A Hungarostudy reprezentatív lakossági kutatássorozat, amely 1988 óta hét-, illetve háromévente (1995, 2002, 2005/2006, 2013) vizsgálja a magyar népesség egészségi állapotának alakulását. A 2013-as hullám a korábbi témák mellett a fiatalok párkapcsolati preferenciáit, a házassággal és gyermekvállalással kapcsolatos attitűdjeit is vizsgálta (Szabó et al. 2013). A Századvég által készített kérdőívben eredetileg egy igen széles, tizenöt itemet tartalmazó kérdésre adott választ a lakosság, amelyet az elemezhetőség érdekében az említett négy kategóriába soroltunk. A kategóriák kialakításakor kontrollváltozóként az életvitelszerűen együtt élőkre vonatkozó változókat is bevontuk, a minél pontosabb eredmények elérése érdekében (1. táblázat). Ez a csoportosítás tehát két részre osztja azokat, akik párkapcsolatban vannak. Egyrészt azokra, akik egy háztartásban élnek, másrészt azokra, akik külön élnek. Elemzésünk célja, hogy megismerjük a párkapcsolatban, de nem egy háztartásban élők családtervezési attitűdjeit. Az egyszerűség kedvéért a továbbiak során párkapcsolatban, de nem együtt élökként hivatkozunk a csoportba tartozókra. Életkori bontás szerint a párkapcsolatban, de nem együtt élők 45,4 százaléka 18–29 éves, 19,2 százalékuk 30–39 éves, 14,4 százalékuk 40–49 éves, 12,8 százalékuk 50–59 éves és 8,4 százalékuk hatvan éven felüli.

1 hajadon/nőtlen, házas, regisztrált/bejegyzett élettársi kapcsolatban élő, (elvált), özvegy

2 A párkapcsolat mint gyűjtőfogalom a köznyelvben rendszerint minden alternatív társas kapcsolati státuszt magában foglal, de tanulmányunkban azokra a társas kapcsolatban élőkre vonatkoztatjuk, akik nem laknak közös háztartásban.

Képzett kategóriák n = 59 484 (releváns választ adók)	Eredeti kategóriák
Házasságban él (n = 28 911) (49 százalék)	Házas (csak polgári házasságot kötött) Házas (csak egyházi házasságot kötött) Házas (egyházi és polgári házasságot is kötött) Özvegy (és újra házasságban él) Elvált (és újra házasságban él)
Élettársi kapcsolatban él (n = 8527) (14 százalék)	Hajadon/nőtlen (jelenleg van párkapcsolata, és együtt élnek) Regisztrált élettársi kapcsolatban él Bejegyzett élettársi kapcsolatban él (csak azonos nemű párok) Elvált (és jelenleg párkapcsolatban él) Özvegy (és jelenleg párkapcsolatban él)
Párkapcsolatban, de nem együtt él (n = 2736) (5 százalék)	Hajadon/nőtlen (jelenleg van párkapcsolata, de nem élnek együtt) Elvált (és jelenleg párkapcsolatban él) Özvegy (és jelenleg párkapcsolatban él)
Egyedülálló (n = 19 310) (33 százalék)	Hajadon/nőtlen (jelenleg egyedülálló, és nem is volt párkapcsolata) Hajadon/nőtlen (jelenleg egyedülálló, de korábban volt párkapcsolata) Elvált (és jelenleg egyedülálló) Özvegy (és jelenleg egyedülálló)

1. táblázat: Az eredeti családi állapot szerinti kategóriák és a belőlük képzett változók

Az egyes párkapcsolati típusok főbb jellemzői, a vallásossággal való összefüggések

A házasságban élők körében vannak a legnagyobb arányban a gyermeket nevelők, a további csoportokban (élettársi kapcsolatban élő, párkapcsolatban, de nem együtt élő, egyedülálló) a gyermektelenek képviselnek nagyobb hányadot.

Kutatási eredmények igazolják, hogy pozitív kapcsolat áll fenn a vallásosság és a tradicionális családi értékek között. A vallásos emberek elutasítóbbak az abortusszal és a házasságon kívüli szexuális kapcsolatokkal szemben, mint a nem vallásosak (Takács és Szalma 2013). Emellett több európai vizsgálat arra jutott, hogy a magukat nem vallásosnak valló nők nagyobb eséllyel gyermektelenek, mint vallásos társaik (Szalma és Takács 2016). Érdeemes tehát a vallásosság dimenzióját is beemelnünk

az elemzésünkbe. A vallásosság tekintetében megállapítható, hogy a házasságban élők körében a legnagyobb a magukat vallásosnak tekintők aránya, míg az egyedülállók körében nagyobb hányaddal szerepelnek a vallásosak, mint a nem vallásosak. Az élettársi vagy párkapcsolatban, de nem együtt élők körében a magukat nem vallásosnak tekintők szerepelnek nagyobb arányban.

A kutatás során a családdal és a házassággal kapcsolatos értékrendet boncolgató kérdéseket az első almintá megkérdezettjei válaszolták meg, a minta nem, kor, iskolai végzettség, településtípus szerint, illetve régiós szinten reprezentálja a teljes magyarországi felnőtt népességet. Az almintá kétharmada (69,8 százalék) egyetért abban, hogy ma Magyarországon népszerű a házasságkötés, e tekintetben nem mutatkozott markáns különbség az eltérő kapcsolati státuszúak körében. Emellett a többség (64 százalék) azt érzi, hogy az utóbbi időben a család, a gyermekvállalás és gyermeknevelés, illetve az anyaság társadalmi megítélése pozitívan változott. Leginkább a házasok érzik a pozitív változást a családok, a gyermekvállalás és az anyaság társadalmi megítélésében. A vizsgált almintá 78 százaléka számára inkább fontos a házasság intézménye. A csoportok egyenlegeit³ vizsgálva azonban megállapíthatjuk, hogy a legnagyobb szakadék a házasságban élők körében detektálható, míg a legkisebb különbség az egyetértők és az egyet nem értők között az élettársi kapcsolatban élők esetén figyelhető meg. A párkapcsolatban, de nem együtt élők egyenlege a középmezőnyben helyezkedik el.

A házasságban élőknek van a legnagyobb arányban gyermekük, míg a párkapcsolatban, de nem együtt élőknek a legkisebb arányban, az egyedülállók és az élettársi viszonyban élők pedig hasonló százalékban nevelnek gyermeket. A házasságban élők esetében két gyermek jellemző – ez egyben az ideálisnak ítélt gyermekszám a magyarok szerint –, a további kategóriákba tartozók esetén pedig a gyermektelenek aránya a legnagyobb. Az elkövetkező öt évben a legnagyobb arányban a házasságban élők nem terveznek gyermeket, érdemes ugyanakkor hangsúlyozni, hogy ezt az is okozhatja, hogy az ő körükben a legmagasabb (92,6 százalék) azok hányada, akiknek már van gyermekük. A párkapcsolatban, de nem együtt élők több mint harmada tervez gyermeket az elkövetkező öt évben,

3 Az inkább egyetértők arányából kivonva az inkább egyet nem értők aránya.

míg az egyedülállók esetén ez az arány 13 százalék. Emellett – függetlenül attól, hogy van-e jelenleg gyermekük – a párkapcsolatban, de nem együtt élők 80 százaléka számára fontos, hogy legyen saját gyermekük. Az alminta válaszadóiból a házasokat leszámítva – akik körében a legmagasabb a gyermeket nevelők száma – az élettársi kapcsolatban élők, a párkapcsolatban, de nem együtt élők és az egyedülállók is úgy nyilatkoztak, hogy több gyermeket vállalnának, mint amennyi jelenleg van, ha lehetőségük lenne „újrakezdeni”.

Ha nem csupán az elkövetkező öt évet, hanem a távlati terveket vizsgáljuk, megállapíthatjuk, hogy a párkapcsolatban, de nem együtt élők tervezik a legnagyobb arányban, hogy egyszer házasságot fognak kötni. Emellett a párkapcsolatban, de nem együtt élők relatív többsége tervez két gyermeket a jövőben, továbbá hasonló százalékban terveznek egy és három gyermeket.

A tervek és az alapvető viszonyulás mellett kitértünk arra is, vajon hogy érzik a megkérdezettek, általánosságban az élet egyes tényezőire pozitív vagy negatív hatást fejt-e ki a gyermekvállalás (2. táblázat). Az eredmények szerint a gyermekvállalás főként az anyagi helyzetre és a munkahelyi karrierre gyakorol negatív, míg a boldogságérzetre és a lelki egyensúlyra, nyugalomra a legpozitívabb hatást. A házasságban élők körében a legmagasabb azok aránya, akik pozitív hatásokat említettek, a párkapcsolatban, de nem együtt élők pedig a legborúlátóbbak a témában.

Házasságban élők: Az anyagi helyzetet és a karriert leszámítva ők minden területen magasabb arányban társítottak pozitív hatást a gyermekvállaláshoz a többi csoporthoz képest.

Élettársi kapcsolatban élők: Ők jellemzően pesszimista képet festettek a gyermekvállalásról. A lehetséges tizenegy területből hat esetben (anyagi helyzet, párkapcsolat, a szabadidő eltöltése, biztonságérzet, lelki egyensúly, önmegvalósítás) az átlag felett jelölték meg azt, hogy negatív hatást gyakorol a gyermekvállalás.

Párkapcsolatban, de nem együtt élők: E csoport tagjai a biztonságot (biztonságérzet és időskori biztonság) és az egészséget leszámítva minden területen az átlaghoz képest magasabb arányban társítottak negatív hatást a gyermekvállaláshoz.

Egyedülállók: A jelenleg párkapcsolat nélküliek vélekedtek a legnagyobb százalékban úgy, hogy pozitív hatást gyakorol a karrierre és az anyagi helyzetre a gyermekvállalás. Ennek oka feltehetőleg az, hogy az a gyermekvállalást a párkapcsolattal összefüggésben társítottak gazdasági előnyöket a gyermekvállaláshoz. Emellett az átlaghoz képest nagyobb arányban választották azt, hogy az időskori biztonságra és az egészségre pozitív hatást gyakorol a gyermekvállalás.

	Házasságban élő (%)		Élettársi kapcsolatban élő (%)		Párkapcsolatban, de nem együtt élő (%)		Egyedülálló (%)	
	Pozitív	Negatív	Pozitív	Negatív	Pozitív	Negatív	Pozitív	Negatív
Anyagi helyzet	25,9	44,7	23,1	53,9	18,4	53,3	29,1	47,3
Boldogságérzet	79,7	5,2	72,3	5,8	73,3	6,4	72,3	6,5
Párkapcsolat	54,9	9,8	47,2	14,2	47,9	13,6	49,1	11,7
Karrier	10,6	45,2	9,1	50,8	8,3	49,8	12,2	44,2
Kapcsolatok	35,2	11,4	32,4	13,1	33,8	17,3	33,1	11,5
Szabadidő	34,4	18,3	30,3	23,9	29,3	31,8	30,0	18,5
Biztonságérzet	40,2	7,1	31,8	8,1	32,2	7,0	37,1	7,8
Lelki egyensúly	55,2	8,7	47,7	11,4	48,1	12,3	49,1	9,5
Időskori biztonság	39,5	5,3	32,7	4,9	34,0	4,6	38,2	7,1
Egészség	35,0	7,7	26,8	8,1	23,0	7,1	32,9	8,7
Önmegvalósítás	33,2	16,2	29,7	18,7	30,6	20,8	31,0	15,1

2. táblázat: A gyermekvállalás pozitív vagy negatív hatása egyes területekre (%)

A párkapcsolatban, de nem együtt élő gyermektelenek családtervezési jellemzői

A következőkben a párkapcsolatban, de nem együtt élő almintánkat tovább szűkítettük azokra a válaszadókra, akiknek nincs gyermekük ($n = 1828$). Korábbi nagymintás vizsgálataink azt mutatták, hogy a párkapcsolatban élő gyermektelenek gyermekvállalási szándéka magas, a gyermekes párkapcsolatban élőkhez képest jóval nagyobb arányban szeretnének gyermeket vállalni, és több gyermeket is terveznek (Engler et al. 2022). Ebből kiindulva a következőkben arra keressük a választ, hogy vajon a párkapcsolatban élő gyermektelenek hogyan vélekednek a házasságról, valamint hogy a házasodási szándék növeli-e körükben a gyermekvállalási hajlandóságot.

Megállapítható, hogy a párkapcsolatban, de nem együtt élők körében felülreprezentáltak a 18–29 évesek, a tanulók és a városokban élők. Azért, hogy jobban megismerjük a csoport tagjainak családtervezési jellemzőit K-means klaszteranalízist végeztünk. A klaszteranalízisbe tizenegy változót vontunk be, amelyek a megkérdezettek házassági hajlandósággal kapcsolatos főbb attitűdjeit mérik ($n = 475$). A párkapcsolatban, de nem együtt élő gyermektelen válaszadók csoportja elemzésünk alapján négy klasztercsoportra osztható: mintakövető házasodók, meggyőződéses házasságpártiak, elutasítók és tradicionális biztonságkeresők (3. táblázat).

	Mintakövető házasodók	Meggyőződéses házasságpártiak	Elutasítók	Tradicionális biztonságkeresők
Mennyire fontos a házasság intézménye?	1,92	1,92	1,00	1,83
Tervezi-e, hogy a jövőben egyszer házasságot fog kötni?	1,91	1,92	1,22	1,84
A házasság elavult.	1,04	1,03	1,39	1,06
A házasság felesleges.	1,01	1,01	1,38	1,11
A házasság stabilitást nyújt.	1,27	1,93	1,09	1,91
A házasság manapság divatos.	1,09	1,00	1,18	2,00
A házasság szükséges.	1,09	1,37	1,09	1,38
A házasság megőrzendő.	1,28	1,84	1,07	1,83
A házasság érzelmileg előnyös.	1,21	1,89	1,10	1,88
A házasság gazdaságilag előnyös.	1,18	1,54	1,31	1,75
A házasság a gyermekvállalás szempontjából a legelőnyösebb párkapcsolati forma.	1,32	1,78	1,24	1,75

3. táblázat: A párkapcsolatban, de nem együtt élők klaszterei, átlagértékek a kétértékű skálán (1 = nem igaz a házasságra; 2 = igaz a házasságra; $n = 475$)

A *mintakövető házasodók* klaszterbe azok a megkérdezettek tartoznak, akik számára kiemelten fontos a házasság intézménye, és tervezik, hogy házasságot kötnek a jövőben. Ők jelentik a párkapcsolatban, de nem együtt élő gyermektelenek 33,5 százalékát.

A *meggyőződéses házasságpártiak* gondolkodnak a leginkább hagyományos módon a házasságról (stabilitást nyújt, megőrzendő, érzelmileg előnyös, szükséges), és felértékelik azt, hogy a házasság a gyermekvállalás

szempontjából a legelőnyösebb párkapcsolati forma is. Idetartozik az almintá 32,8 százaléka.

Az *elutasítók* klasztercsoport tagjai tartják a legkevésbé fontosnak a házasságot, és nem terveznek házasságkötést. A többi válaszadóhoz képest ők értenek egyet a legkevésbé a házasság előnyeivel (stabilitást nyújt, szükséges, megőrzendő, érzelmileg előnyös), valamint azzal, hogy a gyermekvállalás szempontjából a legelőnyösebb párkapcsolati forma a házasság. Ők alkotják a szűrt minta ötödét (20,2 százalékát).

A *tradicionális biztonságkeresők* csoportjába azok tartoznak, akik a leginkább úgy gondolják, hogy a házasság divatos, emellett stabilitást nyújt, érzelmileg és gazdaságilag is előnyös, megőrzendő, szükséges, illetve hogy a gyermekvállalás szempontjából a legelőnyösebb párkapcsolati forma. Ők alkotják a párkapcsolatban, de nem együtt élő gyermekeknek 13,5 százalékát.

A következőkben a szociodemográfiai tényezők mentén tovább jellemezzük a klasztercsoportok tagjait. Annak ellenére, hogy a bevont változók közül kizárólag a vallásosság esetében találtunk szignifikáns különbségeket ($p = 0,000$), kirajzolódnak mintázatok a társadalmi háttér mentén (4. táblázat).

A mintakövető házasodók körében nagyjából egyenlően oszlik meg a férfiak és a nők aránya, jellemzően 18–29 évesek, és városban élnek. Az iskolázottság tekintetében magas körökben a középfokú végzettséggel és érettségivel rendelkezők hányada, és a többi csoporthoz képest valamelyest magasabb a felsőfokú végzettségűeké. A mintakövető házasodóknak több mint a fele vallásosnak mondja magát, ugyanakkor a többi csoporthoz képest nagyobb a kérdéssel kapcsolatos választ megtagadók aránya is.

A meggyőződéses házasságpártiak körében magasabb arányban jelennek meg a nők, a fiatalok (18–29 évesek), a városban élők, a középfokú érettségivel rendelkezők és a vallásosak.

Az elutasítókon belül – a korábbi csoportokhoz képest – magasabb százalékban jelennek meg a férfiak. Bár korcsoport szerint itt a legfiatalabbak (a 18–29 évesek) vannak jelen a legnagyobb arányban, megfigyelhető, hogy a többi csoporthoz képest kissé magasabb a 30–49 évesek hányada is. Jellemzően városban vagy a fővárosban élnek. Többnyire legfeljebb

középfokú végzettséggel rendelkeznek, de a többi klasztercsoporthoz képest nagyobb körükben az ennél alacsonyabb végzettségűek aránya is. Az elutasítók több mint fele nem tartja magát vallásosnak.

A tradicionális biztonságkeresők körében a legmagasabb a nők, a 18–29 évesek, a városban élők, a legfeljebb középfokú végzettséggel rendelkezők és a magukat vallásosnak mondók aránya.

		Mintakövető házasodók (%)	Meggyőződéses házaspártiak (%)	Elutasítók (%)	Tradicionális biztonságkeresők (%)	Szignifikanciaérték
Nem	Férfi	48,4	39,1	54,2	39,1	0,069
	Nő	51,6	60,9	45,8	60,9	
Kor	18–29 éves	66,7	65,4	46,9	68,8	0,094
	30–39 éves	18,9	18,6	36,5	20,3	
	40–49 éves	8,8	10,3	12,5	7,8	
	50–59 éves	4,4	3,8	2,1	3,1	
	60 éven felüli	1,3	1,9	2,1	0	
Településtípus	Budapest	23,3	23,7	26,0	15,6	0,0763
	Megyeszékhely	27,0	26,3	21,9	28,1	
	Város	31,4	30,8	29,2	40,6	
	Község	18,2	19,2	22,9	15,6	
Iskolai végzettség	Alapfokú vagy alacsonyabb	5,0	4,5	7,3	4,7	0,762
	Középfokú, érettségi nélkül	7,5	5,8	11,5	4,7	
	Középfokú, érettségivel	56,6	62,2	53,1	62,5	
	Felsőfokú vagy magasabb	30,8	27,6	28,1	28,1	
Vallásosság	Vallásos	56,0	64,7	29,2	68,8	0,000
	Nem vallásos	28,3	28,2	57,3	26,6	
	Nem tudja / nem válaszol	15,7	7,1	13,5	4,7	

4. táblázat: A klasztercsoportok jellemzése a társadalmi háttér mentén (%)

A következőkben a gyermekvállalási hajlandóság mentén jellemezzük a vizsgált csoportokat (5. táblázat). Megfigyelhető, hogy legnagyobb arányban a meggyőződéses házaspártiak terveznek gyermeket vállalni, és ők gondolják leginkább úgy, hogy fontos a saját gyermek az életükben.

Mivel ahogy korábban láthattuk, házasságot is ők terveznek a leginkább, családalapítás szempontjából ők tekinthetők a legígéretesebb csoportnak. A legkisebb arányban az elutasítók terveznek gyermeket, ahogy jellemzően házasságot sem terveznek. Ez a csoport a saját gyermeket sem tartja olyan mértékben fontosnak, mint a többi párkapcsolatban élő.

		Mintakövető házassodók (%)	Meggyőződéses házasságpártiak (%)	Elutasítók (%)	Tradicionális biztonságkeresők (%)	Szignifikancia-érték
Tervez-e gyermeket öt éven belül?	Inkább igen	49,1	52,6	33,3	43,8	0,046
	Inkább nem	44,7	44,2	63,5	51,6	
	Nem tudja / nem válaszol	6,3	3,2	3,1	4,7	
Mennyire fontos az ön számára, hogy legyen saját gyermeke?	Inkább nem fontos	17,0	12,2	46,9	18,8	0,000
	Inkább fontos	80,5	86,5	50,0	81,3	
	Nem tudja / nem válaszol	2,5	1,3	3,1	0	

5. táblázat: A klasztercsoportok összefüggése a gyermekvállalással (%)

A gyermekvállalás megítélése

Ahogy az eddigi eredmények alapján kirajzolódott, a párkapcsolatban, de nem együtt élő gyermektelenek tervei jelentősen különböznek a családalapítással kapcsolatban. Míg a mintakövető házassodók ebből a szempontból a legígéretesebb csoportnak tűnnek, addig az elutasítók kevésbé fontolgatják a családalapítást. Ők jelentik tehát azt a csoportot, amelynek az ösztönzése családpolitikai szempontból kihívásokat tartogathat. Alapvetően kijelenthető, hogy az állam segítségét a családok életében, a családalapításban és a gyermeknevelésben valamennyi alcsoport fontosnak, elengedhetetlen követelménynek tartja, de a tradicionális biztonságkeresők (96,9 százalék) és a meggyőződéses házasságpártiak (96,8 százalék) tartják a legnagyobb arányban szükségesnek, a legkisebb hányadban pedig az elutasítók (88,5 százalék). A mintakövető házassodók is fontosnak tekintik az állami támogatást (93,1 százalék), de az eredmények alapján megállapítható, hogy a többi csoporthoz képest az ő határozott szándékukat kevésbé befolyásolja a családtámogatások mértéke.

A 6. táblázat azt mutatja be, hogy a különböző klasztercsoportok hogyan ítélik meg a gyermekesek helyzetét a társadalomban. A legnagyobb arányban a tradicionális biztonságkeresők és a meggyőződéses házasságpártiak tartják fontosnak az állami segítségnyújtást, és azzal is ez a két csoport ért egyet a legnagyobb arányban, hogy támogatásra van szükség ahhoz, hogy minél több gyermek születhesen. Az elutasítók szignifikánsan kisebb arányban vélik úgy, hogy a támogatások segíthetik a gyermekek megszületését. Ugyanakkor ők azok, akik a leginkább úgy gondolják, hogy a gyermekek anyagi terhet jelenthetnek a szülők számára. Bár a legnagyobb százalékban a meggyőződéses házasságpártiak szeretnék gyermeket vállalni, azt láthatjuk, hogy a tradicionális biztonságkeresők gondolják leginkább úgy, hogy a gyermekeseknek nagyobb a társadalmi megbecsültségük. Legnagyobb arányban az elutasítók vélik úgy, hogy a gyermekes családok terhet jelentenek a társadalom számára, ami összefügg azzal, hogy ők azok, akik a legkevésbé motiváltak a házasodásra és a gyermekvállalásra.

		Mintakövető házassodók (%)	Meggyőződéses házasságpártiak (%)	Elutasítók (%)	Tradicionális biztonságkeresők (%)	Szignifikancia-érték
Ha azt szeretnénk, hogy több gyermek szülessen, jobban kellene támogatni a gyermeket vállalókat.	Inkább nem	16,4	10,9	24,0	6,3	0,011
	Is-is	22,6	21,2	22,9	26,6	
	Inkább igen	57,9	67,9	52,1	67,2	
	Nem tudja / nem válaszol	3,1	–	1,0	–	
A gyermekek anyagi terhet jelentenek a szülőknek.	Inkább nem	23,3	28,2	14,6	28,1	0,039
	Is-is	28,3	25,6	19,8	28,1	
	Inkább igen	45,3	46,2	63,5	40,6	
	Nem tudja / nem válaszol	3,1	–	2,1	3,1	
A gyermekes embereknek nagyobb a társadalmi megbecsültségük.	Inkább nem	26,4	19,9	30,2	10,9	0,004
	Is-is	32,7	33,3	33,3	20,3	
	Inkább igen	37,1	44,2	31,3	65,6	
	Nem tudja / nem válaszol	3,8	2,6	5,2	3,1	
A gyermekes családok nagyobb terhet jelentenek a társadalomnak.	Inkább nem	58,5	69,9	52,1	71,9	0,097
	Is-is	20,8	16,0	21,9	15,6	
	Inkább igen	17,6	12,8	20,8	12,5	
	Nem tudja / nem válaszol	3,1	1,3	5,2	–	

6. táblázat: A klasztercsoportok összefüggése a gyermekvállalás társadalmi megítélésével (%)

Összegzés

Tanulmányunkban a párkapcsolattípus és a házassági, valamint a gyermekvállalási hajlandóság összefüggéseit tártuk fel. Korábbi vizsgálatok (Engler et al. 2022) rávilágítottak, hogy a párkapcsolatban élő gyermektelenek gyermekvállalási aspirációja magas, ám gyermekvállalási attitűdjük és a házassági hajlandóság kapcsolatát nem vizsgálták. Elemzésünkben elsőként négy párkapcsolati, családi állapot szerinti típust azonosítottunk és jellemeztünk: házasságban élők, élettársi kapcsolatban élők, párkapcsolatban, de nem együtt élők és egyedülállók, majd vizsgálatunkat leszűkítettük a nem egy háztartásban, de párkapcsolatban élő, gyermektelen tizennyolc éven felüli válaszadókra.

Összességében azt láthatjuk, hogy a gyermektelen, párkapcsolatban, de nem együtt élők többsége tervezi mind a házasságkötést, mind a gyermekvállalást. A legnagyobb százalékban a mintakövető házasságkötők klasztercsoportjába tartoznak a párkapcsolatban, de nem együtt élő gyermektelen válaszadók. A gyermekvállalási tervek alapján azt látjuk, hogy a meggyőződéses házasságpártiak tervezik legnagyobb arányban a családalapítást; az ő körükben felülreprezentáltan jelennek meg a nők, a 18–29 éves fiatalok, a városban élők, az érettségivel rendelkezők és a vallásosak. Az elutasítók csoportjának tagjai a legkevésbé mutatnak hajlandóságot a családalapításra. Mindezek alapján családpolitikai szempontból a mintakövető házasságkötők tűnnek a legígéretesebb csoportnak, míg az elutasítók jelenthetik a legnagyobb kihívást.

Felhasznált irodalom

- Agócs Gergely, Balogh Enikő (2020) Ismét népszerű a házasság Magyarországon. *Kapocs*, 3. évf. 3–4. sz. 38–61.
- Balog Piroška, Susánszky Anna (2022) A házastársi/élettársi kapcsolat minősége és a mentális egészségi állapot összefüggései a fiatal felnőttek körében. *Kapocs*, 5. évf. 1. sz. 22–32.
- Engler Ágnes (2017) Partnerkapcsolatok és a házassági prémium. *Kapocs* 16. évf. 4. sz. 5–10.
- Engler Ágnes (2018) Párkapcsolati elköteleződéses és családalapítási szándékok. In: Engler Ágnes (szerk.) *Család és karrier. Egyetemi hallgatók jövőtervei*. Debrecen: Debreceni Egyetem Felsőoktatási Kutató és Fejlesztő Központ. 12–41.
- Engler Ágnes (2020) Családi közösségek. In: Pusztai Gabriella (szerk.) *Nevelésszociológia. Elméletek, közösségek, kontextusok*. Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó. 133–159.

- Engler Ágnes, Kozek Lilla és Németh Dóra Katalin (2020) Családi életre nevelés Magyarországon. *Iskolakultúra*, 30. évf. 6. sz. 52–66. DOI: <https://doi.org/10.14232/ISKKULT.2020.6.52>
- Engler Ágnes, Markos Valéria és Major Enikő (2022) Párkapcsolati mintázatok és a gyermekvállalás. In: Engler Ágnes, Purebl György, Susánszky Éva és Székely András (szerk.) *Magyar lelkiállapot 2021. Család – egészség – közösség*. Budapest: KINCS. 51–68.
- Engler Ágnes, Pári András (2021) Párkapcsolat és családalapítás. In: Székely Levente (szerk.) *Magyar fiatalok a koronavírus-járvány idején. Tanulmánykötet a Magyar Ifjúság 2020 kutatás eredményeiről*. Budapest: Enigma 2001 Kiadó és Médiaszolgáltató Kft. 87–112.
- Fields, Jason, Casper, Lynne M. (2001) America's Families and Living Arrangements. Population Characteristics. *Current Population Reports*, Vol. 20. (537): 1–16.
- Kapitány Balázs, Murinkó Livia (2020) Párkapcsolati változások, termékenységi trendek. In: Kolosi Tamás, Szelényi Iván és Tóth István György (szerk.) *Társadalmi riport*. Budapest: TÁRKI. 146–170.
- Komlósi Piroska (2014) *Családi életre és kapcsolati kultúrára felkészítés*. Budapest, L'Harmattan.
- Kopp Mária, Skrabski Árpád (2003) A gyermekvállalás pszichológiai és szociális háttértényezői a magyar népesség körében. *Demográfia*, 46. évf. 4. sz. 383–395.
- Kopp Mária, Skrabski Árpád (2021) *A boldogságkeresés útjai*. Budapest: KINCS.
- Murinkó Livia, Rohr Adél (2018) Párkapcsolat, házasságkötés. In: Monostori Judit, Őri Péter és Spéder Zsolt (szerk.) *Demográfiai portré 2018. Jelentés a magyar népesség helyzetéről*. Budapest: KSH Népeségtudományi Kutatóintézet. 9–28.
- Pári András, Varga Anikó és Balogh Enikő (2019) Magyar családpolitikai folyamatok a Családvédelmi Akcióterv 2019. szeptember végén rendelkezésre álló eredményeinek tükrében. *Kapocs*, 2. évf. 3–4 sz. 12–25.
- Péterfi Petra Jolán (2021) A tervezett és a megvalósított gyermekszám közötti eltérések lehetséges okai Magyarországon In: Ress Boglárka, Nádas Zsófia és Borbándi Erik (szerk.) *Annales 2020*. Budapest: Nemzetstratégiai Kutatóintézet. 57–63.
- Rohr Adél (2017) Vélemények a házasságról és az élettársi kapcsolatról Magyarországon a rendszerváltást követő 25 évben. *Demográfia*, 60. évf. 2–3. sz. 173–195. DOI: <https://doi.org/10.21543/Dem.60.2-3.2>
- Szabó Gábor, Susánszky Éva és Szántó Zsuzsa (2013) Magyarország közérzete – 25 év a lelkiállapot tükrében. http://www.hungarostudy.hu/files/magyarorszag_kozerzete_teljes2.pdf (Letöltés: 2021. november 4.)
- Szalma Ivett, Takács Judit (2016) Gyermektelenség Magyarországon. Mítoszok és kutatási eredmények. *Magyar Tudomány*, 177. évf. 2. sz. 159–167.
- Takács Judit, Szalma Ivett (2013) Az azonos nemű párok általi örökbefogadással kapcsolatos attitűdök Magyarországon. *Socio.hu*, 3. évf. 1. sz. DOI: <https://doi.org/10.18030/socio.hu.2013.1.1>
- Tóth Olga (1999) Családformák és együttélési minták a mai magyar társadalomban. In: Lévai Katalin, Tóth István György (szerk.) *Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről*. Budapest: TÁRKI. 53–62.

Válás és vallásosság – attitűdök a családdal és a házassággal kapcsolatban¹

Bevezetés

Jelen tanulmányban azok felé fordítjuk a figyelmünket, akik felbontották házasságukat, ezt követően pedig megerősödött a vallásosságuk. Az adatok révén elsősorban arra a kérdésre keressük a választ, hogy a családot és a házasságot tekintve hogyan írható le e csoport attitűd-, illetve értékrendszere. Másodsorban arra is kíváncsiak vagyunk, hogy viszonyulásaik rendszere hol helyezhető el másokhoz képest – ezért válaszaikat összehasonlítjuk a házasságban élők, a hajadon, illetve nőtlen családi állapotúak, valamint a válást követően vallásos hitükben nem megerősödött elváltak válaszaival. Az eredmények – ahogy látni fogjuk – arra engednek következtetni, hogy a vallásosság megerősödése összefügghet azzal, hogy a házasság felbomlásának sokkhatásként való megélése során, annak kezelésére milyen eszközkészlet áll az érintettek rendelkezésére. Az adatokból ugyanis az olvasható ki, hogy a valláshoz közeledés sok esetben eleve meglévő alapokra épül. Továbbá az is elmondható, hogy a válás traumatikus élményként való megjelenése fokozottan kapcsolódik ahhoz, hogy az érintett környezetében kevésbé fordult elő hasonló eset, aminek tanúja volt (ez olyan következménnyel is járhat, hogy a mikro-környezet kevésbé elfogadó a válás mellett döntőkkel szemben). A válást követően vallásos hitükben megerősödtek értékrendszere – az adatok tanúsága szerint – közelebb áll a házasokéhoz, mint a váláson átesett más csoportok értékrendjéhez. Különösen igaz ez a családról és a házasságról való gondolkodásra, a róluk vallott nézetekre. E téren az látható, hogy a válást követően megerősödött vallásosságúak csoportja alapvetően az elválás tapasztalata ellenére is többé-kevésbé megőrizte – a szóban forgó attitűdtárgyak vonatkozásában – támogató jellegű viszonyulását.

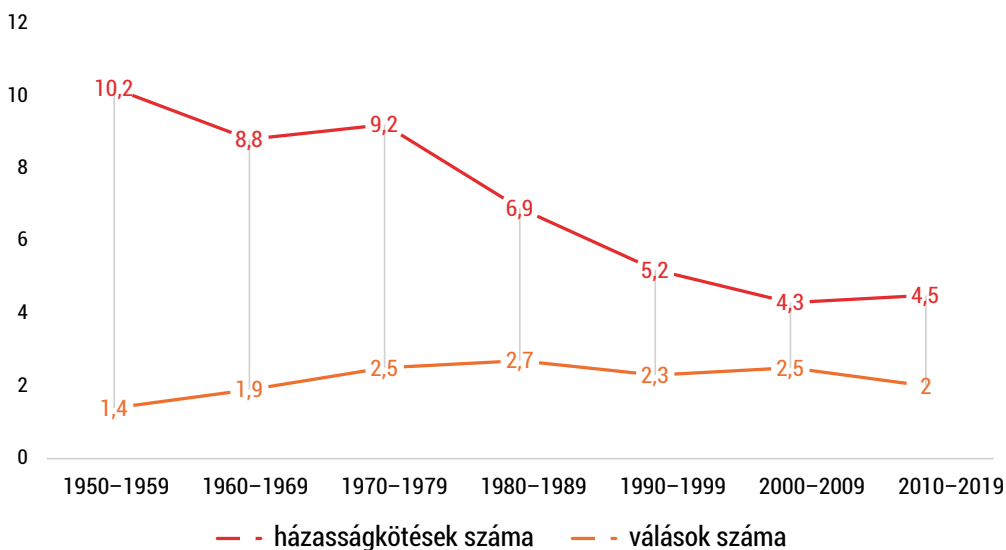
---

¹ A tanulmányban bemutatott elemzés előzménye a Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet megbízásából készített felmérés (Pillók et al. 2016; László 2018). A jelen tanulmány egy korábbi változata részletesebb formában megjelent a *Századvég* című folyóiratban (László 2022). Az adatok forrása a Századvég Alapítvány *A családok helyzete a magyar társadalomban* című kutatása, amely 2021-ben, az Innovációs és Technológiai Minisztérium megbízásából készült.

A válásról és a vallásosságról

A válások számának alakulása

Magyarországon a válások száma a közfelfogás szerint növekvő tendenciát mutat. A Központi Statisztikai Hivatal évenkénti adatai szerint 1949-ben 12 556 házasságot (ezer lakosonként 1,4-et) bontottak föl – ez a szám a rendszerváltáskor már 24 952 (ezer lakosonként 2,4) volt (KSH 2021). A kilencvenes évek – a megelőző két évtizedhez viszonyított – javulónak mondható tendenciáját (ezer lakosonként 2,3 válás a hetvenes évek 2,5-es, valamint a nyolcvanas évek 2,7-es értékei mellett) a 2010 utáni időszakban újabb „enyhülés” követte (az új évszázad első évtizedéhez képest viszonylag jelentősen csökkent a vonatkozó érték). Mindez a házasságkötések száma és aránya megelőző, csökkenő trendjének megfordulásával is együtt járt (1. ábra). Az sem mellékes körülmény, hogy a házasságkötések jelentős részére jellemző, hogy nem az első az érintettek életében (a 2011-es esztendőben háromból egy házasságkötés újravezetés volt) (Uo.).

Forrás: KSH 2021, saját szerkesztés

1. ábra: Az ezer lakosra jutó házasságkötések és válások átlaga Magyarországon 1950 és 2019 között évtizedenként (db)²

2 A KSH (2021) évenkénti adatai alapján egyszerű átlagszámítással képzett statisztika alapján.

Hasonló tendenciák figyelhetők meg más európai uniós országokban is, de – hosszabb, sok évtizedes időszakot tekintve – Magyarországon a válások aránya rendszerint az EU-átlag fölött van. A huszonhét EU-tagállamban – összesítve – ezer emberre 1964-ben 0,8 válás jutott (házasságkötésből 8), 2016-ban azonban már 1,9 (házasságkötésből ekkor 4,4) (Eurostat 2022). Mindezek mellett két további, lényegesnek tűnő megállapítást tehetünk. Egyrészt, hogy a jelek szerint a válások viszonylag magas aránya főként európai, illetőleg a nyugati civilizációhoz köthető jelenség (National Center for Health Statistics 2015; Eurostat 2018; United Nations Statistical Division 2012). Másrészt az látszik, hogy a házasságok és válások egymáshoz képest megfigyelhető arányát tekintve Magyarország kiváltképp érintett a házasság válságának jelenségét illetően.³ Száz ország/országcsoporthoz közlünk hazánk a harmadik helyet foglalja el a nyers válási arányszámnak a nyers házasságkötési arányszámhoz viszonyított értékeit mutató rangsorban (Eurostat 2018).⁴ Spéder Zsolt (2014: 336) a magyar mutatószámok – a 20. század második felétől a 2010-es évek elejéig tartó időszakban látható – romló tendenciáját főként demográfiai okokkal magyarázza. Szerinte a várható élettartam folyamatos növekedése, valamint az egészségügyi és életkilátások javulása megnövelik a házasságok szokványos időtartamát, azonban ez azzal is jár, hogy későbbi életszakaszokban ugyancsak opcióként jelenik meg a meglévő kötelékek felbontása.

A válás és a vallásosság összefüggései

Több magyarországi és külföldi elemzés is foglalkozott azzal, hogy a válás – más életmódbeli és értékrendbeli tényezők mellett – vajon szignifikáns kapcsolatban áll-e az érintett (volt) házastársak vallásosságával, vallásgyakorlásával. A következőkben e kutatások eredményeiből mutatunk be néhányat.

---

3 Megjegyzendő ugyanakkor, hogy az elmúlt néhány évben a hosszú ideje tartó tendencia megtörni látszik – egyelőre kérdés, hogy a jelenlegi családpolitikai szempontok mentén javulónak mondható friss átalakulás mennyire képez tartós trendet a világszintű és térségi válságok sokaságával induló 2020-as években.

4 Mindazonáltal ezt az adatot érdemes fenntartásokkal kezelni, mivel a házasságkötések és a válások arányai eltérő sokaságokra vonatkoznak – a házasságok stabilitására ebből adódóan nem következtethetünk teljes bizonyossággal, legfeljebb a házasság intézménye „népszerűségének” mértékére (Wikipedia 2018).

Susan McDaniel és munkatársainak (2013: 629) következtetése szerint – szociodemográfiai faktorok kontrollálása mellett – nem mutatható ki szignifikáns összefüggés a válás és a vallásosság között. Földházi Erzsébet ezzel szemben kimutatta, hogy a vallásos elkötelezettség erőssége a válásra való kisebb hajlandósággal jár együtt. Mint írja, „ez összhangban van azzal az előzetes feltevésünkkel, hogy a vallásos emberek konzervatívabban, számukra fontosabb értéket képvisel a család, mint a nem vallásosak számára, és a házasságot egész életre szóló köteleknek tekintik” (Földházi 2008: 119). Más kutatások (Call és Heaton 1997: 382; Schramm et al. 2012) a vallásos eseményeken való részvétellel kapcsolatban találtak olyan összefüggést, hogy a válással szemben bizonyos értelemben védőfaktornak tekinthető a vallásosság.

Nathaniel M. Lambert és David C. Dollahite (2006: 439) mélyinterjúkra támaszkodó kutatásuk – és a vallásos párok, interjúalanyok elmondása szerint ritkának tekinthető házastársi konfliktusok, negatív kommunikáció – alapján arra következtetnek, hogy a vallásos emberek körében különösen erős a házasság stabilitása iránti elkötelezettség. Margaret L. Vaaler és munkatársai (2009: 917) a nemi szerepekkel hozták kapcsolatba a válás jelenségét. Eredményeik arra mutatnak, hogy a házasság stabilitására nézve jótékony hatású, ha a férj teológiai témákkal kapcsolatban konzervatív értékeket képvisel. Ezzel szemben a válás esélye nagyobb, ha a feleség vallásosabb értékeket, vagy abban az esetben, ha a férfi – a nőhöz viszonyítva – gyakrabban látogat vallási eseményeket.

Mint láthatjuk, a különféle kutatások meglehetősen sokféle értelmezést tesznek lehetővé. Úgy fest, hogy a vallásos beállítódás közvetlen módon ugyan nem szükségképpen befolyásolja a házasságok stabilitását, az általánosabb értékrendeken keresztül mégis elősegítheti valamiféle és bizonyos fokú „védettséget” kialakulását a válással szemben.

Kutatásmódszertan

A Századvég Alapítvány 2021-ben készített nagymintás családszociológiai tematikájú felmérést.⁵ A nagyjából húszperces kérdőívben egy – minden résztvevőnek feltett – alapkérdéssor mellett négy almintát is szerepelt, ezek kérdéseit egyenként tizenötezer válaszadónak olvasták

---

⁵ A módszertan bővebb leírását lásd a kötet vonatkozó részében.

fel a kérdezőbiztosok. Az egyik ilyen, szűkebb mintán alkalmazott kérdésblokk a válásra és a vallásosságra vonatkozó kérdéseket egyaránt tartalmazott – elemzésünkben elsősorban az innen származó adatokra támaszkodunk.

A számunkra legfontosabb, kiinduló kérdés esetében ötfokú skála segítségével kellett válaszolni arra, hogy a megkérdezett mennyire érzi igaznak magára az egyes állításokat⁶ – a vonatkozó állítás így hangzott: „Elkezdett érdeklődni a vallás iránt vagy még közelebb került a valláshoz a válást követően.”⁷ Jelen elemzés keretei között a válásukat követően vallásos hitükben megerősödtek csoportjába tartozónak azokat tekintjük, akiknek a válasza a „teljes mértékben” végpont irányába tértek el a skála középértékétől. A vizsgált mintán belül ennek a kritériumnak 205 fő felelt meg.⁸ Elemzésünk fókuszpontjában tehát a válást követően vallásos hitében megerősödött csoport áll, és megállapításainkat – más csoportokkal való összehasonlításokra is támaszkova – rájuk vonatkozóan fogalmazzuk meg.

Kutatási eredmények

A vizsgált csoport szociológiai karaktere

A válást követően hitükben megerősödtek csoportjának egyik fő szociodemográfiai jellegzetessége, hogy leginkább (64,4 százalékban) nők alkotják. Ebből arra következtethetünk, hogy a válás okozta élethelyzet-változást elsősorban a nők próbálják a vallás, illetve a hit segítségével feldolgozni, meghaladni.

Életkori szempontból elmondható, hogy – annak ellenére, hogy a ma élő generációk közül az idősebbeket még kevésbé érintette a válás – a vizsgálatunk fókuszpontjában lévő csoportot főként (44 százalékban) idősebbek (hatvan év feletti) alkotják. Az ötvenes éveikben járók a 18,8, a „negyvenesek” pedig a 19,8 százalékát teszik ki a szóban forgó csoportnak. A fiatalabb korosztályok – életkorukból adódóan – jóval kevésbé érintettek

---

6 A skála két végpontja: „egyáltalán nem” és „teljes mértékben”, a köztes értékekkel pedig árnyalható volt a válasz.

7 A kérdést értelemszerűen azoknak tették fel a kérdezőbiztosok, akik elváltak.

8 Ez az életükben váláson átesett válaszadók csoportjának 13,4 százalékát jelenti.

(a 18–29 évesek aránya 8,1, a 30–39 éveseké pedig 9,2 százalék). A „hatvanasok” és „ötvenesek” közötti éles törést részben magyarázhatja, hogy az 1989 környeki rendszertranszformáció időszakában a húszas éveit taposó korosztály (a későbbi házasságkötését követően elvált alcsoportja) ifjúkori szocializációja még a késő Kádár-kori rezignáltság és viszonylagos vállalatlanság idejére tehető, ez pedig az életút során később jelentkező törések, így a válás vonatkozásában oda vezethetett, hogy viszonylag kevesek számára jelentett a vallás reálisan választható mentőövet a talpra álláshoz.

A szociodemográfiai alapváltozók sorában a következő a legmagasabb befejezett iskolai végzettség. Itt azt láthatjuk, hogy leginkább az alacsony képzettségűek (a legfeljebb alafokú végzettséggel rendelkezők) azok, akik a válást követően a vallásos hitükben megerősödtek táborát gyarapítják, arányuk 36,7 százalék az adott csoporton belül. 30,1 százalékos részaránnyal őket követik az érettségivel rendelkező középfokú végzettségűek, míg az érettségivel nem rendelkező középfokú végzettségűek aránya 18,6 százalék. A sort a felsőfokú végzettséggel rendelkezők zárják, 14,7 százalékos részaránnyal. Az alternatív kapaszkodók viszonylagos szűkössége mint részmagyarázat az alacsonyan iskolázottak relatíve magas részaránya kapcsán is felvethető.⁹

A lakhely településtípusát tekintve az adatokból az látható, hogy a válást követően megerősödött vallásosságúak csoportja leginkább kisebb településen él: községben, tanyán 33,5, megyeszékhelynél kisebb városban pedig a 34 százalékuk lakik. Ennél nagyobb településen csak jóval kisebb részük él – megyeszékhelyen 18,3, a fővárosban pedig mindössze 14,2 százalékuk.

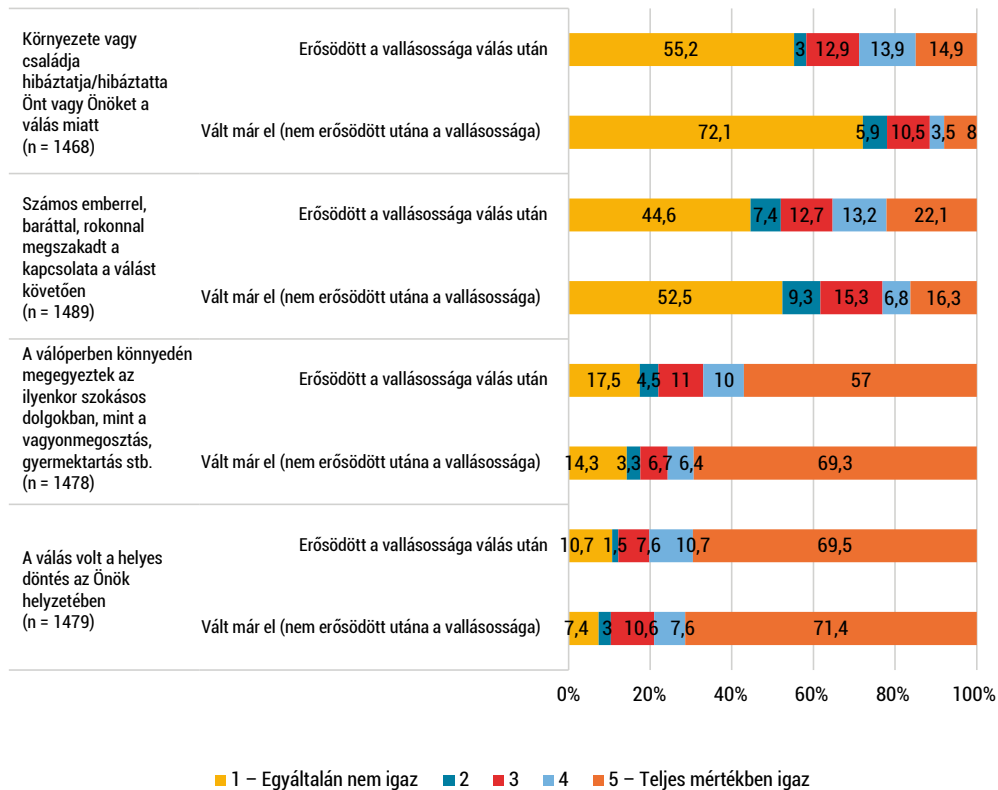
Régiós tekintetben egyedül a Közép-Dunántúl régióban mutatható ki szignifikáns eltérés a válást követően hitükben megerősödött és meg nem erősödött elváltak csoportjai között. Míg utóbbiaknak 11,1, előbbieknél csupán 6,3 százaléka sorolható lakhelyét tekintve a Közép-Dunántúl régióhoz.

---

9 Norbert Elias (2000: 13) szerint a nagyobb fokú vallásosság az alacsonyabb társadalmi státuszú csoportok léthelyzetével mutat affinitást, ugyanakkor hozzátehetjük, hogy a körülmények ellenőrizhetőségének alacsony foka, a bizonytalanság egyébként is köthető a válás folyamatához.

A válással kapcsolatos tapasztalatok

„Mennyire érzi igaznak Önre nézve a következő állításokat egy ötös skálán?
(Ha egyáltalán nem igaz Önre nézve, adjon 1-est, ha teljes mértékben igaz
Önre nézve, adjon 5-öst.)” (%)

Forrás: Századvég 2021, saját szerkesztés

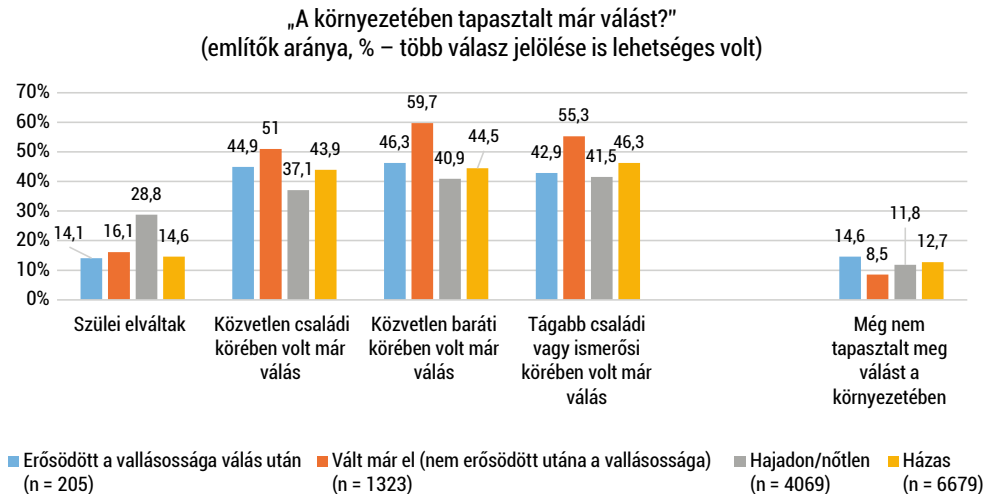
2. ábra: A válással kapcsolatos közvetlen tapasztalatok¹⁰ (%)

A válás folyamata során szerzett közvetlen tapasztalatokat illetően a válás után megerősödött vallásosságú csoport leginkább abban tér el más elváltaktól, hogy családjuk, környezetük részéről inkább érzékeltek neheztelést a házasság felbontása miatt. Az elemzés fókuszpontjában lévő csoport tehát jellemzően élesen tapasztalta meg a mikrokörnyezet (hagyományos) kontrollfunkcióját (2. ábra). Az eredmények azt mutatják, hogy a válásból adódó kedvezőtlen következmények is nagyobb mértékben érintették őket, mint a referenciacsoportot. A többi

¹⁰ A kérdéshez összesen öt állítás tartozott, ezeket olvasták fel a kérdezőbiztosok az adatfelvétel során – a vallásosság erősödésére vonatkozó állítás a jelen összehasonlító elemzésben értelemszerűen nem szerepel, hiszen ezt a változót használtuk a csoportképzéshez.

elváltok képest körükben arányaiban valamivel kevesebben vannak azok is, akik szerint az adott élethelyzetben a válás volt a helyes döntés.¹¹

A közvetlen, saját válásuk kapcsán szerzett tapasztalatuk mellett az is releváns információ, hogy a válást követően vallásosságában megerősödő csoport másokhoz képest milyen további, közvetett tapasztalatokkal rendelkezik a válás jelenségét illetően. A négy összehasonlított csoport (a válás után hitükben megerősödtek; más [valaha] elváltak; [jelenleg] hajadonok/nőtlenek; [jelenleg] házások) között e tekintetben nem fedezhetők fel számottevő különbségek. Az egyértelműen az életkorral magyarázhatóakon kívül megállapítható, hogy a válást követően megerősödött vallásosságúak csoportjához képest a többi elvált között jóval gyakoribb volt a társas környezetben látott válás (előbbieik körében 14,6 százalék azok aránya, akik a saját környezetükben még egyáltalán nem tapasztaltak válást) (3. ábra). Ez részben azt is magyarázza, hogy miért tapasztaltak nagyobb ellenállást a mikrokörnyezetük részéről házasságuk felbontását illetően.

Forrás: Századvég 2021, saját szerkesztés

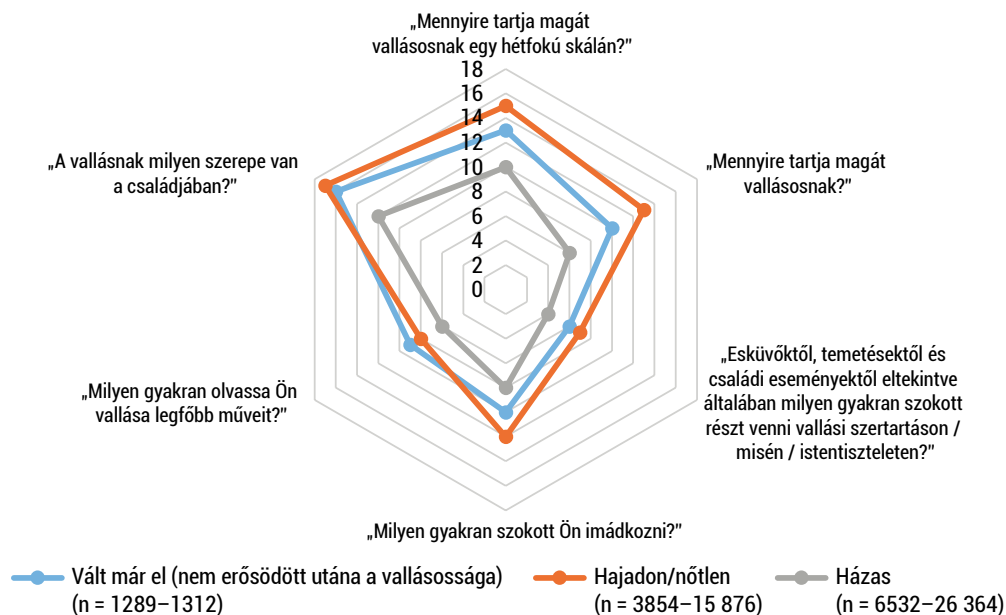
3. ábra: A válással kapcsolatos közvetett tapasztalatok¹² (%)

¹¹ A tekintetben viszont nem volt szignifikáns eltérés a két csoport között, hogy mennyire voltak elégedettek az életükkel a válást megelőzően és utána, valamint hogy a gyermekelhelyezés kapcsán milyen forgatókönyvek valósultak meg.

¹² Mivel az egyes csoportokat per definitionem eltérő mértékben érinti, a bemutatott eredmények között nem szerepeltetjük a „jelenlegi párja szülei elváltak (ha van párja)” opciónál rögzített válaszokat.

A vallásosság különféle megjelenései

Társadalmi csoportok eltérése az „erősödött a vallásossága a válás után” (n = 197–205) csoporttól, a vallásosságra irányuló kérdések mentén adott válaszok alapján
(kérdésenként az egyes válaszlehetőségeket választók aránykülönbségeinek átlaga, százalékpontban)

Forrás: Századvég 2021, saját szerkesztés

4. ábra: A hitükben megerősödött elváltak csoportjához való hasonlóság – a vallásosság alapján¹³ (%)

A válást követően megerősödött vallásosságúak csoportja esetében meglehetősen alacsony (1,5 százalék) azok részaránya, akiket nem kereszteltek meg, illetve nem jegyezték be valamely felekezetbe. Ebből arra következtethetünk, hogy eleve fűzte őket valamiféle kötelék az egyházas vallásossághoz. Nem láthatunk viszont kiugró értékeket, jellegzetes összefüggéseket a felekezethez tartozást illetően¹⁴ – ez alól talán csak a „Melyik egyházhoz, felekezethez tartozónak érzi magát?” „puhább”

¹³ A kérdések és a pontos válaszarányok (a válás után vallásosságát tekintve megerősödő csoportra vonatkozóan) megtalálhatók az eredetileg tanulmányként megjelent szöveg 1. mellékletében (vö. László 2022: 77–78).

¹⁴ A megkeresztelésre/bejegyzésre vonatkozó kérdés a következő volt: „Milyen egyházban vagy felekezetben keresztelték meg vagy jegyezték be Önt »hivatalosan«?”

kérdés jelent kivételt. Itt azt láthatjuk, hogy leginkább – illetőleg a többi, vizsgált csoporthoz viszonyítva nagy arányban (51,7 százalékban) – római katolikusnak tekintik önmagukat, de viszonylag magas a reformátusok (19,7 százalék), valamint az evangélikusok (4,4 százalék), továbbá a görög-katolikusok (6,9 százalék) aránya is.¹⁵

A kutatás során használt különféle vallásosságindikátorok mentén további összehasonlítások végezhetőek el. Az egyik leginkább szembeötlő eredmény, hogy a válásukat követően vallásosságukat tekintve megerősödtek mindegyik indikátor alapján a házásokéval rokonítható mintázatot mutatnak a vallásosság dimenziójában (4. ábra).

Elégedettség és attitűdrendszer

A vizsgált csoportok attitűdjeit, attitűdstruktúráit illetően további információ nyerhető ki az elégedettség mérésére kialakított egyes kérdések, változók segítségével (5. ábra). Az adott élethelyzethez, mikroszintű körülményrendszerhez közvetlenebb módon köthető szempontok mentén a válás után hitében erősödő csoport hasonlóan mutatkozik a többi elválthoz, ellenben a válaszadókat csupán közvetettebb módon érintő attitűdtárgyakkal kapcsolatban (például az országban zajló folyamatok vagy az egyházak egyes területeken történő szerepvállalása vonatkozásában) elsősorban a házások attitűdrendszere felé közelítenek.

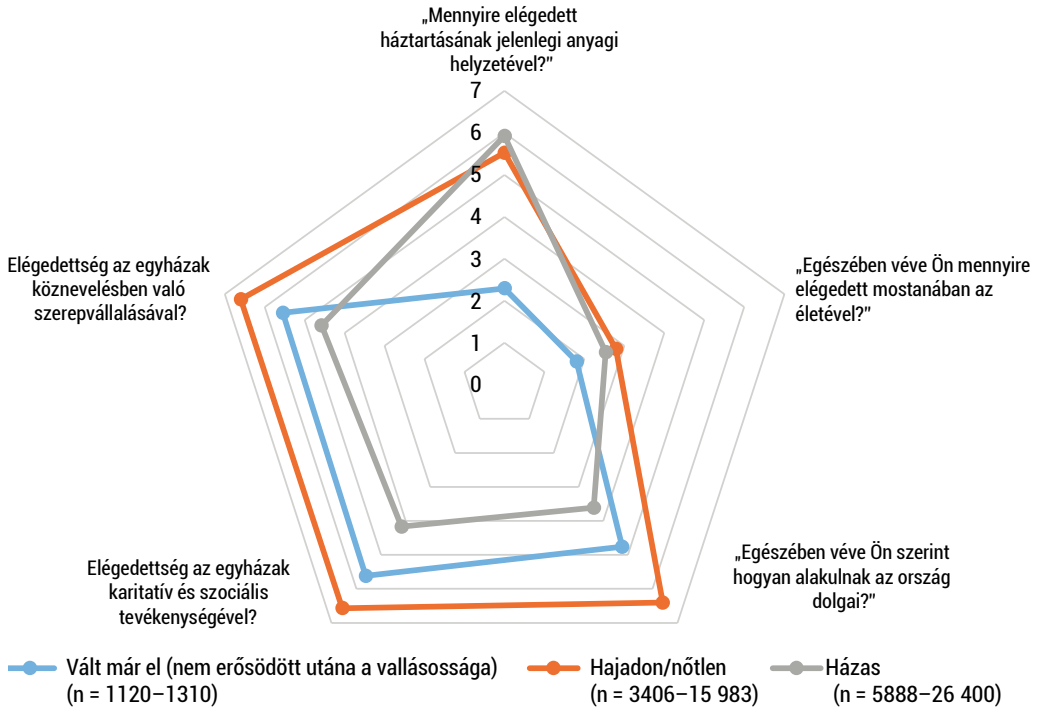
A kutatás során használt kérdéssor egyes elemei a család és a házasság témáira vonatkoztak, különféle aspektusból körüljárva őket (6. ábra). Az e kérdésekre, illetve a felolvasott állításokkal kapcsolatban kapott válaszok azt mutatják, hogy az elemzés központi témáit adó, értékrendi meghatározottságúnak mondható kérdésekben a válást követően vallásosságukat tekintve megerősödtek csoportja közelebb áll a házásokhoz, mint azon elváltakhoz, akiknek a házasság felbontását követően nem erősödött meg a vallásos hitük, valamint különböznek a hajadon/nőtlen családi állapotúak csoportjától. Megemlítenő még, hogy mindegyik referenciacsoporttól jelentősen eltér a véleményük az egyház, illetve a vallás családi életben játszott szerepével kapcsolatban.

---

¹⁵ A hitükben a válást követően megerősödők csoportján belül értelemszerűen kevesen (7,9 százaléknyian) mondták azt, hogy érzésük szerint egyik egyházhoz vagy felekezethez sem tartoznak.

Társadalmi csoportok eltérése az „erősödött a vallásossága a válás után” (n = 187–202) csoporttól, az elégedettségre irányuló különféle tárgyú kérdések mentén adott válaszok alapján (kérdésenként az egyes válaszlehetőségeket választók aránykülönbségeinek átlaga, százalékpontban)

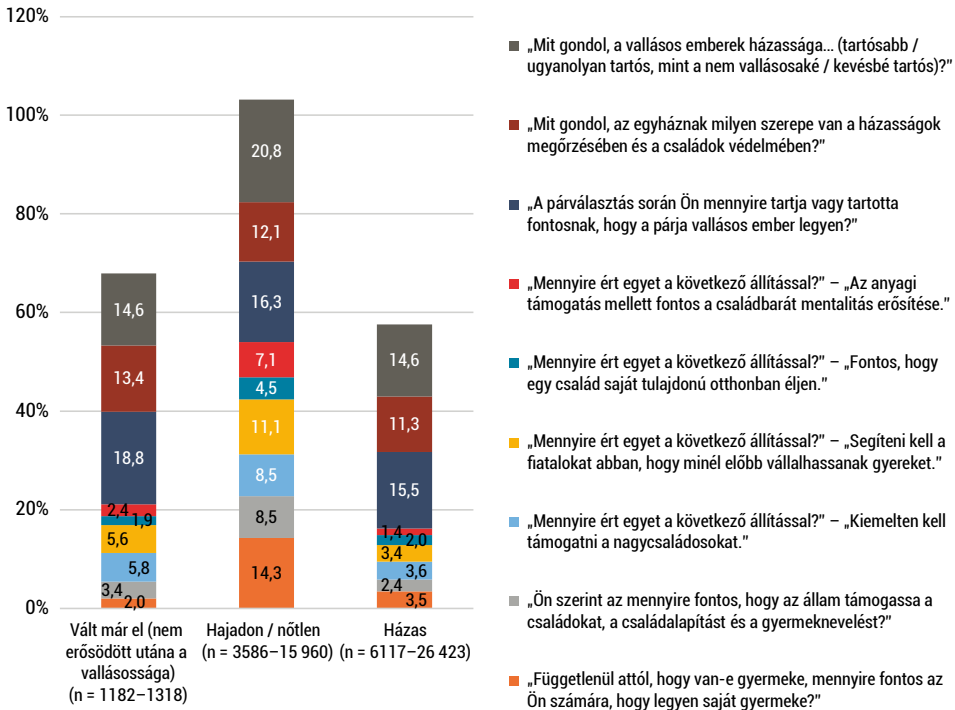
Forrás: Századvég 2021, saját szerkesztés

5. ábra: A hitükben megerősödött elváltak csoportjához való hasonlóság – elégedettségmutatók alapján¹⁶ (%)

A válást követően a valláshoz közeledők esetében az látható, hogy a válaszadók fele inkább vagy nagyon fontosnak gondolja/gondolta, hogy párja vallásos legyen, továbbá 52 százalékuk úgy gondolja, hogy mások házasságánál tartósabbak azok, amelyek vallásos emberek között kötnek. Leszámítva az egyházi előírásokat nekik az egyházak házasságok stabilizálásában, illetőleg a családok védelmében játszott szerepét illetően is lényegesen kedvezőbb képük van, mint az összevetésben szereplő többi csoportnak.

¹⁶ A kérdések és a pontos válaszarányok (a válás után vallásosságát tekintve megerősödő csoportra vonatkozóan) megtalálhatók az eredetileg tanulmányként megjelent szöveg 2. mellékletében (vö. László 2022: 79–80).

Társadalmi csoportok eltérése az „erősödött a vallásossága a válás után” (n = 187–205) csoporttól különféle attitűdállítások és -kérdések mentén adott válaszok alapján (kérdésenként az egyes válaszlehetőségeket választók aránykülönbségeinek átlaga, százalékpontban)

Forrás: Századvég 2021, saját szerkesztés

6. ábra: A hitükben megerősödött elváltak csoportjához való hasonlóság – a családdal és a házassággal kapcsolatos attitűdállítások és -kérdések alapján¹⁷ (%)

Összegzés és következtetések

Jelen elemzésben a házasságok felbontására vonatkozó – áttekintő jellegű – hazai és nemzetközi helyzetkép, valamint a válás és a vallásosság összefüggésére irányuló kutatási eredmények vázlatos bemutatását követően egy specifikusabb csoportra összpontosítottunk. Ebbe a körbe azok tartoznak, akiknek a vallásossága megerősödött a válásukat követően. Szociológiai ismervek mentén megrajzolható profiljukból arra következtethetünk, hogy esetükben a vallásosság erősödése azzal is összefügghet,

17 A kérdések és a pontos válaszarányok (a válás után vallásosságát tekintve megerősödő csoportra vonatkozóan) megtalálhatók az eredetileg tanulmányként megjelent szöveg 3. mellékletében (vö. László 2022: 80–82).

hogy a házasságuk felbontását követően híján voltak más lehetőségeknek, amelyek segíthettek volna a változások kezelésében, feldolgozásában. Az adatokból azt olvashatjuk ki, hogy a valláshoz közeledésük igen sok esetben az egyházhoz/valláshoz fűződő, eleve meglévő kötelékekre épült rá. Az elsődlegesen vizsgált csoport tagjai jellemzően kevés válást láttak, tapasztaltak a szűkebb környezetükben, amikor pedig ők maguk váltak el, a házasság felbomlásának negatív következményeivel élesen szembesültek – beleértve a társas mikrokörnyezet helytelenítő magatartását is. Értékrendszerüket tekintve elmondható, hogy egyértelműen inkább hasonlítanak a házások csoportjára, mint más elváltakra, akiknek nem erősödött meg a vallásosságuk. E megállapítás alól azon szempontok képeznek kivételt, amelyek közvetlenebb módon kötődnek, kötődhetnek ahhoz a (nehéz) élethelyzethez, amely a válás nyomán állt elő – ilyen például az egzisztenciális biztonság vagy az étellel való elégedettség. Azonban a családról és a házasságról vallott nézetek, az ezekhez tartozó értékelések vonatkozásában elmondható, hogy a vallás irányába tájékozódó elváltak más elváltakhoz viszonyítva inkább rendelkeznek a házások alapvetően pozitív attitűdjével – feltételezhetően sikeresebbek eredendően támogató hozzáállásuk megőrzésében.

Felhasznált irodalom

- Call, Vaughn R. A., Tim B. Heaton (1997) Religious Influence on Marital Stability. *Journal for the Scientific Study of Religion*, Vol. 36. (3): 382–392. DOI: <https://doi.org/10.2307/1387856>
- Elias, Norbert (2000) *A haldoklók magányossága*. Budapest: Helikon.
- Eurostat (2018) *People in the EU – statistics on household and family structures*. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=People_in_the_EU_-_statistics_on_household_and_family_structures (Letöltés: 2018. november 13.)
- Eurostat (2022) *Marriage and divorce statistics*. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Marriage_and_divorce_statistics (Letöltés: 2022. augusztus 7.)
- Földházi Erzsébet (2008) *Az első házasságkötés után. A párkapcsolatok dinamikája, egyszülős családok kialakulása és megszűnése Magyarországon a 20. század második felében*. PhD-értekezés. Budapest: Budapesti Corvinus Egyetem Szociológia és Társadalompolitika Intézet. http://phd.lib.uni-corvinus.hu/350/1/foldhazi_erszebet.pdf (Letöltés: 2023. augusztus 10.)
- KSH (2021) *Táblák (STADAT) – Hosszú idősorok. Népesség, népmozgalom (1900–)*. http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_wdsdoo1b.html (Letöltés: 2022. augusztus 7.)
- Lambert, Nathaniel M., David C. Dollahite (2006) How Religiosity Helps Couples Prevent, Resolve, and Overcome Marital Conflict. *Family Relations*, Vol. 55. (4): 439–449. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2006.00413.x>

- László Tamás (2018) *Keresztfolyamatok. A párkapcsolat és a vallásosság változása a válás tükrében.* Szakdolgozat. Piliscsaba: Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, Szociológiai Intézet.
- László Tamás (2022) Családról és házasságról: a vallásos hitükben válás után megerősödtek attitűdjei. *Századvég*, 2. évf. 3. sz. 55–82.
- McDaniel, Susan, Adebisi Germain Boco, Sara, Zella (2013) Changing Patterns of Religious Affiliation, Religiosity, and Marital Dissolution. A 35-Year Study of Three-Generation Families. *Journal of Divorce & Remarriage*, Vol. 54. (8): 629–657. DOI: <https://doi.org/10.1080/10502556.2013.837723>
- National Center for Health Statistics (2015) *National Marriage and Divorce Rate Trends.* https://www.cdc.gov/nchs/nvss/marriage_divorce_tables.htm (Letöltés: 2018. november 13.)
- Pillók Péter, Gyorgyovich Miklós, Báldy Barbara, Fejes Judit, Gere Dömötör, Kisémet László, László Tamás és Magyar Péter (2016) Házasságok felbomlásának vallási dimenziója. In: Földvári Mónika, Tomposné Hakkel Tünde (szerk.) *Riport a családokról. A Család-, Ifjúság- és Népesedéspolitikai Intézet kutatási eredményei 2015.* Kapocs könyvek 15. Budapest: Család-, Ifjúság- és Népesedéspolitikai Intézet, L'Harmattan. 273–319.
- Schramm, David G., James P. Marshall, Victor W. Harris és Thomas R. Lee (2012) Religiosity, Homogamy, and Marital Adjustment. An Examination of Newlyweds in First Marriages and Remarriages. *Journal of Family Issues*, Vol. 33. évf. (2): 246–268. DOI: <https://doi.org/10.1177/0192513X11420370>
- Spéder Zsolt (2014) A folyamatosan átalakuló család az ezredforduló Magyarországon. *Vigilia*, 79. évf. 5. sz. 332–342.
- Századvég Alapítvány (2021) *A családok helyzete a magyar társadalomban* című kutatás adatbázisa.
- United Nations Statistical Division (2012) *2011 Demographic Yearbook.* New York: United Nations. <https://unstats.un.org/unsd/demographic/products/dyb/dyb2011.htm> (Letöltés: 2018. november 13.)
- Vaaler, Margaret L., Christopher G. Ellison és Daniel A. Powers (2009): Religious Influences on the Risk of Marital Dissolution. *Journal of Marriage and Family*, Vol. 71. (4): 917–937. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2009.00644.x>
- Wikipedia (2018) *Válási statisztika.* https://hu.wikipedia.org/wiki/Válási_statisztika (Letöltés: 2022. augusztus 7.)

A nőtlenek, hajadonok együttélési mintázatai és házassági szándékuk

Bevezetés

Miközben hazánkban a tizenöt éves és idősebb népesség legnagyobb aránya házasságban él, és az elmúlt évtizedben Magyarországon jelentősen növekedett a házassági kedv,¹ ezzel egyidejűleg arányaiban egyre többen tartoznak a nőtlenek, hajadonok közé (KSH 2017). A 2016-os mikrocenzus, azaz „kis népszámlálás” adatai szerint az említett korosztály 44 százaléka volt házas, valamivel több mint egyharmada (34 százaléka) pedig nőtlen, hajadon; 1990-ben ugyanezek az arányok még 61, illetve 20 százalékot tettek ki. Évtizedekkel ezelőtt szinte elképzelhetetlen volt, hogy valaki egyedül, házastárs nélkül éljen. Manapság egyre elfogadottabb, és egyre többen vannak azok, akik még sosem kötöttek házasságot. Ez nem magyar sajátosság, a legtöbb uniós tagállamban emelkedett a nőtlenek, hajadonok aránya az utóbbi években,² amit többek között a házasságkötés és a családalapítás idejének kitolódása okozhat. Továbbá a jelenleg is zajló családszerkezeti változások hatása, az alternatív együttélési formák elterjedése is tükröződhet a nőtlenek, hajadonok arányának alakulásában. Az utóbbi évtizedekben a második demográfiai átmenet elmélete szerint a hagyományos értékrend helyett egyre inkább előtérbe kerülnek az egyéni érdekek (Van de Kaa 2002; Spéder 2004; Spéder és Kapitány 2007; Sobotka 2008; Tárkányi 2008; Lesthaeghe és Sukyn 2012; Rövid 2018, 2020), ami szintén magyarázhatja azt, miért vannak egyre többen egyedül, miért nem kötnek házasságot.

Ez nem jelenti persze azt, hogy a magyarok ne lennének továbbra is alapvetően családpártiak (Gyorgyovich és Pári 2023). A magyarok testi és lelki egészségét vizsgáló Hungarostudy kutatás legfrissebb, 2021-es adataiból is jól látható, hogy továbbra is a házasságot tartják a legjobb együttélési

---

1 Forrás: KSH, STADAT. https://www.ksh.hu/stadat_files/nep/hu/nep0015.html (Letöltés: 2023. május 22.)

2 Forrás: Eurostat. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/demo_pjanmarsta/default/table?lang=en (Letöltés: 2023. május 22.)

formának, különösen igaz ez a gyermeknevelés tekintetében (Engler et al. 2022). Ismeretes, hogy Magyarországon az elmúlt évtizedben megduplázódott az ezer főre jutó házasságkötések száma, és ez a tendencia a Covid-járvány időszakában is töretlenül emelkedett, miközben az Európai Unió tagállamaiban csökkenés tapasztalható (2021-ben hazánkban 7,4, az Európai Unió többi országában átlagosan 3,9³ volt az ezer főre jutó házasságkötések száma).

Jelen tanulmány célja, hogy bemutassa a nőtlenek, hajadonok csoportját, amely amellet, hogy egy törvényes családi állapot megnevezése, valójában meglehetősen heterogén csoportot takar, változatos párkapcsolati mintázatokkal. Ugyanis azok, akik még nem kötöttek házasságot, különböző kapcsolati formákban élnek, illetve idesorolhatjuk azokat is, akik házasságon kívül vállalnak gyermeket (bár ennek aránya hazánkban az utóbbi években erőteljesen csökkent⁴). Vagyis nemcsak azok tartoznak az elemzett csoportokba, akiknek nincs tartós párkapcsolatuk, hanem a házasság nélkül együtt élők vagy a külön élő párok és azok is, akik gyermeket nevelnek, de (még) nem kötöttek házasságot a párjukkal, vagy éppen egyedül látják el a szülői feladatokat.

A kutatási téma relevanciáját jelzi, hogy a potenciális házasulandók aránya a nőtlenek, hajadonok körében a legmagasabb, hiszen a házasságkötések csaknem háromnegyedét az első alkalommal házasságra lépők alkotják.⁵ Éppen ezért elemzésünkben ezeknek a csoportoknak a főbb szociodemográfiai jellemzői mellett megvizsgáljuk a párkereséssel kapcsolatos vélekedésüket és a házasodási szándékukat is.

Szakirodalmi háttér

Az 1960-as évek óta a családok összetételében jelentős változások következtek be Európában. Ugyanis miközben a házasságon alapuló, hagyományos családforma valamelyest veszített súlyából, addig alternatív együttélési formák jelentek meg, melyek a korábbinál sokszínűbb, változatosabb családtípusokat eredményeztek. Az egyéni élethelyzetek, a szabad választás, ahogy a társadalmi elvárások is különböző családi formációkat

---

3 Forrás: Eurostat. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/demo_nind/default/table?lang=en (Letöltés: 2023. május 22.)

4 Forrás: KSH, STADAT. https://www.ksh.hu/stadat_files/nep/hu/nep0007.html (Letöltés: 2023. május 22.)

5 Forrás: KSH, STADAT. https://www.ksh.hu/stadat_files/nep/hu/nep0016.html (Letöltés: 2023. május 22.)

---

hozhatnak létre (Engler és Pári 2022). A házasságon alapuló párkapcsolatok számának mérséklődését okozhatta az is, hogy a rendszerváltást követően jelentősen nőtt az élettársi kapcsolatban élők aránya, nőtt az egyszülős és a mozaikcsaládok, a látogató kapcsolatban élők hányada (Sobotka és Toulemon 2008), valamint többek között a házasságkötés halasztása és a várható élettartam emelkedése miatt (Cockrum és White 1985; DePaulo és Morris 2005) egyre többen alkotnak egyszemélyes háztartást (Somlai 2002; Spéder 2005a, 2005b, 2007; Földházi 2008; Sobotka és Toulemon 2008; Harcsa és Monostori 2014; Monostori 2015). Az utóbbi évtizedekben a gyermektelen felnőttek száma is jelentősen emelkedett, az előrejelzések szerint az 1970 és 1980 között született nők körében várhatóan még tovább nő majd azoknak az aránya, akiknek egyáltalán nem születik gyermekük (Pári és Balogh 2022; Pári et al. 2022).

Kutatások bizonyítják, hogy a családformák sokszínűsége ellenére továbbra is a család, a házasság az emberek által leginkább kedvelt együttélési forma hazánkban (Engler és Pári 2022). Bár Engler (2018) egyetemista fiatalok körében végzett kutatása szerint a fiatalabb korosztály későbbre tolja házasságkötési szándékát, alapvetően házasságban gondolkodnak, részben együttélést, részben a megfelelő pár megtalálását követően azonnali házassági elhatározással.

A házasságkötés életkorbeli kitolódása miatt nő a népszerűségben a hajadonok, nőtlenek aránya: a mikrocenzus adatai szerint a tizenöt évesnél idősebb lakosság 34 százaléka volt nőtlen vagy hajadon, körükben viszont egyre népszerűbb az élettársi kapcsolati forma (Murinkó és Rohr 2018). A családok strukturális átrendeződésének hátterében egyes szerzők a nők társadalomban elfoglalt helyének, munkaerőpiaci státuszának a megváltozását, illetve a jóléti rendszer kiépülését látják (Lőcsei 1978; Tomka 2000). Az átalakulások mögött – a második demográfiai elmélettel összhangban – olyan értékrendbeli formálódások is meghúzódhatnak, amelyek a hagyományos értékekkel szemben az individualizációt, az egyéni érdekeket helyezik előtérbe (Földházi 2008; S. Molnár 2011). Többek között a párkapcsolatok felbomlását, a családdal, valamint a termékenységgel összefüggésben álló magatartás megváltozását is ezeknek az önmegvalósítást célzó értékeknek az előtérbe kerülésével indokolják (Van de Kaa 2002; Spéder 2004; Spéder és Kapitány 2007; Sobotka 2008; Tárkányi 2008; Lesthaeghe 2010; Lesthaeghe és Sukyn 2012; Rövid 2018, 2020).

Módszertan

Tanulmányunkban a tizennyolc éves és annál idősebb nőtlen, illetve hajadon családi állapotú magyarok párkapcsolati és együttélési sokszínűségét vesszük górcső alá, amihez a Századvég Konzorcium 2021 áprilisában felvett nagymintás adatfelvételét használtuk fel. A hatvanezer fős reprezentatív minta 27 százaléka, azaz valamivel több mint tizenhatezer fő tartozott a nőtlenek, hajadonok közé, tehát ők alkotják elemzésünk célcsoportját. Ennek megfelelően az elváltak és az özvegyek nem tartoznak a vizsgált populációba. A demográfiai mutatókon túl azt is megvizsgáltuk, hogy a nőtleneknek, hajadonoknak mennyire nehéz párt találniuk, és hogy terveznek-e házasságot kötni. Ez utóbbi kérdéseket – az adatfelvétel sajátosságából adódóan – egy szűkebb almintán (3923 fő) volt lehetőségünk vizsgálni.

A nőtlen, hajadon családi állapot azon túl, hogy az illető még sosem kötött házasságot, többféle párkapcsolati formát takarhat. Elemzésünk célja feltérképezni, hogy milyen párkapcsolati mintázatok bújnak meg a nőtlen, hajadon családi állapot mögött. Ehhez elsősorban megvizsgáltuk a kiválasztott célcsoport párkapcsolati státuszát, vagyis hogy a felvétel idején párkapcsolatban éltek-e vagy sem, a párkapcsolattal rendelkezők esetében pedig hogy együtt éltek-e a társukkal. Majd aszerint is tovább csoportosítottuk a megkérdezetteket, hogy van-e gyermekük, hiszen ez jelentősen meghatározza az egyén társadalmi helyzetét és házasodással, családdal kapcsolatos attitűdjét.

Ezek alapján alakítottuk ki a nőtlenek, hajadonok vizsgálandó csoportjait:

- párkapcsolattal rendelkezők:
  - párjukkal együtt élő gyermekesek;
  - párjukkal együtt élő gyermektelenek;
  - párjuktól külön élő gyermekesek;
  - párjuktól külön élő gyermektelenek;
- egyedülállók:
  - gyermekes egyedülállók;
  - ténylegesen egyedülállók (pár és gyermek nélkül élők).

A párjukkal együtt élő gyermekesek kategóriába olyan nőtleneket és hajadonokat soroltunk, akik együtt élnek a párjukkal, és van (közös vagy nem közös) gyermekük. Ők gyakorlatilag klasszikus családmódban élnek. A változóképzésnél nem vettük figyelembe, hogy a párjukon kívül együtt élnek-e még más személyekkel is.

A párjukkal együtt élő gyermektelenek közé olyan nőtleneket és hajadonokat soroltunk, akik a párjukkal együtt élnek, és nincs gyermekük. Itt sem vizsgáltuk azt, hogy él-e a háztartásban rajtuk kívül más személy.

A párjuktól külön élő gyermekesek olyan nőtlenek vagy hajadonok, akik nem élnek együtt a párjukkal, és van gyermekük. Esetükben is eltekintettünk a háztartás további tagjaitól.

A párjuktól külön élő gyermektelenek azon nőtlenek vagy hajadonok, akik szintén nem élnek együtt a párjukkal, de gyermekük sincs, illetve esetükben is figyelmen kívül hagytuk az esetleges egyéb lakótársakat.

Elemzésünkben azokat tekintjük egyedülállónak, akiknek az adatfelvétel időszakában nem volt partnerük, tartós párkapcsolatuk. Tehát függetlenül attól, hogy egyedül vagy valaki mással, másokkal éltek-e egy háztartásban, csak azt vesszük figyelembe, hogy az adatfelvételkor volt-e párkapcsolatuk vagy sem. Viszont külön vizsgáljuk a gyermekes egyedülállókat (akiknek volt gyermekük, de partnerük nem), illetve a ténylegesen egyedülállókat, akiknek se párjuk, se gyermekük nem volt az adatfelvétel időpontjában. Az ő esetükben sem vontuk be a változóképzésbe, hogy milyen típusú háztartásban élnek.

A hivatalos statisztika nem ismeri a szingli fogalmát, nincs egységes, mindenki által elfogadott szinglidefiníció, amelyre az elemzés során támaszkodhattunk volna (Rövid 2018, 2020). Az egyedülálló a censusok módszertana szerint tágabb kategóriát jelent, hiszen mindenki ide tartozik, aki egyedül él, függetlenül többek között az életkorától és attól, hogy született-e már gyermeke, ennél fogva meglátásunk szerint jobban lefedi az általunk vizsgált nőtlenek, hajadonok csoportját, főként azért, mert a mintánkba az idősebb korosztály tagjai is beletartoznak.

A kutatás eredményei

A nőtlenek, hajadonok főbb társadalmi-demográfiai jellemzői

A nőtlen, illetve hajadon családi állapotúak körében az országos mintához viszonyítva felülreprezentáltak a férfiak (55 százalék), a negyvenévesnél fiatalabbak (44 százalékuk a 18–29, 27 százalékuk a 30–39 évesek közé tartozott, átlagéletkoruk 34,2 év volt), illetve a nagyvárosokban élők (a fővárosiak aránya 24, a megyeszékhelyen élőké 22 százalék) (1. ábra).

A férfitöbbslet összefüggésbe hozható a fiatal korösszetétellel is, hiszen a teljes népességben egészen az 50-es életevek elejéig több férfi található, mint nő.⁶ Más kutatási eredmények szerint ha a nőtlenek, hajadonok egy szűkebb csoportját, az úgynevezett szingliket nézzük, vagyis azokat, akik még sosem kötöttek házasságot, akiknek nincs tartós párkapcsolatuk, nem született még gyermekük, és egyedül élnek, akkor is azt tapasztaljuk, hogy a 20–49 éves korosztályban felülreprezentáltak a férfiak (Rövid 2018, 2020). Az adatokból tehát úgy tűnik, mintha a szingli életforma és összességében a házasság nélküli lét a férfiak körében gyakoribbnak számítana.

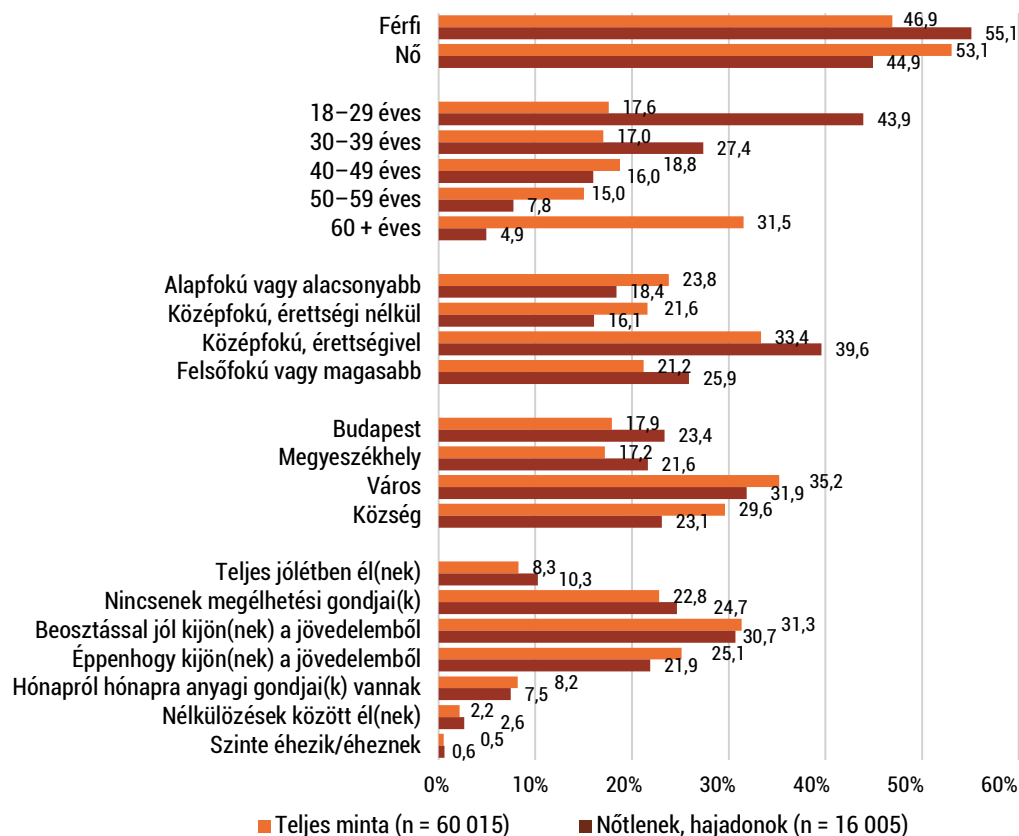
A nőtlen, hajadon minta sajátossága a fiatal korösszetétel. Ennek elsődleges oka a házasságkötés életkorának kitolódása, hiszen napjainkban az első házasságok már hazánkban is átlagosan harmincéves kor felett kötődnek (a nők esetében 30,2, a férfiak esetében 32,9 évesen).⁷ Ez az életkori sajátosság okozhatja azt is, hogy elsősorban a fővárosra és a nagyobb vidéki városokra koncentrálódik az említett élethelyzet, hiszen a fiatalok aránya részben vélhetően az oktatás, képzés és a munkaerőpiaci lehetőségek miatt különösen magas ezeken a településeken. Ezzel összhangban korábbi kutatások is rámutattak már, hogy a hajadonokon és nőtleneken belül a pár és gyermek nélküli szinglik aránya Budapesten és a megyeszékhelyeken, megyei jogú városokban a legmagasabb (Rövid 2018, 2020).

Figyelemre méltó továbbá, hogy a nőtlenek, hajadonok körében a teljes mintához képest magasabb az érettségizettek (40 százalék) és a diplomások hányada (26 százalék), illetve gazdasági aktivitás tekintetében

6 Forrás: KSH, STADAT. https://www.ksh.hu/stadat_files/nep/hu/nep0003.html (Letöltés: 2023. május 22.)

7 Forrás: KSH, STADAT. https://www.ksh.hu/stadat_files/nep/hu/nep0016.html (Letöltés: 2023. május 22.)

a teljes munkaidőben dolgozók (50 százalék), valamint a tanulók aránya (12 százalék). A nőtleneknek, hajadonoknak jobb az anyagi helyzetük, ugyanis körükben magasabb a teljes jöletben és a megélhetési gondok nélkül élők aránya, mint a teljes lakosság esetében.

Forrás: Századvég 2021

1. ábra: A nőtlenek, hajadonok és a teljes minta főbb szociodemográfiai jellemzői (%)

A párkapcsolatban élők és az egyedülállók

Az, hogy valaki nőtlen vagy hajadon családi állapotú, nem jelenti azt, hogy ne lehetne párkapcsolata, ezt bizonyítja az is, hogy a megkérdezettek csaknem fele (48 százaléka) párkapcsolatban élt az adatfelvétel időpontjában, és többségük együtt is élt a párjával. Viszont a vizsgált almintá kicsivel több mint a fele (52 százalék) egyedülállónak vallotta magát 2021 áprilisában (2. ábra).

A nők körében magas, 58 százalékos a kapcsolatban élők aránya, míg a férfiak esetében csupán 40 százalék. Az adatok alapján úgy tűnik tehát, hogy a tényleges pár nélküli lét nagyobb arányban érinti a férfiakat, mint a nőket, ami részben a férfitöbblettel magyarázható. Ezt befolyásolhatja az is, hogy a kutatási eredmények szerint az egyedülállók, szinglik túlzott elvárásokat támasztanak a másikkal szemben, illetve félnek az elköteleződéstől. A férfiaknál és a nőknél is a túlzott elvárások, a biztos anyagi háttér megteremtésének vágya, a karrierépítés és a valós társas kapcsolatok hiánya szerepel az első helyeken, ha a szinglilét lehetséges okait keressük. A KINCS kutatása alapján a férfiak szerint a felelősségvállalás elutasítása előrébb helyezkedik el, mint a nőknél (KINCS 2023).

A nőtlenek, hajadonok száma csökken a kor előrehaladtával, s ezzel párhuzamosan mérséklődik az egyre idősödő korcsoportokban a párkapcsolattal rendelkezők aránya. A nőtlenek, hajadonok körében csupán a 18–29 évesekre jellemző, hogy a többség párkapcsolatban él (51 százalék), az összes többi korcsoportban az egyedülálló életforma számít gyakoribbnak. Itt fontos kiemelni, hogy az általunk vizsgált nőtlenek, hajadonok közel háromnegyedét a negyvenévesnél fiatalabbak alkotják, akik jellemzően még házasság előtt állnak, és feltehetően közülük fog kikerülni a jövőben házasságra lépők többsége.

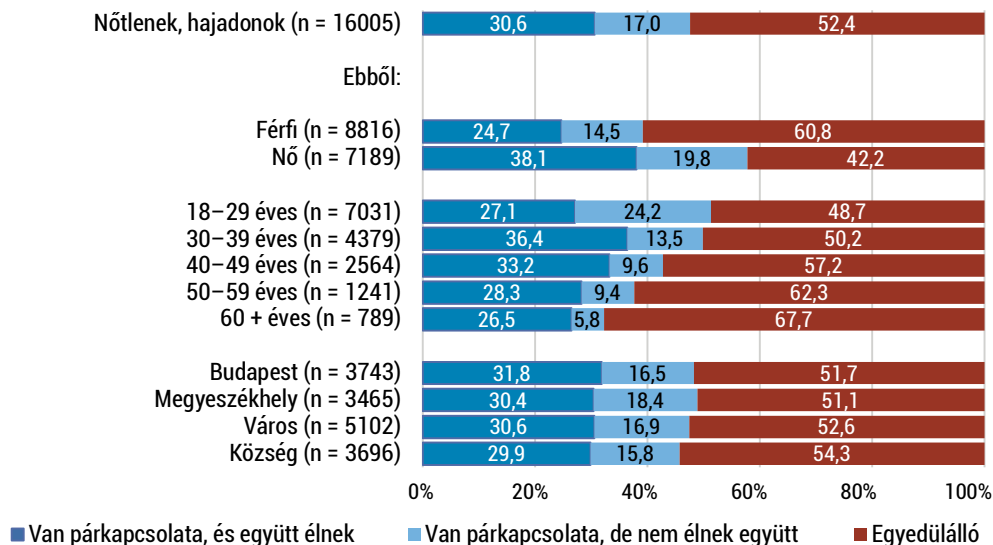
A településtípus szerinti megoszlást nézve nem tapasztalható jelentős eltérés a párral vagy pár nélkül élők között. Külön vizsgálva mind a párral rendelkezők, mind az egyedülállók közül azokat, akik egyfős háztartásban élnek, említésre méltó, hogy a relatív többségük Budapesten lakik: előbbieknél 37, utóbbiaknak 30 százaléka él a fővárosban (2. ábra).

A vizsgált csoport iskolai végzettsége a teljes mintához viszonyítva magasabb. A diplomások aránya mind a nők, mind a férfiak esetében meghaladja az országos átlagot. Összevetve a párkapcsolatban élők és az egyedülállók képzettségét a párral rendelkezők körében még magasabb a diplomások és az érettségizettek aránya (3. ábra).

A párkapcsolatban élők közel kétharmada (65 százalék) a párjával, 27 százalékuk pedig valaki mással élt a kérdéses időszakában. Ez utóbbiak zömében fiatalok, sokan tanulnak még, és a szüleikkel élnek, vagy éppen barátaikkal, ismerőseikkel alkotnak közös háztartást. Míg a párkapcsolatban élőknek csupán 8 százaléka él egyedül, az egyedülállók esetében

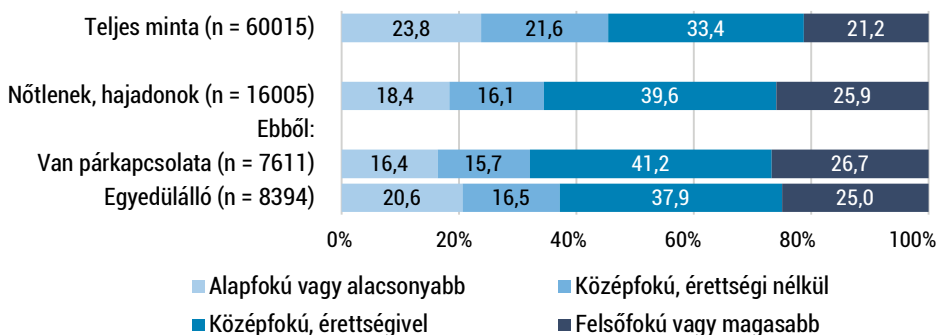
---

minden harmadik fő alkot egyszemélyes háztartást. Érdekes hasonlóság tapasztalható az említett egyedül élők között, ugyanis mind a párral, mind a pár nélkül, de egyszemélyes háztartásban élők esetében erős férfidominancia tapasztalható, fokozottan jellemző rájuk a nagyvárosi életforma és a felsőfokú iskolai végzettség. Kor tekintetében viszont különbséget látunk: a párkapcsolattal nem rendelkező egyedül élők többsége negyven év feletti, míg a párral rendelkezők több mint kétharmada negyvenévesnél fiatalabb.

Forrás: Századvég, 2021

2. ábra: Az egyedülállók és a párkapcsolatban élők aránya az egyes szociodemográfiai csoportokban (%)

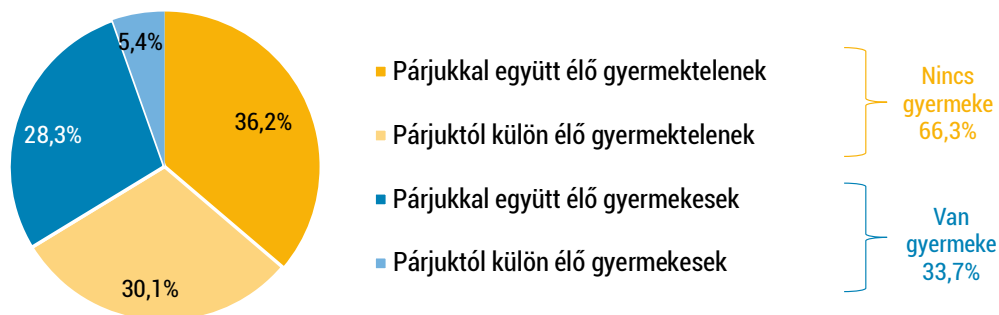

Forrás: Századvég, 2021

3. ábra: Iskolázottság az egyes csoportokon belül (%)

Párkapcsolatban élő nőtlenek, hajadonok

A párkapcsolatban élő nőtlenek, hajadonok esetében az együttélési mintázatok szerint a 4. ábrán bemutatott kategóriákat vizsgáltuk:

Forrás: Századvég, 2021

4. ábra: Párkapcsolatban élő nőtlenek, hajadonok együttélési formái (n = 7611)

A párkapcsolattal rendelkező nőtlenek, hajadonok relatív többségét (36 százalék) a párjukkal együtt élő gyermektelenek alkotják. Közülük minden második (51 százalék) 18–29 éves, ők feltehetően még a házasságkötés és gyermekvállalás előtti életszakaszban vannak. Kiemelkedő körökben a budapestiek és a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya (31, illetve 37 százalék). Amennyiben a „beosztással jól kijönnek” kategóriát még megfelelő jövedelemérzetnek tekintjük, akkor a párjukkal együtt élő gyermektelenek közel háromnegyede megfelelőnek minősítette az anyagi helyzetét (71 százalék).

Tízből három párkapcsolattal rendelkező nőtlen, hajadon nem él együtt a párjával, és gyermeke sincs. Ők a párjuktól külön élő gyermektelenek, életkorukat tekintve az általunk vizsgált együttélési variációk közül a legfiatalabbak, ugyanis 69 százalékuk a 18–29 éves korcsoportba tartozik (átlagéletkoruk 27,5 év), ezért is feltételezhető, hogy többségük párkapcsolatára az udvarlási folyamat „együtt járás” szakasza a jellemzőbb. Körükben kiemelkedően magas az érettségizettek aránya (50 százalék), de 27 százalékuk még a tanulmányait folytatta 2021 áprilisában. A párjuktól külön élő gyermektelenek anyagi helyzete bizonyult a legjobbnak (72 százalékuknak megfelelő). Többségük (59 százalék) a szüleivel él még („mamahotelben”), 23 százalékuk viszont egyedül, de a kor előrehaladtával az egyedül élők aránya drasztikusan növekszik (míg a 18–29 éves, párjuktól külön élő

gyermekteleneknek csupán 11 százaléka él egyedül, a 30–39 éveseknek pedig a 44 százaléka, addig a negyvenévesnél idősebbek esetében már a párkapcsolattal rendelkező egyedül élők vannak többségben).

Ismert a látogató partnerkapcsolatban élők (*living apart together, LAT*) szakirodalomban definiált párkapcsolati formája, amelyben a felek tartós, elkötelezett, monogám kapcsolatot tartanak fenn, de nem élnek együtt. Tanulmányunkban szándékosan nem nevezzük LAT-pároknak a külön élő párkapcsolatban élőket, ugyanis a nőtlen, hajadon minta fiatal korösszetétele miatt feltételezzük, hogy a többség esetében még nem tudatos döntés eredménye a különélés, hanem az élethelyzetből adódóan a kapcsolat alakulásának egyik állomását jelöli ez az állapot.

A párkapcsolatban élők több mint harmadának (34 százalék) van gyermeke, többségük együtt is él a párjával és gyermekével, gyermekeivel. Ez utóbbiakat nevezzük párjukkal együtt élő gyermekeseknek, akik tulajdonképpen (házasság nélküli) klasszikus családként működnek. Átlagéletkoruk 40,2 év, ami a nőtlen, hajadon minta átlagéletkorához viszonyítva idősebbnek számít. Jellemzően alacsonyabb státuszúak, hiszen magasabb körökben az alacsonyabban képzettek aránya (alapfokú végzettségűek: 26 százalék, illetve érettségi nélküliek: 26 százalék), többségük kisebb településen (egyéb városban 37, községben 30 százalék), anyagilag nehezebb körülmények között él, mint összességében a nőtlenek és hajadonok.

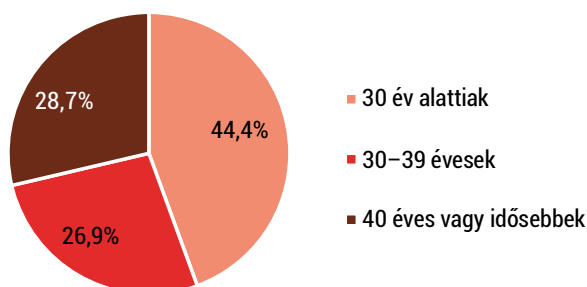
Az általunk vizsgált párkapcsolatban élő válaszadók mindössze 5,4 százaléka igaz, hogy nem él együtt a párjával, de van gyermeke. Őket tekintjük elemzésünkben a párjuktól külön élő gyermekeseknek, akik sok tekintetben hasonlítanak a párjukkal együtt élő gyermekes „klasszikus” családmodellben élőkre. Hiszen rájuk is jellemző, hogy a teljes mintához képest idősebbek (átlagéletkoruk 38,2 év), az ő körükben a legmagasabb a községben élők aránya (33 százalék), és az egyik legalacsonyabb a diplomások részaránya (17 százalék).

Az egyedülálló nőtlenek és hajadonok

Ahogy már korábban is említettük, a nőtlenek, hajadonok közel felének van párkapcsolata, viszont e csoport másik fele (52 százalék) egyedülállónak vallotta magát az adatfelvétel időpontjában. Az egyedülállókon belül a sem párral, sem gyermekkel nem rendelkező válaszadókat tekintjük elemzésünkben ténylegesen egyedülállónak (85 százalék). A párkapcsolat

nélküliek 15 százaléka nyilatkozott úgy, hogy van gyermeke, tehát nekik nagy valószínűséggel már volt párkapcsolatuk.

Ugyan a párkapcsolattal rendelkezőknél nem tettük meg, de a ténylegesen egyedülállók csoportját érdemes kor szerint tovább bontani, hiszen a különböző életszakaszokban lévő egyedülállók jellemzői sok területen eltérhetnek egymástól. Ennek megfelelően külön vizsgáljuk meg a harmincévesnél fiatalabb, a 30–39 éves, illetve a negyvenéves és idősebb gyermektelen egyedülállók jellemzőit (5. ábra).

Forrás: Századvég, 2021

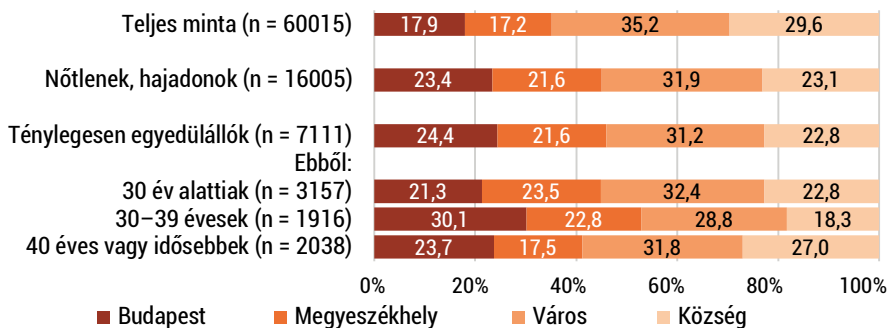
5. ábra: Ténylegesen egyedülállók korcsoportok szerinti bontásban (n = 7111)

Az eredmények alapján megállapítható, hogy a ténylegesen egyedülállók körében a 30 évnél fiatalabbak tábora a legnépesebb (44 százalék), az idősebb korcsoportokban pedig, akár csak a teljes magyar népességben, az arányuk csökken.

A leginkább szembetűnő, hogy az eddig vizsgált, párkapcsolattal rendelkező csoportokkal ellentétben a gyermektelen egyedülállók körében különösen magas a férfiak aránya, és ez a kor előrehaladtával csak növekszik: a harmincévesnél fiatalabb egyedülállók 63 százaléka, az ennél idősebb korcsoportoknak pedig közel a háromnegyede férfi. Az adatokból úgy tűnik tehát, mintha a férfiak közül akarva-akaratlanul jóval többen kerülnének ebbe az élethelyzetbe, mint a nők.

Amint az 1. ábrán is láthattuk, a nőtlen, hajadon mintára fokozottan jellemző a nagyvárosi életforma. A ténylegesen egyedülállók településtípusonkénti megoszlása megegyezik a nőtlen hajadonok mintázatával, korcsoportos bontásban viszont kiemelkednek a 30–39 éves ténylegesen egyedülállók, ugyanis rájuk még inkább jellemző a fővárosi lakókörnyezet (6. ábra).

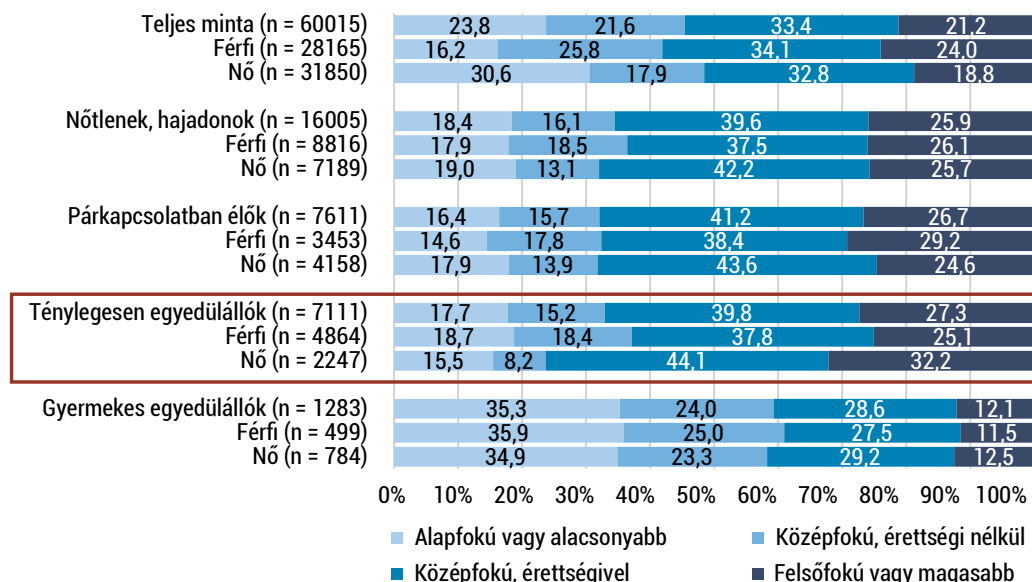

Forrás: Századvég, 2021

6. ábra: Településtípus szerinti megoszlás az egyes csoportokon belül (%)

A ténylegesen egyedülállók iskolázottságát vizsgálva megállapítható, hogy a felsőfokú végzettségűek aránya különösen magas a 30–39 éves egyedülállók körében, 44 százaléknak van felsőfokú végzettsége. A harmincévesnél fiatalabbak esetében az érettséggel rendelkező középfokú végzettségűek aránya jelentős (49 százalék), de háromtizedük még tanulmányokat folytat.

Forrás: Századvég, 2021

7. ábra: Iskolázottság az egyes csoportokon belül nemenként (%)

A ténylegesen egyedülállók az országos átlaghoz képest magasabb végzettséggel rendelkeznek. Nemek szerint viszont jelentős különbség van e téren, ugyanis a ténylegesen egyedülálló nők körében 32 százalék a diplomások aránya, míg a férfiak esetében 25 százalék. Ha ezeket a részarányokat a teljes mintával is összevetjük (diplomások aránya 19 százalék, diplomások férfiak aránya 24 százalék) még inkább szembetűnő a ténylegesen egyedülálló nők magasabb képzettségi szintje. A ténylegesen egyedülálló férfiak pedig kevésbé képzettek, mint a párkapcsolatban élők (25 illetve 29 százalék a diplomások aránya) (7. ábra).

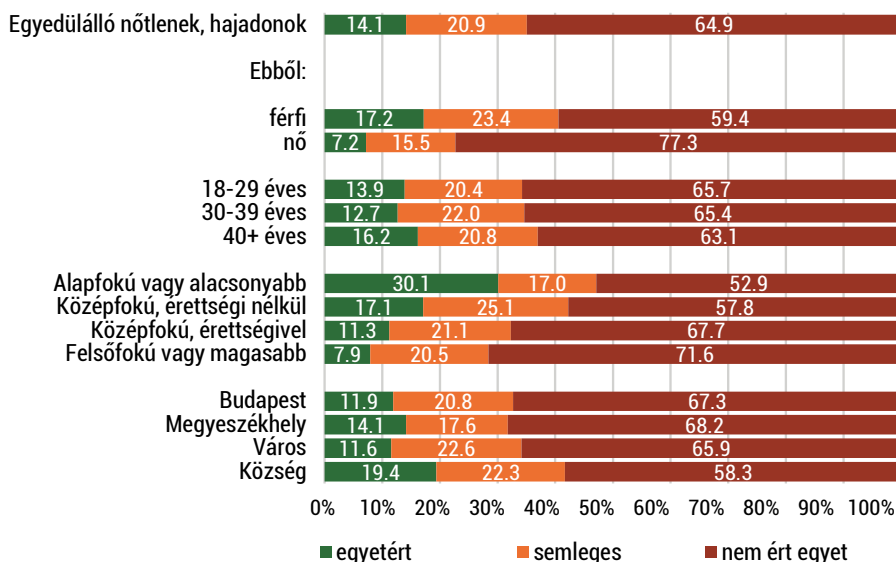
A gyermektelen nőtlenek, hajadonok több mint kétharmadának (68 százalék) megfelelő az anyagi helyzete, a legjobb körülmények között a harminc év alattiak élnek (71 százalék).

Külön elemezzük az egyedülállók azon szegmensét is, akik egyedülálló szülőként kerültek be a mintánkba, ugyanis a nőtlen, hajadon mintán belül a párkapcsolat nélküliek 15 százalékának volt gyermeke az adatfelvétel időszakában. Őket nevezzük elemzésünkben gyermekes egyedülállókknak. Ők párkapcsolati tekintetben egyedülállók, viszont a szociodemográfiai profiljuk annyira eltér a gyermektelen egyedülállókétól, hogy indokolt külön vizsgálni őket. Fontos kiemelni, hogy itt nemcsak a gyermeket nevelő szülőkről beszélünk, hanem minden olyan egyedülállóról, akinek van gyermeke. Idetartoznak tehát azok a nőtlenek és hajadonok is, akiknek van gyermekük, de nem ők nevelik, illetve azok az egyedülállók is, akiknek már „kirepült” a gyermekük. A gyermekes egyedülállók sokkal inkább hasonlítanak a párjukkal együtt élő gyermekesekre, ugyanis körükben is magasabb a nők aránya (61 százalék, az eddig vizsgált csoportokhoz képest a legmagasabb), jellemzően ők a legidősebbek a vizsgált együttélési formák közül (átlagosan 43 évesek); 11 százalékuk nyugdíjas, ami a csoportra jellemző korösszetétellel magyarázható (a hatvan éven felüliek aránya 13 százalék). Alacsonyabb státuszúak: arányaiban a legtöbben alacsonyabb végzettséggel rendelkeznek (35 százalék), zömében kisebb településen élnek (egyéb város 40 százalék, község 30 százalék), többségüknek (54 százalék) nem megfelelő az anyagi helyzete (azaz épphogy kijönnek a jövedelmükből, vagy ennél rosszabb a pénzügyi helyzetük). Ezek az adatok is alátámasztják a korábbi kutatásokat, miszerint magas a szegénységi kockázat az egyedülálló szülők körében.

Házassággal, pártalálással kapcsolatos vélekedések

A kutatás sajátosságából adódik, hogy a családdal kapcsolatos kérdéseket szűkebb mintán kérdezték le. Ez a nőtlen, hajadon minta esetében 3923 válaszadót jelentett.

Megismerve a nőtlenek, hajadonok párkapcsolati mintázatait a továbbiakban a házassági szándékot is feltérképezzük, hiszen a vizsgált almintákban van a legtöbb potenciális házasulandó. Viszont a házasság legfőbb „kelléke” egy jól működő, érzelmi biztonságot nyújtó, kiegyensúlyozott párkapcsolat, ezért megnéztük, hogy a kutatásban részt vevők mennyire értenek egyet azzal az állítással, hogy manapság könnyű párt találni (8. ábra). A válaszadók ötfokú skála segítségével fejezhették ki az ezzel kapcsolatos véleményüket. Ezt a kérdést elsősorban a ténylegesen egyedülállók körében vizsgáltuk, hiszen ők a leginkább érintettek.

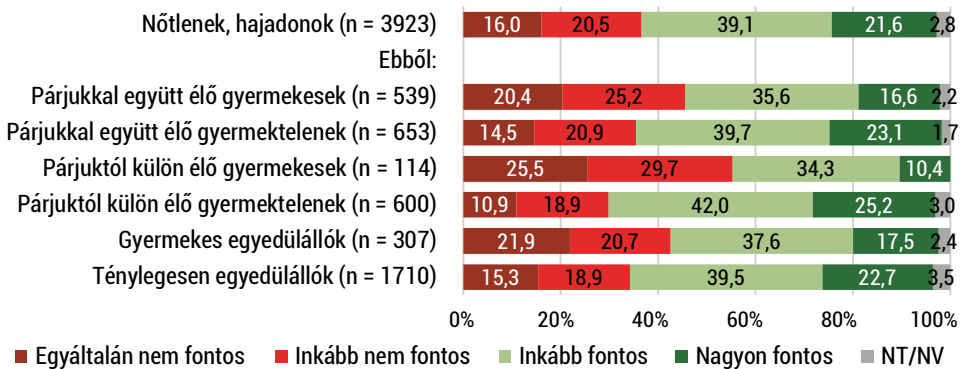
Forrás: Századvég, 2021

8. ábra: A pártalálás megélése az egyedülállók körében (% , n = 1076)
„Manapság könnyű párt találni”

A házasság előtt álló egyedülállók közel kétharmada (65 százalék) szerint ez manapság nem könnyű (43 százalék szerint egyáltalán nem könnyű), és csupán 14 százalék értett egyet inkább vagy teljes mértékben a vizsgált állítással. Érdekes, hogy a párkapcsolatban élők véleménye is hasonló,

ugyanis többségük nehéznek ítélte meg a pártalálást (57 százalék). Az egyedülállók pesszimizmusa vélhetően tapasztalatból adódik, hiszen a leginkább őket érintik a párkeresés nehézségei. Az adatok alapján megállapíthatjuk, hogy az egyedülálló nők sokkal borúlátóbbak, ugyanis négy nőtől három gondolja azt, hogy a pártalálás manapság nem megy könnyen, míg a férfiak esetében ötből három tartja ezt nehéznek. A párkeresést az iskolázottság emelkedésével egyre nehezebbnek élik meg az egyedülállók; erőteljesebb különbség rajzolódik ki az érettségivel rendelkező és nem rendelkező válaszadók között. Településtípus szerint vizsgálva ezeket az adatokat jól látható, hogy bár a nagyobb lélekszámú településeken él arányaiban a legtöbb egyedülálló, éppen azok tartják nehezebbnek a párkeresést, akik városban laknak. (8. ábra)

A házasság intézményének fontossága

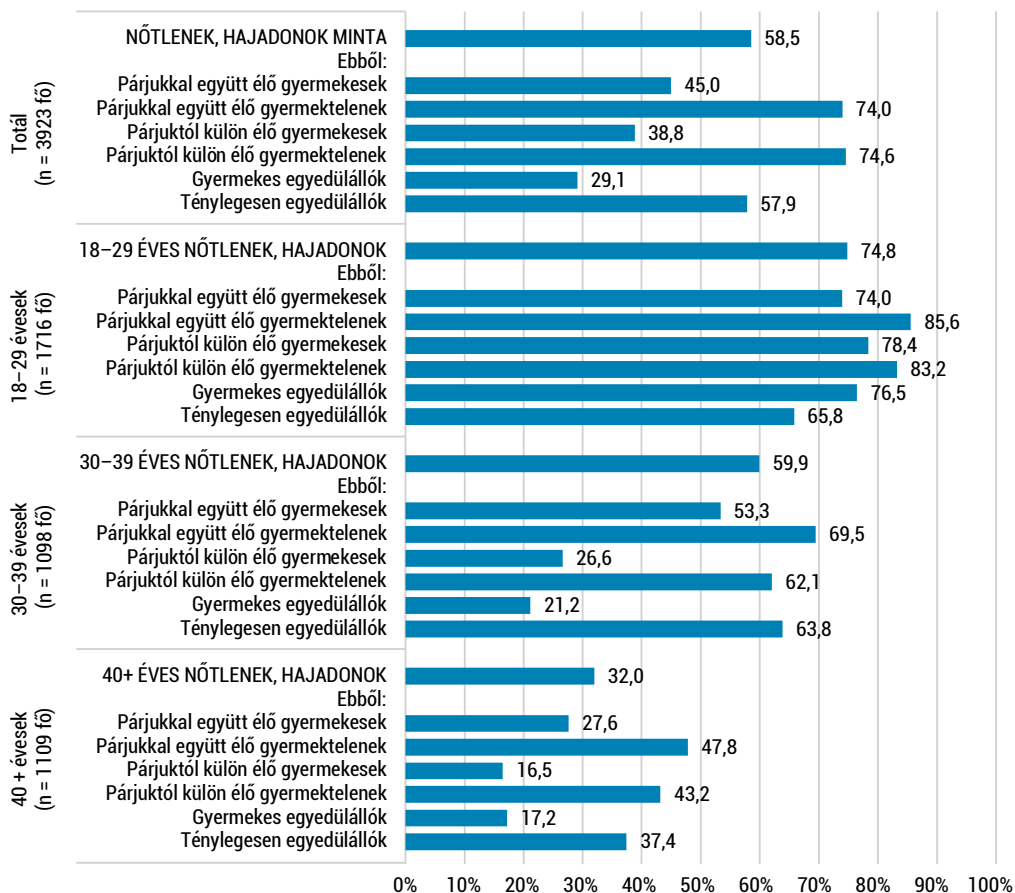
Forrás: Századvég, 2021

9. ábra: A házasság fontosságának megítélése csoportonként (%)

A sikeres társkeresés következő állomása lehet a házasság. Ezért négyfokú skála segítségével megvizsgáltuk, hogyan vélekednek a házasság intézményének fontosságáról a mintába került nőtlenek, hajadonok (9. ábra). Az eredmények szerint tízből hatan (61 százalék) többé-kevésbé fontosnak gondolják a házasság intézményét. Egyértelműen látszik, hogy ott, ahol már van gyermek, a házasság intézménye kevésbé fontos, mint ott, ahol még nincs. A párjuktól külön élő gyermektelenek számára bizonyult a legfontosabbnak a házasság (67 százalék), míg a párjuktól külön élő gyermekesek vélik a legkevésbé fontosnak (45 százalék). A ténylegesen

egyedülálló 62 százaléka nyilatkozott pozitívan a házasság intézményének fontosságáról, és ezt a különböző életkorban lévő egyedülállók hasonlóan gondolják.

Házassági szándék

Forrás: Századvég, 2021

10. ábra: A házasodni szándékozók aránya korcsoportonként a vizsgált kategóriákban (%)

Ismeretes, hogy a nőtlenek, hajadonok közül kerül ki a legtöbb első házasságot kötő, ezért a házasság intézményével kapcsolatos vélekedés ismeretében megvizsgáltuk a nőtlenek, hajadonok házassági szándékát is (10. ábra). Szintén négyfokú skála segítségével megkérdeztük a kutatásban részt vevőktől, hogy terveznek-e a jövőben házasságot kötni. Az

eredmények alapján a nőtlenek, hajadonok 59 százaléka tervez házasságot kötni élete során. Természetes, hogy a fiatalok házassági szándéka a legmagasabb, a 18–29 éves nőtlenek, hajadonok háromnegyede (75 százalék) tervezi, hogy a jövőben házasságra lép, ez az arány a kor előrehaladtával egyre inkább csökken. A párkapcsolat megléte szerint a párral rendelkező 18–29 évesek sokkal inkább terveznek házasodni (82 százalék), mint az azonos korú egyedülállók (67 százalék), viszont a harmincévesnél idősebbek esetében már nem a párkapcsolat megléte mentén mutatkozik különbség, hanem a gyermek léte az, ami erőteljesen szegmentál.

Ezek az adatok igazolják a házasság intézményével kapcsolatban fentebb látott vélekedéseket is, ugyanis jellemzően az idősebb gyermekes párok érzik kevésbé fontosnak a házasság intézményét, és kevésbé terveznek házasodni. Az adatokból tehát úgy tűnik, hogy a gyermekes nőtlenek, hajadonok kisebb valószínűséggel kötnek házasságot, mint azok, akiknél még nem született gyermek.

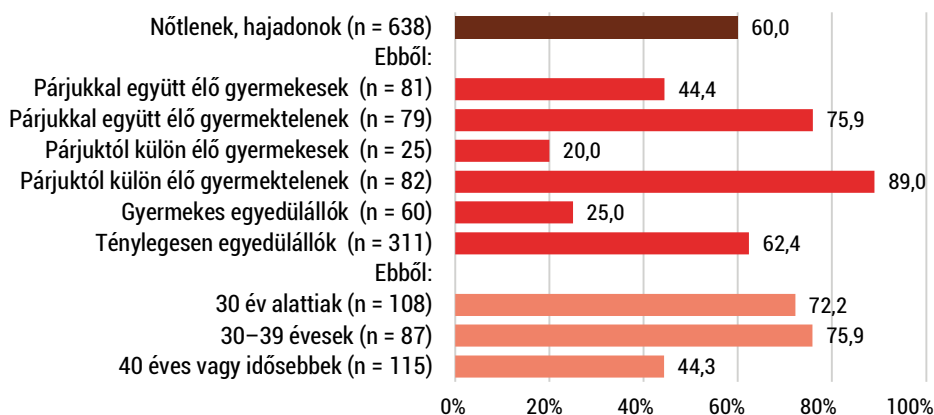
A 18–29 évesek körében az általunk vizsgált együttélési mintázatokban a ténylegesen egyedülállók terveznek legkevésbé házasságot kötni, ami az idősebb korcsoportok esetében már nem igaz. A harmincévesnél idősebb ténylegesen egyedülállók házassági szándéka már megközelíti a gyermektelen párok elköteleződési terveit.

A vallásosság és a házassági szándék kapcsolata a nőtlenek, hajadonok körében

Korábbi kutatások (Kopp és Skrabski 2020; Pusztai 2016; Engler 2017) igazolták, hogy a vallásos emberek nagyobb valószínűséggel kötnek házasságot és vállalnak gyermeket, hiszen a családi összetartozás, a hagyományok ápolása szorosan kapcsolódik a vallásos értékrendhez. Ezért fontosnak éreztük megvizsgálni a nőtleneken, hajadonokon belül is a vallásosság erősségét, illetve, hogy ez hogyan alakul a vizsgált együttélési formák esetében. A vallásosság mérésére hétfokú skálát használtunk, mely alapján vallásosnak tekintjük azokat, akik a skála legmagasabb, 6-os vagy 7-es értékeit jelölték meg, képlékeny vallásosságúnak azokat, akik a középső három érték közül választottak, és vallástalannak tartjuk azokat, akik az 1-est vagy 2-est jelölték meg ezen a skálán.

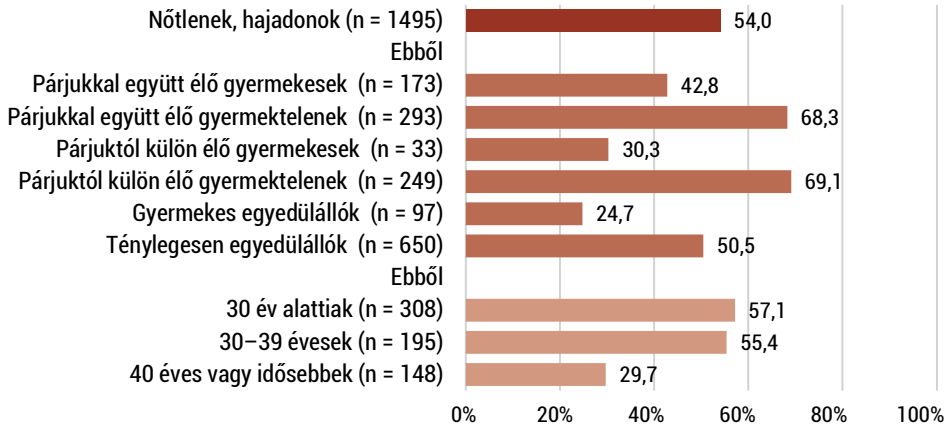
Míg a teljes lakosság esetében a vallásosak és a vallástalanok közel azonos arányúak, és a lakosságnak valamivel több mint a felét teszik ki (vallásos 26, vallástalan 27 százalék), addig a nőtlenek, hajadonok esetében egy vallásosra több mint két vallástalan jut (vallásos 17, vallástalan 38 százalék). Ennek elsődleges oka a fiatal korösszetétel, hiszen a fiatalok körében jóval magasabb a vallástalanok aránya. A 18–29 éves nőtleneknek, hajadonoknak csupán 15 százaléka érzi magát vallásosnak, a negyvenévesek és ennél idősebbek esetében ez az arány már 23 százalék. A gyermekek valamivel vallásosabbnak bizonyultak, mint a gyermektelenek, de nem szabad szem elől téveszteni az életkor hatását, hiszen a gyermeket nevelő nőtlenek, hajadonok jellemzően idősebbek.

A nőtlenek, hajadonok körében szinte minden együttélési forma esetében az látható, hogy a vallásosság ösztönző hatással van a házasodási hajlandóságra (11. ábra). A nőtlenek, hajadonok vallásos tagjainak 60 százaléka tervez házasodni, míg a nem vallásosak közül arányaiban valamivel kevesebben (54 százalék) (12. ábra). Viszont mindhárom gyermektelen csoport esetében ennél jóval nagyobb a házasodási kedv. Olyannyira, hogy a párjuktól külön élő gyermektelenek, illetve a 30–39 éves egyedülállók esetében már 20 százalékponttal magasabb a vallásosak házasodási szándéka, mint a nem vallásosaké.

Forrás: Századvég, 2021

11. ábra: A vizsgált csoportok házasodási szándéka a vallásosak körében (%)

Forrás: Századvég, 2021

12. ábra: A vizsgált csoportok házasodási szándéka a nem vallásosak körében (%)

Összefoglalás

Tanulmányunkban a nőtlenek és hajadonok párkapcsolati és együttélési mintázatait vizsgáltuk. A párkapcsolat és a gyermek megléte mentén különböző csoportok segítségével térképeztük fel a magyar lakosság több mint negyedét (27 százalék) jelentő nőtlenek, hajadonok legfőbb jellemzőit. Az eredmények alapján a vizsgált minta közel háromnegyede negyven éven aluli, többségét férfiak alkotják, a teljes lakossághoz viszonyítva iskolázottabbak és mind a férfiak, mind a nők esetében magasabb a diplomások aránya, valamint jellemzőbb körükben a nagyvárosi életforma. A köztudatban gyakran egyedülállóként értelmezett nőtlenek, hajadonok közel felének (48 százalék) van párkapcsolata, többségük együtt is él a párjával (65 százalékuk), és a minta negyedének gyermeke is van (24 százalék). Összességében kijelenthető, hogy a nőtlenek, hajadonok 13 százaléka családként funkcionáló közösségként él.

A párkapcsolatban élők körében a nők vannak többségben, míg az egyedülállók esetében erős férfidominancia jellemző. A gyermekes kapcsolati formákban élő nőtlenek, hajadonok átlagos életkora jóval magasabb, mint a gyermekteleneké. Emellett látható az is, hogy egy gyermek léte jelentős szegmentáló erővel bír a státuszt befolyásoló szociodemográfiai mutatókra is.

Mivel a házasságra lépők többsége a nőtlenek, hajadonok köréből kerül ki, megvizsgáltuk körükben a pártalálás megélését és a házassági szándékot is. Napjainkban a pártalálás nem könnyű, erről ugyanúgy vélekednek a párral rendelkezők és az egyedülállók is. A megfelelő pár megtalálása után viszont a többség (59 százalék) házasságban képzelel el a jövőjét. Jó hír, hogy a fiatal nőtlenek, hajadonok körében kimagasló a házassági szándék (a 18–29 évesek körében 75 százalék), viszont az ilyen jellegű intenció jelentősen alacsonyabb a gyermekkel már rendelkezők esetében. A vallásosság pozitív hatással van a házasságkötési tervekre, de itt is azt tapasztaltuk, hogy komolyabb házassági potenciál a gyermektelen nőtlenek, hajadonok körében várható.

Felhasznált irodalom

- Cockrum, Janet, Priscilla White (1985) Influences on the Life Satisfaction of Never-Married Men and Women. *Family Relations*, Vol. 34 (4): 551–556. DOI: <https://doi.org/10.2307/584017>
- DePaulo, Bella M., Wendy L. Morris (2005) Singles in Society and in Science. *Psychological Inquiry*, Vol. 16. (2–3): 57–83. DOI: <https://doi.org/10.1080/1047840X.2005.9682918>
- Engler Ágnes (2017) *A család mint erőforrás*. Budapest: Gondolat.
- Engler Ágnes (2018) Párkapcsolati elköteleződések és családalapítási szándékok. In: Engler Ágnes (szerk.) *Család és karrier*. Debrecen: Felsőoktatási Kutató és Fejlesztő Központ. 12–37.
- Engler Ágnes, Markos Valéria és Major Enikő (2022) Párkapcsolati mintázatok és a gyermekvállalás. In: Engler Ágnes, Purebl György, Susánszky Éva és Székely András (szerk.) *Magyar lelkiállapot 2021. Család – Egészség – Közösség. Hungarostudy 2021 tanulmányok*, Budapest: Kopp Mária Intézet a Családokért. 51–67.
- Engler Ágnes, Pári András (2022) A család jövője – az elsődleges szocializációs közeg társadalmi szerepváltozása. *Századvég*. 2. évf. 3. sz. 11–34.
- Földházi Enikő (2008) *Az első házasságkötés után. A párkapcsolatok dinamikája, egyszülős családok kialakulása és megszűnése Magyarországon a 20. század második felében*. PhD-értekezés. Budapest: Budapesti Corvinus Egyetem, Szociológia és Társadalompolitikai Intézet.
- Gyorgyovich Miklós, Pári András (2023) A családdefiníció válsága – A család(fogalom) pluralizálódása a magyar társadalomban. In: Pári András – Gyorgyovich Miklós (szerk.): *Család-Érték-Tér*, Budapest, Magyarország: Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért KINCS. 15–35.
- Harcza István, Monostori Judit (2014) Demográfiai folyamatok és a családformák pluralizációja Magyarországon. In: Kolosi Tamás, Tóth István György (szerk.) *Társadalmi riport*. Budapest: TÁRKI. 83–109.
- KINCS (2023) *Mi kell a jó házassághoz?* Kutatási jelentés. Budapest: Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért. https://www.koppmariaintezet.hu/docs/Mi_kell_a_jo_hazassaghoz_-_kutatasi_elemzes_2023_februar.pdf (Letöltés: 2023. május 22.)

- Kopp Mária, Skrabski Árpád (2020) *A boldogságkeresés útjai és útvesztői. Hogyan köteleződhetünk el egy életre szóló párkapcsolatban?* Budapest: L'Harmattan.
- KSH (2017) Mikrocenzus 2016 – 2. *A népesség és a lakások jellemzői*. Budapest.
- Lesthaeghe, Ron (2010) The Unfolding Story of the Second Demographic Transition. Royal Belgian Academy of Sciences. Paper to be presented at the Conference on “*Fertility in the History of the 20th Century – Trends, Theories, Public Discourses, and Policies.*” Akademia Leopoldina & Berlin-Brandenburgische Akademie. 21–23. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2010.00328.x>
- Lesthaeghe, Ron, Johan Surkyn (2012) When History moves on. Foundations and Diffusion of a Second Demographic Transition. In: Jayakody, Rukmalie, Arland Thornton és William Axinn (Eds.) *International Family Change. Ideational Perspectives*. New York: Routledge. 81–118.
- Lócsei Pál (1978) A házasságbomlás problémái Magyarországon. In: Cseh-Szombathy László (szerk.) *A változó család*. Budapest: Kossuth Könyvkiadó. 85–125.
- Monostori Judit (2015) Az egyszülős családdá válás az életútban és annak demográfiai meghatározói. *Demográfia*, 58. évf. 1. sz. 27–56.
- Murinkó Lívia, Rohr Adél (2018) Párkapcsolat, házasságkötés. In: Monostori Judit, Óri Péter és Spéder Zsolt (szerk.) *Demográfiai portré 2018*. Budapest: KSH, NKI: 9–28.
- Pári András, Balog Piroska (2022) A gyermekvállalást jelenleg elutasító gyermektelenek a fiatal felnőttek körében. In: Engler Ágnes, Purebl György, Susánszky Éva és Székely András (szerk.) *Magyar lelkiállapot 2021. Család – egészség – közösség. Hungarostudy 2021 tanulmányok*. Budapest: Kopp Mária Intézet a Családokért. 147–167.
- Pári András, Nagy Tímea, Kozák Kókény (2022) A gyermekvállalás elutasításának tudatos tényezői a 25–44 éves diplomások körében. In: Aczél Petra (szerk.) *Család – gyermek – jövő. Tanulmányok a családtudomány köréből*. Budapest: Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért. 165–190.
- Pusztai Gabriella (2016) A szülők vallásossága mint a hatékony gyermeknevelés tőkeforrása. In: Földvári Mónika, Hakkal Tünde (szerk.): *Riport a családokról*. Budapest: L'Harmattan. 427–447.
- Rövid Irén (2018) Pillanatfelvétel a szinglikről. A szinglik általános és területi jellemzői a népszámlálási adatok alapján. *Területi Statisztika*, 58. évf. 3. sz. 302–318. DOI: <https://doi.org/10.15196/TS580304>
- Rövid Irén (2020) Olyan jó egyedül? A szinglik érzelmi állapota, étellel való elégedettsége a 2016. évi mikrocenzus adatai alapján. *Területi Statisztika*, 60. évf. 2. sz. 224–248. DOI: <https://doi.org/10.15196/TS600206>
- S. Molnár Edit (2011) A házasság tekintélye. In: Pongrácz Tiborné (szerk.) *A családi értékek és a demográfiai magatartás változásai*. Budapest: KSH. 41–47.
- Sobotka, Tomáš (2008) The diverse faces of the Second Demographic Transition in Europe. *Demographic Research*, Vol. 19. (8): 171–224. DOI: <https://doi.org/10.4054/DemRes.2008.19.8>
- Sobotka, Tomáš Laurent Toulemon (2008) Changing family and partnership behaviour. Common trends and persistent diversity across Europe. *Demographic Research*, Vol. 19. (6): 85–138. DOI: <https://doi.org/10.4054/DemRes.2008.19.6>
- Somlai Péter (2002) *Húsz év. Családi kapcsolatok változásai a 20. század végi Magyarországon*. Budapest: Új Mandátum.

- Spéder Zsolt (2004) Gyermekvállalás és a párkapcsolatok átalakulása In: Kolosi Tamás, Tóth István György, Vukovich György (szerk.) *Társadalmi riport 2004*. Budapest: TÁRKI. 137–151.
- Spéder Zsolt (2005a) Az európai családformák változatossága: párkapcsolatok, szülői és gyermeki szerepek az európai országokban az ezredfordulón. *Századvég*, 37. sz. 3–47.
- Spéder Zsolt (2005b) Az élettársi kapcsolat térhódítása Magyarországon és néhány szempont a demográfiai átalakulás értelmezéséhez. *Demográfia*, 48. évf. 3–4. sz. 187–217.
- Spéder Zsolt (2007) The Diversity of Family Structure in Europe. *Demográfia*, 50. évf. 5. sz. English Edition. 105–134.
- Spéder Zsolt, Kapitány Balázs (2007) *Gyermekek. Vágyak és tények. Dinamikus termékenységi elemzések*. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal – Népeségtudományi Kutatóintézet.
- Tárkányi Ákos (2008) A második demográfiai átmenet néhány főbb tényezője a fejlett világban és Magyarországon. *Demográfia*, 51. évf. 4. sz. 406–440.
- Tomka Béla (2000) *Családfejlődés a 21. századi Magyarországon és Nyugat-Európában. Konvergencia vagy divergencia?* Budapest: Osiris.
- Van de Kaa, Dirk J. (2002) The idea of the Second Demographic Transition in Industrialized Countries. Paper presented at the Sixth Welfare Policy Seminar of the National Institute of Population and Social Security, Tokyo, Japan, 29 January 2002.

A vallásosság összefüggései a családi állapottal és a gyermekvállalással

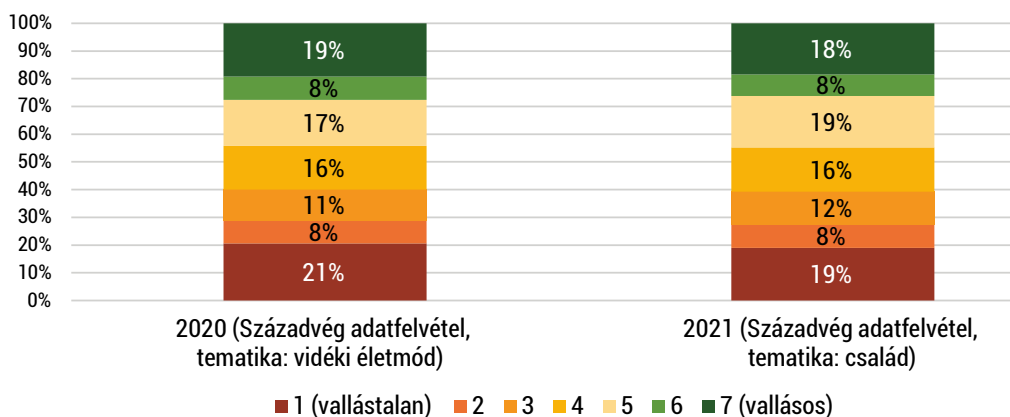
Bevezetés

A vallásosság rendszeres vizsgálatát a pluralizálódó értékek mentén az egyre heterogénebb modern társadalmak tették megkerülhetetlenné. A modern kor emberének már bőven akad lehetősége megválasztani az általa követendő értékeket, és azt, hogy ezekből mit és milyen formában ad tovább a saját családjában. A vallásnak többek közt értékjelölő funkciója van (Durkheim 2004), több értékrend- és attitűdvizsgálat rámutat arra, hogy a vallásosság általában több más demográfiai vagy értékrendi változónál is erősebb magyarázóerővel rendelkezik. (vö. Norris és Inglehart 2011; Hackett és Stonawski 2019). Továbbá, mivel napjainkban bárki különösebb szankció nélkül dönthet akár egy-egy vallás követése mellett, egy markáns réteg állítja magáról, hogy nem tartozik semmilyen felekezethez. Előfordul, hogy a nem történelmi vallási irányzatok valamelyikével azonosul a társadalom egy rétege, vagy szinkretista módon egyfajta „patchworkvallásosságot” mutat (vö. Hout és Fischer 2002; Voas és Crockett 2005; Pew 2012). Fontos nyomon követnünk, hogy a vallásosság mértékében és megjelenésében időről időre bekövetkező változások hogyan hathatnak a társadalmi kohézióra, a fennálló és kialakuló társadalmi feszültségekre, a társadalmi és kulturális dinamikákra, döntésekre, esetünkben akár a családi életre.

Rövid, alapvetően deskriptív megközelítést alkalmazó tanulmányunkban – a Századvég Alapítvány családról szóló 2021-es, nagymintás adatfelvételének releváns változóit felhasználva (vö. Gyorgyovich 2023) – általánosságban is bemutatjuk a hazai vallásosság alakulását, különös hangsúlyt fektetve a korcsoportti és regionális különbségekre, ezt követően pedig felvázoljuk a vallásosság és a családi élet közti kapcsolatok összefüggéseit, kitérve a családi állapot, a házassági tervek és a gyermekvállalás témakörére is.

A vallásosság mérése

A vallásosság bemutatásához mind itt, mind a kötet más fejezeteiben adatfelvételünk hétfokú Likert-skáláját alkalmazzuk elsősorban. Ennek hátterében az áll, hogy bár a hazai vallásosságkutatások hagyományosan Tomka Miklós (1998) önmaga által is kritizált ötfokú skáláját veszik alapul, egy viszonylag hosszú vitafolyamat, módszertani kísérletezés és statisztikai próbák végrehajtása után egy hétfokú skálával operáló kérdést alkottunk meg, amellyel jobban differenciálható a lakosság vallásossága, ami kiváltképp fontos olyan adatfelvételek esetén, amikor csak egy kérdés feltételére van lehetőség. A kialakult kérdőívkérdés a következő: „Mennyire tartja magát vallásosnak egy hétfokú skálán, amelyen az 1-es jelentése, hogy vallástalan, a 7-es jelentése pedig, hogy vallásos?” Módszertani célunk egy olyan skála megalkotása volt, amelyen a két végpont valóban identifikációs szélsőértékként és egymás ellentétéként kezelhető.¹ (A módszerről bővebben ld. László 2020)

Forrás: Gyorgyovich 2022: 130

1. ábra: Mennyire tartja magát vallásosnak egy hétfokú skálán, amelyen az 1-es jelentése, hogy vallástalan, a 7-es jelentése pedig, hogy vallásos (%), 2020, 2021

¹ A skála hétfokú mivoltát az a tapasztalatunk eredményezte, hogy a szintén kipróbált tíz- és ötfokú skálán – pusztán a válaszadók 10-es számrendszerben való gondolkodása, illetve az iskolai osztályozási szisztéma miatt is – nagyon erős „középre húzást”, azaz az 5-ös, illetve a 3-as érték preferálását figyelhetjük meg a képlékeny vallásosságúak körében. Azonban mindez már nem olyan könnyű a hetes skálán való reflexszerű válaszadás során.

2020-ban és 2021-ben felvett – egyébként a vallástól akár merőben eltérő tematikájú – kutatásainkban is „élesben” alkalmaztuk a kérdést. Az eredményekben már jól láthatóan egyáltalán nem jelenik meg a „középre húzás” jelensége, továbbá sokváltozós eljárással készült vallásosságkласzterünk (Gyorgyovich és Kollár 2020) főbb arányai is visszaköszönnek bennük. Azaz a vallástalanok aránya 21-19, míg a vallásosaké 19-18 százalék, ellenben a köztes, képlékeny csoport továbbra is a társadalom közel kétharmadát teszi ki (1. ábra).

Szakirodalmi áttekintés

A vallási szocializációval foglalkozó nemzetközi és hazai szakirodalom a rendszerváltást követő bő három évtizedben azt az összefüggésrendszert igyekezett egyre inkább feltárni, mely a családon belül és kívül, illetve a formális és informális keretek között egyaránt megjelenik (Pusztai 2020). A magyarországi vallásszociológiai vizsgálatok (Gyorgyovich és Kollár 2020; Pusztai 2020) irányultak már a vallás különböző dimenzióira és típusaira, a vallásosság helyzetére és változásaira is, foglalkoztak a vallás társadalmi szerepével, hatásával, s vizsgálták a felekezeti hovatartozást, illetve a vallásos önbesorolást.

Meghatározó szerepet játszik a témában és szorosan összefügg az egyes demográfiai folyamatokkal az egyén legmagasabb iskolai végzettsége, ugyanakkor ez a kapcsolat sokkal összetettebb, ahogy az több kutatásból is jól látszik (vö. Pew 2019). Nemzetközi kutatások szerint a vallásosság iskolai végzettségre gyakorolt hatása eltérő az egyes régiók és felekezeti közösségek között (McFarland et al. 2011). Gyorgyovich Miklós és Pillók Péter (2014), illetve Gyorgyovich és Kollár Dávid (2020) vizsgálatai igazolják, hogy az alacsonyabb, illetve a magasabb befejezett iskolai végzettséggel rendelkezők inkább tartják magukat vallásosnak, mint a szakmunkás- és szakközépiskolai végzettséggel bírók. Pusztai (2015) szerint azok a fiatal felnőttek, akik rendszeresen gyakorolják vallásukat, egyre nagyobb számban vesznek részt felsőoktatásban és szereznek diplomát. Ezt látszik igazolni a 2021-es Hungarostudy eredménye (Székely és Kovács 2022) is, miszerint a felsőfokú végzettséggel rendelkező fiatalok között a legnagyobb a rendszeres vallásgyakorlók aránya és a legkisebb a nem hívők aránya. Középfokú végzettséggel rendelkeznek a legtöbben a magukat nem vallásosnak nevezők körében, ugyanakkor a legalacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezők között a legmagasabb azoknak az aránya, akik a maguk módján tartják vallásosnak önmagukat.

M. Császár Zsuzsanna és Pete József (2019) vizsgálta az ország vallási kompozíciójának a földrajzi aspektusait a 2011-es népszámlálási adatok alapján. Elemzésükből kiderül, hogy a 2001-es cenzushoz képest a térbeli mintázat alig változott, de a mélysége annál inkább, ahogy a felekezeti kompozíció is. A 2021-es Hungarostudy kutatás szerint a fővárosban a legalacsonyabb a rendszeres vallásgyakorlók aránya, míg a kisvárosokban, falvakban élők körében a legmagasabb. A regionális adatok tükrében látható, hogy az ország középső részén élnek legmagasabb arányban a nem hívők (Székely és Kovács 2022).

A vallási hagyományok és értékek, a vallásosság megélése eltérő módon hatnak a párkapcsolati mintázatokra, a házasságkötésre és a gyermekvállalásra is. A vallásosság és a családi állapot közötti összefüggést különböző aspektusokból vizsgálhatjuk. A vallásosság kedvező hatását a házasságra, a kiegyensúlyozott családi légkörre, a mentális és fizikai egészségre számos kutatás igazolta (Pusztai 2016; Engler 2017), ezenkívül a házasságok fenntartásában is szerepet játszik (Bacskai 2018; Pusztai 2020). A Magyar Ifjúság 2016 vizsgálati eredménye szerint a vallásosság kedvez a párválasztásnak is, a megkérdezett 19–29 éves, az egyház tanítását követő fiatalok 59 százaléka nyilatkozott úgy, hogy van párkapcsolata. A vallásosak felülreprezentáltak (71 százalék), a nem vallásosak alulreprezentáltak (62,8 százalék) abban a kérdésben, hogy szeretnének-e megházasodni (Pusztai 2020). Ezt támasztja alá a 2017-es Család és karrier kutatás elemzésében Bacskai Katinka (2018), aki arra a következtetésre jutott, hogy a felekezeti hovatartozás nem, a vallásosság szerinti önbesorolás azonban szignifikáns összefüggést mutat a házassági hajlandósággal. Bacskai a felsőoktatásban részt vevő hallgatók körében megvizsgálta a gyermekvállalást a vallásosság szempontjából, és igazolta a szakirodalmi eredményeket, melyek szerint a vallásosabb hallgatók fiatalabb korban és több gyermeket szeretnének vállalni. Azok, akik nem vallásosak, illetve bizonytalanok, egyetemi tanulmányaik alatt még nem gondolkodtak sem a gyermekvállalásról, sem a tervezett gyermekszámról. Bacskai összességében megállapította, hogy a magukat vallásosnak tartó fiatalok az élettársi kapcsolatokkal szemben a házasságot preferálják, és több gyermeket szeretnének vállalni, mint a nem vallásos fiatalok. A vallásosság és a párkapcsolatok összefüggéseivel foglalkozó felmérések eredményei azt mutatják, hogy a vallásosság pozitív hatással van a párkapcsolat

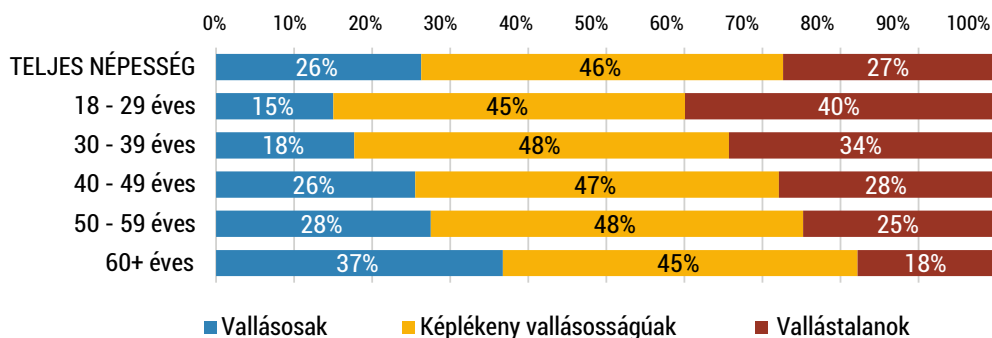

minőségére, a házasság stabilitására, és a vallásosság hatására szélesebb perspektívában érvényesül a közös jövő tervezése (Lakatos 2020).

A magyar lakosság jelenkori vallásossága

A valláshoz fűződő viszony mérésére használt hétfokú instrumentumunkat² a könnyebb áttekinthetőség érdekében háromosztatúvá tettük, vallásosnak tekintve azokat, akik 6-os és 7-es választ adtak, „képlékeny vallásosságúnak” (László 2020) azokat, akik a skála 3-as, 4-es vagy 5-ös értékeit választották, és vallástalanként kezelve azokat, akik az 1-es vagy 2-es opciót jelölték meg. Ennek tükrében a vizsgálatba bevont populáció körülbelül háromnegyedének van valamiféle vallási azonosságtudata (negyedük erős, „kvázi vallásos” attitűddel is rendelkezik), míg a válaszadók bő negyede inkább vallástalannak tekinthető.

Az eredmények szerint a vallásos önidentifikáció gyakorisága az életkor előrehaladtával szinte lineárisan növekszik, amivel szemben a vallástalanként hányada mutat csökkenő tendenciát, azaz a magukat köztes (képlékeny) csoportba sorolók aránya között nincs számottevő eltérés egyik korcsoportban sem. A kvázi vallásos, illetve vallástalan arány pedig az ötvenéves vagy idősebb korosztályokban cserélődik fel (2. ábra).

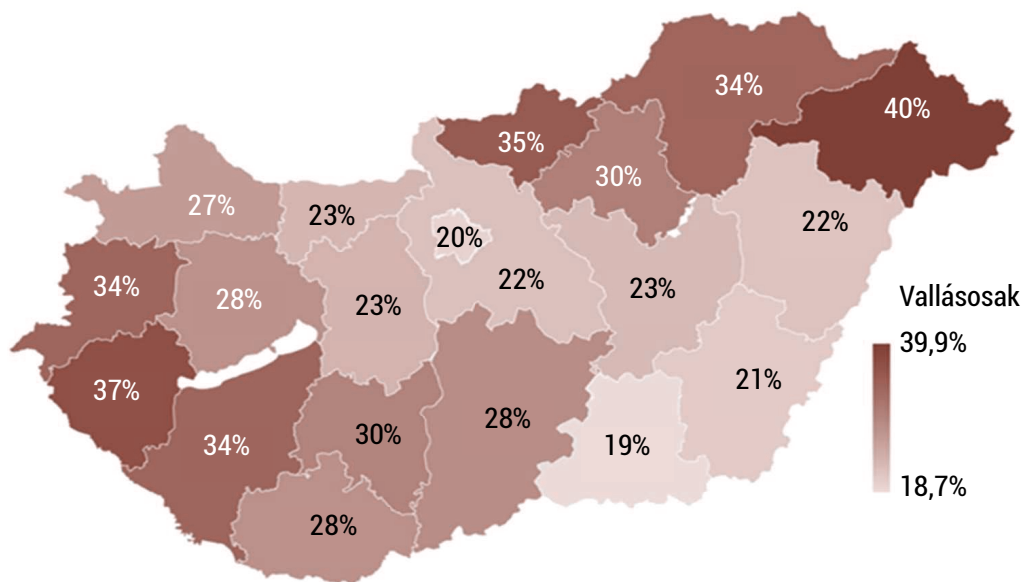
2. ábra: A vallásosság mértéke Magyarországon, korcsoportok szerint (%), 2021

Településtípus szerint a vidék és a város viszonylatában vidéken továbbra is szignifikánsan erősebb a vallásosság. Ezt nemzetközi eredmények is igazolják (néhány kivétellel: vö. Voas és Crockett 2005). Magyarországgal

² „Mennyire tartja magát vallásosnak egy hétfokú skálán, amelyen az 1-es jelentése, hogy vallástalan, a 7-es jelentése pedig, hogy vallásos?” A kérdést a teljes hatvanezres mintának tettük fel.

kapcsolatban általánosságban kijelenthető, hogy bár nem nagyságrendekkel, de a települési hierarchiában – a mind kisebb lélekszámú települések felé haladva – egyértelműen emelkedik a magukat vallásosnak tartók hányada. Budapest viszont élesen eltér még a vidéki városi lakosságtól is e téren, a vallásosak és vallástalanok arányának különbsége sokkal markánsabb (19,7 vs. 36,8 százalék).

A vallásosak arányát nézve – a Hungarostudy 2021 eredményeivel összhangban – vármegyék szerint jól kirajzolódik, hogy az országot szinte kettévágja egy „kevésbé vallásos sáv”, a déli, délnyugati és északkeleti vármegyékben magasabb a vallásosak előfordulási gyakorisága (vö: Bocz, Salamin és Uhljár, 2023) (3. ábra).

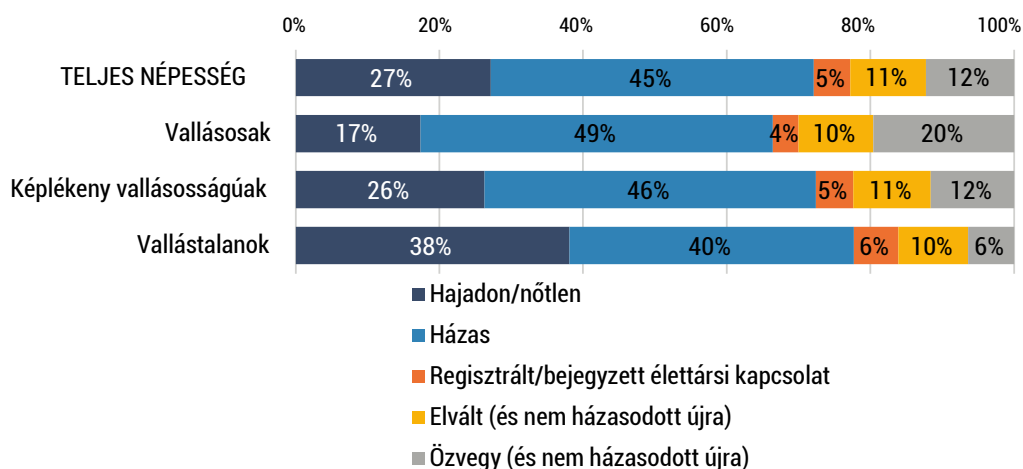
3. ábra: A vallásos populáció aránya Magyarországon 2021-ben vármegyénként (%)

Végül iskolai végzettség szerint elsőre azt az általános szakirodalmi³ megállapítást tehetjük, hogy ösztársadalmilag a vallástalanok iskolázottabbak, mint a vallásosak. A teljes magyar társadalomban a vallásosak között valóban kétszer akkora az alapfokú végzettséggel rendelkezők hányada, mint a vallástalanok esetében. Ez a tendencia igaz a lakosság többségét alkotó negyven év feletti almintára is. A 18–39 évesek esetében azonban

3 A képzettség vallásosságra gyakorolt negatív hatását gyakran természetesnek veszik (vö. például Iannaccone et al. 1998; Ruiter és van Tubergen 2009).

megerősítjük azon korábbi eredményeket⁴, melyek szerint a vallástalanok és a képlékeny vallásosságúak iskolázottsága közel azonos összetélt mutat, a vallásos fiatalok körében viszont a felsőfokú végzettségűek vannak relatív többségben (Pári 2014). A vallásosak esetében valamivel magasabb a diplomások aránya, ugyanakkor az alapfokon vagy ennél alacsonyabban képzettek hányada is az ő köreikben a legmagasabb.

A vallásosság összefüggései a családi állapottal

4. ábra: A családi állapot és a vallásosság mértékének összefüggései a teljes népesség körében (%), 2021

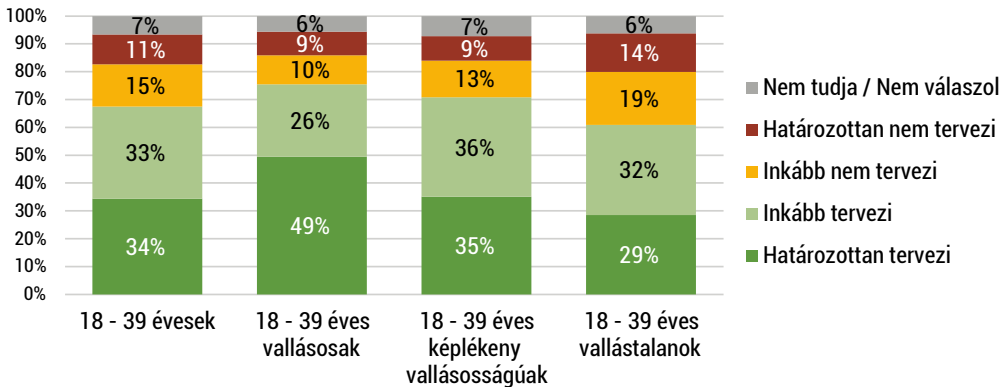
A családi állapot és a vallás összefüggéseit a teljes népességben vizsgáltuk. A vallásosság kétféle dimenziója és a házasság között jelentős összefüggés látható. A vallásosság mértéke szerint minél vallásosabb a kérdezett, annál kisebb az esélye, hogy hajadon vagy nőtlen legyen (a vallásosak 17,4 míg a vallástalanok 38,1 százaléka nőtlen/hajadon), miközben a házasság státusz esélye ennek a fordítottja, a vallásosak közt 49,0 százalék, míg a vallástalanok közt 39,6 százalék. A vallásosabbak számára tehát a házasság intézménye fontosabb, ezzel együtt az élettársi kapcsolat előfordulása a vallásosság növekedésével csökkenő tendenciát mutat. Érdekes módon az (újra

⁴ Nemzetközi viszonylatban Schwadel (2015) az International Social Survey Programme adatai alapján arra jut, hogy egyes nemzetekben a magasan képzettek valóban kevésbé vallásosak, számos országban viszont vallásosabbak. Magyarország vélhetően ez utóbbiak közé tartozik, mint arra Gyorgyovich és Pillók (2014), illetve Gyorgyovich és Kollár (2020) már korábban rámutatott.

nem házasodott) özvegyek aránya a vallásosak közt háromszor akkora, mint a vallástalanok közt (19,6, illetve 6,4 százalék), amiben valószínűleg jelentős szerepe van annak, hogy az idősebbek közt nagyobb a vallásosak aránya. Egyedül az elváltak esetében nincs jelentős különbség a három csoport között (Földházi 2009; Pete 2009) (4. ábra).

Vallásosság és házassági tervek

A házassági tervek és a vallásosság viszonyát csak a fiatalabbak, azaz a 18–39 évesek körében vizsgáltuk, mivel az idősebbek közül összesen 8,4 százalék nyilatkozott úgy, hogy tervezi a házasságkötést / tervez megházasodni⁵. A fiatal válaszadók negyedének nem (25,9 százalék), bő két és félszer ekkora hányaduknak (67,5 százalék) azonban a tervei között szerepel, hogy idővel frigyre lépjen, és mindössze 6,6 százalékuk bizonytalan ebben. A válaszok ebben a kérdésben is szignifikáns kapcsolatot ($p=0,000$) mutatnak a vallásosság dimenzióival. A vallástalanok körében a legmagasabb a házasságot nem tervezők aránya (32,9 százalék), a képlékeny vallásúak közt 21,9 százalék, a vallásosak közt pedig 18,9 százalék. A többség tehát minden csoportban tervezi a házasságkötést – a vallástalanok közt összesen 61,0 százalék, a vallásosak közt 75,4 százalék (5. ábra).

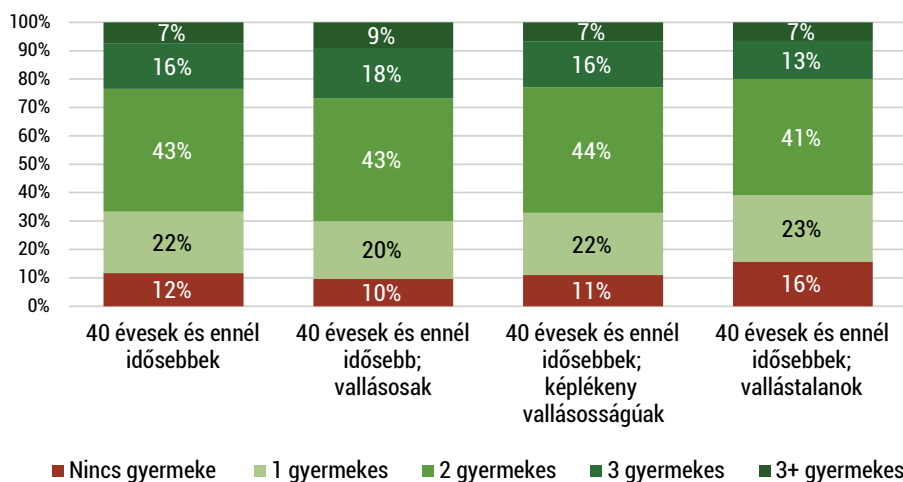
5. ábra: A házasság tervezésének és a vallásosság mértékének összefüggései a 18–39 éves népesség körében (%), 2021

5 A házassághoz kapcsolódó attitűdöket tizenötezer fős almintán kérdeztük le. A „Tervezi-e, hogy a jövőben egyszer házasságot fog kötni?” kérdés a nem házasoknak lett feltéve; n = 8140, n (18–39 évesek) = 3460.

Megállapítható tehát, hogy a fiatalabb korosztályban a házassággal kapcsolatos tervek, célok továbbra is jelentősen összefüggenek a vallásos gondolkodással, gyakorlattal: általában a vallásosság nagyobb házassági hajlandósággal jár együtt. A kutatás eredményei szerint a 18–39 éves vallásos fiatalok háromnegyede tervezi, hogy a jövőben megházasodik, de ez a szándék mérséklődik a vallásosság mértékének csökkenésével. Ugyanakkor a házasságkötési szándék előfordulása a nem vallásosak körében is magas (61 százalék), így a vallás fontos, de egyáltalán nem az egyetlen háttértényezője a párkapcsolati terveknek.

Vallásosság és gyermekvállalás

A gyermekszám összefüggése a vallásossággal

6. ábra: A gyermekszám és a vallásosság kapcsolata a 40+ évesek körében (%), 2021

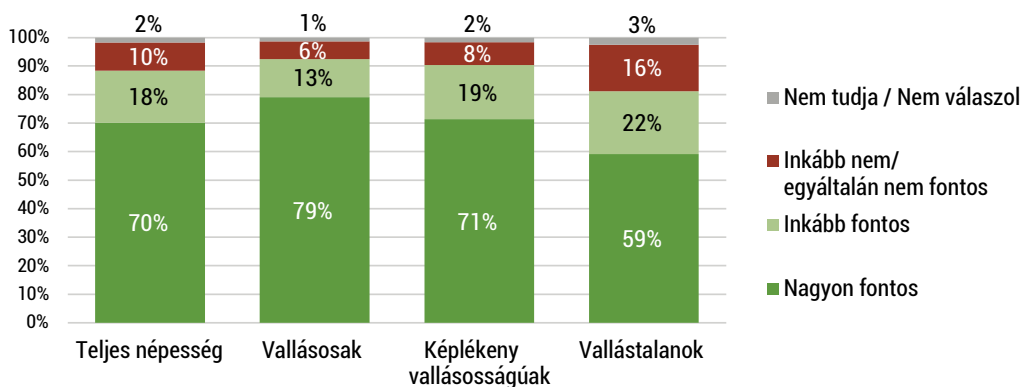
A gyermekszám⁶ és a vallásosság dimenzióinak kapcsolatát a negyvenéves vagy annál idősebb népesség körében vizsgáltuk, mivel ezen életkor felett már kevesebb gyermeket vállalnak, így a kialakult arányok tisztábban mutatják a kapcsolatot a vallásos gondolkodás, életmód és a vállalt gyermekek száma közt, mint ha ezt a teljes népességen belül vizsgáltuk volna. Ahogy a házasságnál, úgy a gyermekszámnál is egyértelmű a kapcsolat: a vallástalanok közt másfélszer több a gyermektelen,

6 „Hány gyermeke van?” képzett változó; n (40+ évesek) = 38 900

mint a vallásosak körében (15,7, illetve 9,7 százalék), összesen ennek a korosztálynak a 11,7 százaléka számolt be arról, hogy nincs gyermeke. Még az egygyermekesek előfordulása is a vallástalanok között a legmagasabb (23,3 százalék), de itt már alig van különbség, ugyanis a vallásosok esetében is 20,2 százaléknak van mindössze egy gyermeke. Két gyermektől megfordul az irány, rendre a vallásos populáció számol be nagyobb arányban több gyermekről, a vallásos nagycsaládosok aránya 26,7 százalék, szemben a képlékeny vallásosak 22,9 százalékaival és a vallástalanok 20,2 százalékaival (6. ábra).

A saját gyermek fontossága

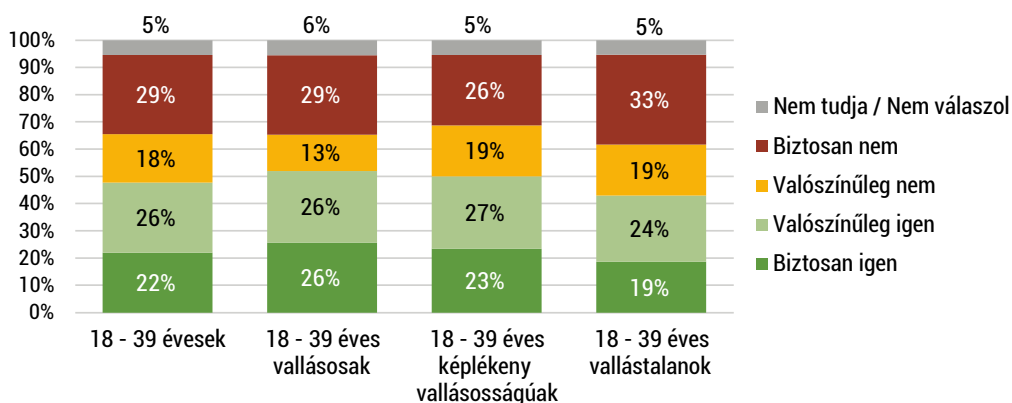
A saját gyermek fontosságának megítélésére a „Függetlenül attól, hogy van-e gyermeke, mennyire fontos az Ön számára, hogy legyen saját gyermeke?” kérdéssel kerestük a választ. Legkevésbé a vallástalanok számára volt fontos saját gyermek vállalása, de közülük is csak 16,3 százalék nyilatkozott így. Velük szemben a vallásosak körében még kevesebben választották az erre utaló válaszokat: 8,0 százalék a képlékeny vallásosságúak és 6,2 százalék a vallásosok esetében. Ha azonban a másik oldalról nézzük, fogalmazhatunk úgy is, hogy még a vallástalanok közt is több mint 80 százalék számára fontos a saját gyermek vállalása, amely arány a vallásosok esetén 90 százaléknál magasabb. Vagyis a vallásosság ugyan befolyásolja ezt az attitűdöt, a gyermekvállalás a teljes népesség 88 százaléka számára egyértelműen fontos (7. ábra).

7. ábra: A saját gyermek fontosságának összefüggései a vallásossággal a teljes népesség körében (%), 2021

Gyermekvállalási tervek

Végül a (további) gyermekvállalási szándékot⁷ ismét csak a 18–39 évesek körében vizsgáltuk, kiszűrve ezzel az idősebb életkor torzító hatását. Ennél a kérdésnél is szignifikáns kapcsolatot látunk a vallásossággal ($p = 0,000$), azaz minél vallásosabb a megkérdezett, annál nagyobb eséllyel válaszolta, hogy tervez öt éven belül gyermeket vállalni. A vallástalanok esetében 42,9 százalék volt azok aránya, akik valószínűleg vagy biztosan tervezik ezt a lépést, míg a vallásos fiatalok közt 51,9 százalék, mellettük a képlékeny vallásosságúaknak éppen a fele választotta ugyanezen két válaszlehetőség egyikét (8. ábra).

8. ábra: Az öt éven belüli gyermektervezés és a vallásosság mértékének összefüggései a 18–39 évesek körében (%), 2021

Összefoglalás

Eredményeink szerint a vallás szerepe a társadalomban továbbra is meghatározó (Pusztai 2020). A 2021-es Hungarostudy felmérés alapján a magukat valamilyen módon vallásosnak tartók száma továbbra is a magyar népesség többségét teszi ki, bár az utóbbi időszakban ez csökkenő tendenciát jelez (Székely és Kovács 2022). Tanulmányunkban megvizsgáltuk, hogy a Századvég Alapítvány családokról szóló 2021-es felmérésének adatai alapján a vallásosság milyen kapcsolatban van

⁷ A témával kapcsolatban megfogalmazott kérdőívkérdés: „Tervez-e Ön gyermeket öt éven belül?”; n (18–39 évesek) = 20 097

a területi elhelyezkedéssel, a lakóhely településtípusával, az életkorral, a családhoz kapcsolódó különböző jellemzőkkel, kitérve a gyermekvállalás kérdéskörére is.

A vallásosság életkori eloszlása egybevág a korábbi kutatások megállapításaival (Székely és Kovács 2022), a fiatalok körében alacsonyabb a magukat teljes mértékben vallásosnak tartók száma, de az életkorral arányuk jelentősen növekszik, és legnagyobb arányban az idősek között találunk vallásos személyeket. Településtípus és területi elhelyezkedés alapján is megjelent a különbség a magukat vallásosnak, illetve nem vallásosnak mondó személyek között. A városokban, továbbá Budapesten, illetve a fővárostól délre található Duna menti területeken a legalacsonyabb a vallásos személyek aránya (Pusztai 2020, Gyorgyovich és Pári 2023). Ezek az adatok egybevágnak a 2021-es Hungarostudy kutatás eredményeivel, illetve más korábbi kutatások megállapításaival is.

A vallásosság és a család, illetve a gyermekvállalás kapcsolatában kimutatható volt a vallás pozitív hatása. A vallásos személyek között jelentősen alacsonyabb volt a hajadonok és nőtlenek aránya, illetve magasabb a házasságos személyeké. A fiatalabb korosztály esetében is egyértelműen látszott a vallás pozitív hatása: a vallásos fiataloknak több mint háromnegyede, a vallástalanoknak pedig kevesebb mint kétharmada tervez házasságot (Tárkányi 2006; Bacskai 2018).

A vallásosak körében továbbá jelentősen kisebb a gyermektelenek száma, illetve magasabb a nagycsaládosok aránya. Ehhez hasonlóan magasabb arányban jelezték azt, hogy fontos számukra, hogy legyen gyermekük, továbbá a vallásosság a fiatalok körében is magasabb gyermekvállalási szándékkal párosult (Bacskai 2018).

Tanulmányunk tehát megerősíti a vallásosság korábbi kutatásainak eredményeit, mind területi, illetve településtípus alapján történő elterjedését (Székely és Kovács 2022; M. Császár és Pete 2019), mind a házasságra és a családra kifejtett pozitív hatása szempontjából (Pári 2014; Kopp és Skrabski 2020; Pusztai 2016; Lakatos 2020).

Felhasznált irodalom

- Bacsikai Katinka (2018) A vallásosság hatása a családalapítással és a gyermekvállalással kapcsolatos attitűdökre. In: Engler Ágnes (szerk.) *Család és karrier. Egyetemi hallgatók jövőtervei*. Debrecen: Felsőoktatási Kutató és Fejlesztő Központ. 196–207.
- Bocz János, Salamin Géza és Uhljár Péter (2023) Területi különbségek a családi értékekkel kapcsolatos attitűdökben Magyarországon. Pári András – Gyorgyovich Miklós (szerk.): *Család-Érték-Tér*, Budapest, Magyarország: Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS).
- Durkheim, Émile (2004) *A vallási élet elemi formái*. Budapest: L'Harmattan.
- Engler Ágnes (2017) *A család mint erőforrás*. Budapest: Gondolat Kiadó.
- Földházi Erzsébet (2009) Válás. In: Monostori Judit, Óri Péter, S. Molnár Edit és Spéder Zsolt (szerk.) *Demográfiai portré 2009*. Budapest: KSH NKI. 19–28.
- Gyorgyovich Miklós (2023) Módszertan. In: Pári András – Gyorgyovich Miklós (szerk.): *Család-Érték-Tér*, Budapest, Magyarország: Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért KINCS.
- Gyorgyovich Miklós (2022) Vallásosság és vállaltalanság Magyarországon. *Erdélyi Társadalom*, 20. évf. 1. sz. 117–131.
- Gyorgyovich Miklós, Kollár Dávid (2020) A vallásosság komplexitása. In: Gyorgyovich Miklós (szerk.) *Vallásosság Magyarországon. Társadalomtudományi tanulmányok*. Budapest: Századvég Kiadó. 75–118.
- Gyorgyovich Miklós, Pillók Péter (2014) A vallásos fiatalok társadalmi státuszának változása. *Vigilia*, 79. évf. 9. sz. 650–660.
- Gyorgyovich Miklós, Pári András (2023) A család(fogalom) pluralizálódása a magyar társadalomban. In: Pári András – Gyorgyovich Miklós (szerk.): *Család-Érték-Tér*, Budapest, Magyarország: Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért KINCS.
- Hackett, C. William and Marcin Stonawski (2019) *Religion's relationship to happiness, civic engagement, and health around the world*. Pew Research Center. <https://www.pewresearch.org/religion/2019/01/31/religions-relationship-to-happiness-civic-engagement-and-health-around-the-world/> (Letöltés: 2023. március 16.)
- Hout, Michael and Claude S. Fischer (2002) Why More Americans Have No Religious Preference. Politics and Generations. *American Sociological Review*, Vol. 67. (2): 165–190. DOI: <https://doi.org/10.1177/000312240206700201>
- Iannaccone, Laurence, Rodney Stark and Roger Finke (1998) Rationality and the “religious mind.” *Economic Inquiry*, Vol. 36. (3): 373–389. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1465-7295.1998.tb01721.x>
- Lakatos Adél Csilla (2020) *A párkapcsolati jellemzők, a felnőtt kötődés és a vallásosság mintázatai párkapcsolatokban*. Doktori értekezés. Budapest: Semmelweis Egyetem Mentális Egészségtudományok Doktori Iskola.
- László Tamás (2020) A „közteslét” árnyalatai. Vallási képlekenység és képlekeny vallásosságúak. In: Gyorgyovich Miklós (szerk.) *Vallásosság Magyarországon. Társadalomtudományi tanulmányok*. Budapest: Századvég Kiadó. 119–179.

- M. Császár Zsuzsanna, Pete József (2019) Magyarország vallásföldrajzi jellemzői a 21. század elején, különös tekintettel a református felekezetűek térbeli és demográfiai struktúrájára, *Magyar Tudomány*, 180. évf. 6. sz. 822–833. DOI: <https://doi.org/10.1556/2065.180.2019.6.5>
- McFarland, Michel J., Bradley R. E. Wright and David L. Weakliem (2011) Educational Attainment and Religiosity. Exploring Variations by Religious Tradition. *Sociology of Religion*, Vol. 72. (2): 166–188. DOI: <https://doi.org/10.1093/socrel/srq065>
- Norris, Pippa and Ronald Inglehart (2011) *Sacred and Secular. Religion and Politics Worldwide*. Cambridge, UK: Cambridge University Press. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511894862>
- Pári András (2014) A 25–40 éves férfiak szerepe és jellemzői – különösen a gyermekvállalás – Magyarország térbeli társadalmi folyamatainak alakulásában. *Polgári Szemle*, 10. évf. 3–6. sz. 349–368. https://polgariszemle.hu/images/content/pdf/psz_2014._3-6.szam_26.pdf (Letöltés: 2023. június 6.)
- Pete József (2009) A vallási aktivitás földrajzi mintázata a rendszerváltás után Magyarországon. Doktori disszertáció. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar.
- Pew Research Center (2012) *The global religious landscape*. Pew Research Center. <https://www.pewresearch.org/religion/2012/12/18/global-religious-landscape-exec/> (Letöltés: 2023. március 16.)
- Pusztai Gabriella (2015) Az eredményesség kapcsolati beágyazottsági háttere. In: Imre Anna (szerk.) *Eredményesség és társadalmi beágyazottság*. Budapest: OFI. 23–36.
- Pusztai Gabriella (2016) A szülők vallásossága mint a hatékony gyermeknevelés tőkeforrása. In: Földvári Mónika, Tomposné Hakkel Tünde (szerk.) *Riport a családokról*. Budapest: L'Harmattan Kiadó. 427–447.
- Pusztai Gabriella (2020) *A vallásosság nevelésszociológiája. Kutatások vallásos nevelésről és egyházi oktatásról*. Budapest: Gondolat Kiadó.
- Ruiter, Stijn and Frank van Tubergen (2009) Religious attendance in cross-national perspective. A multilevel analysis of 60 countries. *American Journal of Sociology*, Vol. 115. (3): 863–895. DOI: <https://doi.org/10.1086/603536>
- Schwadel, Philip (2015) Explaining Cross-National Variation in the Effect of Higher Education on Religiosity. *Journal for the Scientific Study of Religion*, Vol. 54. (2): 402–418. DOI: <https://doi.org/10.1111/jssr.12187>
- Székely András, Kovács Katalin Tünde (2022) A vallásosság, boldogság, elégedettség és az anómia alakulása a magyar népesség körében. *Kapocs*, 5. évf. 1. sz. 93–102.
- Tárkányi Ákos (2006) A gyermekszám és a vallásosság kapcsolata. *Demográfia*, 49. évf. 1. sz. 68–84.
- Tomka Miklós (1998) A vallásosság mérése (Módszertani tépelődések). In: Máté-Tóth András, Jahn Mária (szerk.) *Studia Religiosa. Tanulmányok András Imre 70. születésnapjára*. Szeged: Bába és Társa. 18–31.
- Voas, David and Alasdair Crockett (2005) Religion in Britain. Neither Believing nor Belonging. *Sociology*, Vol. 39. (1): 11–28. DOI: <https://doi.org/10.1177/0038038505048998>

Családi értékek a mai Magyarországon a politika, a vallás és a területiség dimenziójában

Bevezetés

Az elmúlt bő évtizedben Magyarországon családbarát fordulat következett be, amely a szakpolitikai eszközökben és több demográfiai folyamatban is megmutatkozik. Már a 2011-ben ratifikált Alaptörvényben megfogalmazott Nemzeti Hitvallás is rögzíti, hogy „együttélésünk legfontosabb keretei a család és a nemzet” (Magyarország Alaptörvénye 2011, Nemzeti Hitvallás), majd később a törvény szövege deklarálja a család fogalmát, valamint azt az alapvetést, hogy a nemzetnek a családokra kell épülnie (Magyarország Alaptörvénye 2011, Alapvetés L) cikk [1]). Annál is inkább fontos ennek nyilvánítása, hiszen az európai politikai diskurzusban a népességcsökkenésre adandó válasz – a gyermekvállalás vagy a bevándorlás ösztönzése – jelentős politikai törésvonallá vált. A magyar kormány hatékonyan tematizálta azt a demográfiai krízist, amely nemcsak a magyar, de számos más európai állam társadalmát is meghatározó kihívások elé állítja.

A magyar népesség 1981 óta folyamatosan csökken (KSH 2022a), összhangban a termékenységi mutatóval, amely 2011-ben érte el 1,23-os mélypontját (KSH 2022b). A házasságok száma 2021-ben valamivel hetvenkétezer felett volt, ám erre utoljára 1986-ban volt példa (KSH 2022c). Éppen ezért a kormány a demográfiai fordulat elérése érdekében abban látta elsődleges feladatát, hogy a házasságkötések számának emelésével és különböző ösztönzőkkel segítsen a fiataloknak megteremteni a családalapítás feltételeit, így előrébb hozva a gyermekvállalási életkort, ami a vágyott gyermekek megszületésének esélyét is növeli (Engler és Pári 2021). Mindemellett azt a célt tűzte ki a kabinet, hogy Magyarországon anyagilag is jobban megérje gyermeket vállalni, mint nem. Ezért vezették be egyebek mellett a családi adókedvezményt, amelyet később meg is emeltek; az első házasság adókedvezményét, a babaváró támogatást, a gyed extrát; a csed 100-at; a huszonöt év alatti fiatalok, a harminc év alatti gyermeket vállaló nők és a négygyermekes anyák személyi jövedelemadó-mentességét, valamint a nagycsaládosok

autóvásárlási támogatását. A gyermekvállalást kiterjedt otthonteremtési kedvezményekkel és juttatásokkal is támogatták (családok otthonteremtési kedvezménye, csok-kölcsön, falusi csok, illeték- és áfamentesség, otthonfelújítási támogatás stb.). Ezenfelül az ingyenes tankönyv és a kedvezményes vagy ingyenes gyermekétkeztetés, a kötelező óvodáztatás életkorának csökkentése, a bölcsődei férőhelyek számának emelése, a nők munkaerőpiaci reintegrációját segítő intézkedések, valamint a Nők 40 program tovább csökkentik a családok terheit.

Az intézkedések közvetlen hatásának kimutatása számos nehézségbe ütközik, bizonyos demográfiai mutatószámok mégis arra engednek következtetni, hogy a 2010-es évek közepétől trendforduló következett be a házasságkötések, a válások, a gyermekvállalás és a termékenységi arányszám, valamint a női foglalkoztatottság tekintetében (Fűrész és Görög 2018; Pári et al. 2019). A házasságok száma 2010 és 2021 között megduplázódott: harmincötzerről hetvenkétezerre növekedett. Ezzel párhuzamosan a válások száma történelmi mélypontra került: 2021-ben 14 979-re csökkent – ennél kevesebben utoljára 1958-ban bontották fel házasságukat (KSH 2022c). A teljes termékenységi arányszám, amely azt mutatja meg, hogy átlagosan hány gyermeket vállalnának a nők, ha egy adott időszakban jellemző gyermekvállalási hajlandóság állandósulna (Spéder 2021), 2011 és 2021 között 1,23-ról 1,59-ra emelkedett (KSH 2022b), úgy, hogy a gyermekvállalási életkorban lévő (20–39 éves) nők száma ugyanebben az időszakban folyamatosan, mintegy 20 százalékkal (289 ezer fővel) csökkent.

Látható, hogy a kormányzati szemléletben, a szakpolitikában és a népesedési folyamatokban egyfajta trendforduló következett be (Fűrész és Molnár 2021). Mindezek tartós fenntartása mellett az is fontos kérdés, hogy a kormányzati szándékok mennyiben találkoznak a lakosság elképzeléseivel, a családról és gyermekvállalásról vallott nézeteivel. Tanulmányunkban arra vállalkozunk, hogy egy egyedülálló, nagymintás kérdőíves kutatás adatai alapján mutassuk be a magyar társadalom családdal, házassággal és gyermekvállalással kapcsolatos értékeit. Az általános mintázatok mellett az is érdekel minket, hogy mennyire általánosak ezek az értékek a társadalomban, avagy vannak-e fontos törésvonalak. Ennek érdekében a családi értékeket a vallásosság, a lakóhely és a politikai attitűdök vonatkozásában is megvizsgáljuk.

Családi értékek a magyar társadalomban

A Századvég harminc európai országban készített felmérésorozatának egyik eredménye, hogy a magyar társadalom messze a legcsaládpártibb európai viszonylatban (Századvég é. n.). A magyarok értékelik a legfontosabbra a családok, a gyermekvállalás vagy a fiatalok lakáshoz jutásának támogatását.

Az Ifjúságkutató Intézet 2022-es adatfelvétele szerint, melyben öt európai ország (Olaszország, Franciaország, Nagy-Britannia, Németország és Magyarország) értékpreferenciáit vizsgálták, négy országban a megkérdezettek a családot mondták a legfontosabb értéknek – a magyarok 99 százaléka tartotta nagyon fontosnak vagy inkább fontosnak. Mindemellett mind az öt országban úgy vélik, hogy nem fordítunk elég figyelmet a családokra, ráadásul a felmérés szerint a magyarok és az olaszok tartanak attól, hogy a fontos értékek, eszmék elértéktelenednek, feloldódnak (Ifjúságkutató 2022).

A család fontosságát mutató adatokkal összhangban áll a KINCS felmérése is, mely szerint a magyar emberek háromnegyede (76 százalék) támogatja a családok érdekeit képviselő intézkedéseket, és a válaszok alapján azt is látjuk, hogy az emberek elsöprő többsége (82 százalék) a jövőben is szeretné, hogy a családok kiemelt támogatást kapjanak.

Hasonló eredményre jutottak Szabó Andrea és munkatársai is, akik 2017–2018-as, valamint 2020-as adataikat elemezve megállapították, hogy „a magyar társadalom értékválasztása teljesen világos mintázatot mutat: gyakorlatilag nincs vagy statisztikailag elhanyagolható azok aránya, akik számára a család mint legkisebb élő mikroközösség ne lenne fontos, de leginkább kiemelkedően fontos (7 és 91 százalék)” (Szabó et al. 2021: 18).

Szalma Ivett és Takács Judit (2022) kiemelik, hogy az értékvizsgálatok a család előkelő helyét mutatják az értékrangsorokban, ugyanakkor a 20. század második felétől a családi életformák pluralizálódását figyelhetjük meg. A hagyományosan egy házaspárból és a gyermekeikből álló nukleáris családok válsága helyett egyszerűen a családformák sokszínűbbé válásaként értelmezhetők a napjainkban is zajló társadalmi folyamatok.

Spéder Zsolt (2021) a változások mögötti okokra rávilágítva kifejti, hogy a munkapiaci helyzet megváltozásával, az individualizálódás térnyerésével

a családi viszonyok is átalakulnak. A termékenység változásait elemző egyik vizsgálatában megállapítja, hogy a gyermekvállalás halasztása mögött egyszerre jelennek meg az elhúzódó tanulmányok és a munkapiacra való belépés nehézségei, valamint, ahogyan ő fogalmaz, a szülővé válással versenyző életcélok, mint a munkavállalás, a karrier, a szabadidő eltöltése. Ennek folyamányaként a házasságkötések ideje egyre inkább kitolódott az egyének életútjában, egyre többen választották a házasság helyett a kevesebb elköteleződéssel járó alternatív párkapcsolati formákat – például az élettársi kapcsolatot – első tartós párkapcsolatként is (Szalma és Takács 2022). Mindezek mellett a fiatalok körében az utóbbi években is megfigyelhető a családcentrikus gondolkodás, mely olyan stabil párkapcsolati formát feltételez, mint a házasság (Engler és Pári 2021).

Eredmények¹

Elemzésünket a családi értékek eloszlásának leíró bemutatásával kezdjük. Ezt követően ismertetjük, hogy miként módosítja az általános trendeket a vallásosság, a lakóhely és a politikai attitűdök, kitérve e tényezők hatásának relatív erősségére is.

A családi értékek leíró elemzése

A családok támogatása

A vizsgált attitűdök elterjedtségét az 1. ábrán ábrázoljuk. A családok, illetve a családok támogatásának fontosságát a családok állami támogatásán keresztül mértük. A megkérdezettek közel háromnegyede (74,2 százalék) szerint teljes mértékben fontos, hogy az állam támogassa a családokat, a családalapítást és a gyermeknevelést, és további ötödük (20,3 százalék) inkább fontosnak tartja.² Minimális volt azok aránya, akik ezt nem tartották fontosnak (3,8 százalék).

Házasság

A családi értékek vizsgálatának egyik állandó tényezője és további szempontja a házasság intézménye. A házasság fontosságával kapcsolatban

---

1 Az elemzésben használt adatbázis leírását lásd jelen kötet módszertani bevezetőjében.

2 A kérdés pontos megfogalmazását és a skálákat lásd a mellékletben.

meglehetősen határozott az értékközösség Magyarországon: a megkérdezettek kevesebb mint negyede nem tartja fontosnak a házasság intézményét (21,6 százalék), míg 76,3 százalékuk fontosnak tartja. Ezzel összefüggésben a megkérdezettek kis hányada említette, hogy a házasság *elavult* (7,4 százalék), *felesleges* (6,5 százalék) vagy *felszámolandó* (3,5 százalék) intézmény. A válaszadók közel kétharmada (65,3 százalék) egyetért azzal is, hogy azok, *akik komolyan gondolják a kapcsolatukat, előbb-utóbb összeházasodnak*. A válaszadókat ugyanakkor, némileg ellentmondásos módon, jobban megosztotta az a feltevés, hogy a házasság intézménye *stabilitást nyújt*: 57,3 százalékuk nem említette ezt a szempontot, és azt is kevesen gondolják, hogy *érzelmi előnyt* nyújtana (58,8 százalék nem említette). *Gazdasági szempontból* is csak minden harmadik megkérdezett tartja előnyösnek a házasságot, és *a gyermekvállalás felől* nézve is abszolút megosztotta a válaszadókat a házasság (a gyermekvállalás szempontjából a házasság 47 százalék szerint előnyös, 53 százalék szerint nem).

Gyermekvállalás

A családi értékekhez tartozik a gyermekvállalás megítélése is. Eredményeink azt mutatják, hogy a gyermekvállalás különböző pozitívumai közül a legtöbben a boldogságérzetre (69,3 százalék), a párkapcsolatra (45,4 százalék) és a lelki egyensúlyra (44 százalék) gyakorolt kedvező hatását említették. A megkérdezettek kétharmada teljes mértékben (48,5 százalék) vagy inkább (19,2 százalék) egyetértett azzal, hogy a gyermekeket vállalókat jobban kellene támogatni a születésszám növekedése érdekében, míg alig több mint tizedük egyáltalán nem (7,2 százalék) vagy inkább nem (5 százalék) gondolja így.

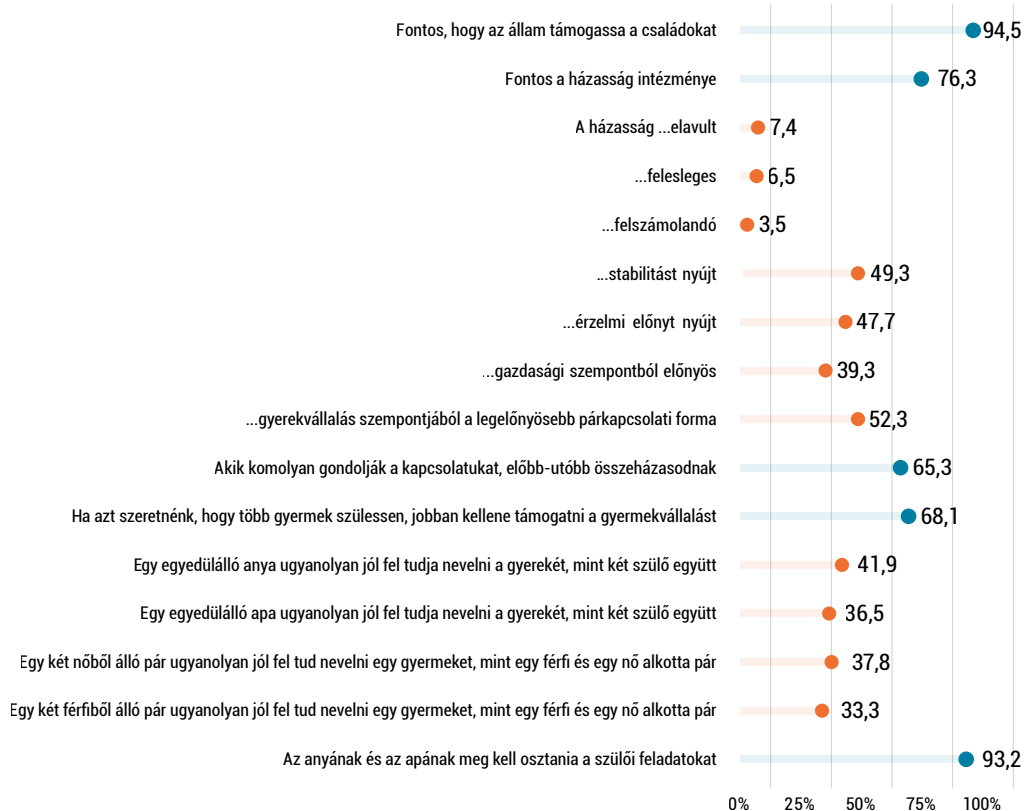
Családformák

A szakirodalom részletesen beszámol a családformák pluralizációjáról (KSH 2015; Vaskovics 2002; Engler és Pári 2022), melynek során a hagyományos családforma (egy egymással házas férfi és nő legalább egy gyermekével) megbecsültségének dominanciája is csökken. A válaszadók kétötöde (41,9 százalék) szerint *egy egyedülálló anya ugyanolyan jól fel tudja nevelni a gyermekét, mint két szülő* együtt, negyedük (25,2 százalék) egyet is ért meg nem is, míg harmaduk (31,2 százalék) úgy véli, egy egyedülálló anya nem tudja ugyanolyan jól felnevelni a gyermekét, mint két szülő együtt.

Ugyanez a kérdés az *egyedülálló apákra* vonatkoztatva hasonló képet mutat, bár alacsonyabb egyetértéssel. Ennél megosztóbb, ha *két nőtől álló párra* vonatkozik a kérdés: a válaszadók 37,8 százaléka szerint ugyanúgy fel tudnak nevelni egy gyermeket, 39,3 százalékuk szerint azonban nem. Végül egy *két férfitől álló pár* gyermeknevelési „alkalmassága” a „legelutasítottabb”.

Szülői feladatmegosztás

A családformák diverzifikációjával párhuzamosan a hagyományos családi nemi szerepek is változnak. A vizsgált változók közül az egyik legmagasabb elfogadottsága annak az állításnak volt, mely szerint *az anyának és az apának meg kell osztania a szülői feladatokat*. A válaszadók 84,4 százaléka teljes mértékben egyetértett ezzel a kijelentéssel, és további 8,8 százalék inkább egyetért ezzel, az egyet nem értők részaránya mindössze 1,3 százalék volt.

1. ábra: A kutatásban vizsgált családi értékek elterjedtsége a mintában (egyetértés/említés százaléka)

A családi értékek összefüggése a vallásossággal, a lakóhellyel és a politikai-ideológiai jellemzőkkel

A leíró eredmények bemutatását kétdimenziós elemzéssel folytatjuk, és megvizsgáljuk, hogy a szóban forgó értékek megítélése milyen mértékben különbözik a vallási, területi és politikai csoportok körében.

Vallásosság

A vallásosságról azt feltételeztük, hogy pozitívan hat mind a család, mind a házasság intézményének megítélésére. Szalma és Takács (2022) megállapítja, hogy a vallásosság az élettársi kapcsolatok kialakítása ellen hat. Ezt megerősítette az az eredmény, mely szerint minél vallásosabb valaki, annál fontosabb számára a házasság: a magukat vallástalannak vallók 19,9 százaléka, míg a leginkább vallásosoknak a 60,6 százaléka szerint nagyon fontos a házasság intézménye. A vallásosság együtt jár azzal a véleménnyel is, mely szerint akik komolyan gondolják a kapcsolatukat, előbb-utóbb összeházasodnak.

A magukat legkevésbé vallásosnak tartók is nagyon fontosnak tartják (66 százalék), hogy az állam támogassa a családokat, sőt további 23,9 százalékuk inkább fontosnak tartja ezt. A vallásosság mértéke összefüggést mutat azzal a kijelentéssel is, hogy gyermek nélkül nem élhet az ember igazán boldog, kiteljesedett életet, ám az előzőekhez képest kisebb az aránya az ezzel teljes mértékben egyetértőknek (62,9 százalék). A kérdőív egy részletes kérdésblokkot is tartalmazott, amely a gyermekvállalás különböző tényezőkre (például az anyagi helyzetre, a boldogságérzetre, a munkahelyi karrierre) gyakorolt pozitív hatását mérte. A kérdésblokkból kiszámítottunk egy indexet, amely azt mérte, hogy a válaszadó hány tényezővel kapcsolatban tartja pozitívnak a gyermekvállalást.³ Az index átlaga 3,6 (SD = 2,8), mediánja 3. A leginkább vallásosak körében ez az átlag 3,8 (SD = 3,1), míg a vallástalanok között 3,1 (SD = 2,5). A legnagyobb összhang a válaszadók körében a vallásosság szerint abban van, hogy az anyának és az apának meg kell osztania a szülői feladatokat. Minden válaszadói kategóriában 80 százalék feletti volt az ezzel teljes mértékben egyetértők aránya.

---

³ Az index minimuma 0 (egyetlen tényező esetében sem), maximuma 11 volt.

Lakóhely

Az elmúlt évtized politikai szociológiai szakirodalma arról tanúskodik, hogy a lakóhely, különösen az urbánus–rurális törésvonal felerősödik a politikai választásokban (Hobolt 2016; Kollár és Stefkovics 2022; Makay és Stefkovics 2021). Ennek nyomán azt feltételeztük, hogy ez a családi értékek esetében is számíthat, például úgy, hogy a vidéki, konzervatívabb miliőben fontosabbak a családi értékek. A lakóhely és az egyes családdal kapcsolatos értékek összefüggése ugyanakkor a vallásossághoz képest gyengébb.

Az adatok azt mutatják, hogy minél kisebb településen él valaki, annál fontosabbnak tartja, hogy az állam támogassa a családokat, ám az arányok közötti eltérés minimális: míg a községben élők 95,7 százaléka, addig a fővárosiak 92,3 százaléka ért egyet ezzel az állítással.

Valamivel nagyobb az eltérés a házasság fontosságával kapcsolatos nézetek esetében az egyes településtípusok között. Míg a budapestieknek kevesebb mint a harmada (31,7 százalék) szerint nagyon fontos a házasság intézménye, addig a községek lakóinak kétötöde (40,1 százalék) gondolkodik így. A képzeletbeli olló tovább nyílik azt az állítást vizsgálva, mely szerint akik komolyan gondolják a kapcsolatukat, előbb-utóbb összeházasodnak. A fővárosiak harmada (33,5 százalék) ért egyet teljes mértékben ezzel az állítással, a városiaknak közel fele (45,6 százalék), a községben élőknek pedig már a fele (50,2 százalék).

Ugyancsak a település méretének növekedésével gyarapszik azon véleményt vallók száma, mely szerint gyermek nélkül nem élhet az ember igazán boldog, kiteljesedett életet. Ami azonban a gyermekvállalás pozitív hatásaira vonatkozó asszociációkat illeti, lakóhely szerint nem találtunk különbséget. A szülői szerepek megosztásával kapcsolatban csekély az eltérés a különböző településtípusok lakosainak álláspontja között.

Ideológiai pozíció

A válaszadók ideológiai beállítódása szerint is megvizsgáltuk a családdal kapcsolatos véleményeket. Azt feltételeztük, hogy a családi értékek a konzervatív és jobboldali válaszadók számára lesznek fontosabbak. A családalapítás és gyermekvállalás támogatásával kapcsolatos állami

szerepvállalást a liberálisok kétharmada (68,9 százalék), a baloldaliak héttizede (72,1 százalék), a konzervatívok négyötöde (82,6 százalék) és a jobboldaliak 84,4 százaléka tartotta teljes mértékben fontosnak.

A házasság intézményével kapcsolatban a liberálisok csaknem harmada (29 százalék), a baloldaliak negyede (25,8 százalék), míg a konzervatívok, illetve a jobboldaliak esetében ennek szinte a fele (14,4 és 13,3 százalék) vélte úgy, hogy az nem fontos. A konzervatívok háromnegyede (75,4 százalék), illetve a jobboldaliak közel kétharmada (63,8 százalék) szerint azok, akik komolyan gondolják a kapcsolatukat, előbb-utóbb összeházasodnak. A liberális világnézetet vallók 61,6 százaléka, a baloldaliaknak pedig a 42,3 százaléka osztotta ezt az álláspontot.

Tízből hét konzervatív (71,4 százalék) és jobboldali (73,2 százalék) egyetért azzal, hogy gyermek nélkül nem élhet az ember igazán boldog, kiteljesedett életet, míg a liberálisoknak és a baloldaliaknak alig több mint a fele (53,8, valamint 56,6 százalék) van ugyanezen az állásponton. Ugyanakkor a liberálisok és konzervatívok, illetve a bal- és jobboldaliak nem különböztek a tekintetben, hogy hány pozitív asszociációjuk van a gyermekvállalásra vonatkozóan. Az anyának és az apának a liberálisok és a baloldaliak 94, illetve 95 százaléka, valamint a konzervatívok és a jobboldaliak egyaránt 96,4 százaléka szerint meg kell osztania a szülői feladatokat.

Nemzetben/emberiségben gondolkodók

Végül arra is kíváncsiak voltunk, hogy a nemzetben vagy emberiségben gondolkodás hogyan befolyásolja a családdal kapcsolatos vélekedéseket, hiszen a család fogalma és a népesedési kérdések a globalizációs diskurzusokban is gyakran felvetődnek. A nemzetben gondolkodók 83,4 százaléka szerint nagyon fontos az állam támogatása, ugyanakkor a házasság intézményével kapcsolatban csak 52,7 százalékuk vélekedik így. Az emberiségben gondolkodók esetében ugyanezek a mutatók 76 százalék és 37,8 százalék. Hasonló irányú eltérés mutatkozik a két csoport között abban a kérdésben is, hogy akik komolyan gondolják a kapcsolatukat, azok előbb-utóbb összeházasodnak. A nemzetben gondolkodók 57,4 százaléka ért ezzel egyet teljes mértékben, míg az emberiségben gondolkodók 51,3 százaléka van ezen az állásponton. Az emberiségben gondolkodók fele szerint (49,5 százalék) nem élhet az ember igazán boldog, kiteljesedett életet gyermek nélkül, míg

a nemzetben gondolkodók azonos csoportja 57,7 százalékot tesz ki. A szülői szerepvállalással kapcsolatban mind a nemzetben, mind az emberiségben gondolkodók közül tízből kilenc válaszadó véli úgy, hogy az anyának és az apának meg kell osztaniuk a szülői feladatokat.

Relatív hatáserőségek

Bemutattuk, hogy a családi értékek beágyazottsága nem teljesen egységes Magyarországon, bizonyos egyéni jellemzők mentén szisztematikusan változnak. A három vizsgált változócsoporthatásának egymáshoz viszonyított erősségét azonban nem tártuk még fel, így utolsó lépésként a Cramer V-értékeket hasonlítjuk össze.

	Vallásosság	Településtípus	Liberális/ konzervatív	Baloldali/ jobboldali	Nemzetben/ emberiségben gondolkodó
Mennyire fontos, hogy az állam támogassa a családokat?	0,08	0,05	0,11	0,11	0,11
Függetlenül attól, hogy házas, mennyire fontos Önnek a házasság intézménye?	0,18	0,05	0,13	0,13	0,13
Akik komolyan gondolják a kapcsolatukat, előbb-utóbb összeházasodnak.	0,14	0,09	0,12	0,14	0,12
Gyerek nélkül nem élhet az ember igazán boldog életet.	0,11	0,10	0,11	0,13	0,13
Az anyáknak és apáknak meg kell osztaniuk a szülői feladatokat.	0,05	0,04	0,10	0,10	0,13

1. táblázat: A kétdimenziós összefüggések erősségei (Cramer V-értékek)

Összességében vizsgálva az egyes független változók erejét az látható, hogy legnagyobb magyarázóereje a vallásosságnak, majd a bal- és jobboldali beállítódásnak volt. A harmadik a sorban a nemzetben, illetve emberiségben gondolkodó világnézet, amelyet a liberális/konzervatív álláspont követett, míg a legkisebb hatást a településtípus gyakorolta a családi értékekről alkotott nézetekre.

Az elemzésbe bevont kérdések csaknem mindegyikénél a vallásosság mutatta a legszorosabb összefüggést. A bal-, illetve jobboldali ideológiai pozíciónak a szülői szerepmegosztásról, valamint a házasság intézményének fontosságáról vallott nézetekre gyakorolt hatása kevésbé volt jelentős. A nemzetben vagy emberiségben gondolkodás szinte minden esetben középértéket vett fel, a szülői szerepmegosztásban pedig a második legerősebb összefüggést mutatta. Ugyanez mondható el a liberális–konzervatív skáláról, ahol a házasság intézményének fontosságáról alkotott véleményekkel volt a legerősebb a kapcsolódás. A településtípus hatása minden esetben a legalacsonyabb értéket mutatta a többi jellemzőhöz viszonyítva. A bevont független változók együttesen átlagosan a házasság intézményének fontosságával mutatták a legerősebb összefüggést.

Összegzés

A fejlett országokban megfigyelhető negatív demográfiai folyamatokból az következik, hogy minden ország kormányának egyik elsődleges feladata olyan szakpolitikai intézkedések bevezetése, amelyek ezekre a trendekre (öregedő társadalmak, csökkenő születésszám) adekvát válaszokat adnak. A magyar kormány úgy döntött, hogy a családokat és a gyermekvállalást nyíltan támogató szakpolitikák útjára lép, szemben például a demográfia trendeket a bevándorlás eszközével megoldani próbáló irányzattal. Azonban, mint minden szakpolitika, csak akkor lehet hatékony, ha magas a társadalmi támogatottsága. Tanulmányunk annak járt utána, hogy mennyire fontosak ma a magyar emberek számára a családi értékek, a házasság és a gyermekvállalás. Azt is vizsgáltuk, mennyire egységes a társadalom ezen értékek mentén, vagy vannak-e fontos különbségek például a vallásosság, a lakóhely, illetve politikai attitűdök szerint.

Eredményeink azt mutatják, hogy a családok és a gyermekvállalás támogatása, valamint a házasság fontossága⁴ széles körben elfogadott értékek hazánkban. Szabó Andreához és munkatársaihoz (2021) hasonlóan, akik kiemelik, hogy „statisztikailag elhanyagolható azok aránya, akik számára a család mint legkisebb élő mikroközösség ne lenne fontos”, mi is megállapíthatjuk, hogy marginálisak azok a vélemények, melyek szerint a házasság intézménye vagy a családok állami megbecsülése egyáltalán nem fontos.

---

⁴ Kivéve a teljesen vallástalan csoportok között.

Bár ezen értékek fontosnak tekintése bizonyos társadalmi csoportokban némileg eltért (főként a vallásosság mentén, illetve a bal- és jobboldaliak között), a döntő többség még a kevésbé vallásos vagy baloldali egyének körében is vallja ezeket az értékeket.⁵

Más családi értékek szempontjából ugyanakkor megosztottabb a magyar társadalom, például a házasság gazdasági, érzelmi vagy a gyermekvállalásra vonatkozó előnyeit vannak, akik megkérdőjelezzik. Ez az eredmény vélhetőleg szorosan összefügg egyrészt a válások relatíve magas (bár csökkenő) számával, másrészt az együttélési formák pluralizálódásával (például az élettársi kapcsolatok előtérbe kerülése; Spéder 2021; Szalma és Takács 2022). Bár a társadalom számottevő része elfogadó az alternatív családokkal kapcsolatban (az egyedülálló apák/anyák, nem heteroszexuális szülők esetében az egyes típusokban 35-42% azok aránya, akik szerint ezen családokban ugyanúgy fel tudják nevelni a gyermekeket, mint a hagyományos családokban), a magyarok többsége mégis a hagyományos családképet tartja a legjobbnak a gyermeknevelés szempontjából (férfi és nő házasságban, gyermekkel). Mindezen szempontok azonban már erősen függnnek az egyéni vallásosságtól és ideológiai pozíciótól.

Bár a területiségnek egyre fontosabb szerepe van a pártválasztásban (Kollár és Stefkovics 2022; Makay és Stefkovics 2021; Vida és Kovalcsik 2018), a családi értékekre érdekes módon minimális hatása van; más szóval Magyarországon az alapvető családi értékek lakóhelytől függetlenül magától értetődők és széles körben elfogadottak.

Felhasznált irodalom

- Engler Ágnes, Pári András (2021) Párkapcsolat és családalapítás. In: Székely Levente (szerk.) *Magyar fiatalok a koronavírus-járvány idején. Tanulmánykötet a Magyar Ifjúság kutatás 2020 eredményeiről*. Budapest: Enigma 2001 Kiadó és Médiaszolgáltató Kft. 87–112.
- Engler Ágnes, Pári András (2022) A család jövője – az elsődleges szocializációs közeg társadalmi szerepváltozása. *Századvég*, 3. sz. 11–34.
- Fűrész Tünde, Görög Norbert (2018) A 2010-es évek családtámogatása. *Kapocs*, 1. évf. 3. sz. 39–46.
- Fűrész Tünde, Molnár Balázs (2021) The first decade of building a family-friendly Hungary. *Quaderns de Polítiques Familiars*, (7): 6–17.

---

5 A Cramer V-értékek rendre gyenge összefüggésekről árulkodtak.

- Hobolt, Sara B. (2016) The Brexit vote. A divided nation, a divided continent. *Journal of European Public Policy*, Vol. 23. (9): 1259–1277.
- Ifjúságkutató (2022) *Ostromlott értékeink. Values Under Siege*. Budapest: MCC – Ifjúságkutató Intézet. <https://ifjuskutatointezet.hu/kiadvany/ostromlott-ertekeink-values-under-siege>
(Letöltés: 2023. április 4.)
- Kollár Dávid, Stefkovics Ádám (2022) A pártválasztás háttérének érték- és ideológiai szerkezete Magyarországon. In: Pillók Péter, Stefkovics Ádám (szerk.) *Századvég riport 2021*. Budapest: Századvég Kiadó. 59–89.
- KSH (2015) 2011. évi népszámlálás. 16. A családtípusok jellemzői. Budapest: KSH. https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_16_2011.pdf (Letöltés: 2023. április 4.)
- KSH (2022a) 22.1.1.2. A népesség száma és átlagos életkora nem szerint. https://www.ksh.hu/stadat_files/nep/hu/nep0002.html (Letöltés: 2023. április 4.)
- KSH (2022b) 22.1.1.6. Élve születések és teljes termékenységi arányszám. https://www.ksh.hu/stadat_files/nep/hu/nep0006.html (Letöltés: 2023. április 4.)
- KSH (2022c) 22.1.1.15. Házasságkötések, válások. https://www.ksh.hu/stadat_files/nep/hu/nep0015.html (Letöltés: 2023. április 4.)
- Magyarország Alaptörvénye (2011) <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100425.atv>
- Makay Mónika, Stefkovics Ádám (2021) Mi oszt meg minket? Politikai törésvonalak vizsgálata Magyarországon. In: Barthel-Rúza Zsolt, Fűrész Gábor, Pillók Péter és Stefkovics Ádám (szerk.) *Magyarország 2021. Társadalom, gazdaság és politika napjainkban*. Budapest: Századvég Kiadó. 241–277.
- Pári András, Varga Anikó és Balogh Enikő (2019) Magyar családpolitikai folyamatok a Családvédelmi Akcióterv 2019. szeptember végén rendelkezésre álló eredményeinek tükrében. *Kapocs*, 2. évf. 3–4. sz. 12–25.
- Spéder Zsolt (2021) Termékenységi mintaváltás – a családalapítás átalakulásának demográfiai nyomvonalai Magyarországon. *Szociológiai Szemle*, 31. évf. 2. sz. 4–29.
- Szabó Andrea, Oross Dániel, Papházi Viktor, Pokornyi Zsanett és Sebestyén Annamária (2021) *A magyar társadalom politikai értékei, identitásmentázatai, 2020*. Budapest: Társadalomtudományi Kutatóközpont Politikatudományi Intézet.
- Századvég (é. n.) *Európa Projekt*. <https://szazadveg.hu/europa-projekt/> (Letöltés: 2023. április 4.)
- Szalma Ivett, Takács Judit (2022) *Családszociológiai mozaik*. Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó.
- Vaskovics László (2002) A család fejlődése Európában. *Educatio*, 11. évf. 3. sz. 349–364.
- Vida György, Kovalcsik Tamás (2018) Magyarország választási földrajzi sajátosságai a 2014-es és a 2018-as parlamenti választások tükrében. *Modern Geográfia*, 13. évf. 4. sz. 15–30.

Házasságban szebb az élet?!

A házasságban élők jólléte, elégedettsége és a családalapítással kapcsolatos attitűdjei Magyarországon

Bevezetés

A házasság és a gyermekvállalás az egyének és az egész társadalom számára meghatározó esemény, illetve intézmény. A társadalmi reprodukció alapvető feltétele és egyúttal a múlt, a jelen és a jövő generációinak meghatározó személyes élménye. Tanulmányunk elsődleges célja, hogy megvizsgáljuk, az eltérő társadalomdemográfiai és szocioökonómiai háttérű válaszadók hogyan vélekednek a házasság intézményéről, és családi státuszuktól függően mennyire elégedettek az életükkel. Azt vizsgáljuk, hogy a magyar társadalom különböző élethelyzetben élő állampolgárai mit gondolnak a házasság intézményéről, illetve a házasságban élők boldogabbak és elégedettebbek-e, mint a hasonló társadalomdemográfiai háttérrel élő nem házas tagjai.

A KSH legfrissebb adatai alapján Magyarországon a vizsgált időszakban, 2010 és 2021 között a házasságkötések száma 35 520-ról 72 030-ra, az ezer lakosra jutó mutató pedig 3,6-ről 7,4-re nőtt. Összehasonlításképpen az Európai Unióban az ezer lakosra jutó mutató 2010 és 2021 között 4,4-ről 3,9-re csökkent. Ez azt jelenti, hogy Magyarországon jelentősen nőtt, az Európai Unióban pedig csökkent a házasodási hajlandóság. Hazánkban nőtt a házasságban megszületett gyermekek aránya is. Az ezer 15-49 éves házas nőre jutó élveszületés mutatója 2010-ben 55,8 (az EU-ban 63,2), míg 2021-ben már 82,3 volt (2021-ről nincs EU-s adat).

Elméleti, szakirodalmi háttér

A termékenység, a családtervezés és a házasság hazánkban fontos kutatási téma, hosszú távú társadalomdemográfiai hatásai és a kormányzati családpolitika előtérbe kerülése következtében az ezekkel kapcsolatos vizsgálatok köre is jelentősen kibővült az elmúlt évtizedben. A hazai kutatások (Pári és munkatársai 2019; Kapitány és Murinkó 2020; Murinkó és Spéder

2021; Fűrész és Molnár 2021; Nyírády et al. 2022), köztük a Kopp Mária munkásságával összefüggő Hungarostudy 2021 felmérés (Engler et al. 2022b) multidiszciplináris aspektusból vizsgálták a fenti témákat.

A kutatások közös nevezőjeként említhető, hogy a családi együttélési formák európai pluralizálódása, az első gyermekvállalás idejének kitolódása ellenére hazánkban a házasság továbbra is fontos védőfaktor, érték- és időtálló társadalmi intézmény, amelyet a gyermekvállalás esetében a leg-hatékonyabb párkapcsolati formának tartanak (Kopp és Skrabski 1992, 2003; Pári 2014; Engler és Pári 2022a). A KINCS egyik legfrissebb kutatása szerint a házasság boldogságot és érzelmi biztonságot jelent. A jól működő házasság és párkapcsolat alapját e felmérés alapján – csökkenő említési sorrendben – egymás elfogadása, tisztelete, a megfelelő kommunikáció, az együtt töltött minőségi idő, a vonzalom és a kompromisszumkészség, a szerelem, a humorérzék, valamint a közös értékrend és a házaspárok közötti munkamegosztás jelentik (KINCS 2023), továbbá a gyermekek határozottan boldogabbak, és elégedettebbek az életükkel, mint a nem házas és gyermektelen személyek, amit a 2021-es Hungarostudy kutatás is igazolt (Nagy és Horváth-Varga 2022; Pári és Balog 2022).

Kutatási cél, hipotézisek

Kutatásunk célja annak vizsgálata volt, hogy a különböző életkorú házas és nem házas válaszadók mennyire elégedettek az életükkel, és anyagi szempontból jobban vagy rosszabbul élnek-e, mint a hasonló élethelyzetben lévő válaszadók. Hipotézisünk az volt, hogy a házasság és a gyermekvállalás olyan társadalmi védőfaktort jelentenek, amely révén a házasok, valamint a gyermekek szignifikáns módon jobb anyagi helyzetben vannak, és elégedettebbek az életükkel, mint a nem házas és gyermektelen kontrollcsoportok.

Módszerünket tekintve a kiadvány korábbi részében már ismertetett 2021-es Századvég-felmérés adatbázisát használtuk, amelyet a tanulmányunk szempontjából releváns változók esetében képzett mutatókkal egészítettünk ki. A felvétel súlyokkal felszorozott alapsokasága 60 015 fő volt, és tematikusan több eltérő elemszámú almintát is tartalmazott. A házassággal kapcsolatos attitűdváltozók almintája 17 705 főt tett ki. Amennyiben az úgynevezett nem tudja / nem válaszolt esetek statisztikailag

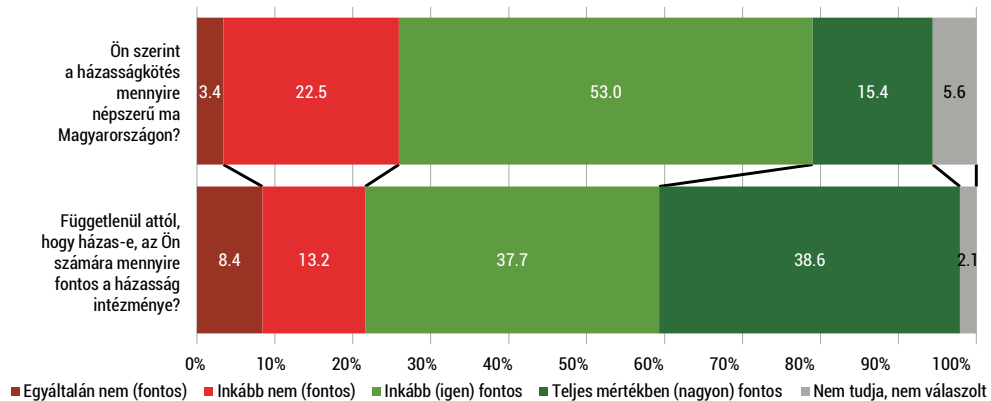
nem voltak számottevők (egy-két százalékos arányt képviseltek), akkor kihagytuk őket az elemzésből. A hazai statisztikai adatfelvételekhez hasonlóan a jövedelmi változónál nem minden esetben voltak szignifikánsak az eredmények, a változók összefüggését jellemző szignifikanciaszint azonban $p = 0,000$ volt.

Eredmények

A házasság fontossága, jelentősége

Elsőként az vizsgáltuk, hogy a válaszadók miként gondolkodnak a házasság intézményéről általában, mennyire tartják – alapvetően a társadalmi megítélést tükrözően – népszerűnek és a személyes, egyéni értékeik alapján fontosnak.

Fontos, és alapvető társadalmi konszenzusra utal, hogy a megkérdezettek több mint kétharmada (68,4 százalék) gondolta úgy, hogy a házasság intézménye népszerű Magyarországon, és több mint háromnegyedük (76,3 százalék) válaszolta azt, hogy számára fontos is. Ez azt jelenti, hogy a társadalmi percepciót/elvárást tükröző véleményükhöz képest a személyes megítélés szintjén még nagyobb is a „házasságpártiak” aránya.

1. ábra: Ön szerint a házasságkötés mennyire népszerű ma Magyarországon? Függetlenül attól, hogy házas-e, az Ön számára mennyire fontos a házasság intézménye? (% , n= 14 997)

Nemek szerint nem tapasztaltunk markáns különbségeket e kérdésben, az életkor és a lakóhely településtípusa szerint azonban igen. Személyes tapasztalatuk, családi állapotuk (magas közöttük az özvegyek aránya, s ez szintén a társas kapcsolatok jelentőségére utal) és a hagyományos értékekhez közeli attitűdjeik miatt az idősebb korosztályok (a hatvanévesek és annál idősebbek 88 százaléka) az átlagosnál (78 százalék) jóval nagyobb mértékben tartják fontosnak a házasság intézményét.

Figyelemre méltó ugyanakkor az is, hogy a nemzetközileg elterjedt párkapcsolati formák (például a mozaik- és multinukleáris, illetve az élettársi kapcsolatokon alapuló családok) ellenére és részben a közvélekedéssel ellentétben Magyarországon – összhangban a korábbi kutatásokkal (Engler és Pári 2021) – a fiatal generációkban is kifejezetten magas a „házasság-pártiak” aránya. A 18–29 éves válaszadók közel háromnegyede tartozik közéjük: 74 százalékuk tartja népszerűnek és 72 százalékuk gondolja fontosnak a házasságot.

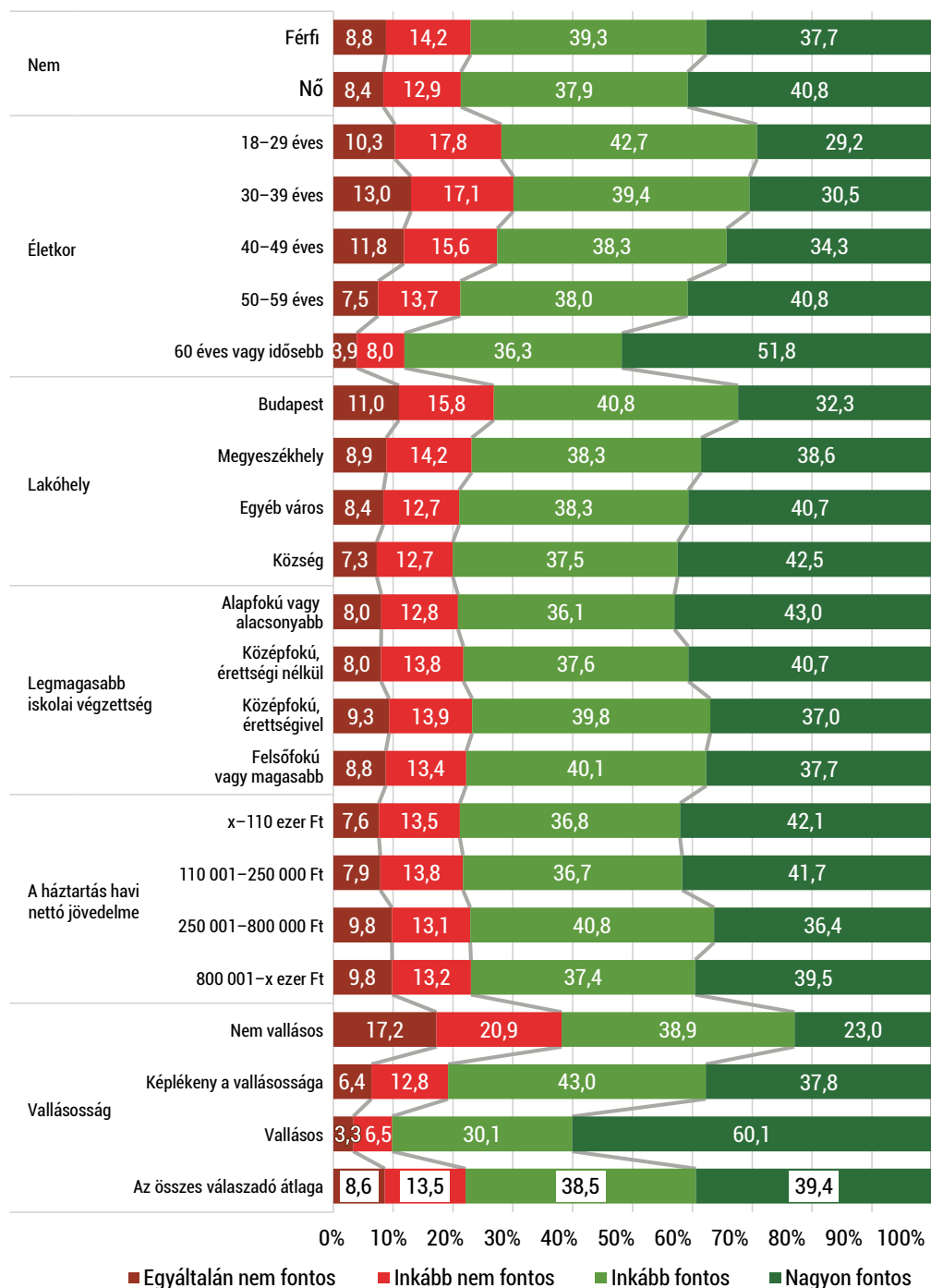
Lakóhelyük alapján a kisebb településeken élők között (a községekben 42 százalék, a városokban 41 százalék) az átlagosnál (39 százalék) magasabb a házasságot „nagyon fontosnak” tartók aránya, ugyanakkor a fővárosban élők kevésbé tartják kifejezetten fontosnak. Budapest mutatói ellentmondásosak, ugyanis az itt élők 41 százaléka válaszolta azt, hogy „inkább fontos” és 32 százalékuk nyilatkozta azt, hogy „nagyon fontos” a házasság, ami arra utal, hogy a fővárosban élők megosztottak ezzel a kérdéssel kapcsolatban.

Jövedelmi szempontból a házasságot pártolók és a házasságot nem fontosnak gondolók között nem tapasztalhatók markáns eltérések.

A házasság fontosságának megítélésével a vallásosság szintje szignifikánsan összefügg. Minél inkább egyetért valaki a történelmi egyházak tanításaival, annál fontosabbnak tartja a házasságot. A vallásos válaszadók körében tízből kilencen, a „képlekenyebben” vallásosak közül („nem tudja”, illetve maga módján vallásos) tízből nyolcan, míg a nem vallásosak között tízből hatan inkább fontosnak és/vagy nagyon fontosnak tartották a házasság intézményét.

A fenti következtetéseket a házassággal összefüggő kérdések átlagértékei is alátámasztják. Az 1. táblázatban vastag betűvel jelöltük az átlagosnál nagyobb értéket mutató társadalmi csoportokat.

Házasságban szebb az élet?! A házasságban élők jóléte, elégedettsége és a családalapítással kapcsolatos attitűdjei Magyarországon

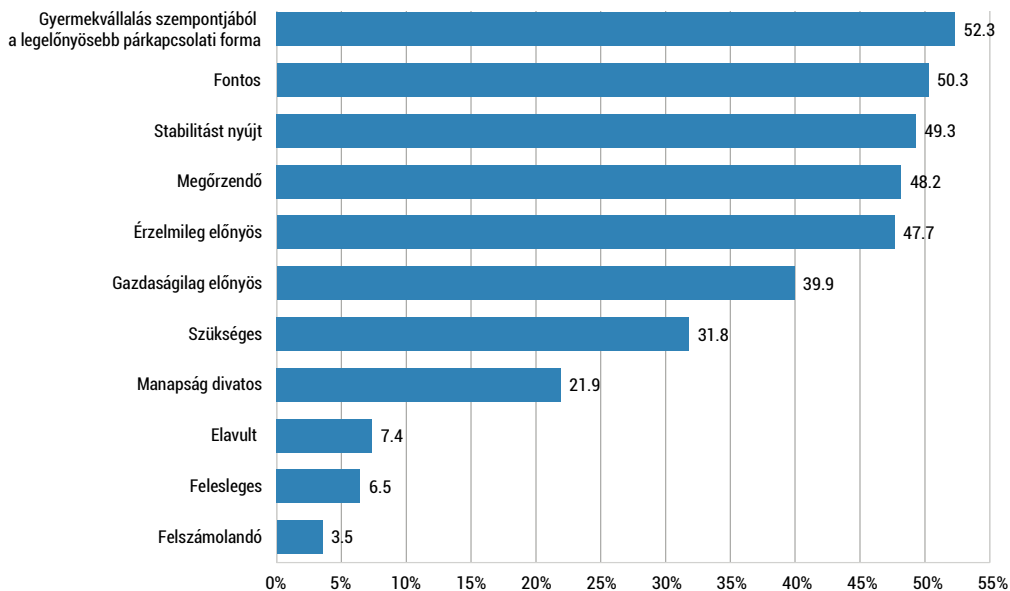

2. ábra: Függetlenül attól, hogy házas-e, az Ön számára mennyire fontos a házasság intézménye? (*A „nem tudja”, illetve a „nem válaszoltak” adatai nélkül) (%)

Megnevezés		Ön szerint a házasságkötés mennyire népszerű ma Magyarországon?	Függetlenül attól, hogy házas-e, az Ön számára mennyire fontos a házasság intézménye?	Tervezi-e, hogy a jövőben egyszer házasságot fog kötni?	Akik komolyan gondolják a kapcsolatukat, előbb-utóbb összeházasodnak.
		Az 1–4 skála átlagai			Az 1–5 skála átlagai
Nem	Férfi	2,852	3,060	2,403	3,833
	Nő	2,854	3,110	1,925	3,917
	Összesen (átlag)	2,853	3,086	2,135	3,878
Életkor	18–29 éves	2,906	2,907	3,160	3,593
	30–39 éves	2,831	2,873	2,699	3,503
	40–49 éves	2,802	2,950	2,087	3,628
	50–59 éves	2,797	3,121	1,716	3,956
	60+ éves	2,893	3,359	1,185	4,343
	Összesen (átlag)	2,853	3,086	2,135	3,878
Lakóhely	Budapest	2,804	2,945	2,330	3,538
	Megyeszékhely	2,856	3,066	2,318	3,830
	Város	2,862	3,113	2,025	3,926
	Község	2,870	3,152	2,009	4,053
	Összesen (átlag)	2,853	3,086	2,135	3,878
Legmagasabb iskolai végzettség	Nyolc általános iskolai osztály vagy alacsonyabb	2,860	3,143	1,707	4,228
	Szakiskola vagy szakmunkásképző, érettségi nélkül	2,847	3,109	1,936	4,121
	Középsiskolai érettségi	2,842	3,045	2,306	3,771
	Főiskolai vagy egyetemi diploma	2,868	3,068	2,683	3,420
	Összesen (átlag)	2,853	3,087	2,134	3,879
Családi állapot	Házas, és van gyermeke	2,898	3,376		4,073
	Házas, és nincs gyermeke	2,973	3,233		3,759
	Párkapcsolatban él, és van gyermeke	2,770	2,583	2,183	3,447
	Párkapcsolatban él, és nincs gyermeke	2,847	2,770	3,048	3,395
	Egyedülálló, és van gyermeke	2,820	3,131	1,303	4,195
	Egyedülálló, és nincs gyermeke	2,794	2,755	2,610	3,624
	Összesen (átlag)	2,852	3,090	2,117	3,888
A háztartás havi nettó jövedelme	x–110 ezer Ft	2,844	3,133	1,741	4,176
	110 001–250 000 Ft	2,844	3,122	1,913	4,048
	250 001–800 000 Ft	2,868	3,037	2,588	3,669
	800 001–x ezer Ft	2,932	3,065	2,813	3,426
	Összesen (átlag)	2,858	3,088	2,112	3,897
Vallásosság	Vallástalan	2,725	2,676	2,249	3,419
	Képlékeny a vallásossága	2,886	3,122	2,156	3,922
	Vallásos	2,927	3,469	1,934	4,313
	Összesen (átlag)	2,852	3,088	2,133	3,882

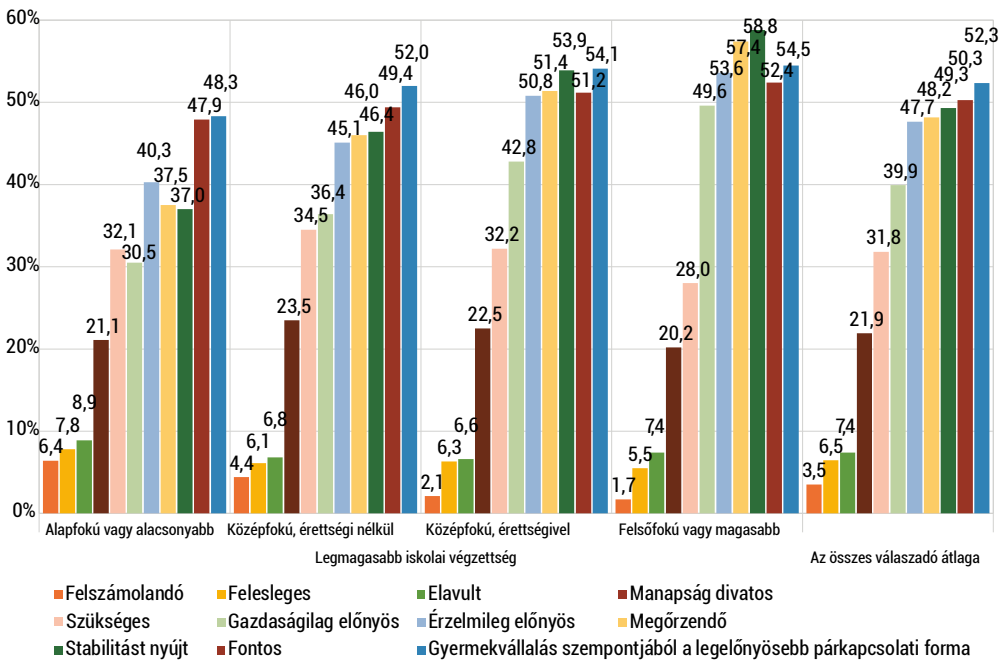
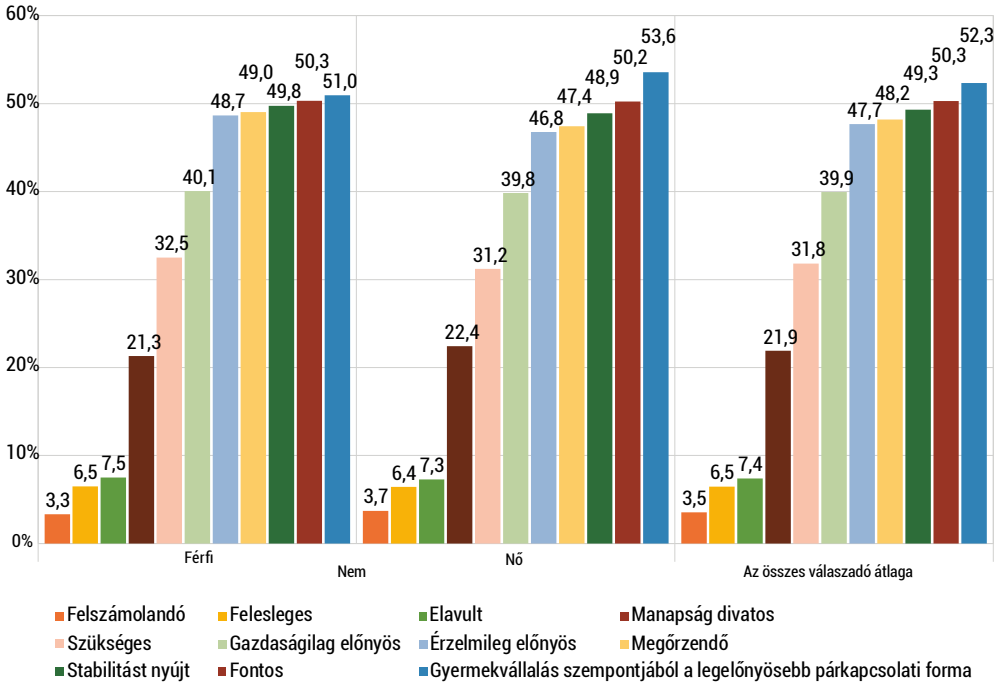
1. táblázat: A házassággal kapcsolatos attitűdök a válaszadók társadalomdemográfiai háttere szerint

Elemzésünk arra is irányult, hogy a különböző társadalmi csoportok hogyan vélekednek a házasságról, milyen előnyeit látják, mennyire elfogadók, illetve elutasítók vele kapcsolatban. A válaszadási lehetőségek multiplikálásával (az adott kérdésre adott több válasz lehetőségével) is magyarázható, hogy a megkérdezettek hogyan válaszoltak arra a kérdésre, hogy „Ön szerint a következők közül melyek igazak a házasság intézményére?”

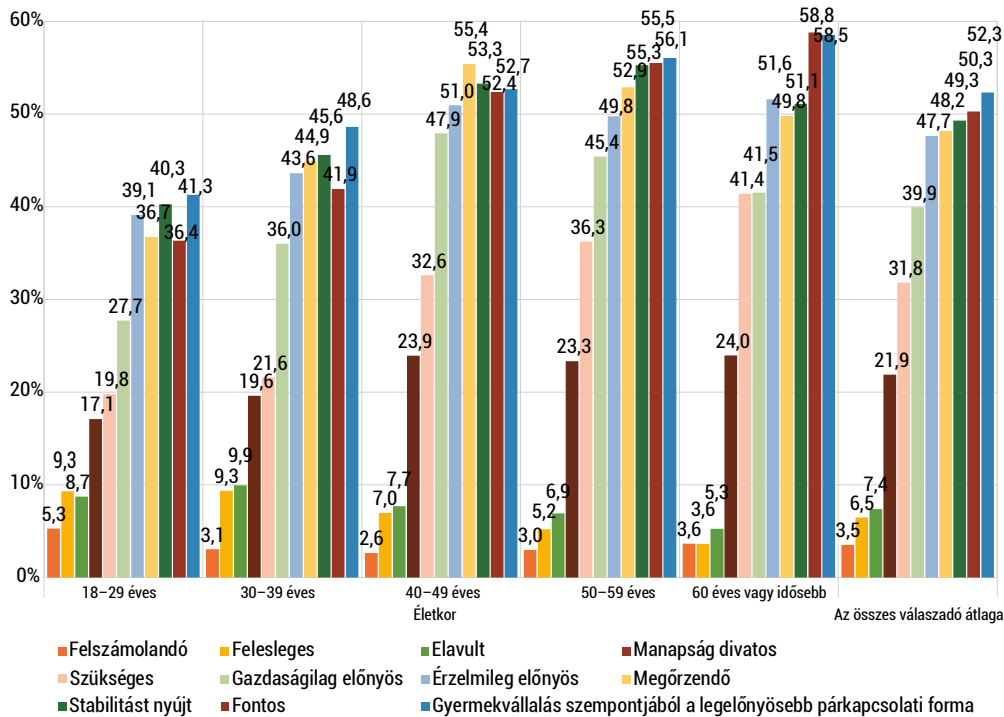
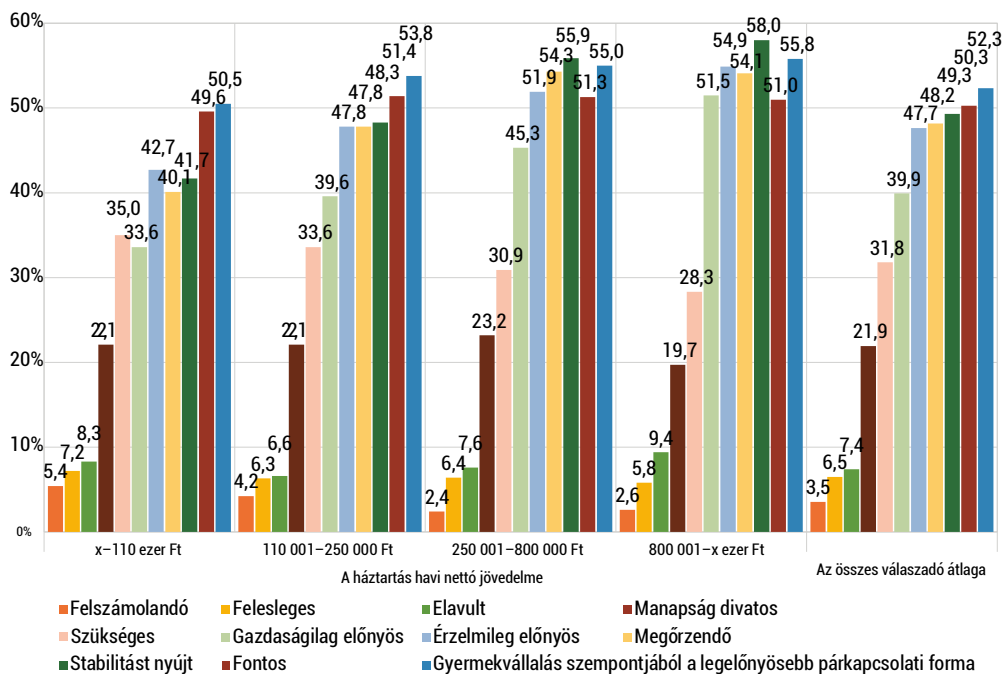
3. ábra: Ön szerint a következők közül melyek igazak a házasság intézményére? (az egyetértő válaszok aránya, %)

A válaszadók közel és/vagy több mint fele (48–52 százalék) egyetértett azzal, hogy a „házasság” nemcsak a gyermekvállalás szempontjából, hanem érzelmileg és a társadalom egésze szempontjából is fontos intézmény. A tradicionális és kortárs szempontokat egyaránt tükröző egyetértő vélemények (a házasság szükséges: 32 százalék; divatos: 22 százalék), illetve a házasságot határozottan elutasítók véleménye (4–7 százalék) alacsony mértékű. Eredményeinket leginkább úgy foglalhatjuk össze, hogy a magyar társadalom szerint a házasság időtlen és meghatározó családi bázist is jelentő társadalmi intézmény.

4. ábra: Ön szerint a következők közül melyek igazak a házasság intézményére? (az egyetértő válaszok aránya, %)

4. ábra: Ön szerint a következők közül melyek igazak a házasság intézményére? (az egyetértő válaszok aránya, %)

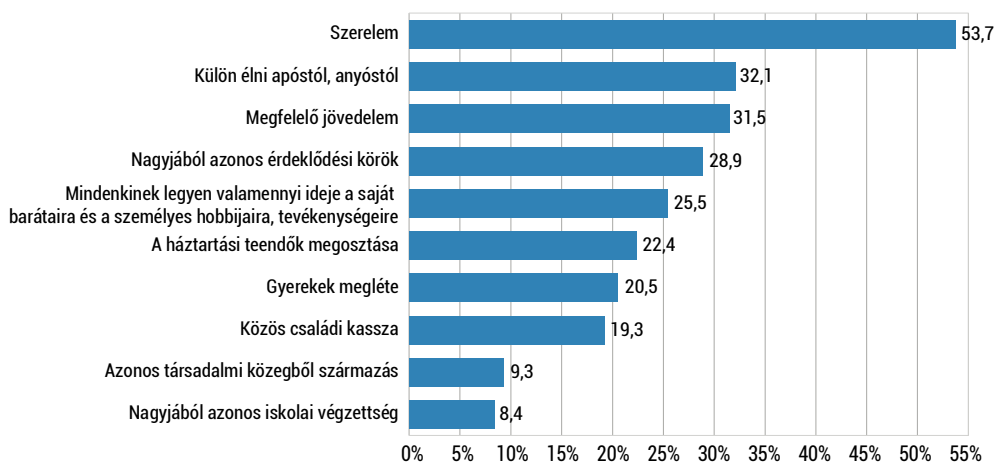
Társadalomdemográfiai csoportok, a háztartás anyagi helyzete és a válaszadó vallásossága szerint természetesen vannak eltérések. Az említések gyakoriságát és az átlagos mutatókat figyelembe véve a gyermekvállalás szempontjából a legelőnyösebb párkapcsolati formának tartják a házasságot a vallásosak, az idősebb generációk, a nők, az érettségivel vagy magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők és a közepes vagy annál jobb anyagi helyzetben élők. Fontos és stabilitást nyújtó, megőrzendő és érzelmileg is előnyös társadalmi intézmények tekintik az előbbieken túl a kevésbé vagy a maguk módján vallásosak, valamint a középkorúak. Feltehetően életkori és értéktényezőkkel is összefüggően a házasságot elavultnak és/vagy feleslegesnek tartók között az átlagot (7,4 és 6,5 százalék) meghaladják a fiatalabb korosztályokba tartozók (8,7 és 9,3 százalék), a nem vallásosak (11,3 és 10,9 százalék), az alacsony iskolázottsággal (8,9 és 7,8 százalék), illetve háztartási jövedelemmel (8,3 és 7,2 százalék) rendelkezők, valamint a fővárosban élők (8,6 és 6,7 százalék) mutatói.

Részben az előző kérdéssel összefüggésben, ugyanakkor a személyes tapasztalatokat és véleményeket erőteljesebben visszatükrözve azt is megvizsgáltuk, hogy a megkérdezettek a tíz felsorolt tényező közül melyik hármat tartották a legfontosabbnak egy sikeres házassághoz.¹ Az érzelmi/kapcsolati és a materiális/otthonteremtési szempontok – változó élethelyzetükkel is szorosan összefüggő – halmazát említették a válaszadók a legnagyobb gyakorisággal.

Nem meglepően a házastársak közötti szerelmet tartották a legfontosabbnak a megkérdezettek, közel egyharmaduk ez után részben a materiális lehetőségekkel összefüggő tényezőket (szeparált életvitel és megfelelő jövedelmi helyzet) említették. Utóbbiak azért is figyelemre méltók, mert – a kormányzati családpolitikával összhangban – jelzik, hogy a családi otthonteremtés, a (gyermekes) házaspárok anyagi/jövedelmi helyzete mennyire fontos egy sikeres házasság szempontjából. A következő ábrából látható, hogy a hasonló érdeklődés/értékek, valamint a személyes élettér és a háztartási/gyermeknevelési feladatok közös vállalása szintén fontos egy sikeres házasság érdekében, míg a „homofil” (azonos vagy nagyon hasonló) társadalmi közeg iránti elvárás kevésbé meghatározó.

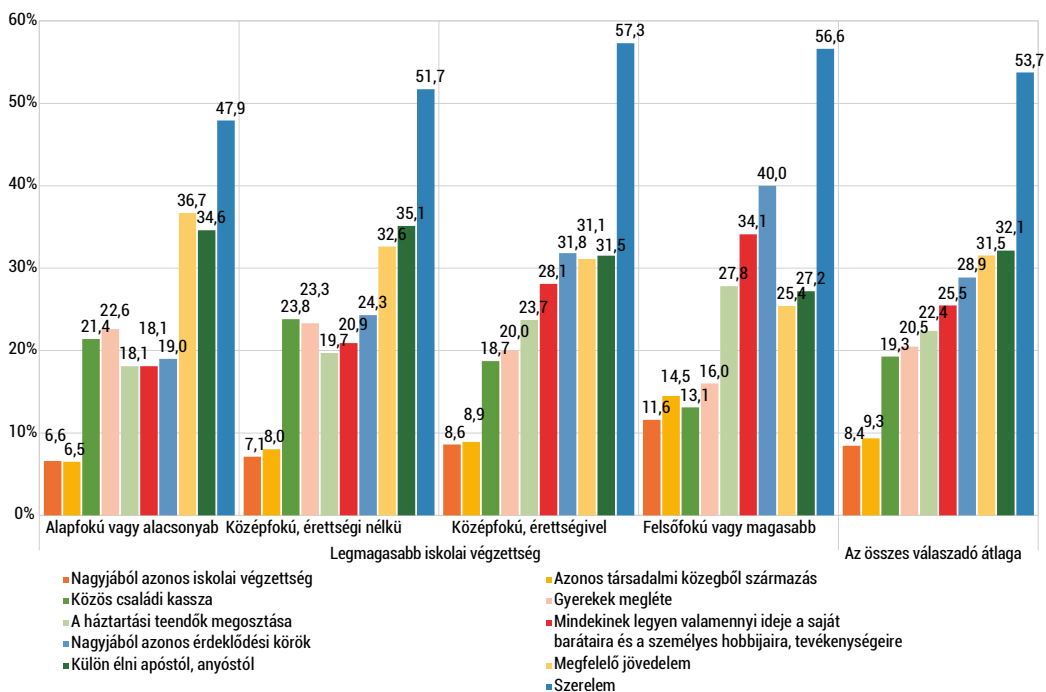
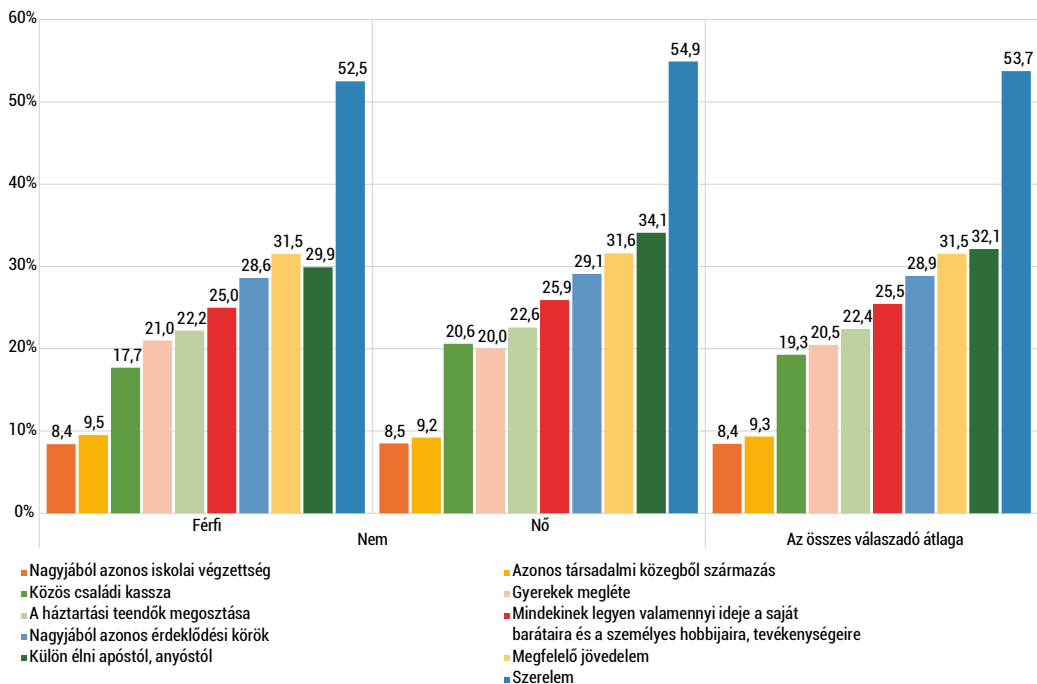
1 Érdemes felhívni a figyelmet, hogy ebben az esetben is heterogén összetételű, tizennyolc évestől a legidősebbekig, kistelepülésen élőkől nagyvárosban élőkig, illetve hajadonoktól/nőtlenektől özvegyekig terjedő „almintásokaság” válaszolt egy tizből három válaszlehetőséget megengedő kérdésre.

Végül érdemes külön is kitérni a gyermekvállalásra és az erre adott válaszok 20,5 százalékos mutatójára. Ez egyrészt azzal magyarázható, hogy a gyermekvállalás időben kitolódik, és különösen a fiatalabb párok jellemzően a házasságkötést követően vállalják első gyermeküket. Ismert, hogy a magyar társadalom egyértelműen támogatja a gyermekvállalást, ugyanakkor a házasságkötés időpontjában az gyakran csak „tervezett”, és később realizálódik. Továbbá a „gyermek megléte” válaszlehetőség némileg félreérthető, ugyanis „a sikeres házasság már meglévő” és/vagy „tervezett” gyermekeire egyaránt vonatkozhat. Összességében azonban az említett mutató értéke azt jelzi, hogy a „sikeres” házasság egyik fontos feltétele a gyermekvállalás, függetlenül attól, hogy a gyermek már megvan és/vagy tervezett-e.

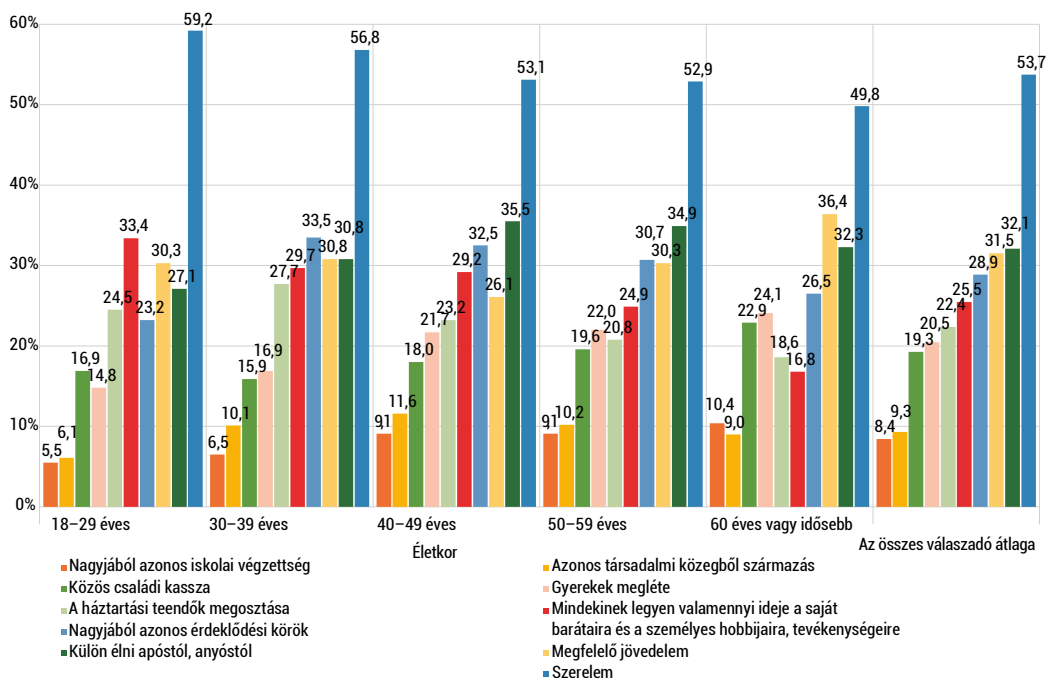
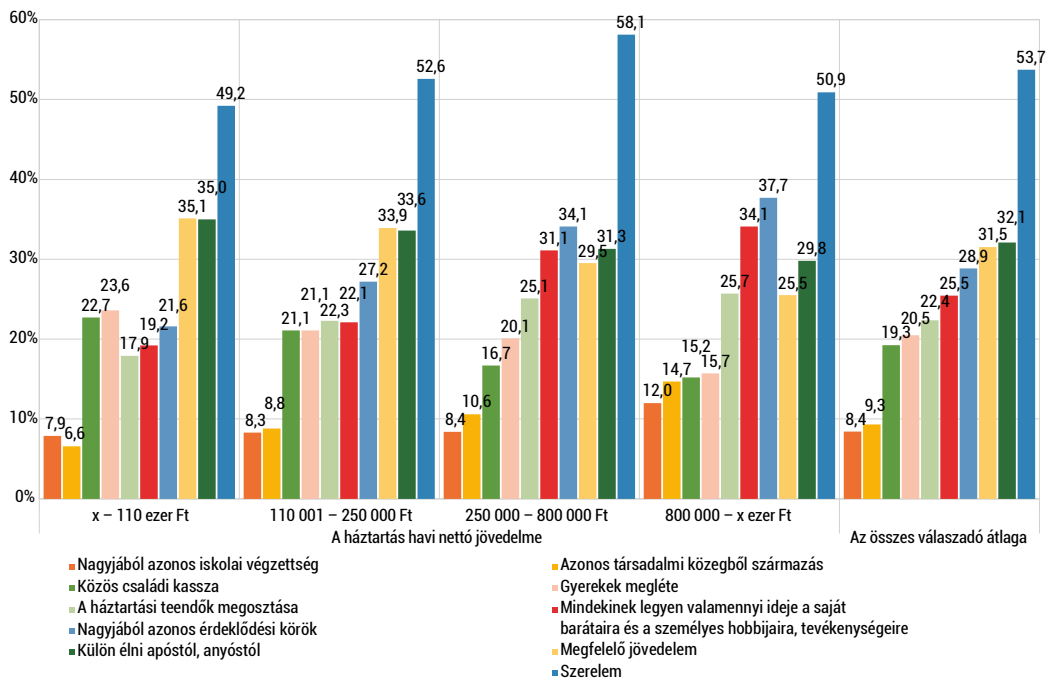

5. ábra: Ön szerint a következők közül melyik az a három legfontosabb tényező, amely ma nélkülözhetetlen a sikeres házassághoz? (az egyetértő válaszok aránya, %)

Élethelyzetükkel összefüggően az átlagot (54 százalék) meghaladóan a szerelem a legfontosabb a fiatalabb, jellemzően házasuló korban (18–39 évesek) élőknel (59 százalék) és az érettségivel vagy annál magasabb iskolai végzettségűeknél (57 százalék), továbbá az átlagosnál magasabb háztartási jövedelműeknél (58 százalék). A szülőktől szeparált életvitelt a fiatalabbak (59 százalék) és a 40–60 évesek (35 százalék), az alacsonyabb iskolai végzettségűek és a rosszabb anyagi helyzetűek (34–35 százalék) említették az átlagosnál (32 százalék) nagyobb mértékben, ami arra utal,

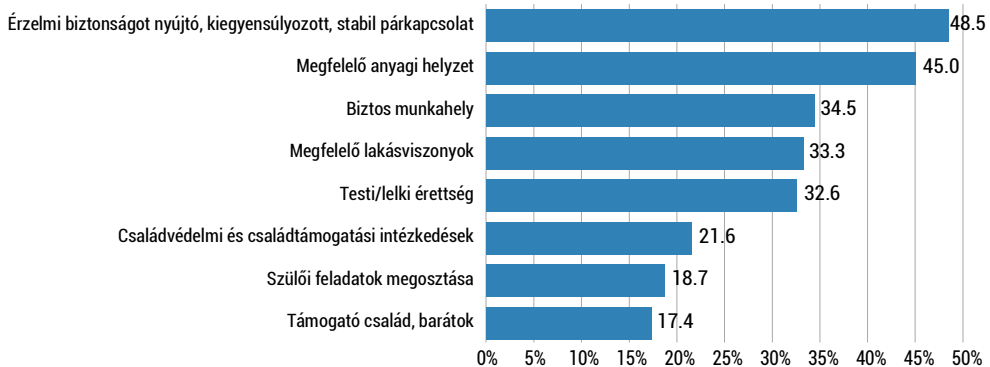
6. ábra: Ön szerint a következők közül melyik az a három legfontosabb tényező, amely ma nélkülözhetetlen a sikeres házassághoz? (az egyetértő válaszok aránya, %)

6. ábra: Ön szerint a következők közül melyik az a három legfontosabb tényező, amely ma nélkülözhetetlen a sikeres házassághoz? (az egyetértő válaszok aránya, %)

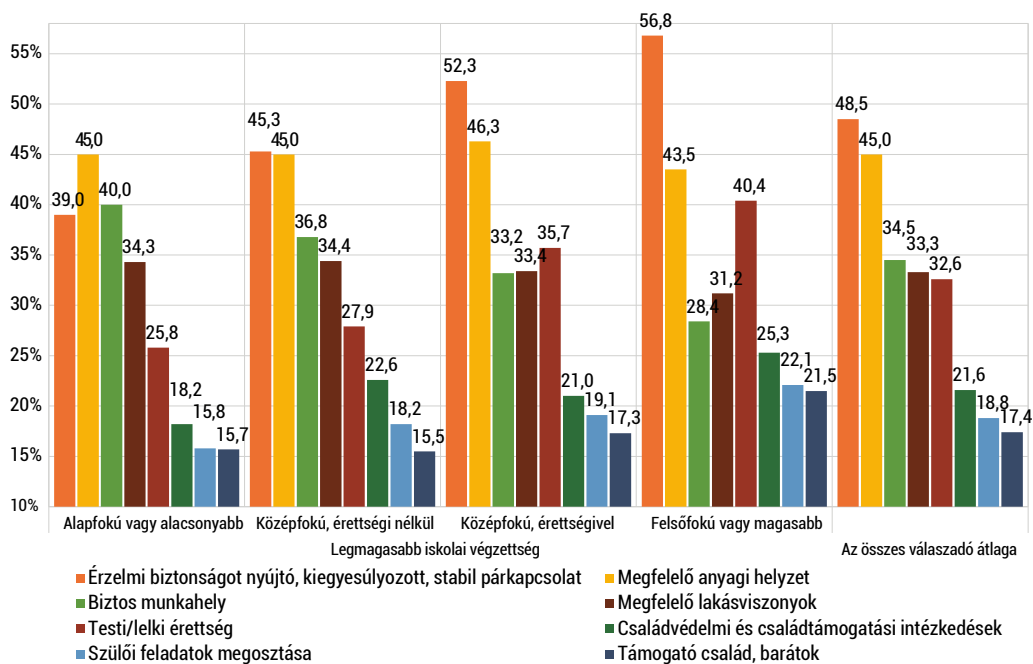
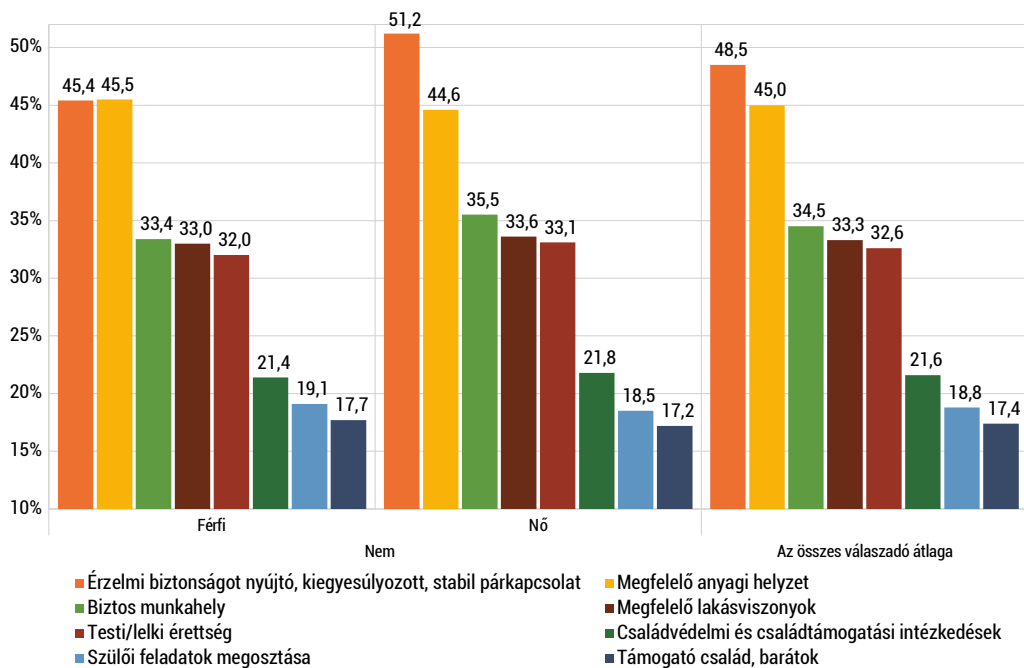
hogy a saját otthon megteremtésének állami támogatása mellett az önkormányzatok, munkaadók albréleti támogatása is fontos szempont lehet a házaspároknál.

Részben a múltbeli és jövőbeli szempontokat ötvözően a személyes/érzelmi tényezők mellett a realitást, a megélhetéshez és lakhatáshoz szükséges faktorokat, a biztos munkahelyet és a (kedvező) családtámogatási politikát is fontos befolyásoló tényezőként említették a válaszadók a házasság és családalapítás tekintetében. A leggyakrabban a kiegyensúlyozott párkapcsolatot (49 százalék), majd ezt követően a stabil materiális hátteret megalapozó szempontokat (megfelelő anyagi helyzet, biztos munkahely, lakás (33–45 százalék), illetve az érett személyiséget (33 százalék) említették. Az említések gyakorisága jellemzően életkori sajátosságokkal, az aktuális élethelyzettel, a házasság és a családalapítás (idősebbek esetében) korábbi, illetve (a fiatalabbak esetében) későbbi realizálódásával függött össze.

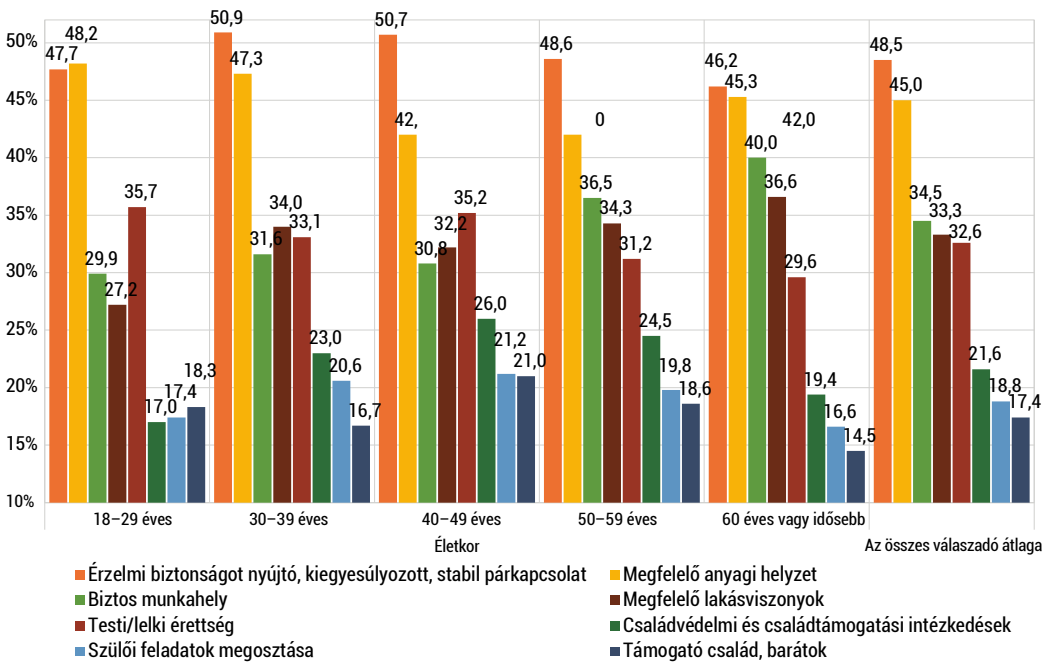
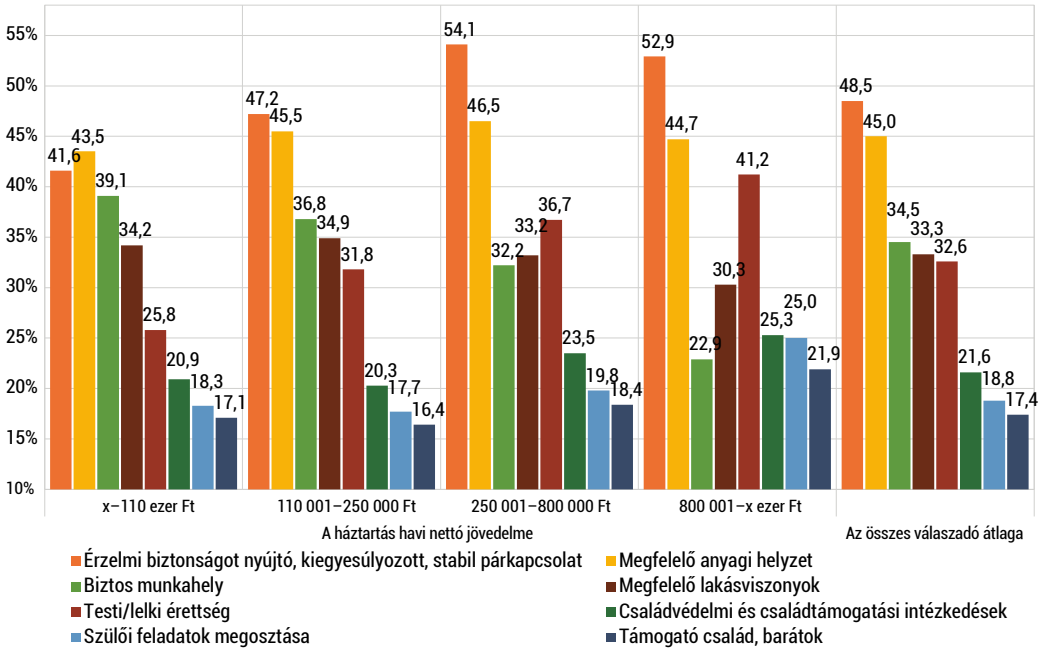

7. ábra: Ön szerint a felsoroltak közül melyik az a három legfontosabb tényező, amely pozitívan befolyásolhatja a házassági és családalapítási kedvet? (az egyetértő válaszok aránya, %)

Társadalomdemográfiai hátterük alapján az érzelmi biztonságot és a stabil párkapcsolatot az átlagosnál (48,5 százalék) gyakrabban említették a magasabb jövedelmű (53 és 54 százalék), legalább érettségivel rendelkező (52 és 57 százalék) 30 és 50 év közötti generációk (51 százalék) és a nők (51 százalék). A megfelelő anyagi helyzet fontosságát a negyvenévesnél fiatalabbak és a nem vallásosak említették az átlagot (45 százalék) meghaladóan, míg a biztos munkahely megléte (35 százalék) az alacsonyabb végzettségű és keresetű, kisebb településen élő idősebb nőknél volt

8. ábra: Ön szerint a felsoroltak közül melyik az a három legfontosabb tényező, amely pozitívan befolyásolhatja a házassági és családalapítási kedvet? (az egyetértő válaszok aránya, %)

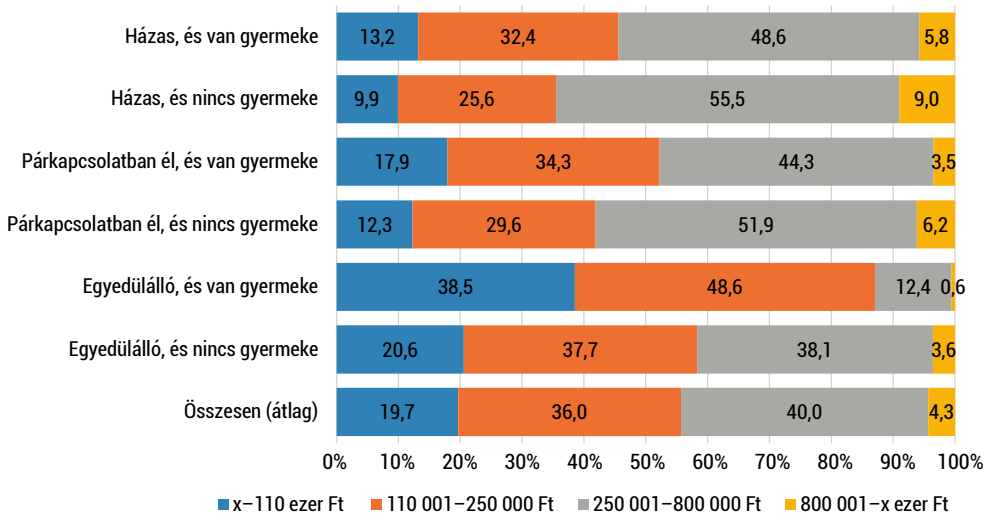

8. ábra: Ön szerint a felsoroltak közül melyik az a három legfontosabb tényező, amely pozitívan befolyásolhatja a házassági és családalapítási kedvet? (az egyetértő válaszok aránya, %)

jellemzőbb. A megfelelő lakásviszonyokat a legidősebb és a 30–39 éves fővárosi és kisebb városban élő, alacsonyabb végzettségűek említették az átlagosnál (33 százalék) gyakrabban, míg a testi/lelki érettség (33 százalék) a magasabb iskolai végzettségű és jövedelmű, harmincévesnél fiatalabb, illetve 40–50 éves generációk számára volt fontos tényező. A családvédelmi és -támogatási intézkedések társadalmi támogatottságát jelzi, hogy a 30–60 éves generációk egyaránt az átlagosnál (22 százalék) nagyobb mértékben értettek egyet velük, de ugyanez volt jellemző az alapfokúnál magasabb végzettséggel és a diplomával rendelkezőkre, illetve a részben és/vagy kifejezetten vallásos válaszadókra. A szülői feladatok megosztása (19 százalék) és a támogató barátok/család jelentősége (17 százalék) leginkább a 30–60 éves, felsőfokú végzettséggel rendelkező, magasabb jövedelmű rétegekre volt jellemző.

Elégedettség az élettel

9. ábra: A háztartás átlagos havi nettó összbevétele családtípusok szerint (%)

Elemzésünk következő fázisában azt vizsgáltuk, hogy a házas és a nem házas válaszadók milyen jövedelmi körülmények között élnek, objektív anyagi helyzetük és eltérő társadalmi háttérük hogyan függ össze az élettel való elégedettségükkel. Az aktuális családi státusszal, az életkorral, az iskolai végzettséggel és a gazdasági aktivitással összefüggően több mint 250 ezer forint vagy annál nagyobb jövedelemmel rendelkező

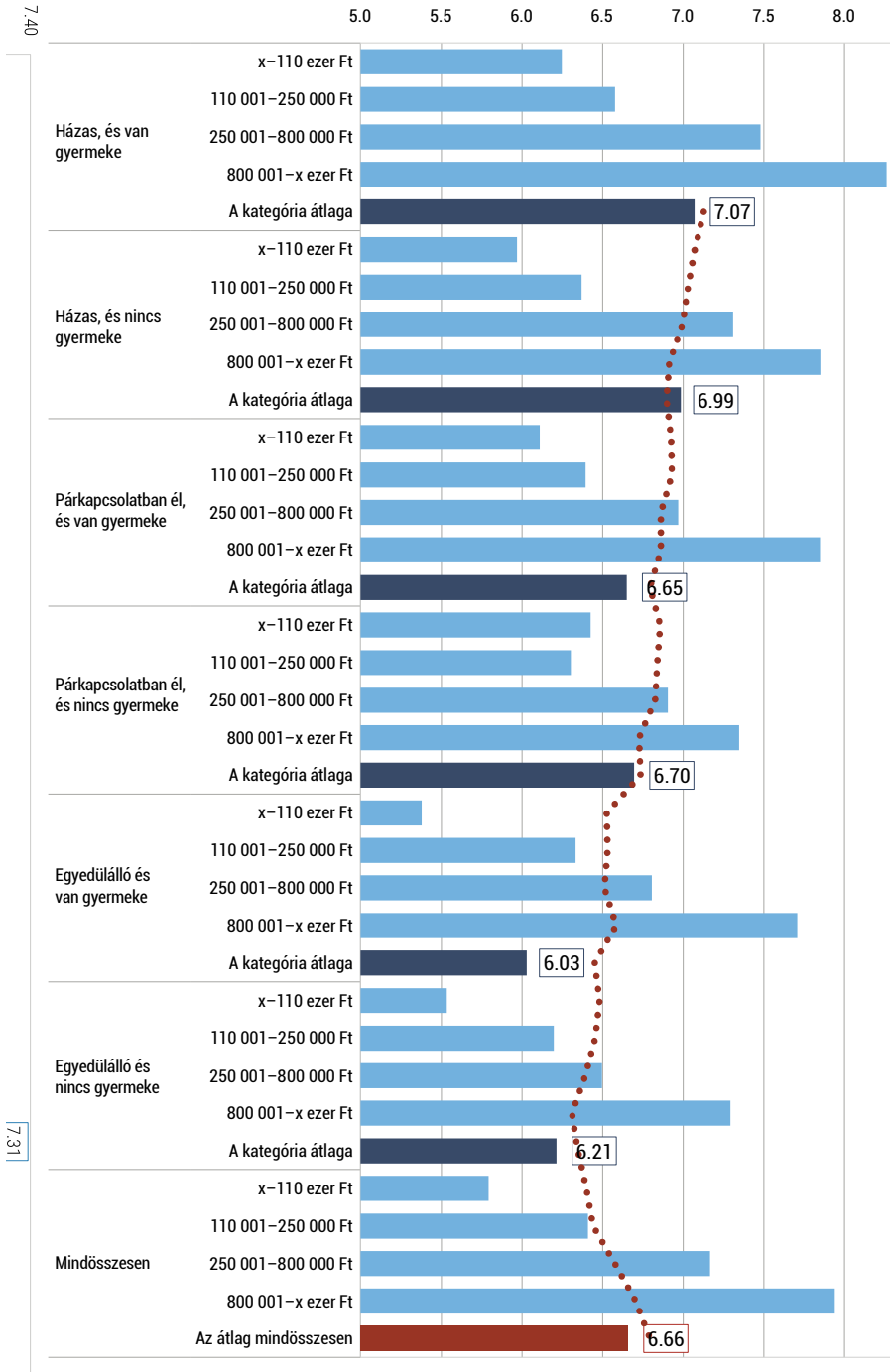
a párkapcsolatban élő házas és nem házas háztartások többsége, s az egyedülállók voltak a legkevésbé kedvező jövedelmi helyzetben.

A házasságban és/vagy párkapcsolatban élők átlagosnál kedvezőbb jövedelmi helyzetét jelzi, hogy – csökkenő sorrendben – 250 ezer forintos vagy annál nagyobb átlagos havi nettó jövedelmet (44 százalék) meghaladó mutatókkal rendelkeztek a gyermektelen házások (65 százalék), a párkapcsolatban élő gyermektelenek (58 százalék), a házas gyermekesek (54 százalék), valamint a párkapcsolatban élő gyermekesek (48 százalék).

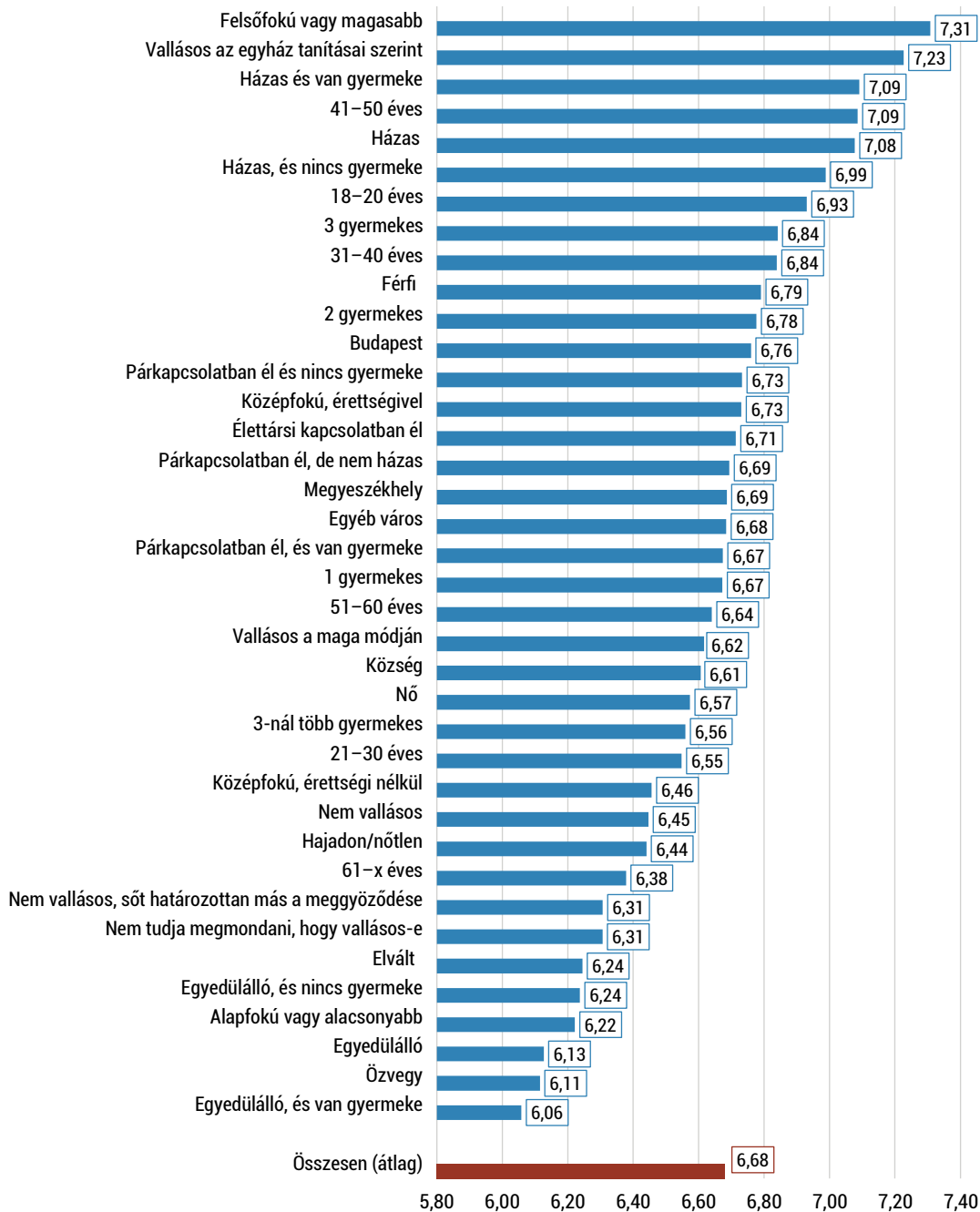
Az átlagosnál alacsonyabb mutatók jellemezték az egyedülálló gyermekteleneket (42 százalék) és gyermekeseket (12 százalék). Utóbbi mutató arra utal, hogy a gyermeküket egyedül nevelők támogatásait érdemes célzottan kiegészíteni, és esélykiegyenlítő módon csökkenteni. A tanulmányból később nyilvánvalóvá válik, hogy az utóbbi csoportba tartozók eddig is megbecsülték a kapott kormányzati támogatásokat, ugyanakkor számottevő hányaduk (a válaszadók 20 százaléka) más csoportokhoz képest hátrányos helyzetének javítása fontos kormányzati célkitűzés lehet a jövőben is.

Arra a kérdésre, hogy a házasság mennyire fontos védőfaktor, illetve előny az objektív anyagi és a szubjektív személyes elégedettség/boldogság szempontjából, a 10. és 11. ábrák adnak érdemi választ. Az nem meglepő, hogy a magasabb háztartási jövedelemmel rendelkezők jellemzően a személyes élethelyzetükkel is elégedettebbek. Amennyiben a válaszadók családi állapotával is kiegészítjük ezt a vizsgálati szempontot, akkor a 10. ábrából látható, hogy – jövedelmi helyzetüktől függetlenül – a házas gyermekes családok a legelégedettebbek az életükkel, őket követik a házas gyermektelenek, majd a párkapcsolatban élő gyermekesek. Mindez azt jelzi, hogy a házasságban élők és a gyermeket vállalók elégedettebbek, mint a többi párkapcsolati formában lévők, és helyzetük anyagi szempontból sem jelent hátrányt számukra.

Társadalomdemográfiai csoportok szerint a személyes életükkel elégedettek között (11. ábra) az átlagot (6,68) meghaladó mutatókkal rendelkeznek – csökkenő sorrendben – a felsőfokú végzettségűek (7,31), az egyházuk tanítása szerint vallásosak (7,23), a 41–50 évesek (7,09) és a házas gyermekesek (7,09). Figyelemre méltó az is, hogy a meglévő gyermekek száma

10. ábra: A „Mennyire elégedett az életével mostanában?” kérdésre adott válaszok átlagos értékei jövedelmi helyzet és családtípus szerint (1 = egyáltalán nem, 10 = teljes mértékben)

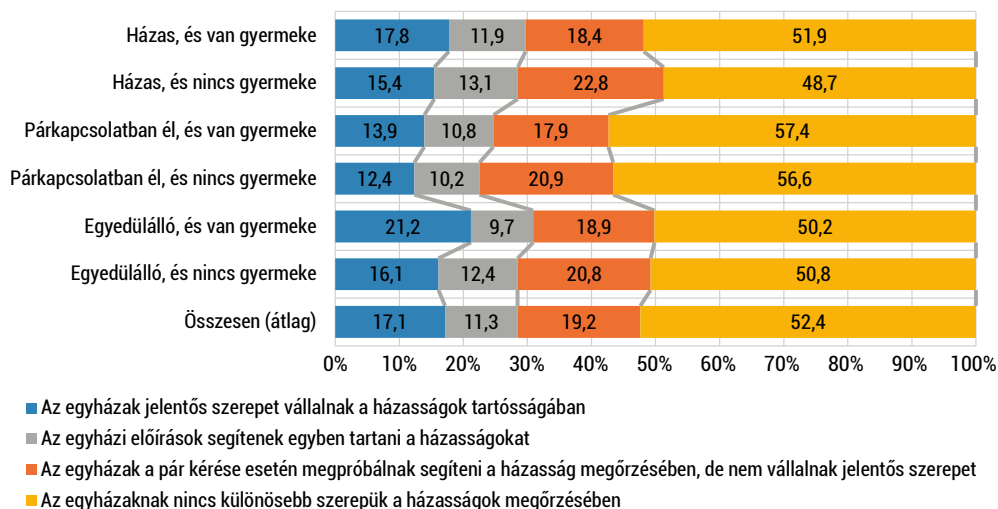
11. ábra: A „Mennyire elégedett az életével mostanában?” kérdésre adott válaszok átlagos értékei (1 = egyáltalán nem, 10 = teljes mértékben)

alapján a gyermektelenek kevésbé (6,53), a két- és/vagy háromgyermekesek (6,78 és 6,87) pedig az átlagot meghaladóan elégedettebbek az életükkel.

Összefoglalóan elmondható, hogy eredményeink alapján a házasságban élők – más társadalmi csoportokhoz képest – nem rosszabb, hanem kifejezetten jobb anyagi helyzetben vannak, az élettel való elégedettségük az átlagot meghaladó mértékű, a több gyermek vállalása pedig nem csökkentette, hanem növelte személyes boldogságukat és elégedettségüket.

Az egyházak szerepe és a családpolitikai intézkedések megítélése

Végül azt vizsgáltuk meg, hogy családi állapotuktól függően a megkérdezettek hogyan vélekednek a házasságot illetően az egyházak szerepéről, a vallásos emberek házasságának tartósságáról, valamint a 2010 és 2021 közötti időszak családpolitikai intézkedéseiről.

12. ábra: Mit gondol, az egyházaknak milyen szerepük van a házasságok megőrzésében és a családok védelmében? (%)

A megkérdezettek többsége szerint az egyházak felelősségét meghaladja a házasságok fenntartása, ugyanakkor minden vizsgált kategóriában jelentős volt azok aránya, akik hangsúlyos, a hitéleti elvárásoknak fontos szerepet tulajdonítottak a házasságok tartósságának biztosításában. Az átlagot (28 százalék) meghaladóan gondolták így például az egyedülálló (31 százalék) és a házas gyermekesek (30 százalék). Amennyiben az egyházak közvetítői

tevékenységére adott válaszokat is figyelembe vesszük, összességében a válaszadók 48 százaléka gondolta úgy, hogy az egyházaknak érdemi szerepük van, illetve azt kaphatnak a házasságok stabilitásában.

A fentiekkel összhangban az átlagot (31 százalék) meghaladó a vallásos emberek házasságát tartósabbnak vélők aránya a házas (35 százalék) és az egyedülálló gyermekesek (34 százalék) között. Életkori sajátosságokkal (fiatalabbak) és a vallásos értékrenddel összefüggő tényezőkkel (kevésbé vallásosak) magyarázható, hogy az átlagosnál kisebb mértékben tartják tartósabbnak a vallásos emberek házasságát a párkapcsolatban élő nem házas gyermektelenek (22 százalék) és a párkapcsolatban élő gyermekesek (26 százalék) (13. ábra).

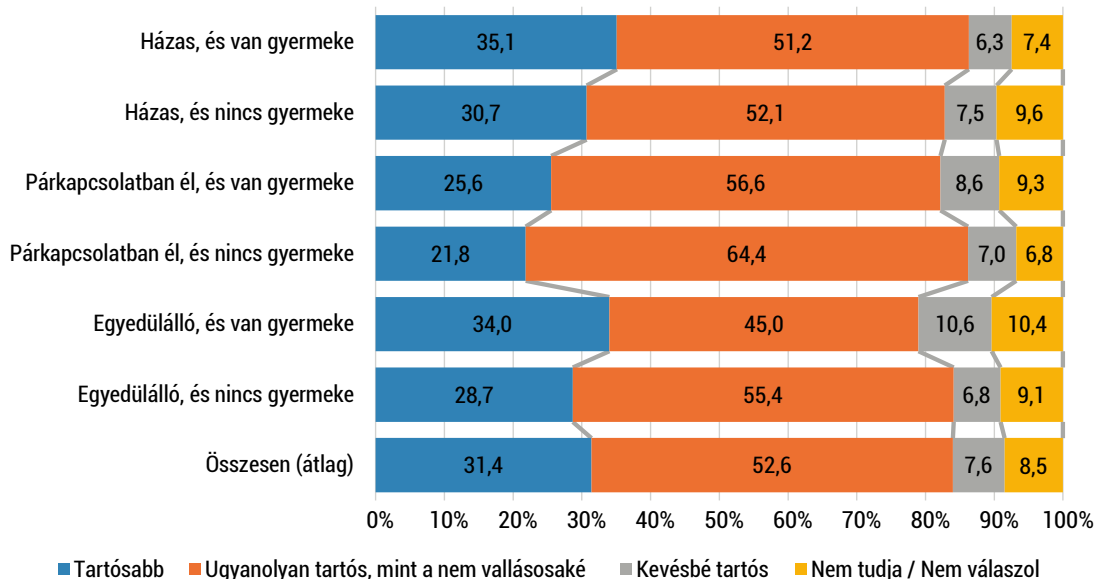
Legvégül a kormányzati családpolitika általános támogatottságát vizsgáltuk. Érdemes megjegyezni, hogy az adatfelvételre az egész ország számára különösen nehéz időszakban – a koronavírus-járvány idején – került sor, amikor a társadalom soha nem tapasztalt nyomás alá került. Ennek ellenére a kormányzati családpolitika elmúlt évtizedét – függetlenül a válaszadók családi státuszától – kifejezetten pozitív megítélés jellemezte, a megkérdezettek kétharmada (66 százalék) kedvezően vélekedett róla (14. ábra).

A kormányzat gyermekes családokat kiemelten támogató politikájáról a házas és gyermekes családok vélekednek a legpozitívabban, közel háromnegyediknek (72 százalék) kedvező és/vagy nagyon kedvező véleménye volt róla. Szintén az átlagosnál kedvezőbb a házas, de gyermektelen, illetve az egyedülálló és gyermekes válaszadók aránya (68 százalék), ami arra utal, hogy a házasságban élők, sőt az egyedülálló gyermekesek is nagyra értékelik és megbecsülik a 2010 és 2021 közötti családtámogatási politikát.

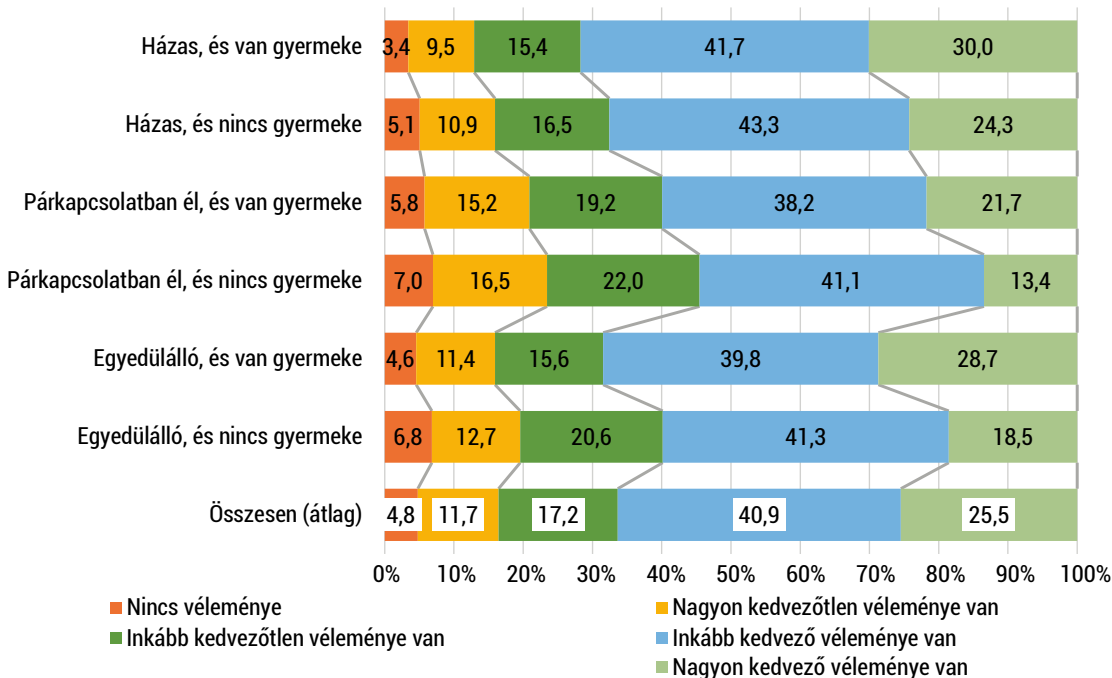
A fentiekkel ellentétes mutatók figyelhetők meg a párkapcsolatban élőknel és az egyedülálló gyermekteleneknél, akik között az átlagosnál nagyobb (33 és 39 százalék) a családtámogatási politikát elutasítók aránya. Mindazonáltal még közöttük is 55 és 60 százalék között mozgott a kormányzati családpolitikát kedvezően megítélők részaránya.

Összefoglalás

Eredményeink alapján a házasság a magyar társadalom egészében elfogadott és időtálló intézmény. A megkérdezettek a gyermekvállalás szempontjából a leghatékonyabb párkapcsolati formának tartják, és általánosan

13. ábra: Mit gondol, a vallásos emberek házassága...? (%)

14. ábra: Kérem, mondja el, inkább kedvező vagy kedvezőtlen véleménye van-e az elmúlt tizenegy év családpolitikai intézkedéseiről. (%)

jellemző vélemény az is, hogy akik komolyan gondolják kapcsolatukat, azok előbb-utóbb összeházasodnak. A házasság intézményét az átlagosnál (78 százalék) fontosabbnak tartották a tapasztaltabb, idősebb korosztályok (88 százalék), a községi és városi lakóhellyel rendelkezők (80 és 79 százalék), valamint a vallásos válaszadók (90 százalék).

A házasság a megkérdezettek többsége szerint nemcsak a gyermekvállalás szempontjából fontos, hanem stabilitást nyújtó, megőrzésre méltó és érzelmileg is előnyös társadalmi intézmény, továbbá kifejezetten alacsony mértékűnek mondható a házasságot határozottan elutasítók részaránya (8,6 százalék). Utóbbiak jellemzően a fiatalabb korosztályokba tartozó, alacsonyabb iskolai végzettségű és jövedelmű, nem vallásos és fővárosban élők.

A házasság sikerét megalapozó és biztosító tényezők között a válaszadók – aktuális élethelyzetük, tapasztalataik, személyes érzelmeik alapján – leggyakrabban az érzelmi/kapcsolati és a materiális háttérrel biztosító, az önálló otthon meglétével összefüggő faktorokat említették. A szerelem, a kiegyensúlyozott párkapcsolat, az érett személyiség tulajdonságai mellett az önálló otthonbeli (szeparált) életvitel, a stabil munkahely és a megfelelő jövedelem, valamint a háztartási teendők megosztása, a gyermekvállalás és a családvédelmi-családtámogatási intézkedések egyaránt fontos és gyakran megjelölt szempontok voltak.

A jövedelmi helyzet és a párkapcsolati háttér, illetve a jövedelmi helyzet és az étellel való személyes elégedettség közös vizsgálata alátámasztotta hipotézisünket, mely szerint a házasság nemcsak objektív, hanem szubjektív szempontból is fontos védőfaktor, a gyermeket vállalók pedig az átlagosnál (6,66 átlagos érték) elégedettebbek voltak az életükkel (7,07 átlagos érték).

Tanulmányunk végén az egyházak és a vallásosság házassággal kapcsolatos megítélését, valamint a 2010 és 2021 közötti kormányzati családpolitikai intézkedések társadalmi támogatottságát, illetve elutasítását vizsgáltuk röviden a megkérdezettek körében. Az egyházaknak a házasság intézményében betöltött szerepéről, pontosabban szerepvállalásuk szükségességéről közel fele-fele arányban megoszlott a válaszadók véleménye. A házasokat és az egyedülálló gyermekeseket az átlagosnál magasabb mutatók jellemezték az egyházak aktív szerepvállalásával és a vallásos

emberek házasságának tartósságával kapcsolatban. Az elmúlt tizenegy év kormányzati családpolitikai intézkedéseit a válaszadók kétharmada – függetlenül a családi státuszuktól – határozottan pozitívnak tartotta, közöttük szignifikánsan kedvezőbb vélemény jellemezte a házasságokat és a gyermekeseket. Összefoglalóan elmondható, hogy a 2010 és 2021 közötti kormányzati családpolitikai célok és megvalósulásuk kifejezetten kedvező volt, vagyis jelentős volt a társadalmi támogatottságuk az adatfelvétel időpontjában.

Felhasznált irodalom

- Engler Ágnes, Markos Valéria és Major Enikő (2022a) Párkapcsolati mintázatok és a gyermekvállalás. In: Engler Ágnes, Purebl György, Susánszky Éva és Székely András (szerk.) *Magyar lelkiállapot 2021. Család – egészség – közösség, Hungarostudy 2021 tanulmányok*. Budapest: Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért. 49–65.
- Engler Ágnes, Pári András (2021) Párkapcsolat és családalapítás. In: Székely Levente (szerk.) *Magyar fiatalok a koronavírus-járvány idején. Tanulmánykötet a Magyar Ifjúság kutatás 2020 eredményeiről*. Budapest: Enigma 2001 Kiadó és Médiaszolgáltató Kft. 87–112.
- Engler Ágnes, Pári András (2022) A család jövője – az elsődleges szocializációs közeg társadalmi szerepváltozása. *Századvég*, 3. sz. 11–34.
- Engler Ágnes, Purebl György, Susánszky Éva és Székely András (szerk.) (2022b) *Magyar lelkiállapot 2021. Család – egészség – közösség, Hungarostudy 2021 tanulmányok*. Budapest: Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért.
- Fűrész, Tünde, Molnár Balázs (2021) The first decade of building a family-friendly Hungary. *Quaderns de Polítiques Familiars*, (7): 6–17.
- Kapitány Balázs, Murinkó Livia (2020) Párkapcsolati változások, termékenységi trendek. In: Kolosi Tamás, Szelényi Iván és Tóth István György (szerk.) *Társadalmi riport 2020*. Budapest: TÁRKI. 146–169.
- KINCS (2023) *Mi kell a jó házassághoz? Omnibusz kutatás 2023*. Budapest: KINCS.
- Kopp Mária, Skrabski Árpád (1992) *Magyar lelkiállapot*. Budapest: Végeken Alapítvány.
- Kopp Mária, Skrabski Árpád (2003) Magatartás és család. In: Ullrich Zoltán (szerk.) *Ökumené. Válogatott tanulmányok a Magyar Bioetikai Társaság és a KÖT (Keresztény Ökumenikus Baráti Társaság) két évtizedes munkásságából*. Budapest: Széphalom Könyvműhely.
- Murinkó Livia, Spéder Zsolt (2021) Élettársi kapcsolatok, házasság. In: Monostori Judit – Őri Péter – Spéder Zsolt (szerk.) *Demográfiai portré 2021*. Budapest: KSH NKI. 9–28.
- Nagy Tímea, Horváth-Varga Anikó (2022) A fiatal felnőttek boldogságának és elégedettségének vizsgálata. In: Engler Ágnes, Purebl György, Susánszky Éva és Székely András (szerk.) *Magyar lelkiállapot 2021. Család – egészség – közösség, Hungarostudy 2021 tanulmányok*. Budapest: Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért. 507–520.

- Nyírády Adrienn, Pári András, Székely András és Trieb Mariann (2022) A különböző családtámogatási formák fontosságának megítélése. In: Engler Ágnes, Purebl György, Susánszky Éva és Székely András (szerk.) *Magyar lelkiállapot 2021. Család – egészség – közösség, Hungarostudy 2021 tanulmányok*. Budapest: Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért. 169–189.
- Pári András (2014) A 25–40 éves férfiak szerepe és jellemzői – különösen a gyermekvállalás – Magyarország térbeli társadalmi folyamatainak alakulásában. *Polgári Szemle*, 10. évf. 3–6. sz. 349–368.
- Pári András, Balog Piroska (2022) A gyermekvállalást jelenleg elutasító gyermektelenek a fiatal felnőttek körében. In: Engler Ágnes, Purebl György, Susánszky Éva és Székely András (szerk.) *Magyar lelkiállapot 2021. Család – egészség – közösség, Hungarostudy 2021 tanulmányok*. Budapest: Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért. 147–167.
- Pári András, Varga Anikó, Balogh Enikő (2019) Magyar családpolitikai folyamatok a Családvédelmi Akcióterv 2019. szeptember végén rendelkezésre álló eredményeinek tükrében. *Kapocs*, 2. évf. 3–4. sz. 12–25.
- KSH Házasságkötések, válások – STADAT 22.1.1.15. tábla: https://www.ksh.hu/stadat_files/nep/hu/nep0015.html (utolsó frissítés: 2023.10.24.)
- KSH Élveszületések az anya és az újszülött főbb jellemzői szerint – STADAT 22.1.1.7. tábla: https://www.ksh.hu/stadat_files/nep/hu/nep0007.html (utolsó frissítés: 2023.10.24.)

A magyarországi cigányság hazai megítélése a romák és nem romák körében

Bevezetés

Sokszor hangoztatott állítás, hogy a rendszerváltás társadalmi-gazdasági hatásai leginkább a romákat érintették negatívan, különösen közülük kerültek kedvezőtlen helyzetbe 1990 után. Ennek köszönhetően az átalakuló jóléti rendszerben a helyi szociális konfliktusok több alkalommal etnikai színezetet kaptak, hiszen felerősödött az a félelem, hogy a kisebbségi csoportoknak juttatott szociális ellátások a jóléti rendszer egészét veszélyeztetik. A félelem felerősödése ellenére azonban 1994 óta Magyarországon csökkent a nyílt, cigányellenesség, aminek a háttérében nem feltétlenül az előítéletek visszaszorulása áll. Sokkal inkább arról lehet szó, hogy a nyilvános kommunikációban fokozottabban érvényesül a romákkal szemben kinyilvánított tolerancia, mely azonban nem zárja ki a burkolt cigányellenesség meglétét (Enyedi et al. 2004). Ennek mutatóit vizsgáljuk jelen tanulmányunkban, melynek keretében a cigányság megítélését vesszük górcső alá több célcsoportban, és elsősorban arra keressük a választ, hogy mennyiben és minek mentén tér el egymástól a romák és nem romák véleménye a roma nemzetiséghez tartozókról. Feltételezésünk szerint a nemzeti hovatartozáson túl a vallásosság, illetve a területiség is befolyásolja a cigányságról való vélekedést, ezért a magukat nem romának vallók körében a vallásosság, illetve a lakóhelyük régiója mentén bontva is vizsgálódunk. Elemzésünk alapját a Századvég Konzorcium 2021-ben készült hatvanezer fős adatfelvétele adja, amelyben elemezhető és értelmezhető számú roma nemzetiségű válaszadó vett részt. Jelen kutatásunk a cigányságra vonatkozó kérdésekkel megkeresett 15 005 fős almintára irányul, az általuk adott válaszokat elemeztük.

Szakirodalmi elemzés

Magyarország tizenhárom nemzeti kisebbségének legnagyobb csoportját a cigány nemzetiség alkotja, számuk a 2022-es népszámlálási adatok szerint közel 210 ezer fő volt (KSH 2022), de becsült számuk 600–800 ezer

fő (Pénzes 2018). A megítélésükre, elfogadottságukra, a velük szemben megnyilvánuló attitűd mérésére irányulóan számos tanulmány született már (Murányi-Szabó 2006; Marián 2013). A romákkal kapcsolatos attitűd 1994 és 2000 között kedvező képet mutatott, csökkent a romaellenes előítélet, emellett azonban a negatív attitűd tetten érhető volt. Messzemenő következtetések azonban nem vonhatók le, ugyanis a nyíltan diszkriminatív, cigány ellenes előítéletek csökkenésének hátterében valószínűleg az áll, hogy a nyilvános kommunikációban a tolerancia fokozottabban érvényesül a romákkal szemben is. Míg korábban széleskörűen elfogadott volt a romákkal kapcsolatos elutasítás nyílt megfogalmazása, ma már a cigányellenesség burkoltabb formában jelenik meg bizonyos kommunikációs helyzetekben. Ez azonban nem zárja ki, hogy szociális, lakóhelyi vagy egyéb konfliktushelyzetekben a cigányellenesség nagyon is jelen lehet és felszínre törhet. A cigányokkal kapcsolatos attitűdök alapvetően negatívak maradtak, és más etnikai csoportokhoz viszonyítva a romák elutasítottsága igen magas. A társadalmi távolság – a munkahelyi, lakóhelyi, rokoni kapcsolatok elutasítása – továbbra is nagy a cigányok esetében a nem cigány lakosság részéről.

A TÁRKI által 2002-ben készített, a magyarországi felnőtt lakosság etnikai és politikai attitűdjeit vizsgáló kutatás eredményei szerint a romákkal való munkahelyi kapcsolat elutasítottsága 29 százalékos, a szomszédsági kapcsolaté 40 százalékos, a rokoni kapcsolaté pedig 58 százalékos volt. A társadalmi távolság a vizsgált csoportok közül (arab, cigány, kínai, romániai magyar, romániai román, zsidó) a romák esetében volt a legmagasabb. A százfokú cigányellenesség-skála átlagos értéke a nem roma lakosság körében 46 pont volt. A teljes mintára vonatkoztatott százfokú cigányellenesség-index átlagos értéke 1994-ben 56 pont, 2000-ben pedig 50 pont volt. A fővárosban alacsonyabb (40 pont) volt a cigányellenesség, mint a (kisebb) városokban és a falvakban (49-49 pont). Különbőség mutatkozott a cigányok megítélésében, elfogadásában az ország egyes régiói között is. Az ország keleti részein negatívabban ítélik meg a romákat, mint a nyugati régiókban (Enyedi et al. 2004).

Az 1994 és 2002 között érzékelhető átmeneti javulás után, a 2008-as gazdasági világválság hatásaként az idegenellenes és romaellenes érzések felerősödtek hazánkban.

Egy 2016-ban készült kutatás eredményei szerint, mely többek között hivatott volt vizsgálni a romákkal szemben megnyilvánuló előítéletet és társadalmi távolságot, az látható, hogy a magyar lakosság inkább elutasító a romákkal szemben, és ez az elutasítás viszonylag homogén álláspontot jelent. A romákkal szemben meglévő elutasítás a társadalom minden rétegére jellemző nyílt formában jelenik meg. Magyarországon a romaellenesség nem ütközik morális akadályokba, így gyakorlatilag a társadalom minden rétegében magas értéket mutat (Keresztes et al. 2016). Érdekes kérdés, hogy vajon maguk a romák hogyan gondolkodnak saját nemzeti csoportjukkal kapcsolatban, bennük fellelhetők-e a többségi társadalomban tetten érhető előítéletek és gondolkodásmód. Nem hagyható figyelmen kívül, hogy kisebbségi csoport tagjaként az egyén sokféle társadalmi elutasítással találkozhat, melyeket internalizál. Ily módon ezek nyomot hagynak önképén, a magáról kialakított megítélésén és biztonságérzetén (Keresztes 2017). A KINCS egyik kutatása arra mutat rá, hogy a megkérdezett romák leginkább otthon, családjuk körében érzik magukat biztonságban, és minél tágabb környezetről van szó, annál kisebb mértékű a biztonságérzetük (Trásy 2023). Azonban biztonságérzetüktől függetlenül a magyar identitásuk erőteljes, és ahogyan a KINCS egy másik kutatásából kiderül, a cigány/roma nemzetiségűek ugyanannyira büszkék a magyarságukra, sőt egyes esetekben az összes megkérdezett átlagához képest erősebb nemzeti magyar identitás figyelhető meg náluk. Az eredmények szerint a cigány/roma válaszadók Magyarországgal és a magyarságtudattal kapcsolatos véleménye a pozitív tartalmú állítások esetében nemhogy eltér, hanem bizonyos esetekben az egyetértők mutatója meg is haladja a teljes sokaságban mért értékeket (Antal és Bocz 2022).

A kutatás háttere, célja, módszere

Kutatásunkban a Századvég által 2021-ben készített kérdőíves felmérésből a cigánysággal kapcsolatos attitűd feltérképezésére, valamint a társadalmi távolság mérésére vonatkozó tizenöt kérdés válaszait elemeztük. A több mint tizenötezer fős minta válaszait három bontásban vizsgáltuk. Elsősorban arra kerestük a választ, hogy a mintának azon tagjai, akik magukat romának vallották (495 fő), a cigányságra vonatkozó kérdésekre milyen válaszokat adtak, illetve válaszaik eltérnek-e, és ha igen, miben a nem roma megkérdezettek válaszaikhoz képest? Másodsorban azt néztük, hogy

a vallásos és nem vallásos lekérdezésbe bevontaknak a cigányságról való gondolkodással, a hozzájuk való viszonyulással kapcsolatos válaszai alátámasztják-e azt a feltételezésünket, miszerint a vallásos emberek elfogadóbbak, nyitottabbak a különböző társadalmi csoportokkal szemben. Kutatásunk harmadik elemét a cigányságra vonatkozó válaszok régiós bontásban való vizsgálata jelentette, vagyis azé, hogy a romák megítélésében vannak-e különbségek aszerint, hogy az adott régióban mekkora a roma lakosság aránya.

Eredmények

A magukat romának/cigánynak valló válaszadók szocio-demográfiai jellemzői

Szocio-demográfiai jellemző	Arány (%)	
Nem	Férfi	44,4
	Nő	55,6
Életkor	18–29 éves	42,0
	30–39 éves	23,6
	40–49 éves	16,8
	50–59 éves	10,7
	60+ éves	6,9
Iskolai végzettség	Alapfokú vagy alacsonyabb	71,1
	Középfokú, érettségi nélkül	15,4
	Középfokú, érettséggel	10,7
	Felsőfokú vagy magasabb	2,8
Településtípus	Budapest	8,1
	Megyeszékhely	8,1
	Város	34,4
	Község	49,4

Forrás: Századvég, 2021

1. táblázat: A kutatásban részt vevő roma/cigány válaszadók szocio-demográfiai jellemzői (%) (n=495)

A cigánysággal kapcsolatos kérdésekre válaszoló almintában 15 005 fő szerepelt. Valamivel több mint három százalékuk (495 fő) vallotta magát romának, 44,4 százalékuk férfi, 55,6 százalékuk nő. A legnagyobb létszámban a 18–29 éves korcsoportba tartozók kerültek be az almintába (42 százalék). A 30–39 évesek 24 százalékos, a 40–49 évesek 17 százalékos,

az 50–59 évesek pedig közel 11 százalékos arányban voltak jelen benne. A hatvan évesek és idősebbek közel 7 százalékot tettek ki. A válaszadók több mint 70 százaléka alapfokú vagy annál alacsonyabb iskolai végzettséggel, egynegyede pedig középfokú végzettséggel rendelkezik. Felsőfokú vagy ennél magasabb képzésben a magukat romának vallók kevesebb mint három százaléka tartozott. A válaszadók közel fele községben él, városban pedig a 34 százaléuk. Megyeszékhelyen és a fővárosban ugyanakkora arányban, 8,1-8,1 százalékban élnek (1. táblázat).

A magukat nem romának valló válaszadók szocio-demográfiai jellemzői

Szocio-demográfiai jellemző	Arány (%)	
Nem	Férfi	46,9
	Nő	53,1
Életkor	18–29 éves	16,8
	30–39 éves	16,8
	40–49 éves	18,8
	50–59 éves	15,2
	60+ éves	32,4
Iskolai végzettség	Alapfokú vagy alacsonyabb	22,2
	Középfokú, érettségi nélkül	21,8
	Középfokú, érettségivel	34,1
	Felsőfokú vagy magasabb	21,8
Településtípus	Budapest	18,2
	Megyeszékhely	17,5
	Város	35,3
	Község	29
Régió	Dél-Alföld	12,7
	Dél-Dunántúl	8,8
	Észak-Alföld	14,5
	Észak-Magyarország	11,2
	Közép-Dunántúl	11
	Közép-Magyarország	31,6
	Nyugat-Dunántúl	10,2
Vallás	Nem vallásos	27,7
	Bizonytalan	46,5
	Vallásos	25,8

Forrás: Századvég, 2021

2. táblázat: A nem roma válaszadók szocio-demográfiai jellemzői (%) (n=14510)

A nem roma válaszadók 46,9 százaléka férfi, 53,1 százaléka nő. A 18–29 éves korosztályba tartozik a válaszadók 16,8 százaléka, 30–39 éves 16,8 százaléka, 40–49 éves 18,8 százaléka, míg 15,2 százalékban vannak az 50–59 évesek. A hatvanévesek és idősebbek teszik ki a minta egyharmadát (32,4 százalék). A válaszadók iskolai végzettség szerint négy egyszerűsített csoportba sorolhatók: alapfokú végzettséggel rendelkeznek 22,2 százalékuk, 21,8 százalék középfokú végzettséget szerzett, de érettségit nem, míg 34,1 százalék az érettségizett válaszadók aránya, végül 21,8 százalékuk van felsőfokú végzettsége. A válaszadók 18,2 százaléka Budapesten, 17,5 százaléka megyeszékhelyen, 35,3 százaléka városban, míg 29 százaléka községben él. A kérdezettek régiós megoszlása a következő: 12,7 százalék a Dél-Alföldön, 8,8 százalék a Dél-Dunántúlon, 14,5 százalék az Észak-Alföldön, 11,1 százalék Észak-Magyarországon, 11 százalék a Közép-Dunántúlon, 31,6 százalék Közép-Magyarországon, 10,2 százalék pedig a Nyugat-Dunántúlon él. A vallás nem tartozik a kemény szocio-demográfiai változók közé, ám tanulmányunk témája miatt fontosnak tartjuk bemutatni, hogy válaszadóink 27,7 százaléka nem vallásos, 46,5 százaléka bizonytalan és 25,8 százaléka vallásos (2. táblázat).

A cigányságra vonatkozó kérdések

A vizsgált tizenöt kérdés mindegyikénél együtt jelenítjük meg a „roma – nem roma” bontásban kapott válaszok elemzését, valamint a nem roma válaszadók körében vizsgált „vallásos – nem vallásos” bontásban kapott válaszokat. Harmadik elemzési szempontként a cigánysággal kapcsolatos válaszok regionális bontását is elvégeztük, mivel azonban abban nem mutatkoztak jelentős eltérések, az arra vonatkozó következtetések összefoglalóan jelennek meg, az egyes kérdéseknél ezeket nem tárgyaljuk külön.

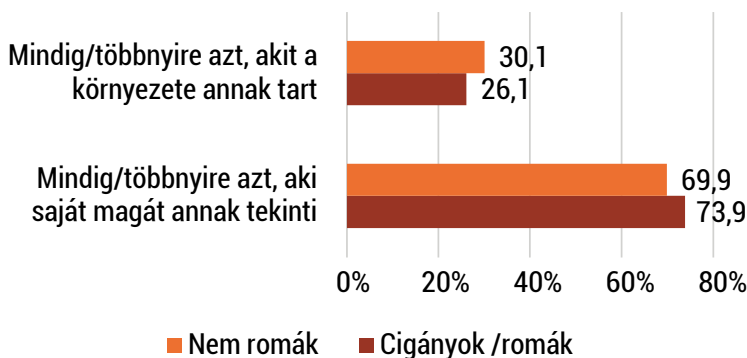
A kérdőív cigányságra irányuló első kérdése azt vizsgálta, hogy a megkérdezettek szerint a magyar emberek többsége kit tart romának vagy cigánynak. Négy válaszlehetőség közül lehetett választani (mindig azt az embert, aki saját magát is annak tartja; többnyire azt, aki saját magát is annak tartja; többnyire azt, akit a környezete annak tart; mindig azt, akit a környezete is annak tart). A válaszlehetőségeket kettőre vontuk össze, hogy a különbségek jobban kirajzolódhassanak.

A „mindig vagy többnyire azt az embert tekinti romának, aki saját magát is annak tartja” választ a vizsgálatba bevont romák közel 38 százaléka, míg azt, hogy „többnyire vagy mindig azt tekinti cigánynak, akit a környezete cigánynak tart”, kicsivel több mint 62 százalék jelölte meg. Ennek megfelelően elmondható, hogy a romák azt gondolják, hogy a nem romák szerint inkább az a cigány, akit a környezete annak tekint, és kisebb mértékben számít, hogy az érintett személy magát annak tartja-e. A nem romák ezzel kapcsolatos állásfoglalása kevésbé erőteljes, hiszen körükben hozzávetőlegesen fele-fele arányú válaszok születtek. Szerintük a magyar emberek 45,5 százalékban gondolják azt cigánynak, aki saját magát annak tekinti, illetve 54,5 százalékban többnyire vagy mindig azt tekintik romának, akit a környezete annak tart.

A nem roma válaszadók csoportján belül a vallásosak szintén hozzávetőleg fele-fele arányban választották a két lehetséges opciót. Ezzel szemben a nem vallásos válaszadók körében ez a kérdés kicsivel nagyobb mértékben osztotta meg a véleményeket: 60,5 százalékuk gondolta úgy, hogy a magyar emberek mindig vagy többnyire azt gondolják romának/cigánynak, akit a környezete annak tart, szemben azzal, aki saját magát is annak tartja.

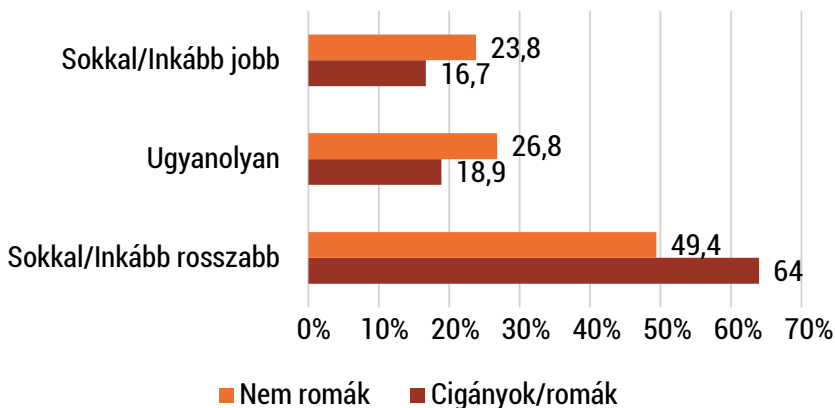
A következő kérdés arra irányult, hogy maguk a megkérdezettek kit tartanak romának/cigánynak. A válaszlehetőségek ugyanazok voltak, mint az első kérdésnél. A kérdések összevonását itt is alkalmaztuk. A megkérdezett romák közel háromnegyede (74 százalék) mindig vagy többnyire azt tekinti romának, aki saját magát annak tartja, és csupán egynegyedük gondolja, hogy az a roma, akit a környezete annak tart. A válaszadó nem romák közel 70 százaléka azt tekinti romának, aki saját magát is annak tartja, és kicsivel több mint 30 százalék azt, akit a környezete annak tart (1. ábra). Összességében elmondható, hogy mind a roma, mind a nem roma válaszadók nagy százalékban és közel azonos arányban azt tekintik romának, aki saját magát is annak tartja.

1. ábra: A válaszadók maguk kit tekintenek romának (%)
(Nem romák: n = 12 460; romák: n = 438)

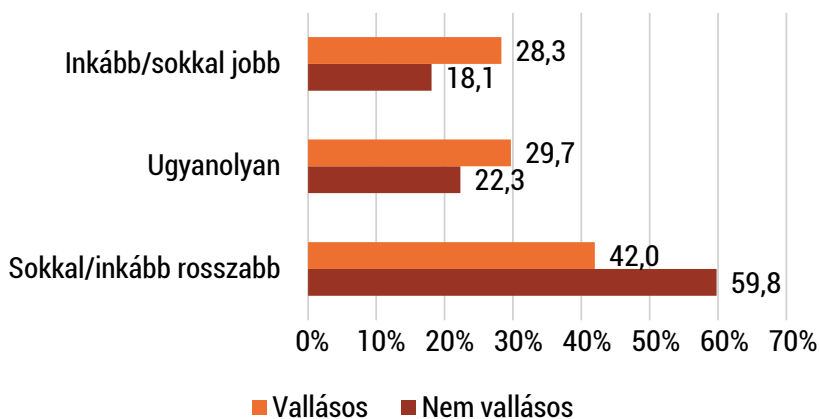
A nem roma válaszadók esetében a vallásos és nem vallásos emberek véleménye egységes abban, hogy ők maguk kit tartanak romának vagy cigánynak: túlnyomó többségük (70 százalék körül) mindig/többnyire azt tekintette romának vagy cigánynak, aki saját magát is annak tartja.

Annak megítélése, hogy hazánkban a cigányok helyzete milyen a nem cigányokéhoz képest, már nagyobb véleményeltéréseket mutat. Ezzel kapcsolatban a megkérdezettek öt lehetőség közül választhattak, hogy kifejezzék véleményüket: sokkal jobb; inkább jobb; ugyanolyan; inkább rosszabb; sokkal rosszabb. A szélsőértékeket itt is összevontuk: a romák 64 százaléka úgy ítéli meg, hogy a romák helyzete Magyarországon a nem romákéhoz mérten sokkal rosszabb vagy inkább rosszabb, 19 százalékban pedig úgy látják, hogy ugyanolyan. Közel 17 százalék értékeli úgy, hogy a cigányok helyzete inkább jobb vagy sokkal jobb a nem cigányokéhoz képest. A nem romáknak kevesebb mint fele (49,4 százalék) gondolja úgy, hogy a cigányok helyzete rosszabb a nem cigányokhoz képest, közel 27 százalékuk úgy látja, hogy nincs különbség, 23,8 százaléknyi megkérdezett viszont azt nyilatkozta, hogy a romák helyzete inkább vagy sokkal jobb, mint a nem romáké (2. ábra).

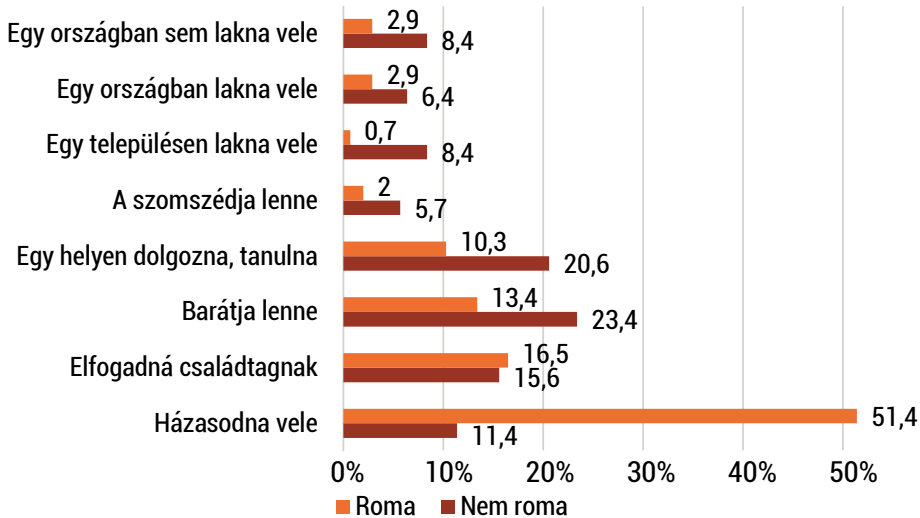
2. ábra: A cigányok/romák helyzete Magyarországon a nem cigányokhoz képest (%)
(Nem romák: n = 13 174; romák: n = 453)

Ugyanennél a kérdésnél a magukat nem romának vallók csoportján belül a nem vallásosak közel 60 százaléka gondolja sokkal/inkább rosszabbnak a cigányok helyzetét, mint a nem romákét, 22,3 százalék körül vannak azok, akik ugyanolyannak látják, és 18,1 százalékuk tartja sokkal/inkább jobbnak. Ezzel szemben a vallásosak magasabb arányban jelölték meg a pozitívabb válaszlehetőségeket. Kicsivel több mint 28 százalékuk ítélte sokkal/inkább jobbnak, közel 30 százalékuk pedig ugyanolyannak a romák helyzetét Magyarországon, mint a nem cigányokét (3. ábra).

3. ábra: A cigányok/romák helyzete Magyarországon a nem cigányokhoz képest (%)
(Vallásos: n = 3475; nem vallásos: n = 3623)

A következő kérdés a társadalmi távolság mérését célozta. Arra kereste a választ, hogy *a kérdőívet kitöltők milyen legszorosabb kapcsolatot létesítenének egy cigány/roma emberrel saját döntésük szerint.* A felsorolt nyolc tételből a válaszadónak azt az egy kapcsolati formát kellett kiválasztania, melyet a leginkább elképzelhetőnek tart egy roma személlyel kapcsolatban.

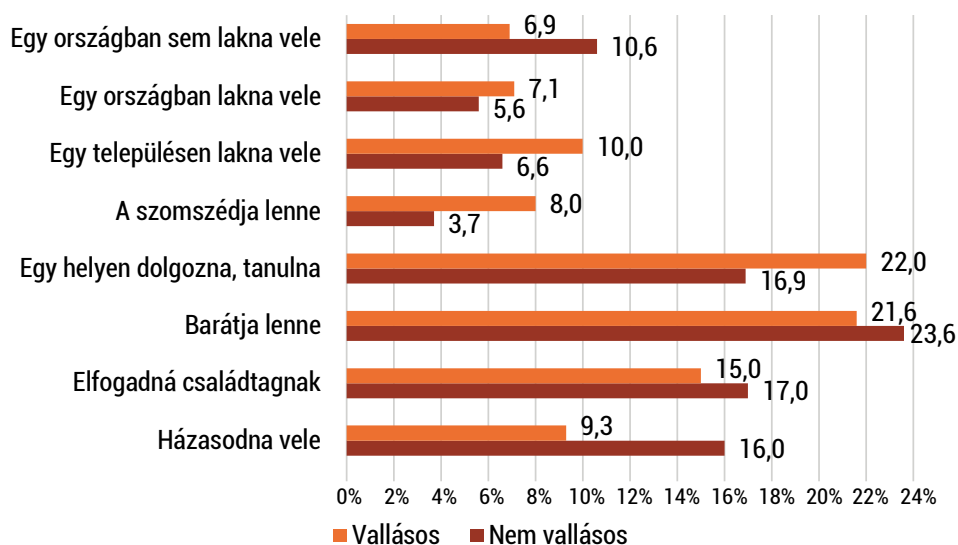
4. ábra: Milyen legszorosabb kapcsolatot létesítené egy cigány/roma emberrel? (%)
(Nem roma: n = 1338; roma: n = 455)

Ahogy a fenti adatokból is látszik, a romák és nem romák között egyes kapcsolati formákban többszörös különbségek vannak. A roma embereknek több mint a fele leginkább a házasságot tudja elképzelni kapcsolati formaként egy másik romával, míg a nem romák csoportjának csupán 11,4 százaléka nyilatkozott így. A két csoport véleménye a családtagként való elfogadásban már közel azonos, a romák körében 16,5 százalék, a nem romák közül pedig 15,6 százalék tartja ezt a legelfogadhatóbb kapcsolati formának (4. ábra). A lazább kapcsolódási formákat tekintve (barát, munkatárs/osztálytárs, szomszéd stb.) a nem romák cigányokkal szemben megnyilvánuló elfogadása látszólag magasabb, mint maguké a romáké, ugyanakkor szükséges hangsúlyozni, hogy azok a romák, akik legszorosabb kapcsolatként leginkább a házasságot tudják elképzelni, nagy valószínűséggel a lazább, baráti, szomszédi stb. kapcsolatot is elfogadnák. Ugyanakkor az látszik, hogy a nem romák leginkább a barátságot tartják elfogadható kapcsolódási formának egy cigány emberrel, míg a cigányok

a házasságot. A romák és nem romák közötti vizsgált kapcsolati formák esetében megfigyelhető, hogy a nem roma válaszadók többsége nyitott arra, hogy egy helyen dolgozzon vagy egy oktatási intézménybe járjon egy roma származású emberrel, valamint a barátja is lenne.

A nem roma válaszadók vallásos – nem vallásos bontásában az rajzolódik ki, hogy a vallásosak csoportja elfogadóbb azzal kapcsolatban, hogy egy településen lakjon egy cigány identitású emberrel, vagy akár a szomszédja is legyen. Huszonkét százalékuk dolgozna együtt romával, és 21,6 százalékuk számára a baráti kapcsolat is elképzelhető, viszont a nem vallásos válaszadók nyitottabban állnak a romákkal való családon belüli kapcsolat kialakításának lehetőségéhez. Tizenhét százalékuk elfogadná, ha egy közeli rokona kötné össze az életét romával, 16 százalékuk viszont maga is házasodna cigány származású emberrel.

A nem romák csoportján belüli eloszlásban is mutatkoztak különbségek a vallásos és nem vallásos válaszadók véleményében. A vallásos válaszadók 22 százaléka dolgozna, tanulna egy helyen cigány származású emberrel, vagy a barátja lenne (21,6 százalék), családtagnak vagy házas társnak ennél már jóval kevesebben fogadnák el (15 és 9,3 százalék), és 6,9 százalék egy országban sem lakna cigányokkal szabad döntése szerint.

5. ábra: Milyen legszorosabb kapcsolatot létesítene egy cigány/roma emberrel? (%)
(Vallásos: n = 3577; nem vallásos: n = 3613)

A nem vallásosak esetében kissé másképpen alakultak a számok ennél a kérdésnél. Legmagasabb százalékban 23,6 százalék) itt is a barátságot jelölte meg az általa elképzelhető legszorosabb kapcsolati formaként, viszont családtagjának 17 százalékuk, házastársának pedig 16 százalékuk fogadna el romát, ami ugyan csak néhány százalékponttal, de magasabb érték, mint a vallásosak esetében. Ennél az al csoportnál viszont már magasabb százalékban (10,6 százalék) jelölték meg azt a lehetőséget, hogy egy országban sem laknának cigány emberrel (5. ábra).

A következő blokkban tizenegy állítással kapcsolatban kellett eldönteniük a válaszadóknak, hogy milyen mértékben értenek egyet velük. Válaszaikat 1-től 5-ig terjedő skálán kellett jelezniük, ahol az 1-es jelentése, hogy „egyáltalán nem ért egyet”, az 5-ös pedig hogy „teljes mértékben egyetért” az adott állítással.

Az az állítás, hogy a cigányoknak/romáknak több támogatást kellene adni, mint a nem cigányoknak, a romák körében 2,9-es, míg a nem romák körében 1,8-as átlagot kapott, ami azt jelzi, hogy a nem romák határozottabban elutasítják ezt az állítást. Az állítással a romák közel 36 százaléka, míg a nem romák közel 63 százaléka egyáltalán nem ért egyet. Vagyis a nem romák többsége nem gondolja, hogy a cigányoknak több támogatást kellene adni, mint a nem cigányoknak. A nem romák csoportján belül a vallásosak 62 százaléka, a nem vallásosak 64,3 százaléka egyáltalán nem ért egyet ezzel. Válaszaikban nagy összhang mutatkozik, és egyértelmű az állásfoglalásuk a cigányokat érintő támogatások ügyében. Válaszaik átlaga: 1,77 (nem vallásos) és 1,84 (vallásos).

Azzal az állítással, hogy a cigányok/romák kirekesztettsége a többségi társadalom hibája, a megkérdezett roma személyek inkább egyetértenek, mint nem. Az általuk adott válaszok átlaga 3,6 az ötfokú skálán. A nem romák körében az átlag 2,5, ami jelzi a kérdéssel kapcsolatos bizonytalanságukat. A vallásos – nem vallásos bontásban vizsgált nem roma válaszadók esetében az előbbitől nem sokkal tér el a helyzet a többségi társadalom kirekesztő szerepével kapcsolatban. A nem vallásosak válaszáinak átlaga 2,63, a vallásosaké 2,47 volt. Vallástól függetlenül a nem roma válaszadók szinte ugyanúgy vélekednek a cigányok társadalmi kirekesztettségéről is.

A nem roma válaszadók azzal az állítással értenek egyet nagyobb számban, hogy a cigányok/romák gondjai miatt kizárólag ők maguk okolhatók.

Körükben az ezzel kapcsolatos állítás 3,4-es értékelést kapott átlagosan. Az ugyanerre az állításra adott átlagos értékelés a romák között valamivel alacsonyabb (3,1), de azt tükrözi, hogy ők is inkább egyetértenek vele. A vallásosak csoportjának válaszai átlagosan 3,56-os értéket mutattak, míg a nem vallásos almintában átlagosan 3,27-os értéket kapott ugyanez a kérdés. Tehát ebben a kérdésben sem mutatkozott nagy eltérés a vallásosság szerint.

A roma és nem roma válaszadók szinte azonos módon gondolkodnak a cigányok gyermekvállalásával kapcsolatban: a romák 35,4 százaléka, a nem romák 34,6 százaléka ért teljes mértékben egyet azzal az állítással, miszerint a cigányok/romák számára a gyermekvállalás a kiteljesedést jelenti. A romák körében átlagban 3,41-os, a nem romák körében pedig 3,42-os értékelést kapott ez az állítás, vagyis mindkét csoport inkább egyetértett vele. A nem romák csoportján belül a nem vallásos válaszadók 29,8 százaléka, a vallásosoknak pedig 39,3 százaléka teljes mértékben egyetértett a kérdőív gyermekvállalással kapcsolatos állításával. A vallásosak válaszai átlagosan 3,55-os értéket mutattak, míg a nem vallásos almintában átlagosan 3,25-os értéket kapott ugyanez a kérdés.

Kisebb az egyetértés a megkérdezett roma és nem roma csoport között abban, hogy mindenkinek jobb, ha a cigányokat/romákat a nem cigányokkal/romákkal együtt oktatják. Ezzel az állítással a cigány válaszadók kicsivel több mint 47 százaléka, míg a nem cigányok kevesebb mint 34 százaléka értett teljes mértékben egyet. A nem roma válaszadóknak több mint a fele (a nem vallásosak esetében 58 százalék, a vallásosaknál 60 százalék) a két szélsőérték között oszlott el. Válaszaik átlaga így a 3-as érték körül alakult (3,24 és 3,34), vagyis itt sem figyelhető meg a vallásosság befolyásoló hatása.

A cigányok/romák összetartásával kapcsolatosan is egymáshoz nagyon közeli vélemények alakultak ki: a cigányok 61 százaléka, a nem cigányoknak pedig közel 62 százaléka teljesen egyetért azzal az állítással, miszerint a cigányok/romák nagyon összetartók. A cigány származású válaszadók körében 4,1-es, a nem cigányok között pedig 4,28-os átlagérték született. Vagyis a nem cigányok kicsit összetartóbbnak ítélték a romákat, mint a cigány megkérdezettek. Ennél a kérdésnél a nem romákon belül a vallásosok csoportja kiemelkedően magas számban (68 százalék) teljes mértékben

egyért az állítással, válaszaik átlaga 4,29. Ugyanakkor a nem vallásosak is hasonlóan nagy egyértéssel fogadták az állítást (56,9 százalék).

A roma származású válaszadók saját csoportjukkal kapcsolatban magas arányban gondolják úgy, hogy nagyon fontos számukra a család. A roma megkérdezetteknek több mint a háromnegyede (76 százalék) teljes mértékben egyértéttel azzal az állítással, hogy a cigányoknak/romáknak mindennél fontosabb a család. Ugyanezzel a kijelentéssel a nem cigány válaszadóknak kicsivel több mint a fele (51,1 százalék) értett teljes mértékben egyet. A magukat cigánynak valló válaszadók körében átlagban 4,5-es, a nem cigányok körében pedig 4-es értékelést kapott ez az állítás. A különbség ellenére elmondható, hogy mindkét csoport sokkal inkább egyértéttel a fenti állítással, mint amennyire nem. A KINCS romákra irányuló, már idézett értékutatásának eredményei is azt támasztják alá, hogy a romák értékrendjében a család különösen fontos, a megkérdezettek 95 százaléka tartotta nagyon fontosnak (Trásy 2023). A nem roma vallásosak 58,1 százaléka, míg a nem vallásosak 45,7 százaléka jelölte meg az 5-öst a skálán. Válaszaik átlaga ezúttal is 4-es érték körül alakult. Mindkét csoport (vallástól függetlenül) egyértéttel a cigányok családhoz való hozzáállásával kapcsolatos állítással.

Azonban a következő állítás, mely szerint a cigányok/romák azért vállalnak gyermeket/gyermeket, hogy több segélyben részesüljenek, ellentétes pólusú válaszokat kapott a cigány és nem cigány válaszadók körében. Míg a kérdésbe bevont cigány személyek közel 41 százaléka egyáltalán nem értett egyet ezzel az állítással, a nem cigányok 42 százaléka teljes mértékben egyértéttel vele. A cigány származásúak körében ez az állítás átlagban 2,58-os értékelést kapott, ami azt tükrözi, hogy inkább nem értenek egyet vele, míg a nem cigány válaszadók 3,78-os átlagértéke azt mutatja, hogy nagyobb mértékben egyértéttel ezzel az állítással. A nem romák körében megkérdezett vallásosak 45,7 százaléka, míg a nem vallásosak 38,4 százaléka ért ezzel egyet teljes mértékben. Válaszaik átlagosan 3,83-os és 3,67-os értéket kaptak.

A cigányok/romák gondjai megoldódnának, ha lenne a megélhetéshez elegendő fizetést biztosító munkahelyük. Ezzel az állítással a kutatásba bevont roma megkérdezettek több mint 66 százaléka, a nem romák csoportjából viszont csupán 30 százalék értett egyet teljes mértékben.

A romák körében 4,3-es, a nem romák körében 3,4-es átlag született az állítás értékelésekor. Vagyis a cigány származású válaszadók sokkal inkább azzal értenek egyet, hogy a megélhetéshez elegendő fizetés által a cigányok gondjai megoldódnának. A nem roma vallásosak csoportjának válaszai itt átlagosan 3,45-os értéket mutattak, míg a megkérdezett nem vallásos csoportba tartozók körében átlagosan 3,33-os értéket kapott ugyanez az állítás.

A cigányok/romák között arányaiban ugyanannyi a törvénytisztelő polgár, mint a hasonló körülmények között élő nem cigányok/romák között. Ezzel az állítással kapcsolatban a romák határozottabb véleménye tükröződik, ugyanis a megkérdezettek közel 55 százaléka teljes mértékben egyetért vele. Azonban a nem romák válaszaiban bizonytalanság látszik. Közel azonos mértékben jelölték az 1-től 5-ig terjedő skála szinte minden értékét. Huszonegy százalékuk egyáltalán nem ért egyet az állítással, 23 százalékuk viszont teljes mértékben egyetért vele. Az átlagokat tekintve is látszik a határozott véleménykülönbség: a cigányok 4-es értékeléséből az rajzolódik ki, hogy ők inkább egyetértenek a fenti állítással, míg a nem cigányok között mért 3-as átlagérték arra utal, hogy ők bizonytalanok ennek eldöntésében, egyet is értenek az állítással, meg nem is. Ugyanezt a bizonytalanságot tükrözik a vallásos – nem vallásos megkérdezettek válaszai is. Ők vallásoságtól függetlenül átlagosan a 3-as választ jelölték meg ennél az állításnál.

A lekérdezés utolsó állítása az volt, hogy a cigányok/romák mindent megtesznek azért, hogy beilleszkedjenek a többségi társadalomba. Ezzel a kutatásba vont roma személyek közel 38 százaléka, míg a nem romák csupán 7,4 százaléka ért egyet teljes mértékben. A nem roma megkérdezettek legnagyobb százalékban (31,1 százalék) egyáltalán nem értettek egyet ezzel az állítással. Az átlagértékek alapján elmondható, hogy ennél az állításnál mutatkozik a legnagyobb nézetkülönbség a cigány és nem cigány válaszadók között. A romák körében 3,6-es, míg a nem romáknál 2,35-os átlagérték született, vagyis a romák inkább egyetértenek a fenti állítással, míg a nem romák inkább nem értenek egyet vele. A vallásos – nem vallásos bontásban vizsgált nem roma emberek válaszainak átlaga is 2-es érték körül mozog. A vallásosak 28,7 százaléka, a nem vallásosak 34,1 százaléka egyáltalán nem értett egyet ezzel az állítással.

Romák megítélése régiós bontásban

	Elutasítóbbak	Elfogadóbbak
A cigányoknak/romáknak több támogatást kellene adni, mint a nem cigányoknak	1,28	2,41
A cigányok/romák kirekesztettsége a többségi társadalom hibája	1,68	3,42
A cigányok/romák gondjai miatt kizárólag saját maguk okolhatók	3,89	3,00
A cigányok/romák számára a gyermekvállalás a kiteljesedést jelenti	3,19	3,64
Mindenkinek jobb, ha a cigányokat/romákat a nem cigányokkal/romákkal együtt oktatják	2,73	3,70
A cigányok/romák nagyon összetartók	4,13	4,39
A cigányoknak/romáknak mindennél fontosabb a család	3,67	4,38
A cigányok/romák azért vállalnak gyermeket/gyermeket, hogy több segélyben részesüljenek	4,21	3,29
A cigányok/romák gondjai megoldódnának, ha a megélhetéshez elegendő fizetést kapnának	2,64	4,04
A cigányok/romák között arányaiban ugyanannyi a törvénytisztelő polgár, mint a nem romák között	2,18	3,84
A cigányok/romák mindent megtesznek azért, hogy beilleszkedjenek a többségi társadalomba	1,71	3,07

Öt fokú skála átlaga, 1 = egyáltalán nem ért egyet, 5 = teljes mértékben egyetért

3. táblázat: A romák megítélése a nem romákból alkotott két klaszterben

Az önmagukat nem romának tartó válaszadók romákra vonatkozó kérdésekre adott válaszait régiós bontásban is vizsgáltuk. Kiemelten a tíz kérdéssel foglalkoztunk, melyek kifejezetten a romák megítélésére vonatkoznak, azonban a válaszokban nem találtunk jelentős régiós különbségeket. Az elemezhetőség érdekében a nem roma lakosság körében a fent említett, romákra vonatkozó állítások alapján létrehoztunk két klasztert (K-means klasztereljárással). Egymástól meglehetősen jól elkülönülő klaszterek jöttek létre, amelyeket az egyszerűség kedvéért *elutasítóbbaknak* és *elfogadóbbaknak* neveztünk el. Az átlagértékekből is látható, hogy a két klaszter egyértelműen elkülönül egymástól. Az elutasítóbbak elnevezésű

klaszter tagjai a romák támogatását célzó állításokra alacsonyabb értékeket adtak, míg az elfogadóbbak nevezetű klaszter tagjai ezeknél a kérdéseknél szignifikánsan magasabb értékeket jelöltek meg. Ugyanez elmondható fordítva is, tehát a romákra vonatkozó semleges vagy pozitív állításoknál az elutasítóbbak alacsonyabb, az elfogadóbbak pedig magasabb értékeket választottak. A két klaszterbe tartozók közel azonos arányban vannak jelen a nem roma mintában: az elutasítóbbak 48,6 százalékkal, míg az elfogadóbbak 51,4 százalékkal képviseltetik magukat.

Régió	Elutasítóbbak	Elfogadóbbak
Közép-Dunántúl	45,9	54,1
Dél-Dunántúl	47,1	52,9
Közép-Magyarország	47,6	52,4
Dél-Alföld	48,4	51,6
Nyugat-Dunántúl	49,0	51,0
Észak-Alföld	49,4	50,6
Észak-Magyarország	53,1	46,9
Összesen	48,6	51,4

4. táblázat: Az elutasítóbb és elfogadóbb válaszadók aránya régiós bontásban (%)

A két klasztert összevetettük a régiókkal, s így jelentősebb különbségekről számolhatunk be, mint az egyes itemek kapcsán: a klaszterek között szignifikáns eltérés tapasztalható a régiós bontás alapján. A régiókat az elfogadóbbak magasabb aránya felől rendeztük az alacsonyabb felé. Az elfogadóbb válaszadók aránya Közép-Dunántúlon a legmagasabb (54,1 százalék), de hasonlóan jelentős Dél-Dunántúlon, illetve Közép-Magyarországon is, ahol 52,9 és 52,4 százalékban vannak az ebbe a klaszterbe tartozók. Az elutasítóbbak és az elfogadóbbak aránya nagyjából kiegyenlített Dél-Alföldön (48,4 és 51,6 százalék), Nyugat-Dunántúlon (49 és 51 százalék) és Észak-Alföldön (49,4 és 50,6 százalék). Az elutasítóbb válaszadók a legnagyobb arányban (53,1 százalék) és ezzel párhuzamosan az elfogadóbb

válaszadók a legkisebb arányban (46,9 százalék) az észak-magyarországi régióban képviseltetik magukat. Látható tehát, hogy közel tíz százalékpontosnyi különbség van az elfogadóbb válaszadók arányát tekintve a közép-dunántúli és az észak-magyarországi régió között. Itt érdemes megjegyezni, hogy azokban a régiókban nagyobb az elfogadó válaszadók aránya, ahol kisebb arányban élnek romák. Bár a pontos számukat, illetve arányukat nehéz meghatározni, kijelenthető, hogy a régiókban az egymáshoz viszonyított jelenlétük nagyjából azonos a különböző kutatások alapján (erre mutattak rá Pénzes János és munkatársai 2018-ban).

Összegzés

Kutatásunkban egy tizenötezer főből álló minta cigánysággal kapcsolatos kérdésekre adott válaszait vizsgáltuk különböző bontásokban. Az volt a célunk, hogy feltérképezzük, vannak-e eltérések a roma és nem roma, valamint a vallásos és nem vallásos válaszadók cigányságra vonatkozó gondolkodása, véleményei között. Ezenfelül arra is választ kerestünk, hogy a magyarországi régiók között fellelhetők-e különbségek a témával kapcsolatban.

Az adatok elemzése alapján elmondható, hogy a magukat romának vallók többsége azt gondolja, hogy a nem romák inkább azt tekintik cigánynak, akit a környezete annak tart. A kérdőívet kitöltő romák közel háromnegyede azonban inkább azt tekinti romának, aki saját magát is annak tartja. A kérdezésbe bevont nem romák is ugyanígy nyilatkoznak, ugyanis 70 százalékban ők is azt mondják, hogy az a cigány/roma, aki saját magát annak tartja. A romák véleménye erőteljesebb a tekintetben, hogy a cigányok/romák helyzete rosszabb a nem cigányokhoz képest. A nem romák szerint a cigányok helyzete csak mérsékelten rosszabb, mint a nem romáké. Roma és nem roma válaszadók között nagy különbségek mutatkoznak abban, hogy milyen kapcsolatot létesítenének leginkább egy cigány/roma emberrel. A romák leginkább a házasságot tartják elfogadhatónak egy másik romával, míg a nem roma megkérdezettek leginkább baráti vagy munkatársi kapcsolatot tudnak elképzelni egy roma személlyel. A nem romák nagyobb mértékben utasítják el azt az állítást, miszerint a cigányoknak/romáknak több támogatásban kellene részesülniük, mint a nem romáknak, és közel 40 százalékuk azt az állítást is elutasítja, hogy a cigányok kirekesztettsége a többségi társadalom hibája lenne.

A nem roma válaszadók inkább azzal értenek egyet, hogy a cigányok/romák maguk okolhatók a gondjaik miatt. Ezzel szemben a kutatásba bevont romák magas százalékban (63 százalék) azzal értenek egyet, hogy a romáknak több támogatást kellene adni, és közel felük azzal is egyetért, hogy a cigányok kirekesztettsége a többségi társadalom hibája.

A cigányok gyermekvállalásával kapcsolatban nincs jelentős eltérés a roma és nem roma válaszadók között. Mindkét csoport inkább egyetért azzal, hogy a cigányok/romák számára a gyermekvállalás kiteljesedést jelent, és abban is azonos véleményen vannak, hogy a cigányok/romák nagyon összetartók, és nagyon fontos számukra a család. Ellentétes viszont a két csoport véleménye azzal kapcsolatban, hogy a cigányok/romák azért vállalnak gyermeket, hogy több támogatásban részesüljenek. Ezzel maguk a romák inkább nem értenek egyet, míg a nem romák inkább egyetértenek vele. A cigány származású válaszadók inkább azzal értenek egyet, hogy a megélhetéshez elegendő fizetés révén a cigányok gondjai megoldódnának, illetve hogy a romák mindent megtesznek azért, hogy beilleszkedjenek a többségi társadalomba. Ezekkel a nem roma válaszadók kevésbé értenek egyet.

Megállapítható, hogy bár nincs jelentős eltérés a vallásos és nem vallásos nem roma megkérdezettek romákkal kapcsolatos meglátásaiban, a vallásos emberek mérsékelten pozitívabb véleményt képviselnek roma/cigány társaikkal szemben.

Az egyes kérdések megítélésében nem találtunk jelentős véleménykülönbséget a magyarországi régiók között. A kutatásban részt vevő nem roma lakosságban minden második ember úgy gondolja, hogy a romák nem igazán tesznek meg mindent a beilleszkedésük érdekében. Kismértékű az egyetértés azzal az állítással kapcsolatban, hogy a romák kirekesztettsége a többségi társadalom hibája volna. A kérdések többségével kapcsolatban azonban semlegesség, bizonytalanság mutatkozik a válaszadók részéről. Így például azt sem tudják eldönteni, hogy vajon mindenkinek az-e a jobb, ha a romákat a nem romákkal együtt oktatják vagy, hogy a romák gondjai megoldódnának, ha lenne a megélhetéshez elegendő fizetésük.

Felhasznált irodalom

- Antal István, Bocz János (2022) Nemzeti identitás: büszkeség, lojalitás, önkritika. *Kapocs*, 5. évf. 1. sz. 84–92.
- Enyedi Zsolt, Fábián Zoltán és Sik Endre (2004) Nőtték-e az előítéletek Magyarországon? In: Kolosi Tamás, Tóth István György és Vukovich György (szerk.) *Társadalmi riport 2004*. Budapest: TÁRKI. 375–399.
- Keresztes-Takács Orsolya (2017) Roma fiatalok etnikai identitása és önértékelése egy kérdőíves kutatás tükrében. *Esély*, 28. évf. 3. sz. 56–72.
- Keresztes-Takács Orsolya, Lendvai Lilla és Kende Anna (2016) Romaellenes előítéletek Magyarországon. Politikai orientációtól, nemzeti identitástól és demográfiai változóktól független nyílt elutasítás. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 71. évf. 4/2. sz. 609–627. DOI: <https://doi.org/10.1556/0016.2016.71.4.2> KSH Népszámlálási adatok, 2022
- Marián Béla (2013). Cigányellenesség ma: a cigányokról alkotott kép a mai Magyarországon. ELTE TTK, Társadalmi Konfliktusok Kutatóközpont
- Murányi István – Szabó Ildikó (2006) Középiskolások előítéletességének egy lehetséges magyarázata: az életforma. https://szociologia.unideb.hu/sites/default/files/upload_documents/muranyi_istvan_es_szabo.pdf
- Pénzes János, Tátrai Patrik és Pásztor István Zoltán (2018) A roma népesség területi megoszlásának változása Magyarországon az elmúlt évtizedekben. *Területi Statisztika*, 58. évf. 1. sz. 3–26. DOI: <https://doi.org/10.15196/TS580101>
- Trásy Lilla (2023) Romák a társadalomban. Értékkutatás a Jász-Nagykun-Szolnok vármegyei roma lakosság körében. *Kapocs*, 6. évf. 1. sz. 73–89.

Területi különbségek a családi értékekkel kapcsolatos attitűdökben Magyarországon

Bevezetés

A népesedési dinamikák Magyarországon számottevő területi különbségeket mutatnak, és ezen belül a termékenység alakulása a különböző társadalmi, gazdasági viszonyok és a kulturális hagyományok sokszínűsége miatt térségenként, tájegységenként változhat (Kovács 2006). Kopp Mária munkássága nyomán széles körű közmegegyezés övezi azt, hogy a Magyarországon 1981 óta tapasztalható népességcsökkenés kezelésére az a tény teremt lehetőséget, hogy a vágyott gyermekszám számottevően nagyobb, mint a tényleges születésszám. Ezt a potenciált, amely az emberek családdal és gyermekvállalással kapcsolatos attitűdjeiben gyökerezik, a pronatalista családpolitika mobilizálhatja. Az emberek gondolkodását, értékrendjét és életmódját egyaránt befolyásolja térbeli környezetük, az a szociokulturális környezet, amely lakóhelyükből, illetve munkahelyükből adódóan körülveszi őket, éppen ezért az attitűdökben is jelen vannak területi különbségek. Az attitűdök területi mintázatainak megértése segítheti a népesedés- és családpolitikai eszközök további célzását. Míg a népességszám-változás vándorlási, születési és halálozási komponenseinek területi összefüggéseit sokan vizsgálták az elmúlt években is (Tagai 2021; Chmelik et al. 2017; Dövényi et al. 2021), addig a gyermekvállalási döntéseket befolyásoló attitűdök területi elemzésére mind ez idáig csak korlátozottan került sor (Pári 2014).

A Századvég Konzorcium 2021-es család tematikájú kérdőíves adatfelvételének nagy mintája, mely munkánk elsődleges adatbázisát jelentette, lehetőséget teremtett arra, hogy az adatokat területi bontásban vizsgáljuk.

Tanulmányunk célja, hogy feltárja, a gyermekvállalással és a család fontosságával kapcsolatos attitűdökben milyen területi összefüggések azonosíthatók be. Ugyanakkor kitér a vallásosság területi képének elemzésére is, amelynek a gyermekvállalási hajlandóságra való hatását a nemzetközi (Philipov és Berghammer 2007; Buber-Ensser és Berghammer 2021) és hazai (Major et al. 2023; Papházi et al. 2022) empirikus vizsgálatok is

alátámasztják. Az elemzés a térbeliség két egyszerűbb dimenziójára terjedt ki: a településmérettel mért urbanizáltságra és a vármegyék szintjén mért regionalitásra. Az elemzéssor a társadalmi-gazdasági térszerkezetet jellemző változókat összevetve igyekszik feltárni az attitűdök földrajzi összefüggéseit, valamint kísérletet tesz a család- és gyermekorientált-ság, valamint a családértelmezés attitűdjeinek térségi mérésére egy-egy összevont kompozit mutató alkalmazásával is.

Szakirodalmi háttér

Az egyes országokon belüli térségi különbségek meglétét és jelentőségét a termékenységet illetően számos hazai és külföldi tanulmány kiemeli (Andorka 1969; Franklin és Plane 2004; Potter et al. 2002; Rindfuss 1978; Kovács 2006). Megállapításaik szerint az eltérő gazdasági szerkezetű területi egységekben különböző fertilitási sémák tapasztalhatók. A termékenység vonatkozásában a gazdasági racionalitás csak korlátozottan érvényes, a gyermekvállalást számos nem gazdasági tényező is befolyásolja. Településtípusok szerint vizsgálva a kérdést Magyarországon mind a befejezett, mind a teljes termékenységi arányszám esetében a falvak, községek magasabb, a városok és a főváros alacsonyabb termékenységét figyelhetjük meg (Kovács 2006).

Az urbanizáció hatása

Az ipari forradalomtól kezdve robbanásszerűen növekvő és terjedő városok nem csupán a vidékétől eltérő fizikai környezetet, de újfajta életformát és lényegesen eltérő szociokulturális közeget is jelentenek, amit a szakirodalom a demográfiai folyamatokkal is összefüggésbe hoz, például a korábbi népességnövekedési trendet megállító második demográfiai átmenetet is az urbanizációhoz kötik (Egidi et al. 2021). Az urbanizáció előrehaladása a jövedelmek növekedésével, a városi közegben a bővülő tanulási lehetőségekkel világszerte hozzájárult a csökkenő termékenységhez (Zhang 2002). A csökkenő születési arányszámok mellett a növekvő várható élettartam és a háztartások szerkezeti változásai (csökkenő méret, növekvő szám és sokféleség), valamint a házasság, a család hagyományos mintáinak destabilizálódása és az életstílusok, az életmód és a szakmai karrierok társadalmi változásai jelentkeznek (Egidi et al. 2021). Norbert F. Schneider és Michaela Kreyenfeld (2021) kurrens családszociológiai kötetükben az úgynevezett életpálya-elmélet hatására új,

dinamikus családeértelmezést szorgalmaznak. Ebben – a hagyományos értelmezéssel szemben – a család rugalmasabb jelenség, melynek formája, szereplőinek köre nem alkot zárt rendszert, hanem az egyén életszakaszai mentén spontán is változik az időben, továbbá inkább hálózatosnak tekinthető.

A városi élethez, illetve a városok gazdasága által kínált munkalehetőségekhez kötődően megváltozott a nők társadalmi-gazdasági helyzete, például munkaerőpiaci szerepvállalásuk és iskolai végzettségük révén új termékenységi célokat és viselkedési formákat határoztak meg. A városi és vidéki környezethez, illetve életformához kapcsolódóan számottevő értékrendi különbséget is megfogalmaz a szakirodalom. Míg a falvakra inkább a közösség jellemző, személyes kapcsolatokkal és a kapcsolatokban való teljes részvétellel, addig a városra a társadalom fogalma használható (Tönnies 2004). A városi életmódra a kifinomultság, a változatosság, a szabadság és a tolerancia jellemző, viszont az emberi kapcsolatok elszemélytelenednek, és a városi emberek jellegzetes attitűdjé a közömbösség, a csömör. Mivel az egyénnek lehetetlen nagyszámú emberrel személyes kapcsolatot kialakítani és fenntartani, sok felszínes, részleges kapcsolatot alakít ki. A nagyvárosi ember pszichológiailag túlterhelődik, esetében nagyobb fokú az elidegenedés, az anómia, ennek következtében pedig gyakoribb a deviáns viselkedés és a társadalmi dezorganizáció (Andorka 1997). A városok népességét a jellemzően lecsökkent (vagy negatív) természetes szaporulat mellett a beköltözések magas aránya tartja fenn. Ugyanakkor fontos kiemelni, hogy a városi területek korántsem egységesek e szempontból. Külön kell emlétenünk a nagyvárosok körüli elővárosokat, szuburbiákat, amelyek gyakorta ellenpontozzák a nagyvárosok trendjeit, mert erősebb szomszédsági közösségek alakulnak ki bennük, és gyakorta magas a termékenység is (Kulu és Boyle 2008; Kocsis 2023). Fontos emlétenünk, hogy a kortárs posztstrukturalista vidékszociológia jellemző álláspontja szerint a vidék–város ellentét csupán társadalmi konstrukció eredménye, és a társadalmi különbségek valójában nem köthetők a vidéki és városi terekhez (Csurgó 2016). Ugyanakkor empirikus vizsgálatok ennek több ponton ellentmondanak: az egyes falvakban Magyarországon is felbukkanó vidéki dzsentrifikáció fő mozgatórugója éppen a közösségélményt ígérő „falusi idill” (Tomay-Völgyi 2022), az értékrendekhez kapcsolódó pártpreferenciák hazai elemzése alapján pedig például Flick László és Gömbicz Nándor (2021) kifejezetten a „város–vidék ellentét reneszánszáról” számol be.

Magyarország urbanizációs, gazdasági és demográfiai térszerkezetének sajátosságai

Magyarország településszerkezete erőteljesen monocentrikus. Az ország egyetlen metropoliszában, Budapesten a népesség 18 százaléka, a GDP közel 40 százaléka, az innovációt jelző K + F kiadások 60 százaléka koncentrálódik, míg ha a főváros térségével szoros funkcionális kapcsolatban álló Pest vármegyével együtt tekintjük, akkor a népesség egyharmada, a GDP fele és a K + F ráfordítások kétharmada összpontosul itt (Salamin et al. 2016). Eközben a második legnagyobb város, Debrecen népességszáma is kétszázezer fő alá csökkent. A társadalom és a gazdaság fejlettsége tekintetében kiemelkedik a főváros mellett az ország északnyugati térsége, míg a leginkább leszakadó régiók az ország északkeleti területén és a Dél-Dunántúlon találhatók (Chmelik et al. 2017). Az ország Dunától keletre lévő vidéki térségében a legnagyobb (Debrecen, Szeged) és a külföldi működőtöke által preferált egyes városok emelkednek ki fejlettségükkel. A gazdasági térben megfigyelhető egy északnyugat–délkeleti irányú fejlődési tengely, Soprontól, illetve Győrtől egészen Szegedig húzódva.

A demográfiai térszerkezetet tekintve a csökkenő népességű országban az elmúlt húsz évben gyarapodó népességszámú települések a Budapest körüli tágabb gyűrűben, valamint Győr és Sopron tágabb környezetében alkotnak összefüggőbb térséget, továbbá mozaikosabban a Balaton és egyes nagyvárosok körül jelennek meg. Ezek az ország életminőség, munkaerőpiaci helyzet, jövedelmi potenciál és táji adottságok szempontjából „vonzó” területei, melyek a pozitív belföldi vándorlási egyenlegnek köszönhetik népességgyarapodásukat. Ezen túl a keleti országrész határ menti zónájában és belső perifériáin vannak még olyan települések, amelyek vagy a külföldi betelepülés vagy a kiugróan magas születésszám miatt növelték népességszámukat (Tagai 2021). Hazánkban a termékenység földrajzi különbségeit évtizedek óta Északkelet-Magyarország magasabb, míg a főváros alacsony értékei határozzák meg, és ezek a különbségek a hazai termékenység 2011-től tartó emelkedése óta tovább növekedtek (Harrach 2020). A természetes fogyás szerepe jelentősebb a nagyobb városok, illetve a földrajzilag kedvezőtlen helyzetű külső és belső perifériák népességvesztésében, míg az elvándorlás elsősorban a társadalmi és gazdasági szempontból hátrányos területeket sújtja (Tagai 2021). Ez utóbbi dinamika a Kárpát-medence határon túli magyar közösségeire különösen is igaz, ahol ez a magyarság részarányának csökkenését meghatározó faktor. (Péti et al. 2020).

A KSH adatai szerint az elmúlt húsz évben Budapesten a termékenységi arányszám az országosnál is alacsonyabb volt, miközben a legtöbb évben számottevő pozitív vándorlási egyenleget mutatott, így ingadozásokkal, de stagnáló népességszám jellemezte, miközben társadalma erősen előregedett. A budapesti agglomerációt, azaz az elővárosok jelentős részét magában foglaló Pest vármegye népessége az elmúlt húsz évben gyorsuló ütemben, összesen 20 százalékkal nőtt, miközben egy kivétellel (Győr-Moson-Sopron) az összes többi vármegye veszített népességéből. A termékenység ebben a gyűrűben az országos átlagot meghaladó mértékű, de csupán három járásában volt természetes szaporodás, ezért a növekmény forrása itt is elsősorban a beköltözés. Pest vármegye dinamikáját az határozza meg, hogy nagy része Budapest szuburbán zónájának tekinthető (Kocsis 2023), ahol a fővárosból kiköltözők között nagyobb arányban vannak a gyermekes családok, ezzel alakítva mindkét terület egység korfáját.

A demográfiai folyamatok területi mintázata szempontjából fontos a magyarországi roma társadalom térbeli elhelyezkedése, hiszen az magasabb termékenységgel (Trásy et al. 2023) és családi értékekhez kapcsolódó attitűdjében (Trásy 2023; Raffael 2023) is számottevően eltér a többségi társadalomtól. A hazai roma népesség regionálisan elsősorban az ország északkeleti térségében és határvidékein, a Dél-Dunántúlon (Somogy, Baranya és Tolna vármegyében) összpontosul, valamint a Közép-Tisza-vidéken, települési koncentrációjuk pedig gyakran szegregált formában jelentkezik falvakban, de nagyobb városok belső részein is (Kocsis és Tátrai 2021).

Kovács László a 2000-es évek első felének adataival régiós és megyei szinten elemezte a társadalmi fejlettséget kifejező Human Development Index és a termékenység összefüggéseit. Eredményei szerint ekkor az átlagot el nem érő fejlettség átlag feletti termékenységgel járt együtt, az átlagot meghaladó fejlettségű régiókra, illetve megyékre pedig alacsony termékenység volt jellemző. A társadalmi-gazdasági fejlettségnek eszerint a termékenységet illetően negatív demográfiai következményei vannak. Kovács elismerte, hogy modellje közvetlenül nem vette figyelembe az eltérő etnikulturális miliőt és a különböző mértékű szekularizációt (Kovács 2006). Ugyanakkor a fejlettség és a termékenység közötti negatív korrelációt cáfolni látszik egyrészt az a tény, hogy Magyarországon 2012 óta sok évben az uniós átlagot számottevően meghaladó gazdasági és TTA- (teljes termékenységi arányszám) növekedés valósult meg egyidejűleg, másrészt az is, hogy Európában az elmúlt másfél

évtizedben a legmagasabb termékenységű országok közé tartoztak olyan magas fejlettségű államok, mint Franciaország vagy a skandináv országok (Eurostat 2023).

Város és vidék összefüggései a Hungarostudy egészségfelmérésben

A 2021-es Hungarostudy felmérés (Engler et al. 2022) egyes elemzései kiterjedtek a településtípusok közötti különbségekre is. A nyolcvanas évek óta rendszeresen elkészülő átfogó egészségfelmérés legújabb eredményei új megvilágításba helyezik a város és vidék életminősége közti különbségeket is, melyek a gyermekvállalási attitűdökkel is összefüggésbe hozhatók. A nagyvárosi élet jelzett terheit elméletben leíró irodalom állításait több ponton is igazolják az eredmények. Bár a nagyobb városokban élők erősebb társas kapcsolati támogatottságról számoltak be, mint a kisebb településen élők, nagyobb esélyük van a súlyos depresszió és a magasabb stressz-szint kialakulására (Susánszky et al. 2022a). A klinikai depresszió figyelemre méltóan erőteljesebben jelentkezik a budapestiek körében (22,4 százalék), mint a megyei jogú (13,7 százalék) vagy az egyéb városokban (15,9 százalék) és főképp a községben élőkhez (12,7 százalék) képest (Tóth et al. 2022), s a budapesti lakhely az alkoholfogyasztás szempontjából is kockázati tényezőnek számít (Brys et al. 2022). A falvakban élőkhez képest a budapestiek szignifikánsan nagyobb eséllyel észlelnek jelentős társadalmi-gazdasági vagy politikai veszélyeket (Susánszky et al. 2022b). Az élet értelmének megélésével összefüggő, a jóllét egyes szubjektív elemeit megragadó úgynevezett koherenciaérzés 2002 óta csökkent Budapesten, míg a kistelepüléseken olyan mértékben nőtt, hogy ma már ennek a mentális egészséget jellemző mutatónak az értéke számottevően magasabb a községekben (Székely et al. 2022). Bocz János György és Antal István (2022) a nemzeti identitással kapcsolatban arra jutottak, hogy a községben és a megyei jogúnál kisebb városokban élők büszkébbek voltak az országra, és lojálisabbak voltak, míg a nagyvárosi válaszadókat átlag alatti értékek jellemezték ezen a téren. Nem utolsósorban pedig a gyermekvállalás elutasítása is szignifikánsan nagyobb arányban jelenik meg a városi, elsősorban fővárosi, egyedülálló és magas jövedelemmel rendelkező férfinepességben (Pári és Balog 2022).

Az empirikus elemzés módszertana

Munkánk a társadalomban jelen lévő attitűdök vizsgálatára irányul, azon belül is a területegységek között azonosítható különbségek feltárására. Tanulmányunkban az attitűdfogalom Richard M. Perloff (2016) által körülírt általános értelmezését¹ követjük, így vizsgálatunk tárgya az egyének gyermekvállalásra és családi életre vonatkozó személyes érzése vagy véleménye, hozzáállása, valamint az ebből következő gondolkodásmódja, melyet a 2021-es nagymintás család témakörű kérdőíves felmérés kérdései alapján vizsgálunk. Az urbanizáltságot a településtípusok mentén (Budapest, megyeszékhely, egyéb város, község), a regionalitást pedig a húsz térségi egység (tizenkilenc vármegye és Budapest) közötti különbségekkel elemeztük. A regionálisan is szignifikáns változók közül két releváns átfogóbb attitűd, a család- és gyermekorientáltság, illetve a családértelmezés vizsgálatára tért ki elemzésünk, ezeket több kérdéskört szintetizálva az alábbi két kompozit mutató (index) kialakításával tettük mérhetővé:

- *A család- és gyermekorientáltság indexe (CGI):* Azt méri, hogy az egyén számára a gyermekek megszületése és léte milyen mértékben önmagában való lényeges érték, a család intézményét mennyiben tartja fontosnak, továbbá mindezt mennyire tekinti a társadalom számára is fontosnak, támogatandónak.
- *A rugalmas/hagyományos családfelfogás indexe (RHI):* A mutató alkalmas megkülönböztetni a hagyományos, rögzített keretű családértelmezés attitűdjét a kereteiben, tagjaiban, szerepeiben rugalmas és időben változó családértelmezés elfogadásától (lásd fentebb: Schneider és Kreyenfeld 2021).

A két index kialakítása érdekében a területi különbségeket mutató kérdések bevonásával az adatbázisból attitűdváltozókat rendeltünk a két fogalomhoz, majd ezek megfelelőségét teszteltük (anti-image mátrix, KMO- és Bartlett-tesztek). Az adatsor átlaga és szórása segítségével standardizáltuk a különböző mértékegységű és nagyságrendű változók értékeit. A tesztek eredményeként végül a felmérés hét, illetve hat jellegadó kérdése maradt meg a kompozit mutatók kialakításához. Végül az 1. táblázatban látható attitűdkérdéseket használtuk a két jelenség mérésére:

---

¹ Az attitűd pszichológiai konstrukció, olyan mentális és érzelmi egység, amely egy személyt, valaminek a megközelítéséhez való hozzáállását vagy a személyes nézetét örökíti meg vagy jellemzi. Az attitűd magában foglalja a gondolkodásmódot, a kilátásokat és az érzéseket (Perloff 2016).

CGI Család- és gyermekorientáltság	RHI Rugalmas (dinamikus), illetve hagyományos családértelmezés ²
A felmérés hét kérdésére adott válaszok (a válaszok átlagpontszám-számítással mért gyakorisága)	A felmérés hat kérdésére adott válaszok (a válaszok átlagpontszám-számítással mért gyakorisága) * A rugalmas családértelmezést jelzik az igen válaszok. ** A hagyományos családértelmezést jelzik az igen válaszok (az összevonas során reciprok értékkel számítva).
<ol style="list-style-type: none"> 1. Mennyire ért egyet: Kiemelten kell támogatni a nagycsaládosokat. 2. Mennyire ért egyet: Segíteni kell a fiatalokat abban, hogy minél előbb vállalhassanak gyereket. 3. Függetlenül attól, hogy házas-e, az Ön számára mennyire fontos a házasság intézménye? 4. A sikeres házassághoz nélkülözhetetlen legfontosabb három tényező közé tartozik ma: Gyerekek megléte 5. Véleménye szerint az élet mely tényezőire van kifejezetten pozitív hatással a gyermekvállalás? Párkapcsolat 6. Mennyire ért egyet: A gyermekes embereknek nagyobb a társadalmi megbecsültségük. 7. Mennyire ért egyet: Gyerek nélkül nem élhet az ember igazán boldog, kiteljesedett életet. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kit tart családnak? Együtt élő férfi és nő gyerekekkel.** 2. Kit tart családnak? Bármilyen csoportosulás, akik magukat családnak tartják.* 3. Mennyire ért egyet: Egy két nőből álló pár ugyanolyan jól fel tud nevelni egy gyermeket, mint egy férfi és egy nő alkotta pár.* 4. Mennyire ért egyet: Egy két férfiből álló pár ugyanolyan jól fel tud nevelni egy gyermeket, mint egy férfi és egy nő alkotta pár.* 5. Mennyire ért egyet: Akik komolyan gondolják a kapcsolatukat, előbb-utóbb összeházasodnak.** 6. Mennyire ért egyet: A családban elsősorban a férfinak kell kenyérkeresőnek lennie.**

1. táblázat: A családdal kapcsolatos két attitűd területi mérésére kialakított komplex mutatók és összetevőik

E két regionálisan vizsgált attitűdindex értékeit ezt követően egyrészt a tematikus térképezés módszerével elemeztük, majd a társadalmi-gazdasági térszerkezetet gazdasági, társadalmi, demográfiai és urbanizációs változók, valamint a felmérésből a vallásosság és az étellel való elégedettség változóinak megyei értékeivel vizsgáltuk (Pearson-féle korreláció).

A Covid-19-pandémia okozta társadalmi-gazdasági válság miatt a külső hatásokra érzékeny mutatókat eltérő időpontú értékekkel keresztkorrelációban vizsgáltuk (2. táblázat).

A településhierarchia mentén a felmérés olyan kérdéseinek elemzésére is lehetőség kínálkozott, mint a gyermek egyéni és társadalmi fontosságával, a családalapítással, a gyermekvállalással és az ezek egyénileg érzékelt korlátaival kapcsolatos attitűdöket mérő kérdések vagy az állam pronatalista

2 A mutató értékítélet nélkül pozitív értékkel fejezi ki a rugalmasabb és negatív értékkel a hagyományos családfelfogás relatív előtérbe kerülését a területegységek közötti összehasonlításban.

szerepvállalására vonatkozó attitűdök. A tanulmányban a továbbiakban elsőként az egyes kérdések mentén azonosítjuk elsősorban a településtípusok közötti különbségeket, majd a két kiválasztott attitűd többváltozós vármegyei szintű területi elemzését ismertetjük.

A kutatás eredményei

Az urbanizáltság szerepe: a településhierarchiában jelentkező különbségek

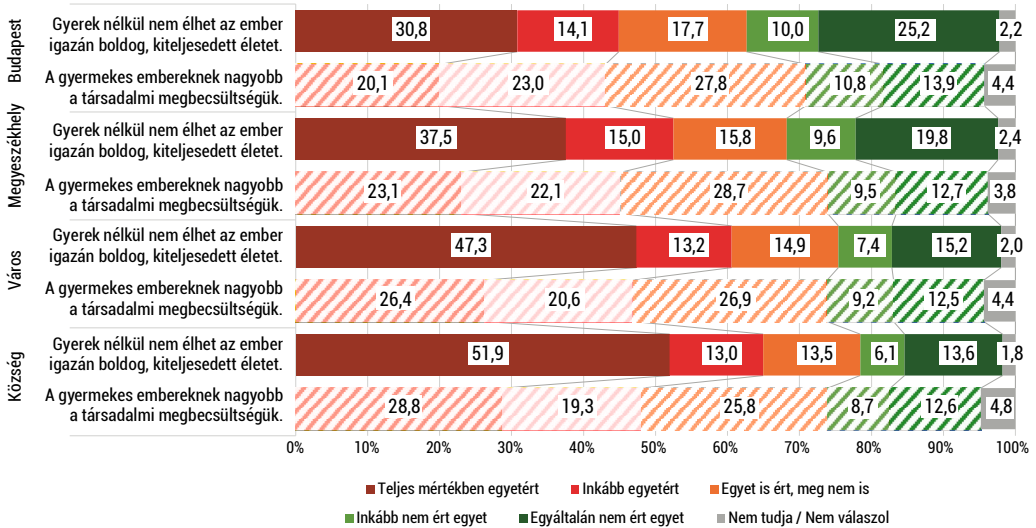
A hazai statisztikai adatokból ismert, hogy – a népesség korösszetételével összefüggően – a legfiatalabb generációk aránya az átlagosnál nagyobb a községekben és a kisebb városokban, míg a legidősebbeké a nagyobb városokban. A 2022-es népszámlálás előzetes adatai szerint a népességszám csökkent, de eloszlása településtípusonként tíz év alatt keveset változott: ma Budapesten 18, községben 30, megyei jogú városban 20, míg egyéb városban 32 százaléka él a népességnek. Jelen felvétel adatai alapján azt is tudjuk, hogy az átlagost meghaladó mértékben laknak a kisebb városokban és községekben a házas gyermekes családok, valamint a párkapcsolatban élő és az egyedülálló gyermekesek. A nagyvárosi lakóhely ezzel szemben jellemzőbb (értsd: az átlagost meghaladó) a házas és/vagy párkapcsolatban élő gyermektelenek, illetve az egyedülállók esetében. A fentiekkel összefüggően a városokban és községekben az átlagosnál magasabb a két, három vagy több gyermeket nevelő családok aránya, míg a nagyvárosokban és Budapesten a gyermektelenek és az egygyermekesek átlagot meghaladó mutatói jellemzőek.

A jövőbeli terveket és az attitűdöket illetően összetettebb a kép. A kisebb településeken élőkhez képest a fővárosiak és a nagyvárosokban lakók az átlagost meghaladó arányban terveznek öt éven belül gyermeket, ami feltehetően aktuális élethelyzeti tényezőkkel magyarázható: például a megkérdezetteknek már van gyermekük, párkapcsolati és anyagi szempontból jelenleg kedvezőbb helyzetben vannak, és nem utolsósorban hozzáférnek az otthonteremtési és családtámogatásokhoz.

A kisebb településeken élők számára relatíve számottevően fontosabbnak mutatkozott az, hogy az embernek legyen saját gyermeke, és közülük többen gondolják úgy, hogy gyermek nélkül nem élhet az ember boldog, kiteljesedett életet, továbbá fontosabbnak ítélték a gyermekes emberek társadalmi

megbecsültségét, azt, hogy az állam támogassa a családokat, a családalapítást, a gyermeknevelést, a nagycsaládosokat és a fiatalok gyermekvállalását (1. ábra).

Érdekes eredmény, hogy a fővárosiak valamivel nagyobb arányban mondták azt, hogy a szüleiknél több gyermeket vállaltak, illetve vállalnának életük során; a legkevésbé a kisebb városok lakói voltak ezen az állásponton.

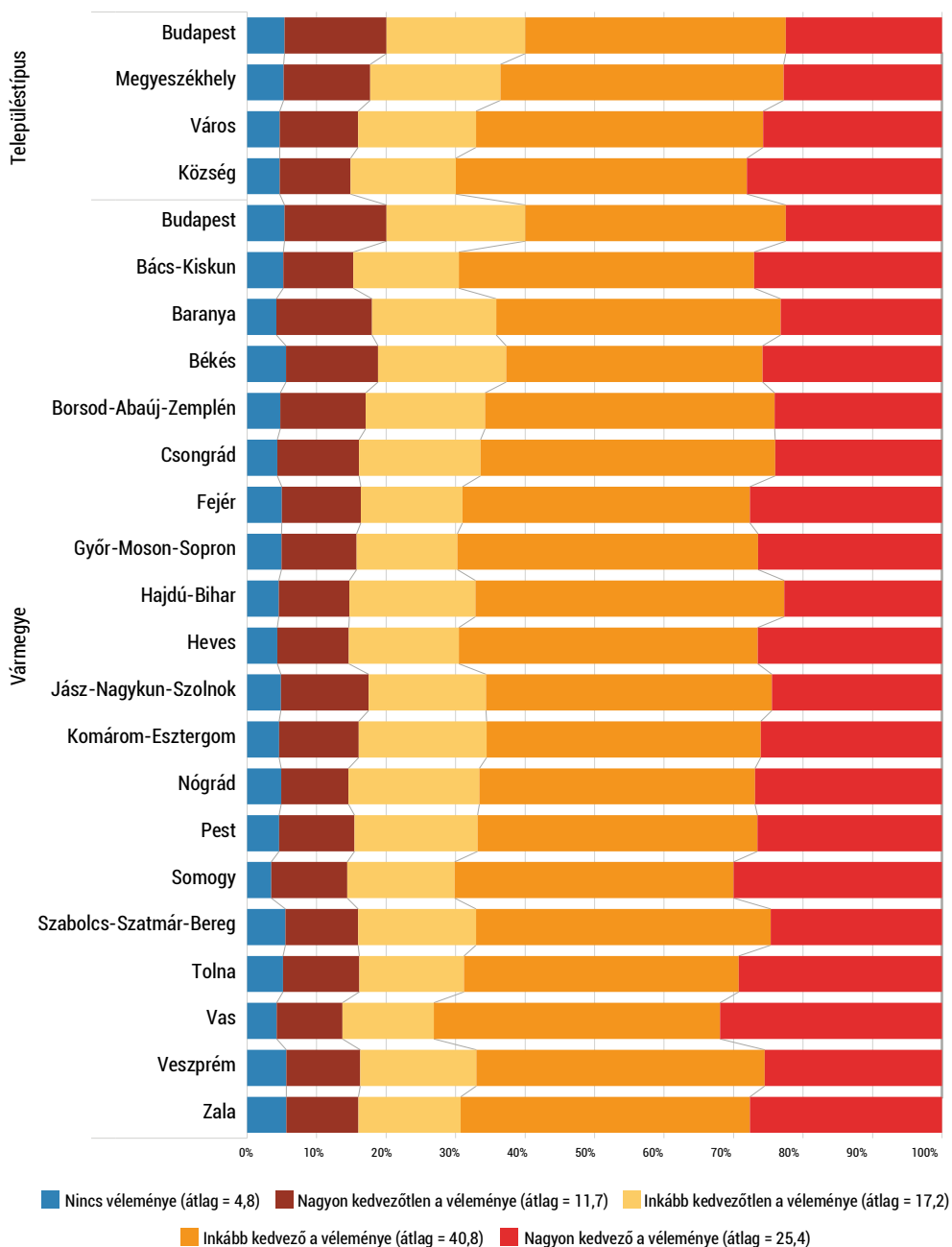
1. ábra: A gyermekvállalással kapcsolatos attitűdök településtípusok szerint (%)

A családalapítást és gyermekvállalást motiváló és korlátozó tényezők megítélése

Közös nevező e kérdésben, hogy a válaszadók többségére jellemző a gyermekvállalással kapcsolatos pozitív (gyermek- és családbarát) hozzáállás, bár a motiváló tényezőkben figyelemre méltó különbségek vannak. A fővárosban élők számára a családalapítást és gyermekvállalást tekintve fontosabb a megfelelő lakáshelyzet, a társal összefüggésben a hasonló társadalmi közeg, iskolai végzettség és érdeklődés, a háztartási teendők megosztása és a korábbi személyes kapcsolatok fenntartása, valamint a munkahelyi karrier. Élethelyzetükkel összefüggően a községben élőknel a stabil munkahely, a megfelelő jövedelmi helyzet, a szülőktől szeparált lakóhely, a közösen kezelt családi költségvetés, valamint a párkapcsolat minősége és a biztonságérzet kapott jelentősebb hangsúlyt. A házassodást és családalapítást ösztönző tényezők közül az érzelmi tényezők említési gyakorisága az átlagosnál magasabb a nagyobb

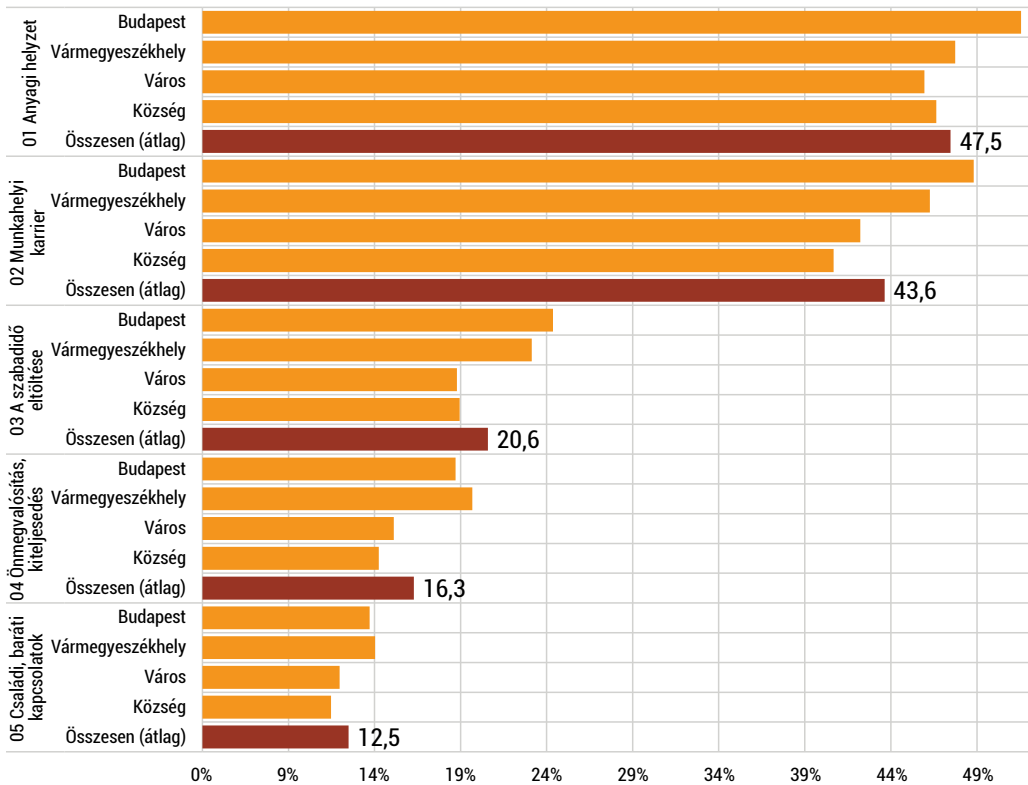

településeken, míg az anyagi helyzet és a biztos munkahely fontossága a községekben haladja meg az átlagos értéket.

2. ábra: A 2010 és 2021 közötti kormányzati családpolitika megítélésével összefüggő attitűdök településtípusok és vármegyék szerint (%)

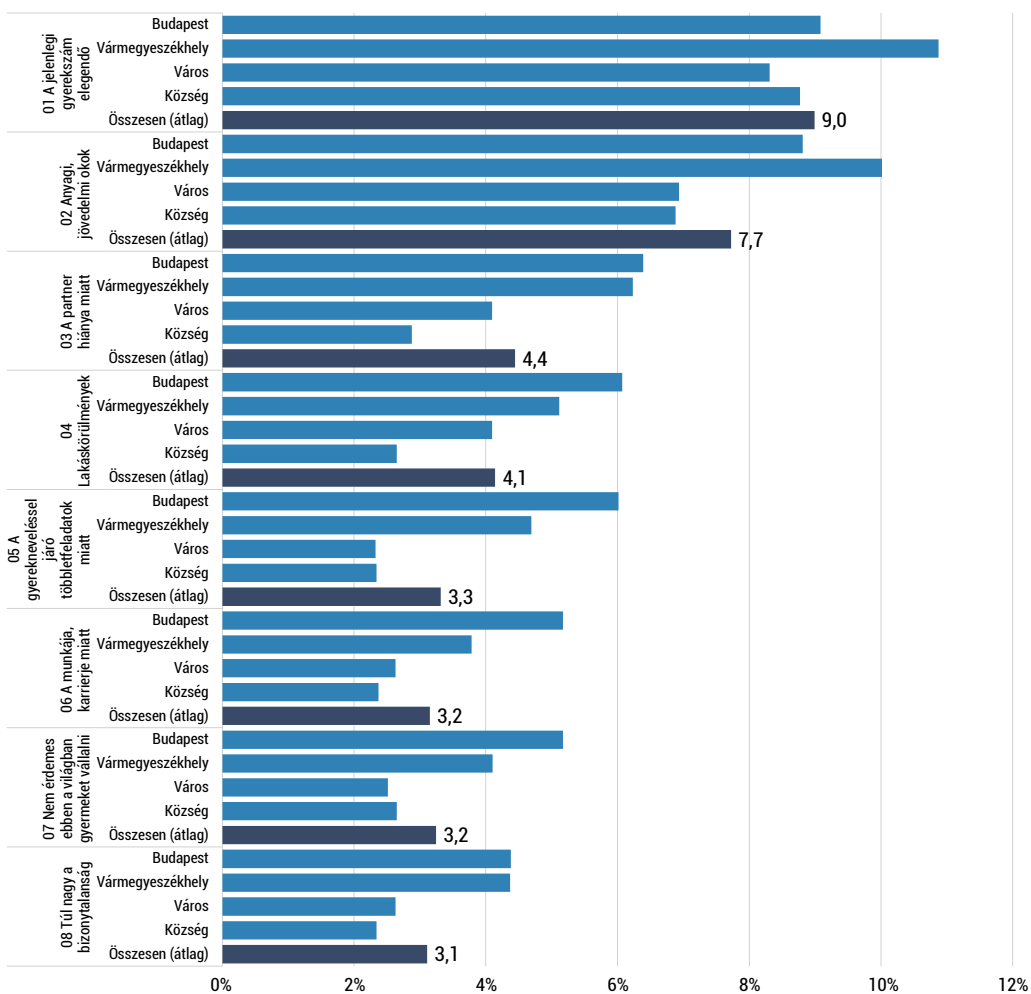
A családpolitikai intézkedések megítélésében is érzékelhetők területi különbségek (2. ábra). Az átlagosnál kedvezőbb megítélés jellemezte a kisebb városokban és a községekben élőket, valamint a Dunántúlon és részben az Észak-Magyarországon, illetve a Dél-Alföldön élőket. A községi és kisebb városi népesség mutatói (67, illetve 70%) e viszonylatban is meghaladták az átlagos értéket, a nagyvárosi és fővárosi lakosok mutatói pedig átlag alattiak voltak (63, illetve 60%). Míg a gyermekvállalás pozitív hatásainak megítélésében csekély területi különbségek látszódtak, addig az ezzel járó negatív hatások és veszélyek érzékelésének településtípusok szerinti elemzése figyelemre méltó eredményekre vezetett³ (3. ábra).

3. ábra: Véleménye szerint az élet mely tényezőire van kifejezetten negatív hatással a gyermekvállalás? (egyetértő válaszok aránya, %)

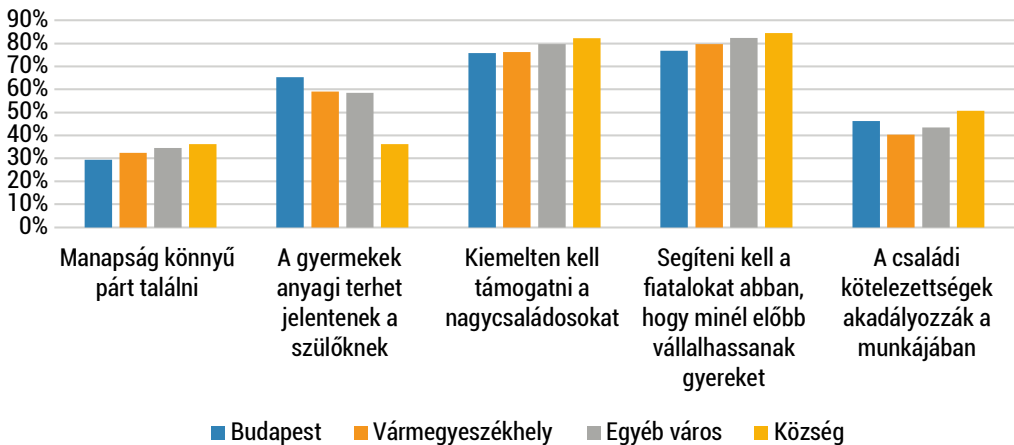
3 A negatív hatások megítélésénél minden megkérdezett választ figyelembe vettük, függetlenül attól, hogy van-e gyermeke, ezért megállapításaik inkább egyfajta általános társadalmi percepciót tükröznek, és nem konkrét tapasztalatot.

A fővárosiak esetében erősebbek az anyagi, jövedelmi helyzettel kapcsolatos aggodalmak, ellenben a kisebb városi és községi lakóhelyűek átlag alatt tartották ezt kritikusknak. A munkahelyi karrier (értsd: a munkahelyi előrelépés elmaradása, illetve a szorongás a gyermekvállalás miatt) említése szintén a nagyvárosokban haladta meg az átlagot nagyobb mértékben, míg a kistelepülések mutatói markánsan átlag alattiak voltak. A nagyobb városokban élők a gyermekvállalással kapcsolatban jobban féltik a szabadidő, az önmegvalósítás és a családi, baráti kapcsolatok lehetőségét.

4. ábra: Mi az oka annak, hogy Ön nem tervez (több) gyereket öt éven belül? (egyetértő válaszok aránya, %)

A „miért nem terveznek gyermeket a következő öt évben?” kérdésre az anyagi, jövedelmi okokat a nagyvárosiak és fővárosiak jelezték átlagot meghaladóan, és a megfelelő partner hiánya is alapvetően a nagy településeken merült fel akadályként (4. ábra). Ezek az eredmények egyrészt megerősítik a szakirodalomban leírtakat, az individuális értékek fontosságát, a nagyvárosi élettel járó fokozottabb stressz-, illetve karriernyomást, de azt is, hogy a nagyvárosokban jellemzőbb egyfajta anyagiasság előtérbe kerülése a gyermekvállalással kapcsolatban (5. ábra), ami érdekes ellentmondást mutat azzal, hogy a nagyobb városokban, illetve az urbanizáltabb térségekben jellemzően számottevően magasabbak a jövedelmek. A nagyobb településeken érzékelhető egyfajta részben lelki, szubjektív jellegű, emocionális bizonytalanság is.

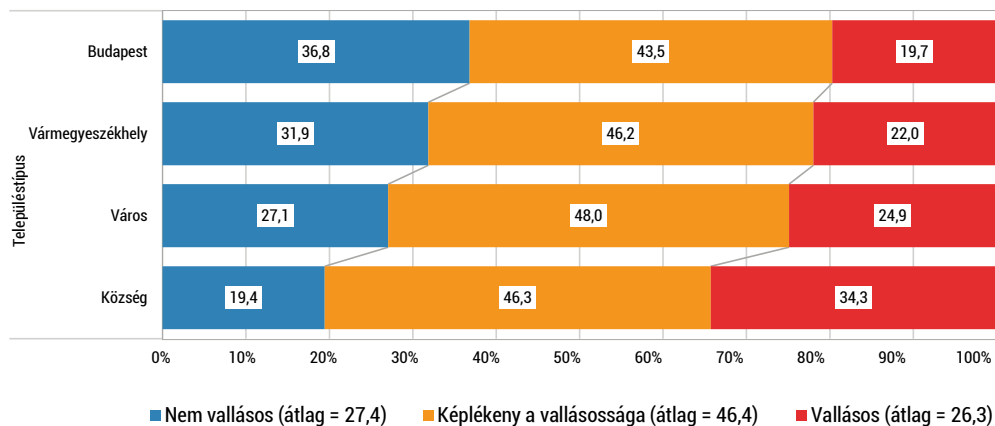
5. ábra: A családalapítással és gyermekvállalással kapcsolatos egyes attitűdök különbségei településtípusok szerint (%)

(Az állításokkal való egyetértés fokozatainak átlagpontszámai a kérdésre válaszolók között. 100: minden válaszadó teljes mértékben egyetért, 0: egyáltalán nem ért egyet valamennyi válaszadó)

A vallásosság és az élettel való elégedettség területi különbségei

A családi értékekkel összefüggő attitűdöket befolyásoló vallásossággal kapcsolatban megállapítható, hogy míg a felekezetek területi elterjedése közötti különbségek csökkennek (vö. M. Császár és Pete 2019), addig jelen felmérés szerint a vallásosság mértékében számottevő területi különbségek azonosíthatók Magyarországon. Amint a 2. táblázatban látható

elterjedtebb a vallásosság az ország északeleti vármegyéiben és a nyugati-délnyugati országrészben, összehasonlítva az alföldi területekkel, valamint a fővárossal. Például Szabolcs-Szatmár-Beregben 40%, Zalában 37%, miközben Budapesten 20%, valamint Csongrád-Csanádban 19% a vallásosok aránya (Major, Gyorgyovich, Ludescher és Székely 2023).

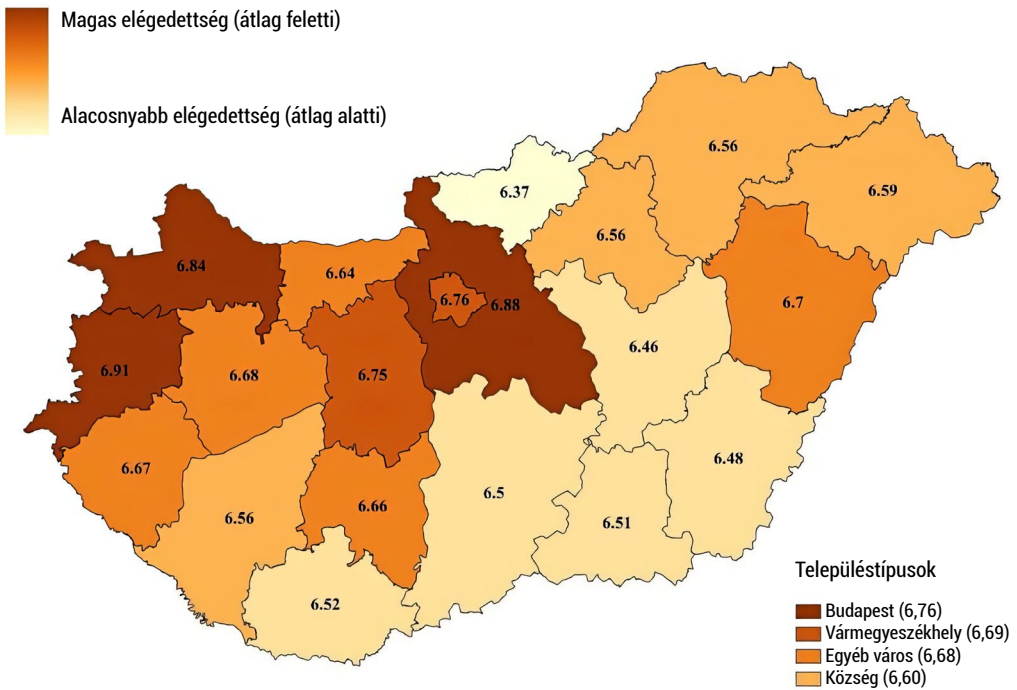
6. ábra: A vallásossággal összefüggő attitűdök településtípusok szerint (%)

A nagy, illetve a kisebb települések közötti különbség jól érzékelhető ebben az esetben is (6. ábra): a községekben az átlagost lényegesen meghaladók, a fővárosban pedig az átlagosnál számottevően alacsonyabbak a vallásosok mutatói.

Ugyanakkor vizsgálatok már a 2000-es évek elejétől (Hegedűs 2001; Rosta 2011) felhívták a figyelmet arra, hogy az úgynevezett népegyháziasság visszaszorulásával az alacsonyabb státuszhoz és erőteljesebben a falvakhoz kötődő vallásosság mellett erősödik a fiatalokra jobban jellemző, saját felismerésen alapuló hitgyakorlás, elsősorban a nagyobb városokban. Ez összefügghet azzal, amit Máté-Tóth András és Rosta Gergely (2022) elemzése jelez, hogy a 2010-es évek közepe óta a legalább havonta templomba járók arányának enyhe emelkedése mutatható ki. A negyvenévesnél fiatalabbak körében a vallásosok és nem vallásosok között az iskolai végzettség és a jövedelem mellett a lakóhely településtípusa szerinti különbségek is elhalványodtak.

Az élet olyan meghatározó lépéseiről való döntések szempontjából, mint a családalapítás és a gyermekvállalás lényeges kérdésnek tekinthető, hogy az emberek mennyire elégedettek életük jelenlegi helyzetével. A felmérés

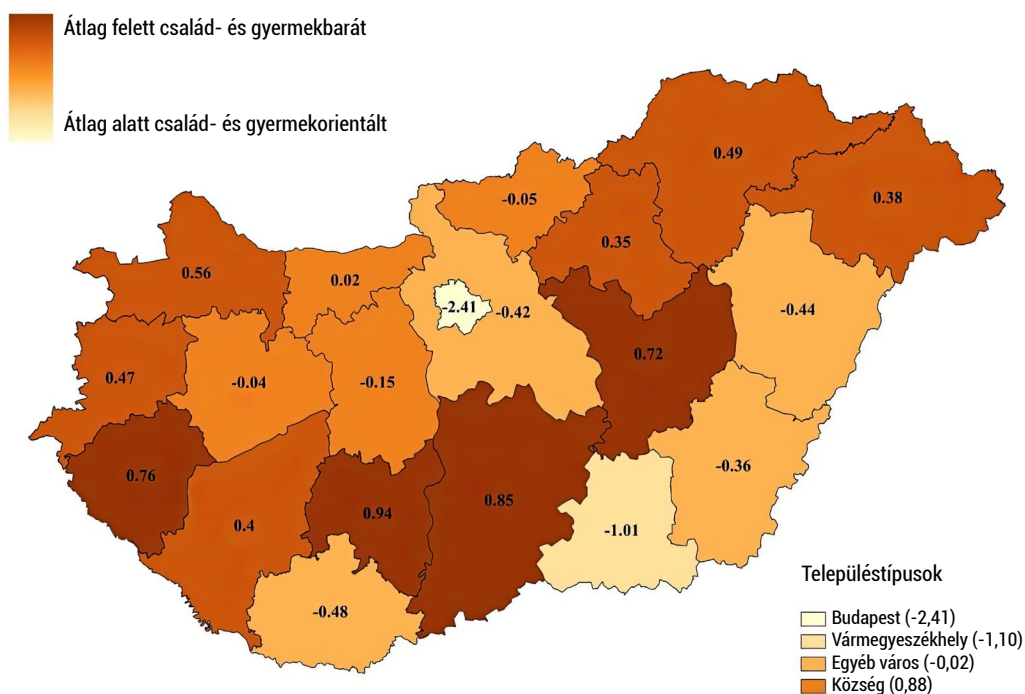
erre vonatkozó kérdését felhasználva a lehetséges válaszopciók gyakorisága alapján számított (1 és 10 pont közötti) átlagpontszámok térbeli eloszlását mutatja a 7. ábra. A válaszok alapján egyrészt az látható, hogy a területi különbségek a megyék között, de különösen a népességnagysági kategóriák szerint meglehetősen alacsonyak Magyarországon, másrészt hogy Vas, Pest és Győr-Moson-Sopron vármegyében a legelégedettebbek az emberek. Ez a térbeli eloszlás a vizsgálatba bevont többi változó közül (2. táblázat) a munkanélküliséggel mutatott számottevő negatív összefüggést (Pearson-féle korreláció: $-0,6$), kisebb részben pedig annak a felfogásnak az elfogadottságával is, hogy „a családban elsősorban a férfinak kell kenyérkeresőnek lennie”, míg a vallásossággal ilyen jellegű összefüggés nem azonosítható.

7. ábra: Az étellel való elégedettség területi különbségei vármegyék és településtípusok szerint (2021)

A család- és gyermekorientáltsággal, valamint a családértelmezéssel kapcsolatos területi attitűdkülönbségek

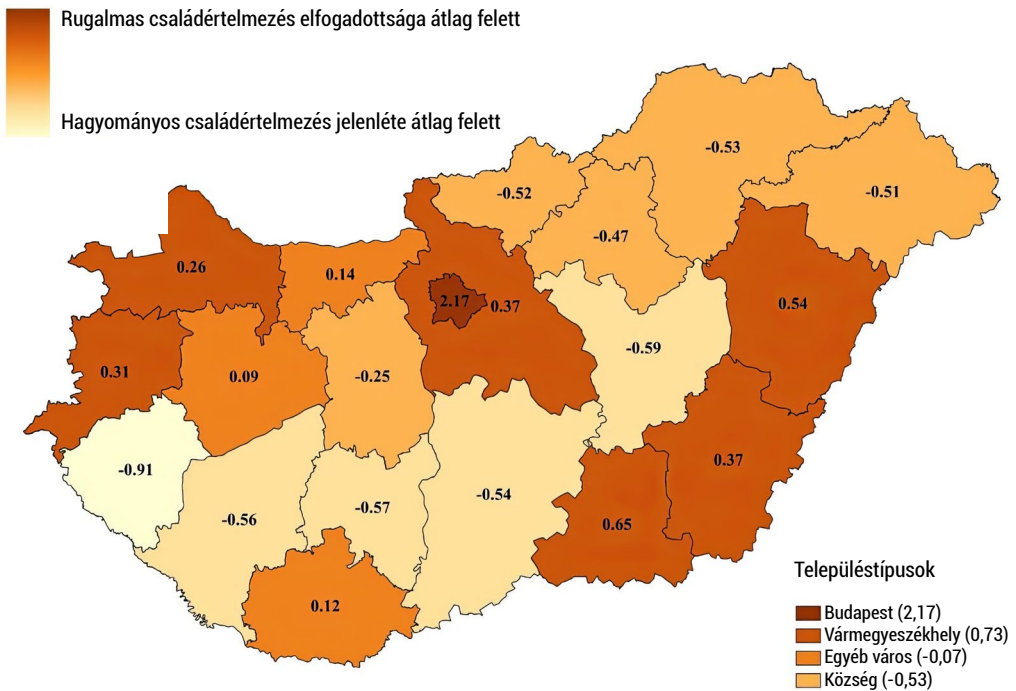
A család- és gyermekorientáltságot komplexen megragadó CG-Index relatív értékeit a 8. ábra térképe jelzi. Látható, hogy a gyermek- és családorientáltság attitűdjének legalacsonyabb mértéke egyrészt Budapestet és annak nyugati-északi környezetét jellemzi, másrészt szigetszerűen a három legfontosabb vidéki egyetemi várost magában foglaló Csongrád-Csanád, Hajdú-Bihar és Baranya vármegyét. A módszer alapján a leginkább gyermek- és családorientált vármegyének sorrendben Tolna, Bács-Kiskun, Zala és Jász-Nagykun-Szolnok, valamint Győr-Moson-Sopron tekinthető, de magas értéket kapott még Borsod-Abaúj-Zemplén és Vas vármegye is.

8. ábra: A család- és gyermekorientáltság dominanciájának területi különbségei a CG-Index értékei alapján

A 8. ábrával kapcsolatban fontos hangsúlyozni, hogy az a relatív különbségeket jelzi, miközben a társadalom egészére, így a fővárosiakra is igaz a családorientált attitűd dominanciája.

A relatíve legkevésbé család- és gyermekorientált vármegyék többségére igaz, hogy erőteljesen városiasodottak,⁴ hiszen a legurbanizáltabb Budapest, Csongrád-Csanád és Hajdú-Bihar vármegye, de a szintén erősen városiasodott Komárom-Esztergom és Baranya is alacsony CGI-értékekkel rendelkezik, míg a legkevésbé urbanizált Tolna vármegye bizonyult a leginkább család- és gyermekorientáltnak az egyéni attitűdök többsége alapján. Hasonló megállapítás igaz Szabolcs-Szatmár-Bereg és Jász-Nagykun-Szolnok vármegyére. Ugyanakkor ebből a logikából egyértelműen „kilóg” az erőteljesen városias Győr-Moson-Sopron és a szintén viszonylag urbanizáltabb Bács-Kiskun vármegye, amelyek magasabb CGI-értékkel rendelkeznek.

9. ábra: A rugalmas-dinamikus (magas értékek) és a hagyományos (alacsony értékek) családértelmezés dominanciájának területi különbségei az RH-Index értékei alapján

A CGI és RHI (8-9. ábra) vármegyei értékeire vonatkozóan a háttérváltozók közül statisztikailag szignifikáns kapcsolatot a TTA, az ezer főre jutó

4 A megyék urbanizáltságát a legalább húszezer fős népességű településen élők arányával számszerűsítettük.

GDP, a felsőoktatásban tanulók aránya, a vallásosság, valamint az urbanizáltság terén lehetett azonosítani, miközben például a munkanélküliség, a korszerkezet (időskori és fiatalkori függőségi ráta) kapcsán nem mutatkozott releváns térbeli összefüggés a két komplex mutatóval (3. táblázat). Ugyanakkor a felmérés néhány konkrét kérdése tekintetében figyelemre méltó további területi összefüggések adódtak: a magas munkanélküliségű vármegyékben szignifikánsan (Pearson-féle korreláció: 0,578) alacsonyabb a gyermekvállaláshoz kötődő boldogságérzet, míg a roma népesség erős területi összefüggést (Pearson-féle korreláció: 0,573) mutat azzal a véleménynel, hogy „gyerek nélkül nem élhet az ember igazán boldog, kiteljesedett életet”, és bár gyengébb, de szignifikáns összefüggést a házasság fontosságát, illetve a hagyományosabb családfelfogást illetően is.

Az eredményekből látható, hogy a családformációk nem hagyományos értelmezése terén (RHI) a mögöttes kulturális, társadalmi és gazdasági hatások erősebben befolyásolnak, mint a család- és gyermekorientáltságban (CGI). A vármegyékre jellemző attitűdök az urbanizáltság fokával vannak a legerősebb összefüggésben, megerősítve a szakirodalomban leírt város–vidék-attitűddichotómiát.

A vallásosság erős közepes területi korrelációt mutatott a CGI- és RHI-értékekkel. Ez a kapcsolat erősebb volt, mint a TTA-val mérhető korreláció, ami arra utalhat, hogy a vallásossághoz kapcsolódó normák és életforma nagyobb hatást gyakorolnak a családdal kapcsolatos vágyakra és tervekre, mint a gyermekvállalás valós gyakorlatára. Ez megerősíti a vallásosság európai szinten mért valós tendenciáit is (Buber-Ensser és Berghammer 2021).

A felsőoktatásban tanulók arányának TTA-val való erőteljes összefüggése alátámasztja, hogy a magasabb végzettség és a karrierépítés sokszor nehezen egyeztethető össze a családi élettel, a gyermekvállalással. Emellett szintén fontos következtetés lehet, hogy az olyan elvi kérdéseket, mint a dinamikus családformációk elfogadottsága, a legnyitottabban a magasabb iskolai végzettségű személyek ítélik meg. Az adott vármegye gazdasági teljesítménye (GDP/fő) hasonlóan fejtheti ki a hatását, mint az előbbi változó, bár az is igaz, hogy a diplomás munkaerő térbeli eloszlása erősen összefügg a térségek gazdasági prosperitásával.

	A család- és gyermekorientáltság attitűdje (CGI, 2021)**	A rugalmas vs. hagyományos család-értelmezés attitűdje (RHI, 2021)**	Termékenység (TTA, 2020)*	Időskori függőségi ráta (2020)*	Munkanélküliségi ráta (% 2019)*	GDP (ezer Ft / fő, 2019)*	A felsőoktatásban tanulók aránya (ezer lakosra 2019/2020)*	Romák aránya (2021)***	Az élettel való elégedettség (2021) (pont; 10 pont = teljes mértékben)***	Vallásosság (2021) (pont; 7 pont = teljes mértékben)***	A legalább húszezer fős településen élők aránya (%) 2022. 01. 01.*
Bács-Kiskun	0,85	-0,54	1,72	0,32	2,88	3937	15,1	0,01	6,50	4,253	40%
Baranya	-0,48	0,12	1,47	0,32	6,45	3287	17	0,05	6,52	4,137	45%
Békés	-0,36	0,37	1,56	0,35	5,58	2810	14,6	0,04	6,48	3,659	35%
Borsod-Abaij-Zemplén	0,49	-0,53	1,92	0,29	4,31	3359	14,6	0,06	6,56	4,505	32%
Budapest	-2,41	2,17	1,15	0,32	2,35	10 177	18,2	0,02	6,76	3,575	100%
Csongrád-Csanád	-1,01	0,65	1,37	0,32	2,18	3595	19,3	0,02	6,51	3,717	63%
Fejér	-0,15	-0,25	1,6	0,29	2,65	4825	14,5	0,01	6,75	3,921	32%
Győr-Moson-Sopron	0,56	0,26	1,45	0,27	1,12	5576	15,1	0,02	6,84	4,159	48%
Hajdú-Bihar	-0,44	0,54	1,72	0,28	4,46	3476	18,1	0,02	6,70	3,758	48%
Heves	0,35	-0,47	1,72	0,33	2,58	3664	16,3	0,03	6,56	4,331	27%
Jász-Nagykun-Szolnok	0,72	-0,59	1,72	0,32	5,66	3093	13,3	0,05	6,46	3,803	26%
Komárom-Esztergom	0,02	0,14	1,52	0,29	1,53	4921	14,1	0,02	6,64	3,809	39%
Nógrád	-0,05	-0,52	1,79	0,33	6,83	2138	12,4	0,07	6,37	4,508	17%
Pest	-0,42	0,37	1,65	0,27	2,3	3862	17,5	0,02	6,88	3,969	37%
Somogy	0,40	-0,56	1,61	0,34	3,6	3070	13,7	0,07	6,56	4,493	28%
Szabolcs-Szatmár-Bereg	0,38	-0,51	1,88	0,25	8,03	2823	16,2	0,06	6,59	4,769	21%
Tolna	0,94	-0,57	1,7	0,33	3,04	3691	14,3	0,03	6,66	4,233	14%
Vas	0,47	0,31	1,46	0,31	2,43	4342	15,3	0,02	6,91	4,522	31%
Veszprém	-0,04	0,09	1,51	0,32	1,25	3725	14,5	0,02	6,68	4,137	33%
Zala	0,76	-0,91	1,39	0,35	2,1	3617	16,1	0,03	6,67	4,655	38%

* A KSH adatai alapján

** A 2021-es „Családok” felmérés adatai (lásd a kötet módszertani fejezetét)

*** A 2021-es „Családok” felmérés adatai

2. táblázat: A családi érték és a kapcsolódó társadalmi-gazdasági mutatók vármegyei értékei

Tényező	Indikátora	CG-Index (Család- és gyermek- orientáltság)	RH-Index (A ru- galmas/dinamikus családértelme- zés értékei)
Urbanizáltság	A legalább húszezer fős településen élők aránya (%) (2022. 01. 01.)	-0,817**	0,862**
Vallásosság	Vallásosság (pont; 7 pont = teljes mértékben) (jelen felmérés válaszai alapján, 2021)	0,636**	-0,678**
Gazdasági teljesítmény	GDP (ezer Ft / fő) (2019)	-0,611**	0,753**
Képzettség	A felsőoktatásban tanulók aránya (hallgató / ezer lakos) (2019/2020)	-0,602**	0,598**
Termékenység	TTA (2020)	0,580**	-0,674**

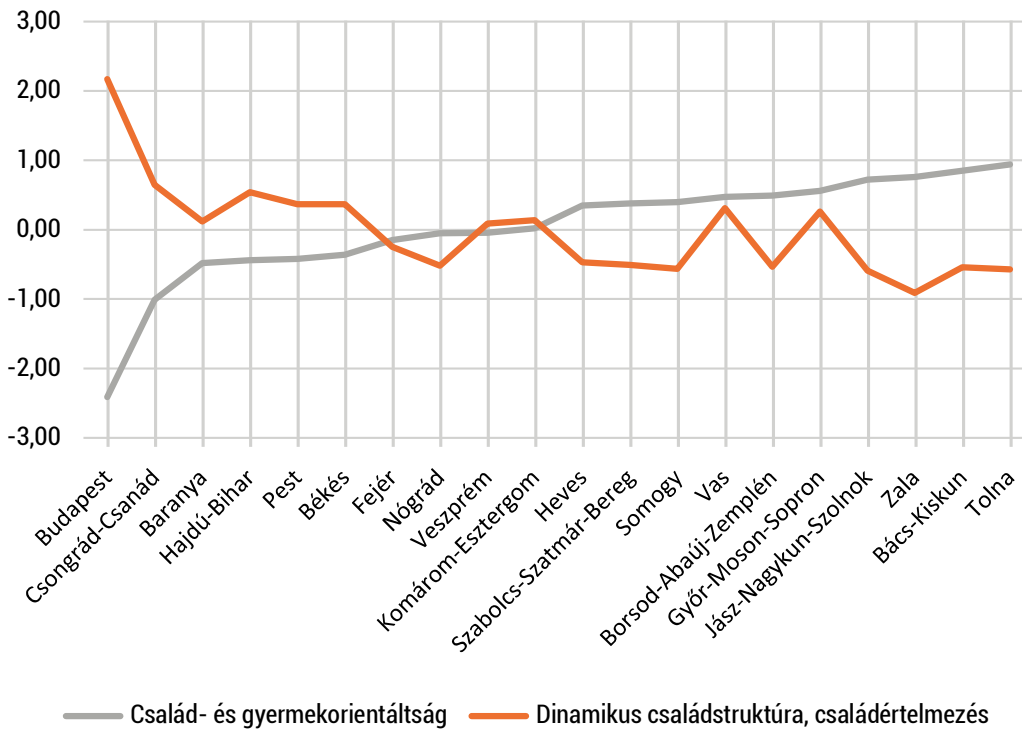
A CG-Index és az RH-Index korrelációs kapcsolata a vármegyei szinten szignifikáns területi összefüggést mutató öt indikátorral (** <= 0,001-es szignifikancia)

3. táblázat: A vizsgált attitűdök összefüggése a társadalmi-gazdasági térszerkezet egyes komponenseivel

A főváros esetében a gyermek- és családbarát attitűd relatíve alacsonyabb jelenlétét magyarázhatja az is, hogy a gyermeket vállaló párok előszeretettel költöznek ki az agglomerációs gyűrű szuburbán településeire, amit alátámaszt, hogy 2020-ban a budapesti TTA 1,15, a Pest vármegyei pedig 1,65 volt.

Ez magyarázatot adhat Csongrád-Csanád vármegye térszerkezeti pozíciójára is, mivel itt a legalább húszezer fős településen élők aránya (értelem-szerűen Budapest után) országos viszonylatban kiemelkedő, 63 százalékos, azaz a lakosság majdnem kétharmada ezeken a településeken lakik. Attitűd szempontjából ellentétesen, vagyis pozitív irányban emelkedik ki Zala, valamint Jász-Nagykun, Bács-Kiskun és Tolna vármegye. Utóbbi kettőben a vallásosság mértéke az országos átlag felett van, hasonlóan a nyugati-délnyugati határ mentén fekvő térségekhez, beleértve Zalát is. Emellett kirajzolódik egy Szabolcs-Szatmár-Bereg, Borsod-Abaúj-Zemplén és Heves által alkotott csoport: ezekben a vármegyékben szintén magasabb a vallásosság foka, illetve különösen az első kettőben a TTA értéke is (1,88 és 1,92) – ezek az országban a legmagasabb vármegyei értékek.

A dinamikus vagy nem hagyományos családértelmezés komplex mutatója (RHI) a CGI-hez szorosan kapcsolódó térszerkezeti képet ad Magyarországról, azzal, hogy a rugalmasabb, dinamikusabb családfelfogást követők relatíve magas aránya negatívan korrelál a gyermek- és családorientáltság értékeivel. Vagyis a legtöbb esetben azokban a térségekből magasabb a gyermek-, illetve családorientáltság attitűdje, amelyekben relatíve nagyobb arányban vannak hagyományosabb családfelfogást valló emberek. A rugalmasabb értelmezést követők a legnagyobb arányban Budapesten és Csongrád vármegyében élnek (10. ábra).

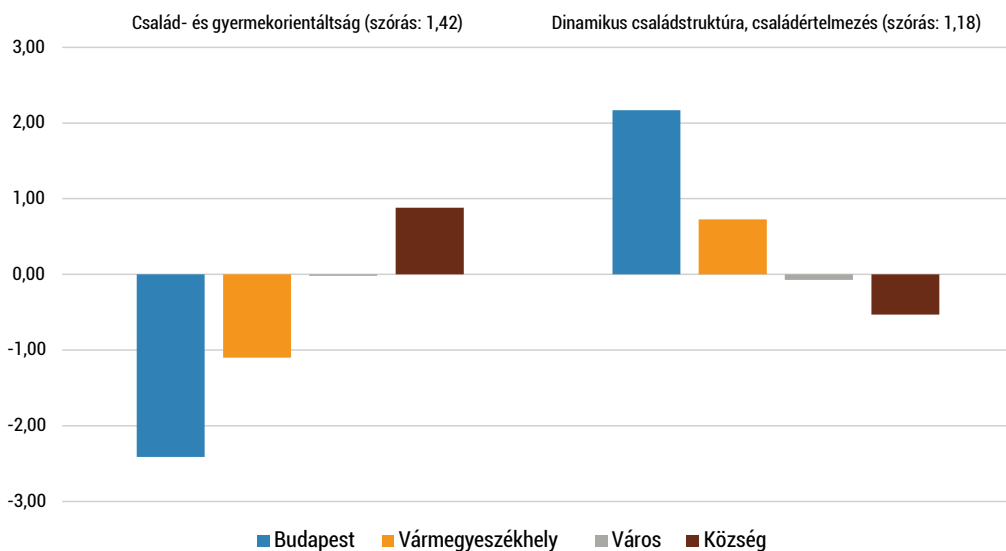

10. ábra: A család- és gyermekorientáltsági attitűd és a rugalmas családfelfogás attitűdjének jelenléte a CGI és RHI komplex mutatók értékei alapján vármegyékben

Győr-Moson-Sopron és Vas ettől eltérő mintázatot mutat. A két vármegye, amellyel, hogy a család- és gyermekorientáltság (CGI) terén az országos átlag felett van (amit sokan a hagyományokhoz való ragaszkodás jeleként értelmeznek), nyitottabb a dinamikus családértelmezésre (RHI), azaz például a nem hagyományos együttélési formákra. E tekintetben Fejér és Nógrád is egyedi, hiszen ezekben a vármegyékben az RHI és a CGI

értéke egyaránt országos átlag alatti. Ennek alapján a leginkább elkülönülő attitűdöt egyfelől Budapest, a megyeszékhelyek és Csongrád-Csanád vármegye mutatják, másfelől pedig Zala, Tolna és a községek lakosai. A rugalmas családfelfogás, valamint a család- és gyermekorientáltság leginkább a kisebb városokban és Fejér vármegyében élők körében fér meg egymás mellett, továbbá Komárom-Esztergom, Veszprém, Vas, valamint Győr-Moson-Sopron is kevésbé sarkos normaképet mutat, itt megférnek egymás mellett a látszólag ellentétes vélemények (10. ábra). Utóbbi két vármegye egyébként az élettél való elégedettség tekintetében is az első három közt van országosan.

A méret szerinti négy településtípust tekintve minél nagyobb lélekszámú egy település, annál kevésbé erőteljes ott a család- és gyermekorientált attitűd, és annál erősebb a nem hagyományos családformációk relatív támogatottsága. Az utóbbi kérdésben ugyanakkor kisebb a településhierarchia által meghatározott normakülönbség (szórás: 1,18), mint a család- és gyermekorientáltság terén (szórás: 1,42) (11. ábra).

11. ábra: A család- és gyermekorientáltság (CGI), valamint a rugalmas/dinamikus családstruktúra, családértelmezés (RHI) jelenlétének mutatói a négy településtípusban

Következtetések

Miközben a társadalmi-gazdasági fejlettség különböző dimenzióiban Magyarországot kis mérete ellenére is nagyon erős területi különbségek jellemzik, addig a családi értékekkel kapcsolatos attitűdök terén lényegesen egységesebb az ország a vizsgálat által feltárt településtípusok szerinti és főleg vármegyei különbségek tekintetében. Egyedül a vallásosság mutat erőteljes regionális differenciáltságot. Földrajzilag egyfajta társadalmi „közös nevezőnek” tekinthetjük az országban például a nagycsaládosok támogatásának fontosságát és a fiatalok segítségét abban, hogy minél előbb vállalhassanak gyermeket.

A területi vizsgálat is igazolta, hogy az általános attitűdök szintjén a családértelmezés rugalmasabbá válása jellemzően a gyermek- és családorientáltság csökkenésével nyerhet teret, bár fontos hangsúlyozni, hogy vannak térségek, ahol a két attitűd egyszerre van jelen, például a vallásosság relatíve magas jelenlétével összefüggésbe hozhatóan, de relatíve magas egyéni elégedettséget is jelezve.

Első megközelítésben az elemzés egyik nyilvánvaló következtetése lehet, hogy az urbanizáltság előrehaladtával csökken a gyermek- és családorientáltság, valamint a hagyományosabb családértelmezéshez való ragaszkodás, ami az eltérő mértékben városias vármegyék közötti különbségeket is részben magyarázza. Ugyanakkor meglepő módon például annál a kérdésnél, hogy ha újrakezdhetné az életét, akkor több vagy kevesebb gyermeket vállalna-e, megfordul a településhierarchia szerepe, ugyanis Budapesten 43,3 százalék, a vidéki városok mindkét típusában 39, a községekben pedig csupán 36 százalék válaszolta azt, hogy több gyermeket vállalna. Azt is mondhatjuk, hogy a városi embert „elsodorja az élet”, s utóbb jön rá a gyermekvállalás fontosságára. Eközben a gyermekvállalással járó pozitív változásokkal kapcsolatban nem kisebbek a nagyvárosi emberek várakozásai sem. Éppen ezért az látható, hogy a vágyott és a megszületett gyermekek száma közötti olló a nagyobb településeken, főleg Budapesten nyílik nagyobbra, amit nem az anyagi lehetőségek megtapasztalt szűkössége okozhat, hanem inkább a bizonytalanság érzete, a nagyobb stressz, a munka és a karrier kihívásai, valamint az élet legtöbb területén – a szabadidő eltöltésében, a munkában stb. – jelentkező

nagyobb elvárások, melyek az életszínvonal és közvetetten is a városi életmód kísérőjelenségei lehetnek.

Figyelemre méltó, hogy a gyermekvállalással kapcsolatban a nagyobb városokban és főleg Budapesten erőteljesen vannak jelen az anyagi aggodalmak, annak ellenére, hogy az egy főre jutó jövedelmek itt számottevően magasabbak. Ebben a stresszesebb életmód mellett szerepe lehet annak is, hogy a nagyobb városokban a megélhetés költségei és mindenekelőtt az ingatlanok ára jelent meghatározó anyagi korlátot, ami különösen égető szempont a családalapítás előtt álló fiatalok számára (Kocsis 2022). Szintén figyelmet érdemel a Budapest és a hozzá funkcionálisan szorosan kapcsolódó Pest vármegye közötti különbségek megjelenése a demográfiai adatokon túl a kapcsolódó attitűdökben is, ami a demográfiaileg szelektív kiköltözési dinamikával áll összefüggésben.

A pronatalista politika számára mindez azt üzenheti, hogy érdemes területileg érzékeny szakpolitikában gondolkodni, amely figyelembe veszi a területi különbségeket a családalapítás és gyermekvállalás szűk keresztmetszeteit illetően. Míg a gazdaságilag hátrányosabb helyzetű térségekben és általában a nagyvárosoktól távolabbi kisebb településeken az anyagi segítség és ösztönzés lehet a fő szempont, addig a városi térségekben a munkaerőpiaci és a lakókörnyezeti biztonságot, a lokális közösségeket is segítő családbarát városfejlesztést erősítő eszközök lehetnek hatékonyabbak, miközben a képzettebb, urbánus társadalmi csoportok értékvilágának megértése is hasznos lehet az eszközrendszer fejlesztésében. Figyelemre méltó példája a területileg érzékeny eszköznek a falusi csok bevezetése, amely már mérhetően érzékelhető többletsegítséget nyújt a leghátrányosabb helyzetű településeknek (Papházi 2023).

Végül a területi szempontokkal kapcsolatban fontos észrevenni a családtámogatás és a gyermekvállalás ösztönzésének lehetőségeiben a helyi szint szerepét. A megfelelő társ kiválasztása, egy stabil párkapcsolat fenntartása még a modern, közösségi hálók világában is gyakran életkor-, lakóhely-, közösség-, iskola- és munkahelyfüggő, s a közös értékek őrzését, az egymás iránti bizalom és megbecsülés folyamatos erősítését igényli. Ez többnyire helyben, egy-egy település keretében valósulhat meg, ezért mindenképpen fontos a családokat támogató települések fejlesztéséről gondolkodni. A megfelelő pár megtalálása jelentős kihívás, és ennek

nehézsége különösen a nagyvárosban élők körében jelentkezik, ahol David Riesman világhírű könyvének címét idézve egyfajta magányos tömeg koncentrálódik, amelynek tagjai egymás közelében, de társadalmilag izoláltan élik életüket.

Felhasznált irodalom

- Andorka Rudolf (1969) A regionális termékenységkülönbségeket befolyásoló gazdasági és társadalmi tényezők. *Demográfia*, 12. évf. 1–2. 114–124.
- Andorka Rudolf (1997) *Bevezetés a szociológiába*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Bocz János György, Antal István (2022) Büszkeség, lojalitás és önkritika. A Hungarostudy 2021 adatfelvétel nemzeti identitással kapcsolatos állításainak összehasonlító elemzése. In: Engler Ágnes, Purebl György, Susánszky Éva és Székely András (szerk.) *Magyar lelkiállapot 2021. Család – egészség – közösség, Hungarostudy 2021 tanulmányok*. Budapest: KINCS. 489–506.
- Brys Zoltán, Susánszky Éva és Székely András (2022) Dohányzás és alkoholfogyasztás a Hungarostudy 2002 és 2021 adatfelvétel alapján. In: Engler Ágnes, Purebl György, Susánszky Éva és Székely András (szerk.) *Magyar lelkiállapot 2021. Család – egészség – közösség, Hungarostudy 2021 tanulmányok*. Budapest: KINCS. 333–355.
- Buber-Ennser, Isabella and Caroline Berghammer (2021) Religiosity and the realisation of fertility intentions. A comparative study of eight European countries. *Population, Space and Place*, Vol. 27. (6): 1–25. DOI: <https://doi.org/10.1002/psp.2433>
- Chmelik T. et al. (szerk.) (2017) Területi jelentés 2009–2014. Magyarország területi folyamatai, területfejlesztési politikája, területfejlesztési célú támogatásai, nemzetközi és határ menti területfejlesztési tevékenysége 2009–2014 között. Budapest: Nemzetgazdasági Minisztérium.
- Csurgó Bernadett, Megyesi, Boldizsár (2016) Képzelt különbségek: a városi és vidéki közösségek, társas kapcsolatok kvantitatív vizsgálata. *Socio.hu : Társadalomtudományi szemle* : 3 pp. 48-65. , 18 p.
- Dövényi Zoltán, Kovács Zoltán, Kincses Áron, Bálint Lajos és Egedy Tamás (2021) Vándorlás. In: Kocsis Károly (főszerk.) *Magyarország Nemzeti Atlasza – Társadalom*. Budapest: Csillagászati és Földtudományi Kutatóközpont, Földrajztudományi Intézet. 44–57.
- Egidi, Gianluca, Luca Salvati, Andrea Falcone et al. (2021) Re-Framing the Latent Nexus between Land-Use Change, Urbanization and Demographic Transitions in Advanced Economies. *Sustainability*, Vol. 13. (2): 533. DOI: <https://doi.org/10.3390/su13020533>
- Engler Ágnes, Purebl György, Susánszky Éva és Székely András (szerk.) (2022) *Magyar lelkiállapot 2021. Család – egészség – közösség, Hungarostudy 2021 tanulmányok*. Budapest: KINCS.
- Eurostat (2023): Fertility statistics. Online publication. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Fertility_statistics#The_birth_rate_in_the_EU_decreased_at_a_slower_pace_between_2000_and_2021_than_previously (Letöltés: 2023. június 23.)
- Flick László, Gömbicz Nándor (2021) A város-vidék ellentét reneszánsza. *Századvég*, (1): 35–55.
- Franklin, R.—Plane, D.A. (2004) A Shift-Share Method for the Analysis of Regional Fertility Change: An Application to the Decline in Childbearing in Italy. 1952-1991. *Geographical Analysis* 1.1-20. o.

- Harrach Gábor (2020) Atipikusan magas termékenyséű települések Magyarországon, 2010–2019. *Kapocs*, 3. évf. 3–4. sz. 71–84.
- Hegedűs Rita (2001) A vallásosság a társadalomban. *Századvég*, (21): 51–68.
- Kocsis János Balázs (2022) A magyarországi fiatalok nyolcadik legégetőbb problémája: lakáshoz jutás, lakásproblémák. In: Pillók Péter, Székely Levente (szerk.) *Kívánj tized! A magyarországi fiatalok nemzedéki önreflexiója és jövőképe*. Budapest: Nemzeti Ifjúsági Tanács Szövetség. 157–173.
- Kocsis János Balázs (2023) Recreating Locality. Community and Identity in Budapest Suburbs, 1995–2020. In: Van Damme, Ilja, Ruth McManus and Michiel Dehaene (Eds.) *Creativity from Suburban Nowheres. Rethinking Cultural and Creative Practices*. Toronto: University of Toronto Press. 198–232.
- Kocsis Károly, Tátrai Patrik (2021) Etnikum, nyelv. In: Kocsis Károly (főszerk.) *Magyarország Nemzeti Atlasza – Társadalom*. Budapest: Csillagászati és Földtudományi Kutatóközpont, Földrajztudományi Intézet. 70–77.
- Kovács László (2006) Termékenység és humánfejlettség regionális összefüggései. *Tér és Társadalom*, 20. évf. 3. sz. 49–59. DOI: <https://doi.org/10.17649/TET.20.3.1066>
- Kulu, H. and P. J. Boyle (2008) High Fertility in City Suburbs. Compositional or Contextual Effects? *European Journal of Population*, Vol. 25. (2): 157–174. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10680-008-9163-9>
- Major Enikő, Gyorgyovich Miklós, Ludescher Melinda Gyöngyi és Székely András (2023) A vallásosság összefüggései a családi állapottal és a gyermekvállalással. In: Pári András, Gyorgyovich Miklós (szerk.) *Család-Érték-Tér*, Budapest, Magyarország: Kopp Mária Intézet a Családokért (KINCS).
- M. Császár Zsuzsa, Pete József (2019) Magyarország vallásföldrajzi jellemzői a 21. század elején, különös tekintettel a református felekezetűek térbeli és demográfiai struktúrájára. *Magyar Tudomány*, 180. évf. (6): 822–833. DOI: <https://doi.org/10.1556/2065.180.2019.6.5>
- Máté-Tóth András, Rosta, Gergely (2022) Vallási riport, 1991–2022. Magyarországi trendek nemzetközi összehasonlításban. In: Kolosi, Tamás; Szelényi, Iván; Tóth, István György (szerk.) *Társadalmi Riport 2022*, Budapest, Magyarország : TÁRKI (2022) 600 p. pp. 457-472. , 16 p.
- Papházi Tibor (2023) A családi otthonteremtési kedvezmény (CSOK) igénybevétele a Felzárkózó települések programban részt vevő településeken 2019 és 2021 között. *Kapocs*, 6. évf. 1. sz. 27–35.
- Papházi Tibor, Tárkányi Ákos és Kapdebo Ágnes (2022) Gyermekvállalási szándékok a Hungarostudy adatainak tükrében. In: Engler Ágnes, Purebl György, Susánszky Éva és Székely András (szerk.) *Magyar lelkiállapot 2021. Család – egészség – közösség, Hungarostudy 2021 tanulmányok*. Budapest: KINCS. 69–91.
- Pári András (2014) A 25–40 éves férfiak szerepe és jellemzői – különösen a gyermekvállalás – Magyarország térbeli társadalmi folyamatainak alakulásában. *Polgári Szemle*, 10. évf. 3–6. sz. 349–368.
- Pári András, Balog Piroska (2022) A gyermekvállalást jelenleg elutasító gyermektelenek a fiatal felnőttek körében. In: Engler Ágnes, Purebl György, Susánszky Éva és Székely András (szerk.) *Magyar lelkiállapot 2021. Család – egészség – közösség, Hungarostudy 2021 tanulmányok*. Budapest: KINCS. 147–167.
- Perloff, Richard M. (2016) *The Dynamics of Persuasion. Communication and Attitudes in the Twenty-First Century*. New York: Routledge.

- Péti Márton, Nagy Szabolcs, Szabó, Balázs (2020) A Kárpát-medencei külhoni magyarság főbb helyi önkormányzati és településszerkezeti jellemzői. *Területi Statisztika* 60 : 3 pp. 277–308.
- Philipov, Dimiter and Caroline Berghammer (2007) Religion and fertility ideals, intentions and behaviour. A comparative study of European countries. *Vienna Yearbook of Population Research* 2007, Vol. 5.: 271–305. DOI: <https://doi.org/10.1553/populationyearbook2007s271>
- Potter, J.E. (et al) (2002) Fertility and development: Evidence from Brazil. *Population and Development Review*. 4.739–761. o.
- Raffael Mónika (2023) Roma lányok családtervezéssel kapcsolatos jövőképe és attitűdjei. *Kapocs*, 6. évf. 1. sz. 140–153.
- Riesman, David; Glazer, Nathan; Denney, Reuel (2020). *The Lonely Crowd: A Study of the Changing American Character*. Yale University Press. pp. 3–12. ISBN 9780300246735. (Első, eredeti megjelenés 1950)
- Rosta Gergely (2011) Vallásosság a mai Magyarországon. *Vigilia*, 75. évf. 10. sz. 741–750.
- Rindfuss, R.R. (1978) Changing Patterns of Fertility in South: A Social-Demographic Examination. *Social Forces*. 2.621–635. o.
- Salamin Géza, Lengyel Imre és Gutpintér Júlia (2016) Regionális különbségek a gazdasági növekedésben Magyarországon. In: Palotai Dániel, Virág Barnabás (szerk.) *Versenyképesség és növekedés. Út a fenntartható gazdasági felzárkózáshoz*. Budapest: Magyar Nemzeti Bank. 321–380.
- Schneider, Norbert F., Michaela Kreyenfeld (2021) Introduction. The sociology of the family – towards a European perspective. In: Schneider Norbert F., Michaela Kreyenfeld (Eds.) *Research Handbook on the Sociology of the Family*. Cheltenham, UK – Northampton, MA, USA: Edward Elgar Publishing. 2–22.
- Susánszky Éva, Susánszky Pál és Kisfalusi Dorottya (2022a) A társas kapcsolatok szerepe a szubjektív jóllét és az egészség alakulásában. In: Engler Ágnes, Purebl György, Susánszky Éva és Székely András (szerk.) *Magyar lelkiállapot 2021. Család – egészség – közösség, Hungarostudy 2021 tanulmányok*. Budapest: KINCS. 397–414.
- Susánszky Pál, Kisfalusi Dorottya és Susánszky Éva (2022b) A társadalmi integráltság és veszélyészlelés összefüggéseinek vizsgálata. In: Engler Ágnes, Purebl György, Susánszky Éva és Székely András (szerk.) *Magyar lelkiállapot 2021. Család – egészség – közösség, Hungarostudy 2021 tanulmányok*. Budapest: KINCS. 433–449.
- Székely András, Gere Dömötör és Fűrész Tünde (2022) Életünk értelme. A koherenciaérzés összefüggése a családi és más szociodemográfiai és lelki mutatókkal. In: Engler Ágnes, Purebl György, Susánszky Éva és Székely András (szerk.) *Magyar lelkiállapot 2021. Család – egészség – közösség, Hungarostudy 2021 tanulmányok*. Budapest: KINCS. 415–432.
- Tagai Gergely (2021) Népesedési jellemzők és területi különbségeik alakulása az ezredfordulót követően. In: Koós Bálint (szerk.) *Területi riport 2021*. Budapest: Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont. 8–51.
- Tomay Kyra, Völgyi Bence (2022) Közösség és dzsentifikáció egy vidéki településen. *Szociológiai Szemle*, 32. évf. 1. sz. 65–87. DOI: <https://doi.org/10.51624/SzocSzemle.2022.1.4>
- Tóth Mónika Ditta, Székely András és Purebl György (2022) A depresszió és az öngyilkossági gondolatok alakulása a felnőtt népesség körében. In: Engler Ágnes, Purebl György, Susánszky Éva és

Székely András (szerk.) *Magyar lelkiállapot 2021. Család – egészség – közösség, Hungarostudy 2021 tanulmányok*. Budapest: KINCS. 213–232.

Tönnies, Ferdinand (2004) *Közösség és társadalom*. Budapest: Gondolat Kiadó.

Trásy Lilla (2023) Romák a társadalomban – érték kutatás a Jász-Nagykun-Szolnok vármegyei roma lakosság körében. *Kapocs*, 6. évf. 1. sz. 77–89.

Trásy Lilla, Raffael Mónika és Török Péter (2023) A hátrányos területen élők termékenységi mintáza-
tainak egyes sajátosságai. *Kapocs*, 6. évf. 1. sz. 90–102.

Zhang, Jie (2002) Urbanization, population transition, and growth. *Oxford Economic Papers*, Vol. 54.
(1): 91–117. DOI: <https://doi.org/10.1093/oenp/54.1.91>

Pári András – Papházi Tibor – Trieb Mariann – Agócs Gergely

Öröklődő családi minták: a testvérszám és a gyermekvállalás kapcsolata

Bevezetés

Tanulmányunkban három generáció, a nagyszülők, szülők és (ahol vannak) a gyermekek gyermekvállalási mintáit vizsgáltuk. A rendelkezésre álló csekély mennyiségű szakirodalom eddig a válaszadók testvéreinek és gyermekeinek a száma közötti kapcsolatot vizsgálta, mely összefüggést mutatott. Mi egy további tényezőt, a szülők iskolai végzettségének hatását is elemeztük, és arra voltunk kíváncsiak, hogy a válaszadó szülők iskolai végzettségét és gyermekeinek számát befolyásolja-e a nagyszülők iskolai végzettsége és gyermekeinek a száma. A Századvég adatfelvételéből (lásd a módszertani fejezetet) kiderült, hogy mi a válaszadók és szüleik legmagasabb iskolai végzettsége, s a megkérdezetteknek hány gyermekük és testvérük van. Ezek alapján már vizsgálhatóvá vált a kapcsolat a válaszadók testvéreinek és gyermekeinek száma között, azaz hogy a családi mintaadásnak van-e hatása a következő generáció gyermekvállalására. A vizsgálatunk alapján megállapítható, hogy a szülők iskolai végzettsége hatással van gyermekeik számára és iskolai végzettségére.

A testvérszám és a gyermekszám a szakirodalomban

A termékenység és a testvérek száma közötti összefüggések vizsgálatával nagyon kevés szakirodalom foglalkozik. A testvérek különösen fontosak a családalapítási szándék megvalósításánál, mivel az életkort tekintve jellemzően közel vannak egymáshoz, ezért hasonlóan szocializálódtak, és hasonló párválasztási és gyermekvállalási attitűdöket követnek (Axinn et al. 1994). A testvérek száma és a magasabb gyermekszám közti pozitív összefüggést alkalmanként megemlíti a demográfiai vagy családszociológiai irodalom. A szülők házasságkötésének pozitív szerepe van abban, hogy később valakinek legalább egy testvére legyen (Buyukkececi és Leopold 2021). A válaszadók testvéreinek és gyermekeinek száma közti összefüggést a Magyar Ifjúság adatfelvételei alapján készült vizsgálat is

megállapítja (Papházi és Pillók 2016: 242), különösen igaz ez a tervezett gyermekekkel kapcsolatban (Péterfi 2021; Papházi és Papházi 2022).

A 2022-es *Társadalmi riport* című kötet egyik tanulmánya ugyancsak pozitív kapcsolatot talált a testvérek és a gyermekek száma között, két változó összefüggése alapján: „A nagycsaládban, három vagy több testvér mellett felnőtt szülőknek nagyobb eséllyel lesz harmadik gyermekük, ezzel szemben ritkábban válik nagycsaládossá az, akinek nincs testvére” (Spéder és Murinkó 2022: 110).

Spéder fontos összefüggésre hívja fel a figyelmet, amikor megállapítja, hogy a sokgyermekesek egyik része jól körülhatárolható értékrendszerrel, másik részük pedig alacsony társadalmi strukturális helyzettel jellemezhető (Spéder 2006: 119). Sok testvér között tehát az nő fel, akinek a szüleire igaz, hogy magasabb státuszban élve értéként tekintenek a gyermekvállalásra, és ezért relatíve több gyermeket vállalnak, vagy pedig alacsonyabb státuszuk miatt van viszonylag sok gyermekük.

Kamarás Ferenc 1996-os termékenységi és családvizsgálatában még azt találta, hogy a „testvér nélkül, egykeként nevelkedett gyermekek többsége nem szerette volna ugyanezt az állapotot saját gyermeke számára is, és így rendszerint egynél több gyermeket kívántak. A nagycsaládban nevelkedettek viszont általában kevesebb gyermeket kívántak saját családjukba, mint testvéreik száma volt” (Kamarás 1996: 8). Martin Kolk (2015) szerint megfigyelhető bizonyos kapcsolat az egymást követő generációk termékenysége között. Ez főleg a fejlett országokban látható, és az adatok szerint a termékenységi mutató egyre növekszik. A háromgenerációs családokat vizsgálva a legidősebb és a legfiatalabb generáció hozható összefüggésbe. Noha sok adat van már a testvérek és gyermekek száma közötti kapcsolatról, ennek okairól egyelőre nem tudunk többet. Azok a szülők, akiknek ikreik születtek, többnyire nem vállalnak több gyermeket. Ez azért lehet, mert egy váratlan gyermek érkezése – akire lehet, hogy nem is vágytak – „sokként” érheti őket (Kolk 2015).

A testvér szerepét a gyermekvállalás motivációjában Tóth Olga is kiemelte egy korábbi tanulmányában (Tóth 2012). A gyermekvállalás motivációinak egyik csoportja a család körülményeivel függ össze. A tudatosan vállalt gyermekek jelentős részének megszületése a szülők közti érzelmi kapcsolat megerősítésének vagy újramegerősítésének vágyával függ össze, illetve azzal, hogy sokan testvért szeretnének meglévő gyermekük mellé.

A Hungarostudy 2021 adatfelvételében az ideális gyermekszámra vonatkozó vélemények például határozottan elkülönültek az iker és nem iker válaszadók között (Pári és Engler 2023). Az ikerkötődésű személyek több gyermeket tartanak ideálisnak, mint az átlag, és a gyermektelenséget, mint ideális családformát csak alig egy százalékuk jelölte meg. (A Hungarostudy kutatásban a gyermekvállalás elutasításával teljes minta 3,2 százaléka tudott azonosulni.) Ezt az magyarázza, hogy az iker személyeknek biztosan van legalább egy testvérük, amit természetesnek vesznek. Szignifikáns különbség látható a nagycsalád tekintetében: az ikrek közel 36 százaléka szerint a nagycsalád a legmegfelelőbb családforma, míg a testvérrel nem rendelkezők között jóval kevesebben (13,8 százalék) gondolják ideálisnak, hogy egy családban egy gyermeknek két vagy több testvére legyen.

A saját testvérek száma a későbbi tényleges gyermekszámra öt-hat gyermekig fejt ki a hatását, és a testvérszám, valamint a tényleges gyermekszám összefüggése szignifikáns, és sokkal erősebb, mint a tervezett gyermekszám esetében. Ebből arra tudunk következtetni, hogy a válaszadók módosították korábbi elképzeléseiket, illetve a származási körülményeik hatása később, saját gyermekvállalási terveik realizálása során mégis jelentkezik a hatótényezők között (Lovasné Avató 2012: 704). Mindez összefügg a családi minták átöröklődésével, amit elsősorban az iskolai végzettségen keresztül tudunk kimutatni. A szülők iskolai végzettsége részben hat a gyermekeik számára: több gyermekük lesz az alacsonyabb végzettségű szülőknek. Ebből következhet, hogy ma hazánkat iskolai végzettség szerint tagolt termékenységi minta jellemzi.

A gyermekvállalási magatartás heterogenitásának iskolai végzettség szerinti vizsgálata alapján megállapíthatjuk, hogy manapság a gyermekvállalási gyakorlat sokkal inkább kötődik az iskolai végzettséghez, mint negyedszázaddal ezelőtt. A születési évjáratokat végigkövetve látható a kétgyermekes család dominanciájának elhalványulása, a gyermektelenség és az egygyermekesség terjedése, ami összességében a befejezett termékenység szintjének csökkenésével jár együtt (Spéder 2021).

A gyermekek sorrendje szerinti vizsgálatok alapján a legmagasabb végzettségűek körében marad el leginkább az első gyermek vállalása, azaz legjobban rájuk jellemző a gyermektelenség. Ugyanakkor az első gyermek megszületését a magas végzettségűeknél követi leginkább és leggyorsabban

a második gyermek vállalása, azaz náluk a legjellemzőbb két vagy több gyermek megléte. Az egygyermekes család a közepes végzettségűek között a legjellemzőbb. Harmadik gyermek vállalására az alacsony státuszúaknak van a legnagyobb esélyük, ám a magas végzettségűek nagycsaládosává válásának még mindig nagyobb a lehetősége, mint a középvégzettségűek esetében (Spéder 2021). Az iskolai végzettség szerinti különbségek nemcsak az időzítésben, de a heterogenitásban és a termékenység szintjében is megragadhatók. A termékenység családnagyság szerinti megoszlása alapján továbbra is a kétgyermekes családmodell a legelterjedtebb, így a kétgyermekesek növekvő gyermekvállalási hajlandósága azt segítette elő, hogy a többgyermekesek részaránya ne csökkenjen (Spéder 2021).

A KSH NKI Kohorsz '18 Magyar Születési Kohorszvizsgálat várandósok körében gyűjtött adatai alapján az eredmények azt mutatják, hogy a második gyermek vállalására vonatkozó tervekben mindkét szülő végzettségének önálló hatása van. A szülői iskolázottság szintje és a második gyermek tervezése között pozitív a kapcsolat. Legerősebb a felsőfokú végzettség hatása, mely mindkét szülő esetében növeli a második gyermek tervezésének esélyét. A szakképzettség alacsony szinten csökkenti, középfok feletti szinteken viszont növeli a gyermekvállalási kedvet (Veroszta–Györgyi 2021).

Felhasznált módszerek

Kutatási kérdésünk tehát a testvérszám és a gyermekvállalás közti kapcsolatra irányult. Két- és egyszerű többváltozós elemzési módszert használtunk, a kétváltozós összefüggések feltárásánál keresztábrákat, a több változónál pedig varianciaanalízist alkalmaztunk. A családi minták átadásának vizsgálatához a válaszadók szüleinek legmagasabb iskolai végzettsége és a családi állapota állt rendelkezésre, utóbbi a kérdezett tizennégy éves korára vonatkoztatva.

Módszertani megjegyzésként idekiváncozik, hogy a testvérek száma a mintavételben a vér szerinti testvérek számát jelenti („Önnek hány testvére született?”), míg a meglévő gyermekek számán a saját és nevelt gyermekek egyaránt értendőek („Hány saját vagy nevelt gyermeke van?”). A testvérek között a kérdés alapján nem lehetett különbséget tenni aszerint, hogy mennyi közöttük a féltestvér. Ezért azt feltételezzük, hogy

a testvérszám megadásakor a válaszadó az együtt élő testvérekről (édestestvérek és mostoha- vagy féltestvérek is) nyilatkozott. Az idősebb kohorszba tartozók körében a magas testvérszám a Ratkó-korszak termékenységi adataival (Pongrácz 2013) magyarázható, ugyanis az 1950-es évek elején születetteknek legalább két édestestvérük volt. A fiatalabbak korcsoportjában ezzel szemben a mozaikcsaládok elterjedése magyarázhatja a magas testvérszámot. Ezekben a családokban az egyik vagy mindkét szülő gyermekeket hoz(hat) az új párkapcsolatba, és közös gyermekeik is szülehetnek. A 2016-os Mikrocenzus szerint a nagycsaládosok csoportjának 18 százalékát a mozaikcsaládok tették ki (Harcsa–Monostori 2020).

A kérdőív az unokák számára is rákérdez, ezen azonban a válaszadók unokái értendőek, hiszen a nagy mintában szép számmal vannak olyan idősebb korosztályba tartozók, akiknek már a gyermekeik is szülehetnek, azaz unokáik is lehetnek.

Eredmények

A testvérek száma és a gyermekvállalás közötti összefüggések

A válaszadók testvéreinek, valamint (saját és nevelt) gyermekeinek a száma közötti pozitív összefüggés a Századvég hatvanezres adatfelvétele alapján is kimutatható. Nemcsak a (vér szerinti és nevelt) gyermekek átlagos száma magasabb több testvér esetén, hanem a kívánt (a meglévők és a tervezettek együtt) és az ideális gyermekszám is nő a testvérek számával, ami így a válaszadók unokái tekintetében is kimutatható: több testvér több unokát is valószínűsít (1. táblázat).

Látható a testvérek számával való kétváltozós kapcsolat pozitív és szignifikáns összefüggése: a testvérek számával mindegyik leszármazotti csoport átlagos száma is növekszik. Az arányokat nézve látható, hogy az egyikék 35,2 százalékának, míg a négy- vagy több testvéresek 15,9 százalékának nincs gyermeke. Hasonló a helyzet a kívánt gyermekszám tekintetében: a testvér nélküliek 90,3 százalékánál van (meglévő és/vagy tervezett) kívánt gyermek, míg a négy- vagy több testvéresek 95,5 százalékára igaz ugyanez (a kapcsolat a kívánt gyermekek számszerű kategóriáival való vizsgálat esetében erősebb).

Testvérek száma	Saját vagy nevelt gyermek(ek) (n = 58 820)	Kívánt gyermek(ek) (n = 55 528)	Ideálisnak gondolt gyermek(ek) (n = 56 548)	Unokák (n = 37 494)
átlagos száma (fő) ***				
Nincs testvér	1,24	1,86	2,18	1,38
1 testvér	1,38	1,99	2,24	1,27
2 testvér	1,51	2,13	2,35	1,67
3 testvér	1,74	2,28	2,42	2,30
4 vagy több testvér	2,08	2,52	2,56	2,95
Összesen	1,54	2,12	2,33	1,79

*** $p < 0,001$

1. táblázat: A testvérszám kapcsolata a meglévő, a kívánt és az ideális gyermekszámmal, illetve az unokák számával

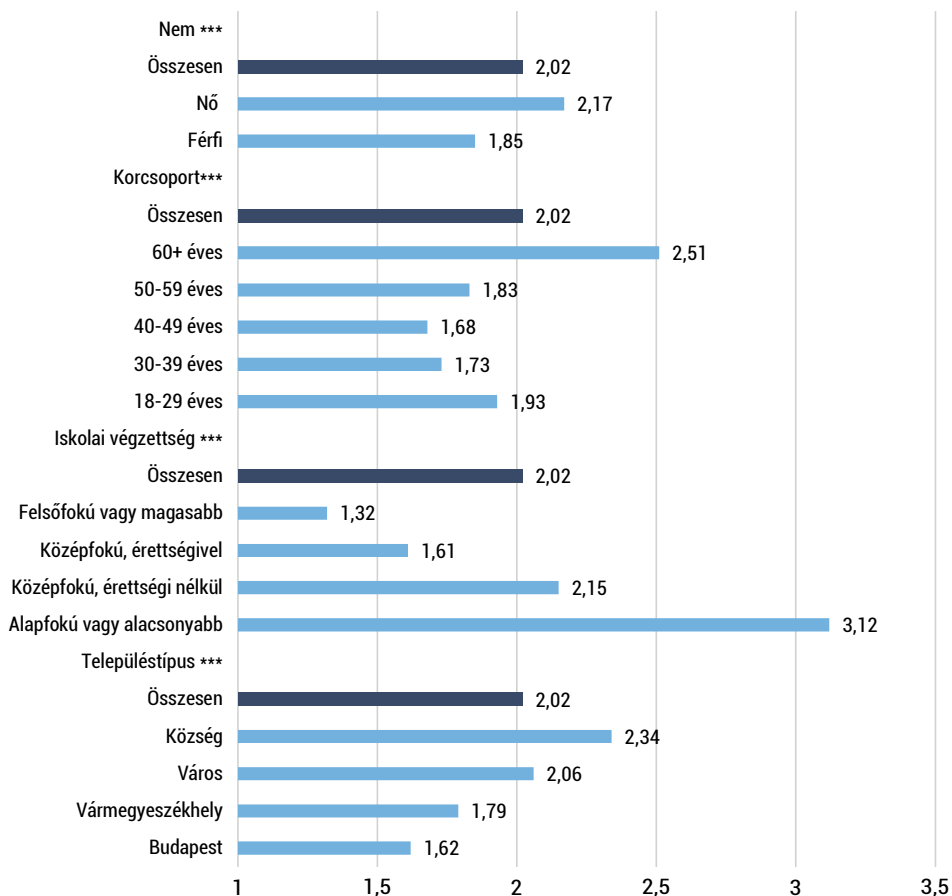
Az átlagok az egyes gyermekszám-kategóriák esetében a testvérek számával következetesen emelkednek.¹ A részletesebb vizsgálat során látható, hogy a kapcsolat nem lineáris, ami a domináns, kétgyermekes családmódel elterjedtségére vezethető vissza. A saját és nevelt gyermekek tekintetében a válaszadók 32,8 százalékának van két gyermeke, míg ennél kisebb arányban fordulnak elő azok, akiknek több vagy kevesebb gyermekük van. A kívánt gyermekszám esetében a válaszolók 47,4 százaléka szeretne két gyermeket, ami szintén a legmagasabb arány. A kettőt tartja ideális gyermekszámnak a megkérdezettek 60 százaléka, a hármat 30,2 százalékuk, míg négy vagy több gyermek 3,8 százalék, egy gyermek pedig 4,8 százalék szerint ideális. Ennek köszönhetően szignifikáns és közepesen gyenge kapcsolat látható ($r = 0,255$) az ideális gyermekszám és a testvérszám között.

A testvérszám és a megkérdezettek főbb jellemzőinek kapcsolata

Több testvérük van a nőknek, a hatvanévesnél idősebb generációnak, a községben lakóknak, a vallásosoknak és az alacsonyabb jövedelemmel rendelkező, saját megítélésük szerint is nehezebb helyzetben lévőknél.² A testvérek számának emelkedésével nő a gyermekek száma is, de ez nem jelent erős összefüggést, a testvérszám és a párkapcsolati helyzet között pedig nem is mutatható ki kapcsolat.

1 Megjegyzés: az unokák átlagainak kivételével, hiszen ebben a demográfiai csoportban még több válaszadónál nem jelennek meg

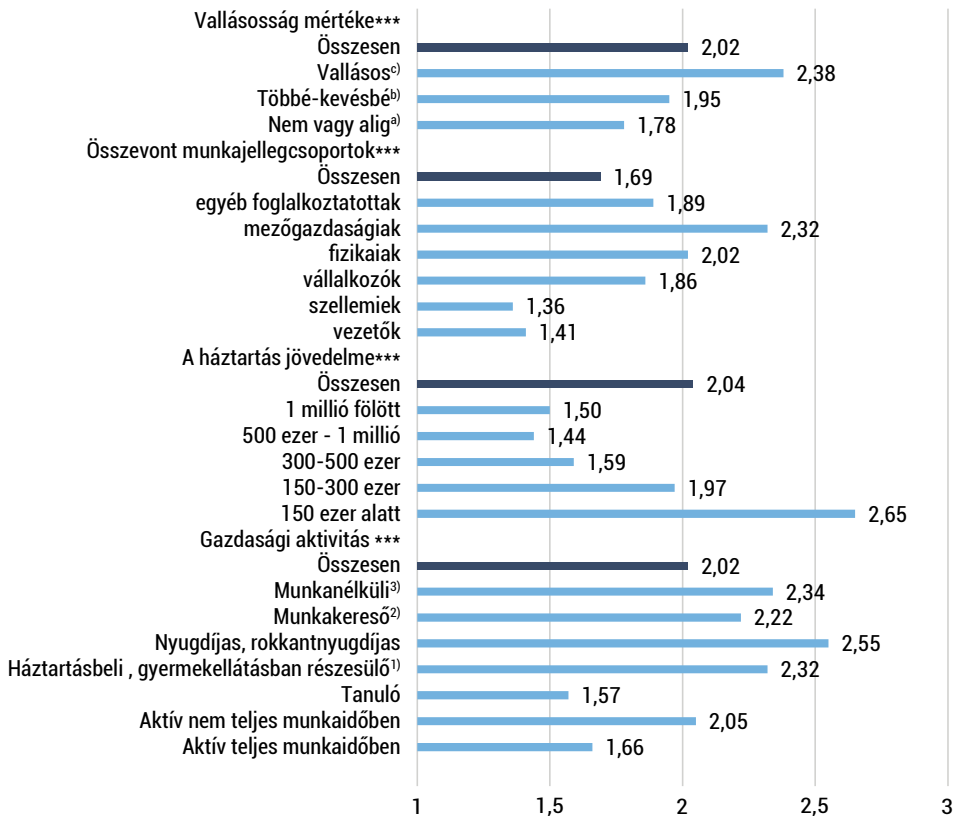
2 A háztartás szubjektív anyagi helyzetét („Mennyire elégedett a háztartásának jelenlegi helyzetével”) hét fokú skálán mérték, ebből nehezebb helyzetűt azt jelentette, hogy nélkülözések között élnek, vagy szinte éheznek.

*** $p < 0,001$

1. ábra: A testvérszám átlaga nemek, iskolai végzettség, korcsoportok és településtípus szerint

A testvérek átlagos száma a mintában 2,02, az átlagnál magasabb testvérszámmal az idősebbek, a mezőgazdaságban dolgozók, a fizikai munkát végzők, illetve az alacsonyabb végzettségű és jövedelmű társadalmi csoportok rendelkeznek. Korcsoportonként nézve a testvérek átlagát feltűnő a legidősebb korosztály magas testvérszáma, ami mutatja e generáció szüleinek magasabb átlagos gyermekszámát. Mivel a kérdőívben a testvér fogalma nem volt részletezve, lehetséges, hogy a válaszadók nemcsak a vér szerinti „édestestvért” érthették ezen, hanem a féltestvért is, vagy akár a velük együtt testvérként felnövő, de nem vérrokon mostohatestvért is.

1) Háztartásbeliek és csenden, gyeden, gyesen, gyeten, gyodon lévők (kisgyermekesek)

2) Első állást keresők és munkát kereső munkanélküliek

3) Munkát nem kereső munkanélküliek

a) A hétfokú skálán 1-es vagy 2-es értéket adók

b) A hétfokú skálán 3-as, 4-es vagy 5-ös értéket adók

c) A hétfokú skálán 6-os vagy 7-es értéket adók

Megjegyzés: A vallásosság mértéke esetében a skála 1-es értéke az egyáltalán nem vallásost, míg a 7-es a vallásos-
ságot jelentette.

*** $p < 0,001$

2. ábra: A teszvérszám átlaga gazdasági aktivitás, a háztartás jövedelme, összevont munkajellegcsoportok és vallásosság szerint

A válaszadók teszvéreinek számát elsősorban azok a társadalmi-demográfiai folyamatok alakították, amelyek a szülei gyermekvállalási mintáit is formálták. Ezeknek a társadalmi-demográfiai folyamatoknak a fő trendje az volt, hogy a végzettség emelkedésével csökkent az átlagos gyermekszám. (A mintából az úgynevezett U alakú görbe – több gyermeke van az alacsonyabb végzettségűeknek és a legmagasabb végzettségűeknek, mint a középfokú végzettséggel rendelkezőknek – a nagyszülői generáció

és a válaszadók testvérszámának átlaga tekintetében nem mutatható ki.) A megkérdezettek szüleiről csak az iskolai végzettségüket és a családi állapotukat tudtuk meg, pontosabban a magasabb végzettségű szülő iskolai végzettségét, valamint a szülők együttélésének formáját (házasok, elváltak, élettársként együtt élők, külön élők, egyéb módon élők) a válaszadó tizennégy éves korában.

Családi minták

A szülők iskolai végzettségének hatása kimutatható a válaszadók testvéreinek számában. A szülők iskolai végzettségének meghatározó hatása van a válaszadó iskolai végzettségére, még ha az nem is determinisztikus. A családi minták áthagyományozódását tehát jelentős mértékben közvetíti az iskolai végzettség: ahol a két szülő közül a magasabban képzett szülő alapfokú végzettséggel rendelkezik, ott a válaszadó is döntően alapfokú végzettségű lesz (a mintában 46,4 százalékban), szakmunkás végzettségű szülő esetében nagy valószínűséggel szakmunkás vagy érettségizett lesz a válaszoló, érettségizett szülő esetében leginkább érettségi bizonyítvány birtokosa, felsőfokú végzettségű szülő gyermeke pedig jó eséllyel maga is diplomás lesz (57,6 százalékban).

A magasabban képzett szülő iskolai végzettsége	Átlagos testvérszám (fő)	A válaszolók száma (fő)	Szórás
Alapfokú vagy alacsonyabb	2,69	19 753	2,23
Szakmunkás	1,88	13 810	1,58
Érettségi	1,43	12 851	1,22
Felsőfokú	1,42	9 905	1,20
Átlag	1,98	56 319	1,80

$p < 0,001$ (Megjegyzés: a szülő iskolai végzettsége a kérdezett tizennégy éves korára vonatkozott.)

2. táblázat: A válaszadók testvéreinek átlagos száma a magasabb végzettségű szülő iskolai végzettsége szerint

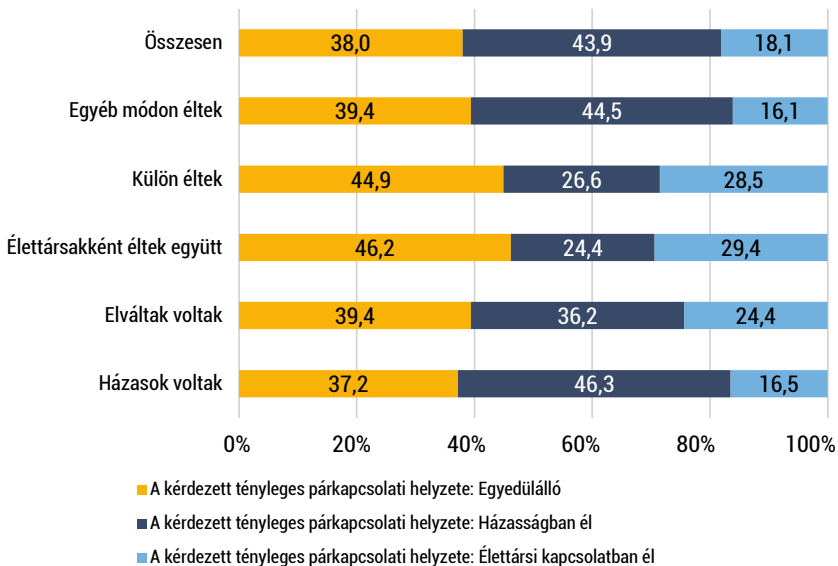
A státusz átörökítése fordítva is megmutatkozik, különösen a végzettségi hierarchia legalsó és legfelső kategóriáiban. Az a legkevésbé valószínű, hogy egy alapfokú végzettséggel rendelkező válaszadó gyermeke felsőfokú végzettséget szerezzen, vagy egy diplomás válaszadó leszarmazottja legfeljebb az általános iskolát végezza el. A válaszadók testvéreiről iskolai végzettségre vonatkozó adat nem állt rendelkezésre.

A magasabban képzett szülő iskolai végzettsége	A kérdezett iskolai végzettsége				
	Alapfokú vagy alacsonyabb	Középfokú, érettségi nélkül	Középfokú, érettségivel	Felsőfokú vagy magasabb	Összesen
Alapfokú vagy alacsonyabb	46,4	25,4	23,7	4,4	100
Szaktunyas	15,6	37,3	35,1	12,0	100
Érettségi	6,8	10,5	49,8	32,9	100
Felsőfokú	4,2	5,6	32,7	57,6	100
Teljes minta	22,4	21,4	34,0	22,1	100

$p < 0,001$; Cramer $V = 0,371$

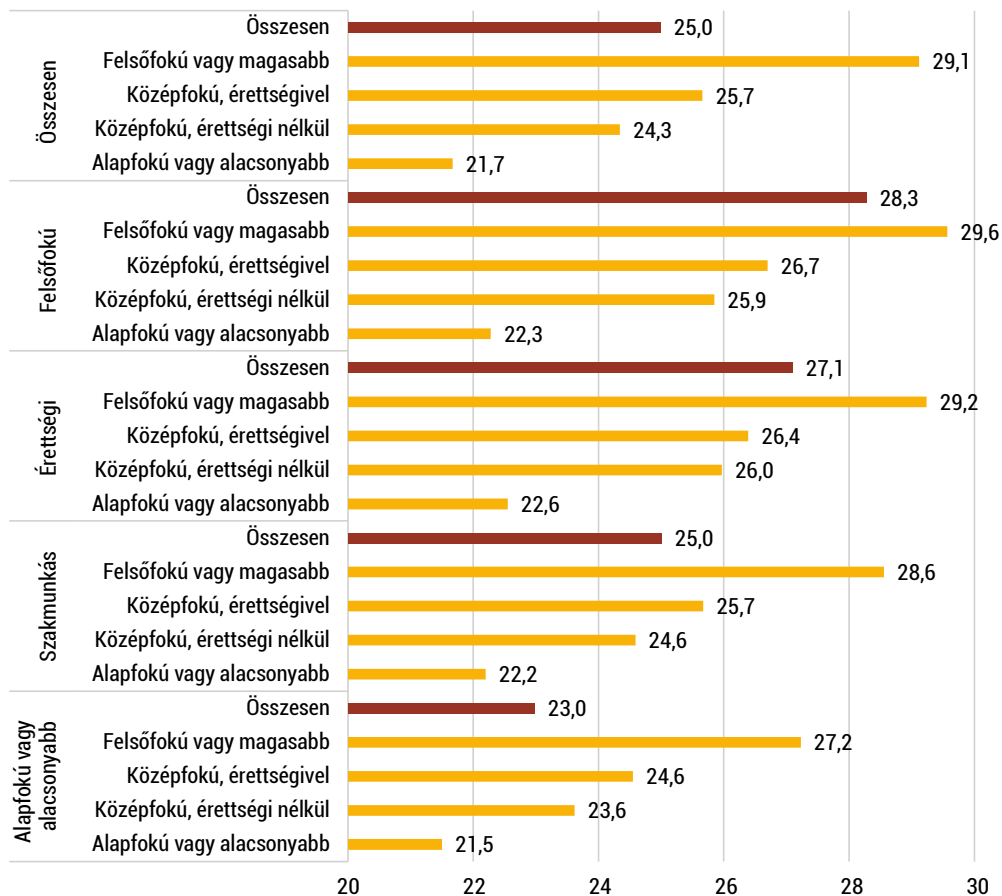
3. táblázat: A válaszadók és a magasabb végzettségű szülő iskolai végzettségének kapcsolata (%)

A családi minták áthagyományozódása csak kismértékben mutatható ki a szülők jelenlegi és a válaszadó tizennégy éves korában meglévő családi állapotának kapcsolatából.

*A megkérdezett tizennégy éves korában

3. ábra: A szülők párkapcsolati helyzetének megoszlása a válaszadók tényleges párkapcsolati helyzete szerint (%*)

$p < 0,001$

4. ábra: A válaszadók átlagos gyermekvállalási életkora az első gyermek születésekor iskolai végzettség szerint

A kapcsolat a nagy minta miatt szignifikáns ($p < 0,000$), de láthatóan gyenge (Cramer $V = 0,087$), ami részben arra vezethető vissza, hogy a válaszadó családi állapotára és a szülei családi állapotára vonatkozó kérdések nem teljesen azonosak. Önmagában a házasság ténye sem jelent feltétlenül felhőtlen, kiegyensúlyozott, harmonikus kapcsolatot, valamint más tényezők (például a vallásosság, az életkor és az ezzel összefüggő élethelyzet) is közrejátszanak a családi állapot kialakításában. A két változóból azt látjuk, hogy külön élő szülők esetében nagyobb az esély arra, hogy a lezármazott nehezebben alakít ki tartós párkapcsolatot. A házas szülőknek inkább házasok a gyermekei, és a házasok több gyermeket is vállalnak, tehát a válaszolók magasabb testvérszáma és a gyermekeik nagyobb száma

közti összefüggés a szülők párkapcsolati mintájára is visszavezethető, bár ez az iskolai végzettségnél jóval kisebb mértékben mutatható ki, a Cramer V-értékek eltéréséből következően.

A szülők iskolai végzettsége nemcsak a gyermekek iskolai végzettségére hat, hanem – ezen keresztül – az első gyermek vállalásának időzítésére is. Egy korábbi vizsgálat eredményeiből már látható volt, hogy az alacsonyabb végzettségűeknek fiatalabb életkorban lesz gyermekük, és részben ezzel is összefüggésbe hozható a magasabb átlagos gyermekszámuk (Papházi et al. 2022). Tehát az alacsonyabb végzettségűek fiatalabb életkori és magasabb gyermekvállalási hajlandósága összefügg a szülők iskolai végzettségével is. Varianciaanalízissel vizsgálva az eredményeket azt tapasztaljuk, hogy a válaszadó iskolai végzettsége erősebben hat a meglévő gyermekek számára, mint szüleinek az iskolai végzettsége.

Testvérszám kategoriálisan	Az első gyermek vállalásának átlagos életkora a)	A válaszolók száma	Szórás
Nincs testvér	25,99	4161	5,68
1 testvér	26,15	16 061	5,65
2 testvér	24,81	9556	5,47
3 testvér	23,53	4790	5,03
4 vagy több testvér	22,54	7238	4,79
Összesen	24,90	41 806	5,58

a) Az első gyermek születésénél vagy örökbefogadásánál
 $p < 0,000$

4. táblázat: Testvérszám és a gyermekvállalás átlagos életkora

A varianciaanalízis szerint válaszadók iskolai végzettsége és szüleik iskolai végzettsége egyaránt hat a válaszolók első gyermekvállalási, illetve örökbefogadási korára (az interakció szignifikáns: $p < 0,000$), de a megkérdezettek iskolai végzettségének jóval erősebb a hatása (a parciális béta itt 0,362, míg a szüleik iskolai végzettségének esetében 0,148).

A gyermekvállalási életkor átlagosan alacsonyabb ott, ahol a testvérek száma magas, a testvérek száma viszont ott magasabb, ahol a szülők iskolai végzettsége alacsonyabb, ami ismét megerősíti a szülők hatását a válaszadók gyermekvállalására.

Összegzés

A kutatásban részt vevők nagyobb testvérszáma pozitív kapcsolatot mutat a meglévő és a kívánt gyermekei számával, valamint az általuk ideálisnak tekintett gyermekszámmal is. Ez visszavezethető a családi minták öröklődésére, amelyet elsősorban az iskolai végzettségen keresztül tudunk kimutatni a mintából. A szülők iskolai végzettsége hat a gyermekeik számára: több gyermekük lesz a magasabb végzettségű és a gyermeket értéknek tekintő, valamint az alacsonyabb végzettségű szülőknek.

A nagyszülői korosztály iskolai végzettsége hat a gyermekeik (a válaszadók) iskolai végzettségére, megállapítható ugyanis, hogy a szülők iskolai végzettségének emelkedése magasabb iskolai végzettséget eredményez a gyermekeiknél is. Ugyanakkor az alacsonyabb végzettségűek átlagos gyermekszáma magasabb, azért is, mert a rövidebb ideig tartó tanulmányok kedveznek a korábbi családalapításnak, azaz hiányzik a tanulmányok késleltető hatása. Tehát a testvérszám és saját gyermekek száma közötti összefüggés a válaszadók szüleinek iskolai végzettségére, mint befolyásoló tényezőnek a hatására vezethető vissza. Tehát a megkérdezettek gyermekszáma és testvéreik száma közötti kapcsolatot nagyban befolyásolja a kérdezettek szüleinek iskolai végzettsége.

A családi minták átörökítése csak gyengén mutatható ki a válaszadók szüleinek (a megkérdezettek tizennégy éves korában fennálló), valamint a válaszadók adatfelvétel idején megadott párkapcsolati helyzetének viszonyából, azonban látszik, hogy ha a kérdezettek szülei házasságban élnek, az pozitívan alakítja a gyermekvállalási magatartást, vagyis több gyermeket vállalnak.

Felhasznált irodalom

- Axinn, William G., Marin E. Clarkberg and Arland Thornton (1994) Family influences on family size preferences. *Demography*, Vol. 31. (1): 65–79. DOI: <https://doi.org/10.2307/2061908>
- Buyukkececi, Zafer, Thomas Leopold (2021) Sibling influence on family formation. A study of social interaction effects on fertility, marriage, and divorce. *Advances in Life Course Research*, Vol. 47: 100359. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.alcr.2020.100359>
- Harcza István, Monostori Judit (2020) A mozaikcsaládok. *Socio.hu*, 10. évf. 2. sz. 2–26. DOI: <https://doi.org/10.18030/socio.hu.2020.2.1>
- Kamarás Ferenc (1996) *Európai termékenységi és családvizsgálat Magyarországon. Az 1993. évi keresztmetszeti vizsgálat főbb eredményei*. Budapest: KSH.

- Kolk, Martin (2015) The causal effect of an additional sibling on completed fertility. An estimation of intergenerational fertility correlations by looking at siblings of twins. *Demographic Research*, Vol. 32. (51): 1409–1420. <http://www.demographic-research.org/volumes/vol32/51/32-51.pdf> (Letöltés: 2023. március 9.) DOI: <https://doi.org/10.4054/DemRes.2015.32.51>
- Lovasné Avató Judit (2012) Demográfiai minták és gazdasági változások. *Statistikai Szemle*, 90. évf. 7–8. sz. 696–717.
- Papházi Tibor, Papházi Viktor (2022) Együttélési viszonyok, lakáshelyzet és a gyermekvállalás tervezése a Magyar Ifjúság adatfelvételekben. Gondoskodás 3–4. <https://urlap.nsz.hu/wp-content/uploads/2022/10/Gondoskodas-veglegesített2.0-oktober.pdf> (Letöltés: 2023. március 9.)
- Papházi Tibor, Pillók Péter (2016) Család és gyermekvállalás kérdései az Ifjúság 2000–2012 adatfelvételekben. In: Földvári Mónika, Tomposné Hakkel Tünde (szerk.) *Riport a családokról*. Budapest: Család-, Ifjúság- és Népesedéspolitikai Intézet, L'Harmattan Kiadó. 223–272.
- Papházi Tibor, Tárkányi Ákos és Kapdebo Ágnes (2022) Gyermekvállalási szándékok a Hungarostudy adatainak tükrében. In: Engler Ágnes, Purebl György, Susánszky Éva és Székely András (szerk.) *Magyar lelkiállapot 2021. Család – egészség – közösség, Hungarostudy 2021 tanulmányok*. Budapest: Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért. 69–91.
- Pári András, Engler Ágnes (2023) A testvérmintázat szerepe az ikrek iskolai végzettségének megszerzésében In: Molnár-Kovács, Zsófia; Andl, Helga; Steklács, János (szerk.) 21. századi képességek, írásbeliség, esélyegyenlőség Pécs, Magyarország : MTA Pedagógiai Tudományos Bizottság, Pécsi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar Neveléstudományi Intézet (2023)
- Péterfi Petra Jolán (2021) A tervezett és a megvalósított gyermekszám közötti eltérések lehetséges okai Magyarországon. In: Ress Boglárka, Nadas Zsófia és Borbándi Erik (szerk.) *Annales 2020*. Budapest: Nemzetstratégiai Kutatóintézet. 57–63.
- Pongrácz Tiborné (2013) A Ratkó-korszak. *Korfa*, 13. évf. 1. sz. <https://demografia.hu/kiadvanyokon-line/index.php/korfa/article/view/727/191> (Letöltés: 2023. március 12.)
- Spéder Zsolt (2006) Mintaváltás közben. A gyermekvállalás időzítése az életútban, különös tekintettel a szülő nők iskolai végzettségére és párkapcsolati státusára. *Demográfia*, 49. évf. 2–3. sz. 113–149.
- Spéder Zsolt (2021) Termékenységi mintaváltás – a családalapítás átalakulásának demográfiai nyomvonalai Magyarországon. *Szociológiai Szemle*, 31. évf. 2. sz. 4–29. DOI: <https://doi.org/10.51624/SzocSzemle.2021.2.1>
- Spéder Zsolt, Murinkó Livia (2022) Szülővé válni és harmadik gyermeket vállalni. Csoporttényezők és családpolitika. In: Kolosi Tamás, Szelényi Iván és Tóth István György (szerk.) *Társadalmi riport 2022*. Budapest: TÁRKI. 95–117.
- Tóth Olga (2012) Új apák és új anyák. *Demográfia*, 55. évf. 2–3. szám. 136–146.
- Veroszta Zsuzsanna, Györgyi Zoltán (2021) Képzési háttér és gyermekvállalási tervek. *Educatio*, 30. évf. 2. sz. 184–205. <http://real.mtak.hu/151667/1/1419-8827-article-p184.pdf> (Letöltés: 2023. március 12.) DOI: <https://doi.org/10.1556/2063.30.2021.2.2>

A jövedelmi (materiális) illetve posztmateriális helyzet és a gyermekvállalási tervek kapcsolata

Bevezetés

Tanulmányunkban azt vizsgáljuk, hogy a gyermekvállalási hajlandóságot milyen mértékben befolyásolják különböző materiális (strukturális) és immateriális tényezők. Ez elsősorban azért fontos, mert a vonatkozó kutatási eredmények azt mutatják, hogy a fejlett (nyugat-európai) országokban a gyermekvállalást meghatározó tényezők egyre nagyobb mértékben kötődnek az önmegvalósítás különféle formáihoz, vagyis az élethelyzet strukturális keretein túl a különböző életmódok, a „világlátás” és az attitűdbéli tényezők is alapvetően befolyásolják a gyermekvállalási hajlandóságot (Frejka et al. 2008: 10; Guedes et al. 2015: 180–181). Ezzel összhangban célunk annak vizsgálata, hogy a válaszadók egzisztenciális helyzete (amely visszatükrözte a háztartások objektív jövedelmi és szubjektív anyagi helyzetét is), illetve a különböző (materiális és posztmateriális) értékekkel, a vallásossággal összefüggő attitűdök összefüggenek-e a gyermekvállalással, és ha igen, akkor hogyan.

Hipotézisünk az, hogy a tényleges és szubjektív anyagi státusz, valamint az aktuális élethelyzet, a lakóhely és a vallásossággal kapcsolatos attitűdök szignifikánsan összefüggenek a gyermekvállalással, míg az értékorientáció inkonzisztens és kevert jellege miatt kevésbé.

Elméleti háttér

A releváns tanulmányok meghatározó vonulata a materiális (strukturális) tényezőket a gyermekvállalást hátráltató faktorokként értelmezik, az immateriális komponenseket pedig jellemzően különböző motiváló tényezőkkel azonosítják (Miller 1995). Az előbbieket (hátráltató materiális strukturális tényezők) közé sorolható például az anyagi instabilitás (Becker 1960; Bjorklund 2006; Lundberg és Pollak 2007), a munkahelyi bizonytalanság (Oppenheimer 1988; Kreyenfeld 2010), a rossz lakáshelyzet (Mulder és Wagner 1998; Feijten és Mulder 2002) vagy a jogi

környezet. Utóbbiak (motiváló immateriális tényezők) közé pedig például a párkapcsolat stabilitása és minősége (Lillard és Waite 1993; Thomson és Bernhardt 2010), a gyermekvállalás pozitív percepciója, a karrier és a magánélet egyensúlya (Kravdal és Rindfuss 2008; Neels és De Wachter 2010; Andersson et al. 2009), az egyéni életminőség (Vikat et al. 2007) és az individuális életpálya alakításának szabadságfoka tartozik (vö. Dalla Zuanna 2007). A hazai adatok alapvetően hasonló összefüggéseket mutatnak. A kutatások azt mutatják, hogy a gyermekvállalást motiváló (immateriális) tényezők közül az egyik leginkább meghatározó a párkapcsolatok stabilitása és minősége (vö. Székely és Nagy 2015; Engler és Pári 2021), de a gyermekvállaláson keresztül történő önmegvalósítás lehetősége is jelentős szerepet játszik (Kollár 2020). A gyermekvállalást hátráltató (materiális) tényezők közül a hazai kutatások az anyagi helyzet instabilitását (vö. Kapitány 2016) és a saját lakás hiányát (Székely és Nagy 2015) minősítették a legmarkánsabbnak. A termékenység és a gazdasági helyzet közötti összefüggések különböző kulturális hagyományokkal, illetve értékekkel rendelkező környezetben eltérő mintázatokat mutatnak (Vikat et al. 2007; Kreyenfeld 2010; Kapitány 2016; Chatterjee és Vogl 2018), az újabb kutatások pedig a pandémia hatását is vizsgálták (Wang et al. 2022).

A hazai termékenységi mintázatokat számos tényező alakította az utóbbi évtizedben, ezek közül a családtámogatások mutatták a legerősebb összefüggést a születésszám-emelkedéssel (Fűrész és Molnár 2021). E támogatások materiális eszközöket és immateriális tényezőket egyaránt magukban foglaltak. Hatásukra az Eurostat legfrissebb termékenységi adatai¹ szerint Magyarországon 2012 és 2021 között az élve születések száma 90 269-ről 94 003-ra, a KSH adatai alapján pedig ugyanezen időszakban az ezer lakosra jutó mutató 9,1-ről 9,6-re nőtt (KSH, 2022). A nemzetközi gyakorlatban általánosan használt teljes termékenységi arányszám (TTA) hazánkban a 2010-es 1,25-ről 2021-re 1,61-ra nőtt, míg az EU27 tagállamaiban 1,57-ről 1,53-ra csökkent (Eurostat 2023a). Mindez azt is jelenti, hogy Magyarországon a szülőképes korú nők számának csökkenése ellenére markánsan nőtt a gyermekvállalási hajlandóság.

1 Eurostat táblakód: [tps00204] <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tps00204/default/table?lang=en> (Letöltés: 2023. június 5.)

A családok jövedelmi helyzete a statisztikai adatok és a hazai adatfelvételek tükrében

A legfrissebb és legátfogóbb nagymintás kutatás az utóbbi időben a Hungarostudy 2021 adatfelvétel volt, amely több szempontból vizsgálta a gyermekvállalási szándékokat. Az anyagi helyzet Engler és munkatársai (2022) szerint összefüggést mutat a gyermekvállalási tervekkel, jellemzően az átlagos vagy átlag alatti jövedelemmel rendelkezők terveznek rövid időn belül gyermeket vállalni. Az anyagi stabilitás, a biztos jövedelem és munkahely, főként a családbarát munkahely voltak azok a szempontok, melyek megléte esetén a Hungarostudy 2021 vizsgálatban a gyermekvállalást nem tervező személyek a gyermekvállalási szándékaik megvalósításán változtatnának (Papházi et al. 2022). A gyermekvállalás elutasításában nagyobb gyakorisággal jelenik meg a magasabb jövedelem, a magasabb végzettség, illetve az is, ha valaki nagyvárosban lakik. Ugyanígy a fiatalabb életkor, a nem vallásos életmód, valamint a családi állapot (jellemzően az egyedülállók) is a gyermekvállalás elutasítását erősíti (Pári és Balog 2022). A nemeket tekintve a férfiak körében gyakoribb a gyermektelenség. Érdekes eredmény viszont, hogy „a magasabb személyes nettó jövedelem (301 ezer forint és föltötte) alacsonyabb partnerszorongással járt együtt” (Balog és Szalai 2022: 37), ami arra enged következtetni – bár további empirikus vizsgálatok szükségesek –, hogy a partnerhez való kötődéssel járó alacsonyabb szorongás a gyermekvállalást is ösztönözheti.

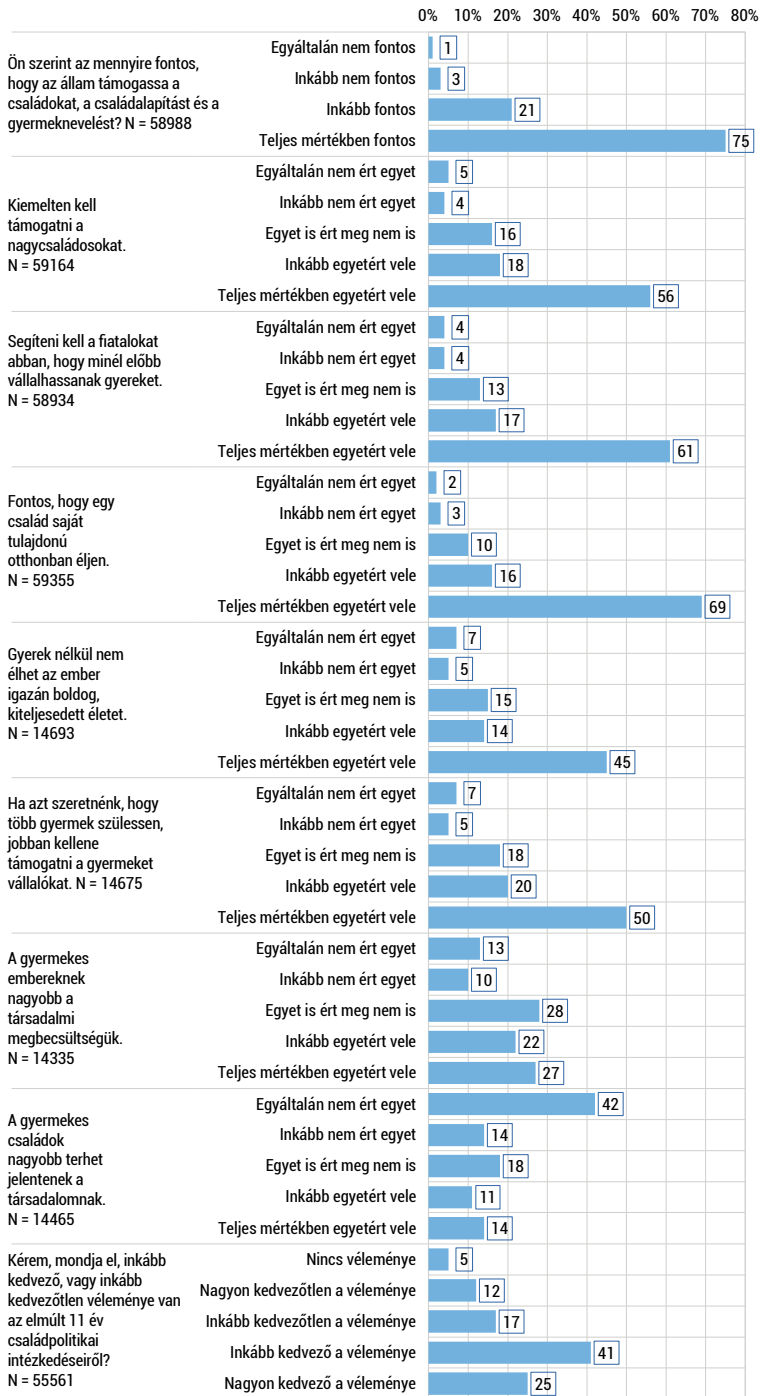
A gyermekvállalási tervek megvalósításában a családpolitikának meghatározó szerepe van (Fűrész és Molnár 2021). A fiatal férfiak szerepe a családok formálódása szempontjából meghatározó, ahogy gazdaságilag is, azonban a gyermekvállalással kapcsolatban a különböző társadalmi csoportokban és területi egységekben eltérően alakul. Általánosságban nem igaz az, hogy „ahol magasabb a foglalkoztatottság, illetve kiszámítható jövedelemre (anyagiakra) tesznek szert a munkavállaló férfiak, ott a házasságkötés és a gyermekvállalás magasabb” (Pári 2014: 360). A gyermekvállalásnak csak egy részét illetően igaz az, hogy az anyagi jellegű tényezők meghatározók, más részben – és ez található térségi szinten – egyéb faktorok döntő jelentőségűek, például a családi és házassági értékekhez kapcsolódó szokások és tényezők, illetve a közösségek hatása.

Németh (2017) életciklusmodell-vizsgálata szerint a családi adókedvezmény rendszere 2011-től jobb anyagi helyzetbe hozta a családokat: „...az alacsony és közepes iskolai végzettségűek esetén a korábbiakhoz képest fiatalabb korban teszi kedvezővé a gyermekvállalást... az alacsonyabb keresetűeknél (közepes és alacsony iskolai végzettségűek) a legnagyobb ösztönzést a gyors ütemű gyermekvállalásra a gyed extra bizonyos elemei jelentették” (Németh 2017: 31).

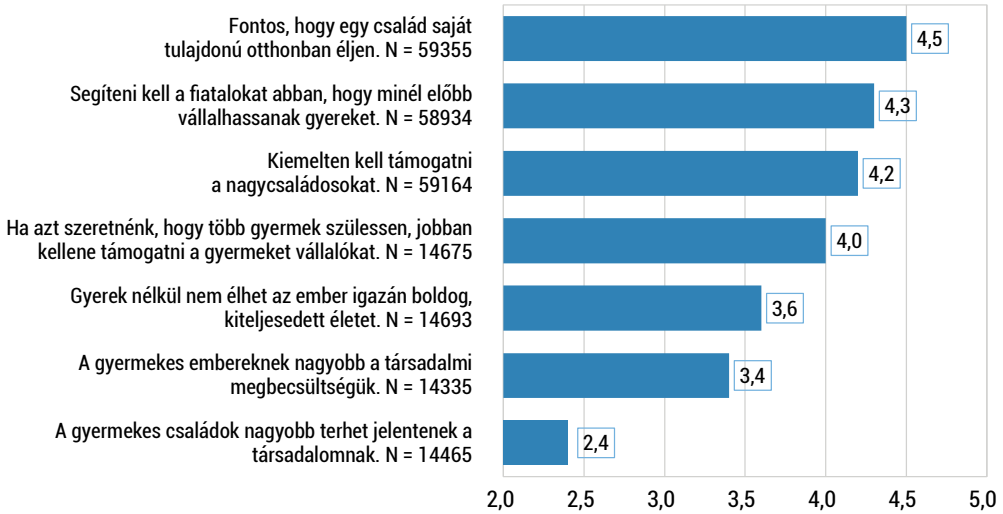
Gyermekvállalási szándékok

Magyarországon számos kutatás bizonyította, hogy a tervezett gyermekek száma nagyobb, mint a ténylegesen megszületett, vállalt gyermekeké (Reizer 2011; Péterfi 2021; Spéder és Murinkó 2022). Ennek hátterében demográfiai és modernizációs tényezők (például a családalapítási életkor és a gyermekvállalás eltolódása), más megközelítésben pedig életkori, egészségügyi és az egyéni/családi élethelyzettel kapcsolatos tényezők állnak. A magyar társadalom ugyanakkor család- és gyermekbarát. A hazai családtámogatási rendszer (például a gyermekes szülők támogatása) európai viszonylatban is kiemelkedő és szerteágazó. A kormányzat 2010 óta kiszámíthatóan támogatja a gyermekvállalást és a családalapítást, úgynevezett pronatalista családpolitikát folytat. A fentieket a statisztikai adatok és a Hungarostudy 2021-es kutatás eredményei is alátámasztják.

2021-es felmérésünk eredményei alapján a válaszadók átlagosan 2,3 gyermeket tartottak ideális számnak egy családban, ezen belül a megkérdezettek 60 százaléka két, 31 százaléka szerint három vagy több gyermek optimális a hazai családokban. A saját tervezett gyermekek száma ugyanakkor 2,1 volt, és ezen belül a válaszadók 47 százaléka két, 25 százaléka pedig három vagy több gyermeket tervezett a saját családjában. Átlagosan huszonöt éves korukban született a gyermekkel már rendelkezők első gyermeke, s ezen belül a megkérdezettek 47 százaléknál ez 20–25, 18 százaléknál 26–29, 15 százaléknál pedig 30–35 éves korában történt meg.

1. ábra: A családok támogatásával kapcsolatos attitűdök százalékos arányai (%)

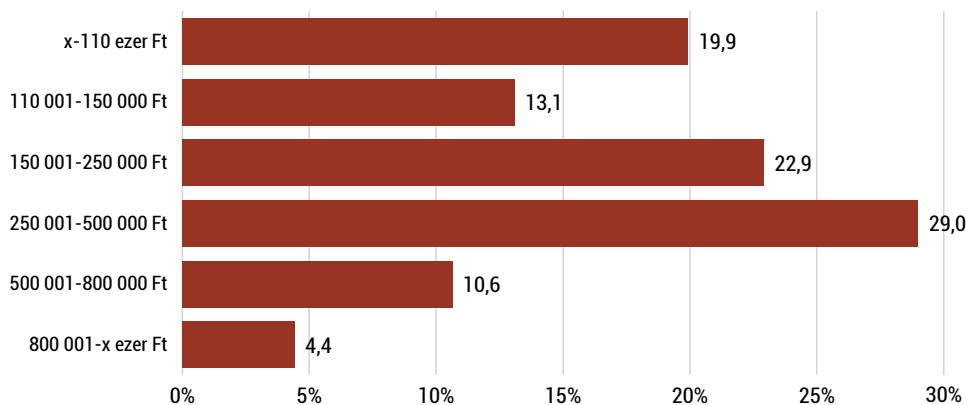
2. ábra: A családok támogatásával kapcsolatos attitűdök átlagértékei

A jövedelmi helyzet és a gyermekvállalás kapcsolata

A termékenységi ráta 2010-es években tapasztalt csökkenése számos nyugati országban új jelenség, különösen a skandináv országokban, ahol korábban viszonylag magas volt a termékenység és kedvező a szociálpolitikai környezet (Ohlsson-Wijk et al. 2022). Svédország empirikus példáján vizsgálták, hogy a csökkenés hátterében különböző társadalmi csoportok eltérő magatartása vagy a szülőképes korú nők és az ebbe a korcsoportba tartozó férfiak arányának változása áll-e, és megállapították, hogy kizárólag az áll a termékenység csökkenésének hátterében, hogy a férfiak és a nők egyre későbbre halasztják a gyermekvállalást, vagy teljesen lemondanak róla. A gyengébb munkaerőpiaci pozícióval, alacsony keresettel rendelkező férfiak és nők körében meredekebb visszaesést mutatott a gyermekvállalási hajlandóság. Ugyanakkor a szinte általánosan csökkenő tendencia ellenére relatíve nőtt a gyermekvállalási hajlandóság a munkaerőpiacon aktív, magas jövedelemmel rendelkező férfiak és nők körében. A KSH NKI által készített, Életünk fordulópontjai elnevezésű felmérés 2001-es és 2004-es hulláma alapján „a gyermeket vállaló háztartások mintegy 18-19 százaléknyi ekvivalens jövedelem-visszaesést szenvednek el a gyermekvállalás hatására” (Reizer 2011: 173).

Jövedelmi helyzet

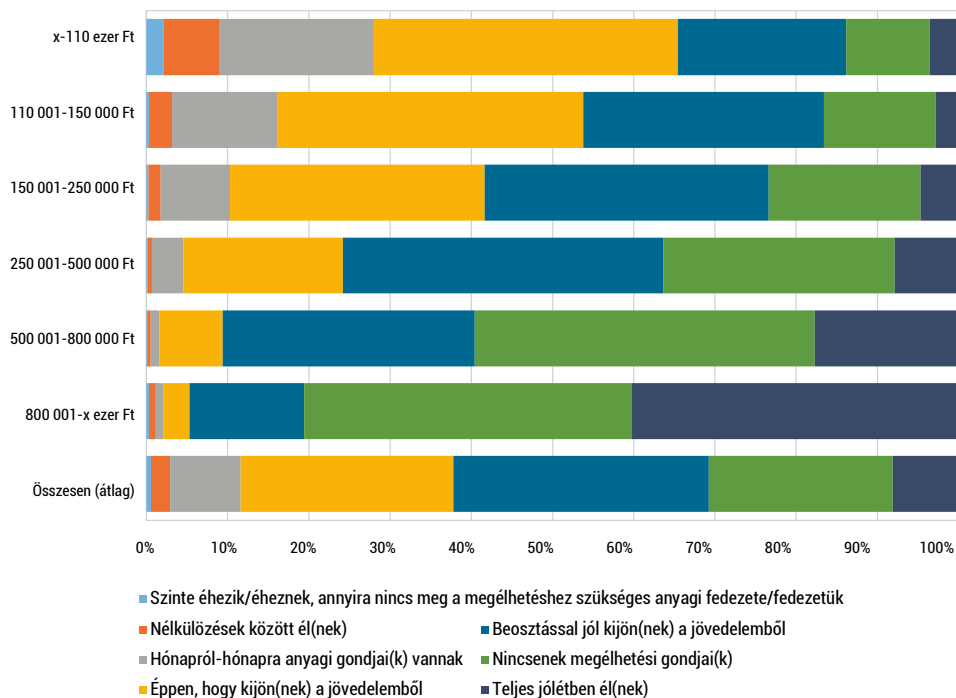

3. ábra: A háztartás havi nettó jövedelme szerinti kategóriák (%; n = 53 508; p = 0,000)

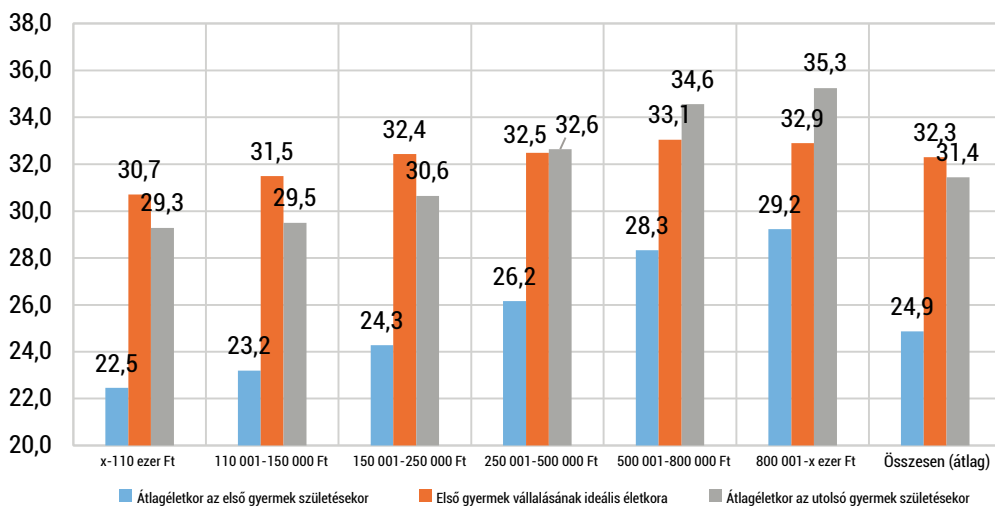
A kutatásban összevont jövedelmi kategóriákat alakítottunk ki (n = 53 508; p = 0,000): 110 ezer forintnál alacsonyabb, 110–150 ezer forint, 150–250 ezer forint, 250–500 ezer forint, 500–800 ezer forint és 800 ezer forintnál magasabb jövedelemmel rendelkezők. A jövedelmi helyzet tehát objektív jövedelmi helyzetet jelent. A szubjektív jövedelmi helyzetet külön is megvizsgáltuk.

2021-ben a kutatásban részt vevők két véglete a következőkről nyilatkoztak: 30,8 százalék nem szembesül anyagi nehézségekkel, ezzel szemben 11,6 százalékuk kifejezetten nehéz körülmények között él, anyagi gondokkal küszködik. Fontos kiemelni, hogy 26,2 százalék éppen hogy kijön a jövedelméből, míg 31,4 százalék jó beosztással jön ki a jövedelméből.

Nem meglepően minél magasabb jövedelemmel rendelkezik valaki, annál kisebb mértékben választotta, hogy anyagi nehézségek miatt nem jön ki a jövedelméből. Az átlagnál nagyobb arányban élnek a 150 ezer forintnál alacsonyabb havi jövedelemmel rendelkezők nélkülözések között (110 ezer forintnál alacsonyabb: 28 százalék; 110–150 ezer forint: 16,1 százalék), míg a 250 ezer forintnál magasabb jövedelműek körében 1,6 százalék és 4,6 százalék között szóródtak ezek a válaszok. Az átlagnál jobb jövedelmi körülmények között élők a 250 ezer forintnál magasabb jövedelmi kategóriákban található nagyobb arányban. Az 500 ezer forintnál magasabb

4. ábra: A háztartás havi nettó jövedelme anyagi helyzet szerint (%)

5. ábra: Az első gyermek vállalásának ideális életkora, valamint az átlagos életkor az első és az utolsó gyermek születésekor (év)

jövedelemmel rendelkezők között látható a szubjektív jövedelmi helyzet jelentősen pozitívabb megítélése.

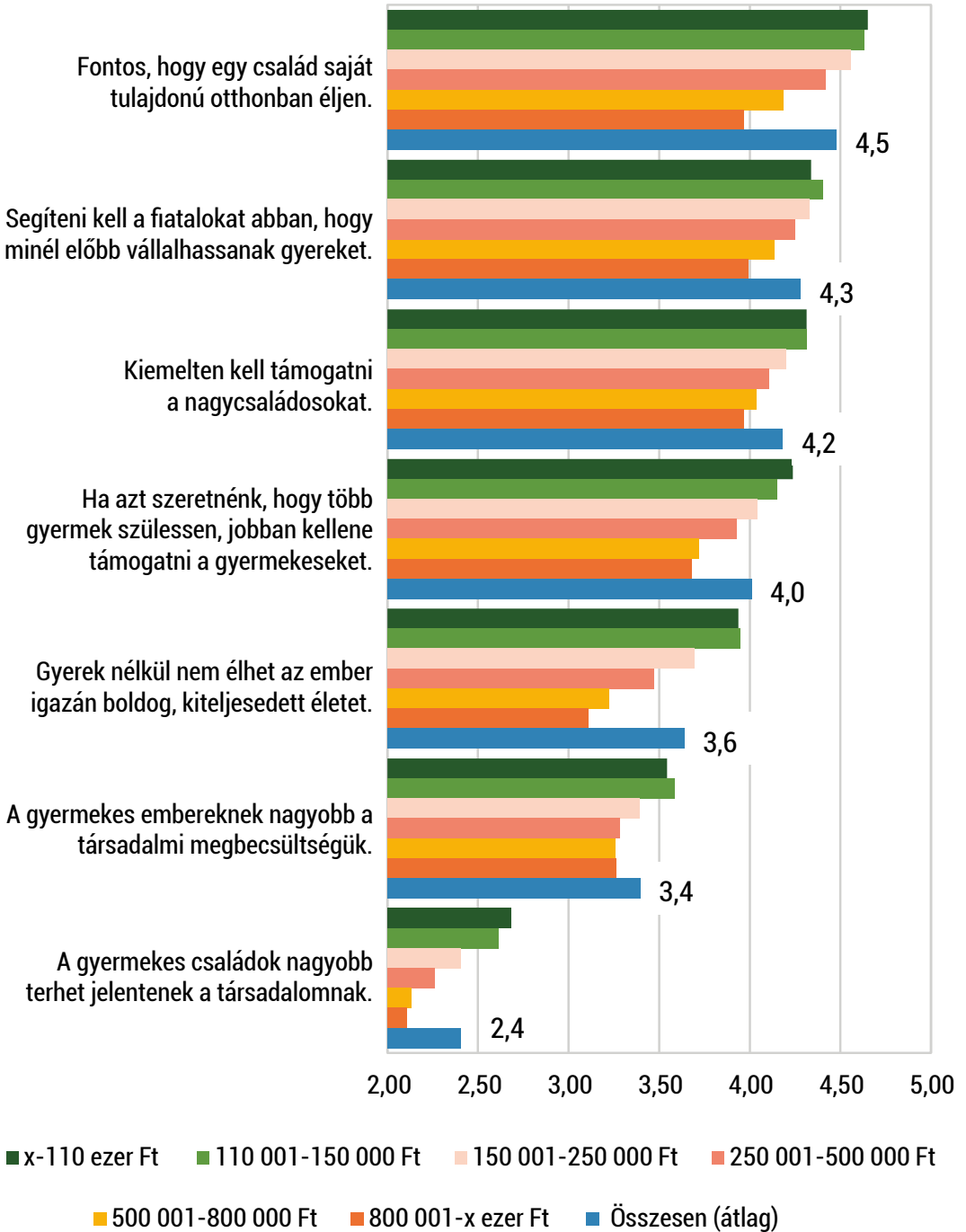
A válaszadók szerint az ideális gyermekszám 2,32. Érdekes, hogy a jövedelemkategóriák szerint nem különböztek jelentősen az eredmények. Fontos azonban kiemelni, hogy a két legalacsonyabb és a két legmagasabb jövedelmi kategóriába tartozók magasabb gyermekszámot tartanak ideálisnak. A testvérszámokban viszont lineárisan csökkenő létszámot láthatunk. Átlagosan két testvére van a válaszadóknak, és minél alacsonyabb a kutatásban részt vevő jövedelme, annál több testvére van (2,68). A jövedelmi skála másik végén 1,44 volt az átlag.

A kutatásban a saját gyermek fontosságára is rákérdeztünk egy négyfokú skálán, ahol a 4-es érték azt jelentette, hogy nagyon fontos. A válaszadók átlagosan 3,57-os értéket jelöltek meg, a válaszok jövedelmi helyzettől függetlenül ezen átlag körül szóródtak nagyon kicsi eltéréssel (3,527–3,611).

Az első gyermek vállalásának ideális átlagéletkora a jövedelem emelkedésével együtt növekszik, és a harmadik jövedelmi kategóriát követően ez a növekedés már határozottabb irányt vesz. Átlagosan 32,3 év a válaszadók szerint ez az életkor, ennél alacsonyabb érték az első két jövedelmi csoportban látható. A tényleges átlagéletkor az első gyermek születésekor minden jövedelemkategóriában harmincévesnél fiatalabb kort mutat, a teljes mintában 24,9 év volt. Ezzel szemben (részben hipotetikus kérdésként) az ideális életkor az utolsó gyermek vállalásakor csak az első két jövedelmi kategóriát megjelölők esetén nem haladta meg a harminc évet. Az átlagéletkor 31,4 év volt. Tehát a válaszadók 6–6,8 éves időszakot jelöltek meg az első és az utolsó gyermekük születése között.

A gyermekvállalással kapcsolatos attitűdöknél a válaszadók négyfokú skálán átlagosan 3,7-es értéket jelöltek meg azzal kapcsolatban, hogy az állam támogassa a családalapítást. Ebben a kérdésben nem láttunk szignifikáns eltérést az egyes jövedelmi csoportok között, tehát valamennyien fontos állami feladatnak tartják a családpolitikai intézkedésekből a családalapítást célzó intézkedéseket.

További attitűdállításokat ötfokú skálán mértünk, amelynél az 1-es érték azt jelentette, hogy egyáltalán nem ért egyet, az 5-ös pedig azt, hogy teljes mértékben egyetért. Az állítások között első helyen az otthonteremtés

6. ábra: A jövedelmi helyzet és a gyermeket vállalók támogatásával kapcsolatos attitűdök

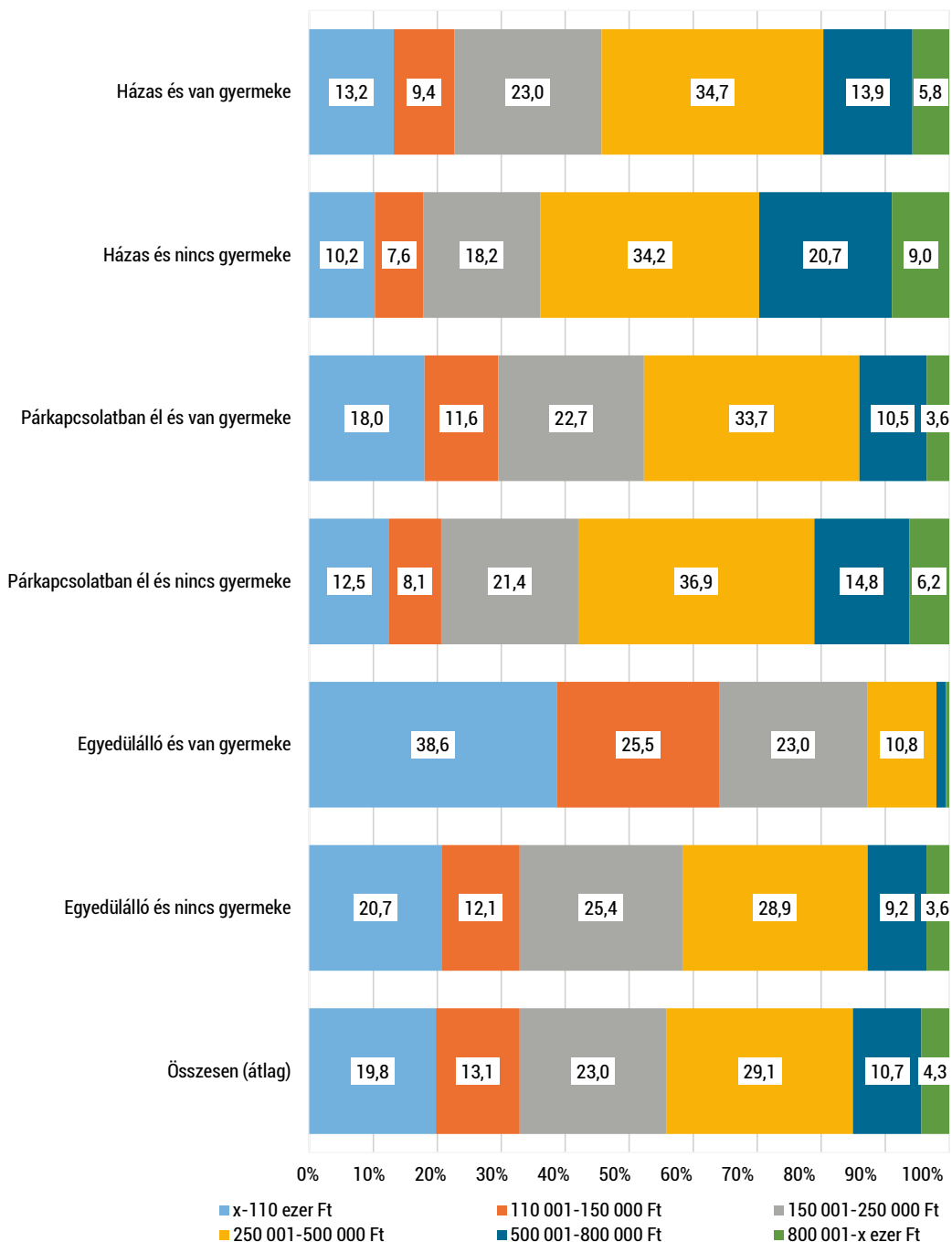
szerepelt, majd a fiatalok kiemelt támogatása a családalapításban és a nagycsaládosok kiemelt támogatása, valamint negyedikként az az állítás, hogy „ha azt szeretnénk, hogy több gyermek szülessen, jobban kellene támogatni a gyermekeket”. Minden állítás átlaga 4-es érték fölött található, és elmondható, hogy az alacsonyabb jövedelmi kategóriába tartozók valamivel magasabb átlagértékeket mutattak, mint a magasabb jövedelemmel rendelkezők.

Érdekes eredményt mutat a „gyermek nélkül nem élhet az ember igazán boldog, kiteljesedett életet” és „a gyermekes családok nagyobb terhet jelentenek a társadalomnak” kérdéskör. A kategória átlagokhoz képest előbbivel inkább az alacsonyabb, utóbbival a magasabb jövedelemmel rendelkezők értenek egyet.

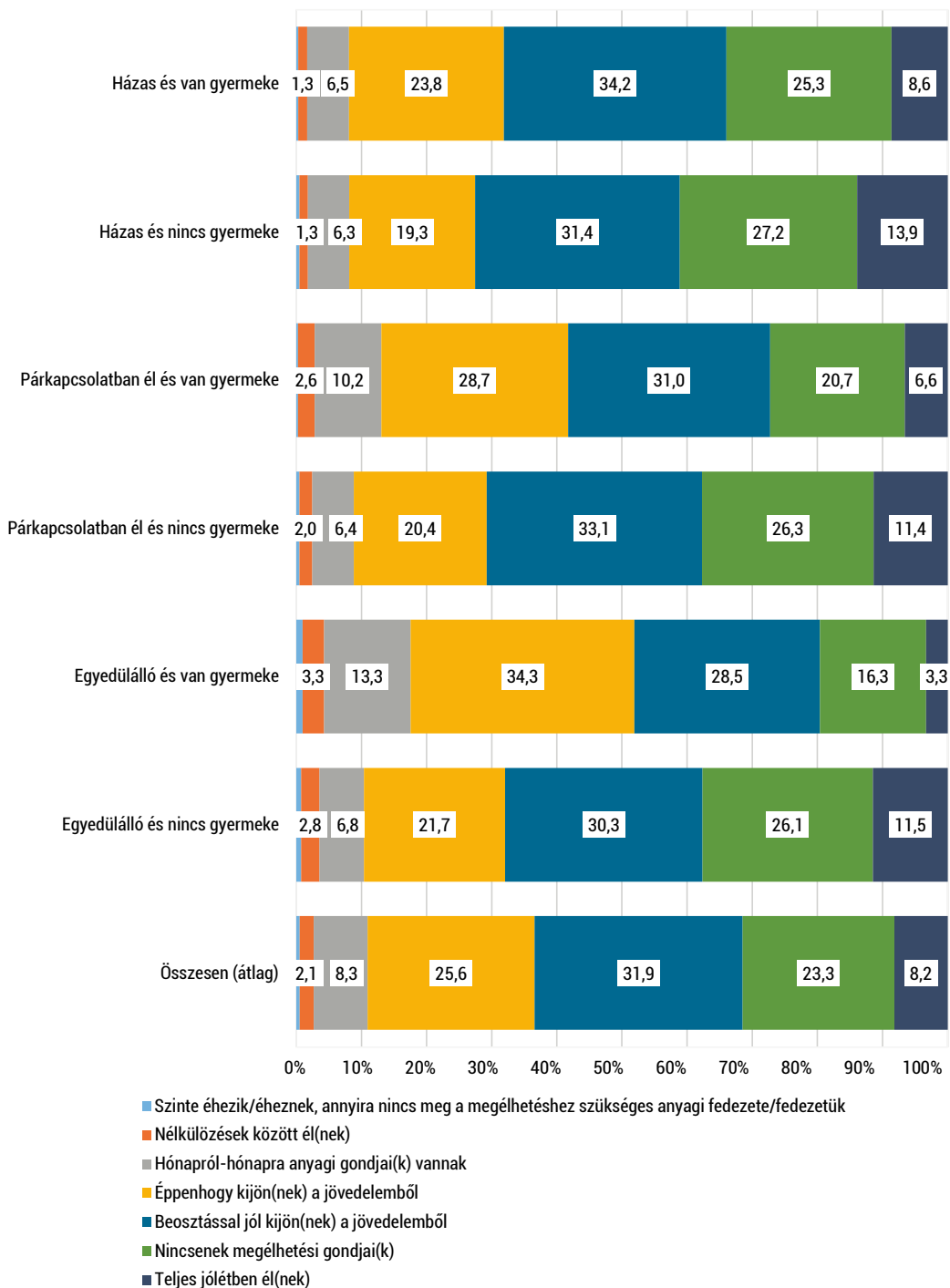
Objektív jövedelem, szubjektív anyagi helyzet és családi státusz

A házasság, a párkapcsolat egyfajta védőfaktor jövedelmi szempontból is. Az életkori tényezőkkel és a több aktív keresőből álló háztartások összetételével összefüggően, objektív jövedelmi státuszukat illetően – a hazai statisztikai adatokkal összhangban – a házas (64%) és a párkapcsolatban élő gyermektelenek (58%) voltak a legkedvezőbb jövedelmi helyzetben, de őket szorosan követték a házas gyermekes családok. Az összes válaszoló 44 százalékos átlagával szemben utóbbiak 54 százaléka válaszolta azt, hogy háztartásuk havi nettó jövedelme meghaladja a negyedmillió forintot, s közöttük lényegesen kisebb volt a legkevesebb jövedelemmel gazdálkodó családok aránya. A párkapcsolatban élő gyermekesek mutatói (48%) átlagközeliek, a legrosszabb jövedelmi helyzetben az egyedülálló gyermekesek voltak. Eredményeink összességében arra utalnak, hogy nem a gyermekek megléte, hanem a háztartásban élő aktív / nem aktív keresők jelenléte jelenthet jövedelmi kockázatot a (gyermekes) családok számára.

Az objektív jövedelmi státusz visszatükröződik az egzisztenciális helyzet szubjektív megítélésében is. Lényegében a fenti megállapítások érvényesek a családösszetétel és a szubjektív anyagi helyzet kapcsolata esetében. Itt is igaz, hogy az átlagosnál (63%) jobbnak érzik az anyagi helyzetüket a házas (73%) és a párkapcsolatban élő gyermektelenek (71%), és őket szorosan követik a házas gyermekesek (68%). Ugyanakkor eltérés

7. ábra: A válaszadók háztartásának (objektív) egy főre jutó nettó havi jövedelme családösszetétel szerint (%)

8. ábra: A válaszadók háztartása szubjektív jövedelmi helyzetének megítélése családösszetétel szerint (%)

tapasztalható abban, hogy a párkapcsolatban élő gyermekesek mutatói (58%) átlag alattiak, ami arra utal, hogy a házasságban élők stabilabbnak érzik háztartásuk egzisztenciális helyzetét, mint a párkapcsolatban élő nem házasok. Az egyedülálló gyermekesek és gyermektelenek érzik a legkevésbé kedvezőnek a szubjektív anyagi helyzetüket, ami szintén azt jelzi, hogy a társas (pár) kapcsolatok megléte/hiánya szorosan összefügg az emberek objektív anyagi helyzetével és személyes elégedettségével.

Értékek

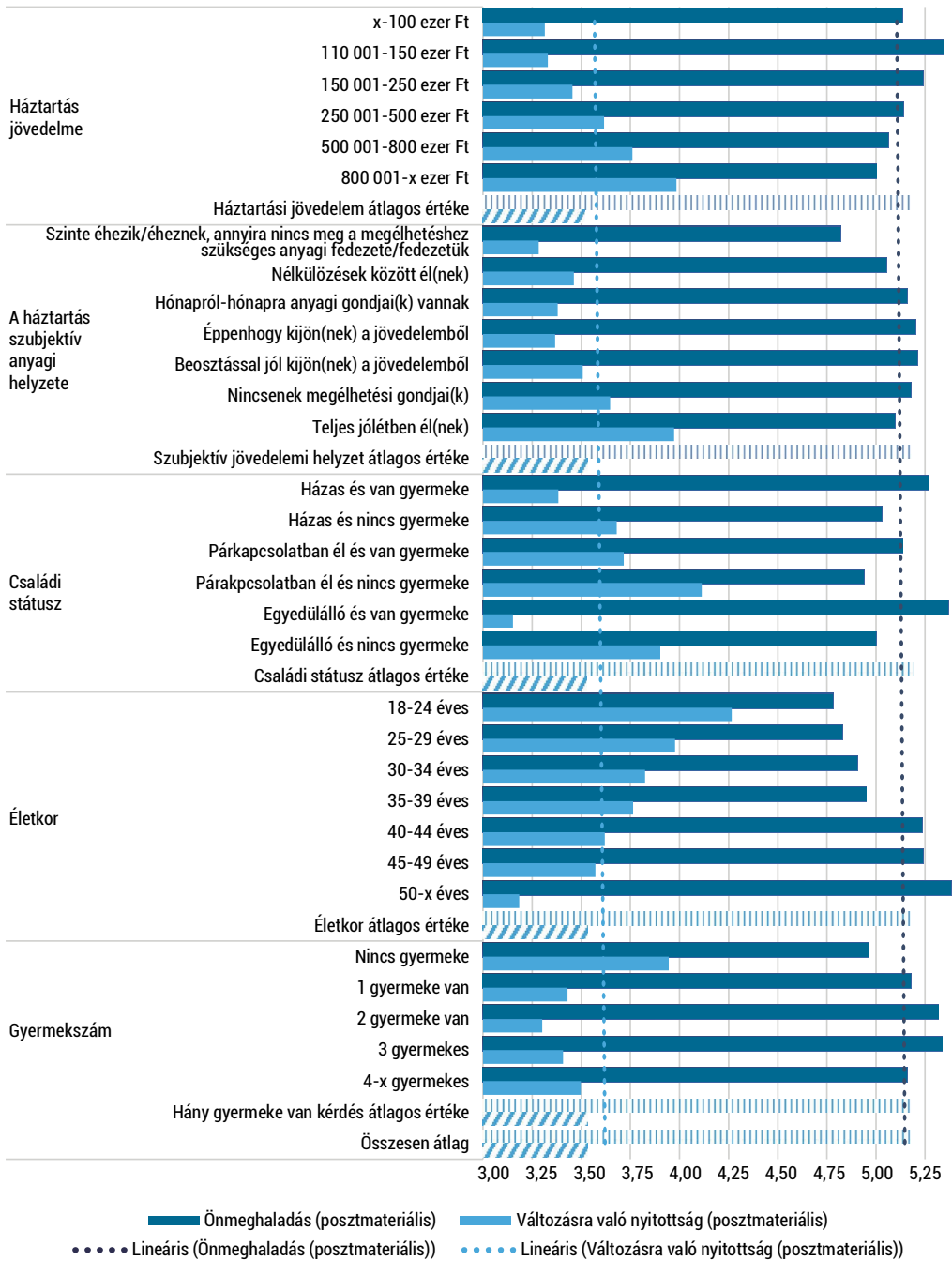
Kutatásunkban megvizsgáltuk azt is, hogy az általános értékek milyen mértékben befolyásolják a gyermekvállalás különböző aspektusait. Az általános értékek bevonását elsősorban az az értékszociológiai premissza indokolja, amely szerint az individuális döntések, választások és így például a gyermekvállalás is az egyén értékháztartásának derivátumai (Schwartz 2012; Kollár és Stefkovics 2022). Vagyis részben a korai szocializáció idején stabilá váló értékek azok, amelyek megalapozzák a különböző célok és az e célokhoz szükséges eszközök kiválasztása iránti affinitást is (Zenovitz és Kollár 2021).

A kurrens értékszociológiai vizsgálatok tanulsága szerint bár a „válságok (járvány, háború) előtti” években jelentős posztmaterializációs tendencia volt megfigyelhető Magyarországon (Zenovitz és Kollár 2021), nálunk még így is az átlagosnál szignifikánsan fontosabbak a materiális jellegű értékek, mint a fejlett nyugat-európai országokban (Zenovitz és Kollár 2021; Kollár 2020). A domináns értelmezések szerint ennek elsődleges oka a relatíve magas létbizonytalanság, amely miatt az egyének a posztmaterialis jellegű célok helyett a materiális szükségletek felé fordulnak (Inglehart és Welzel 2005; Füstös és Tárnok 2013; Kollár 2017).

Módszertani szempontból az értékekre vonatkozó, tíz itemből álló kérdésekre adott válaszokat aszerint csoportosítottuk, hogy az úgynevezett Schwartz-típusú értékskálán posztmaterialis vagy materiális személyiségjegyekre vonatkoztak-e, majd az érvényes válaszokat kiválogatva érték kategóriák szerint átlagértékeket számoltunk, amelyek az 1 és 6 közötti értéktartományba estek.

A korábban felsorolt kutatások alapján ismert, hogy a magyar társadalom értékek szempontjából sok tekintetben inkonzisztens, a posztmaterialis és

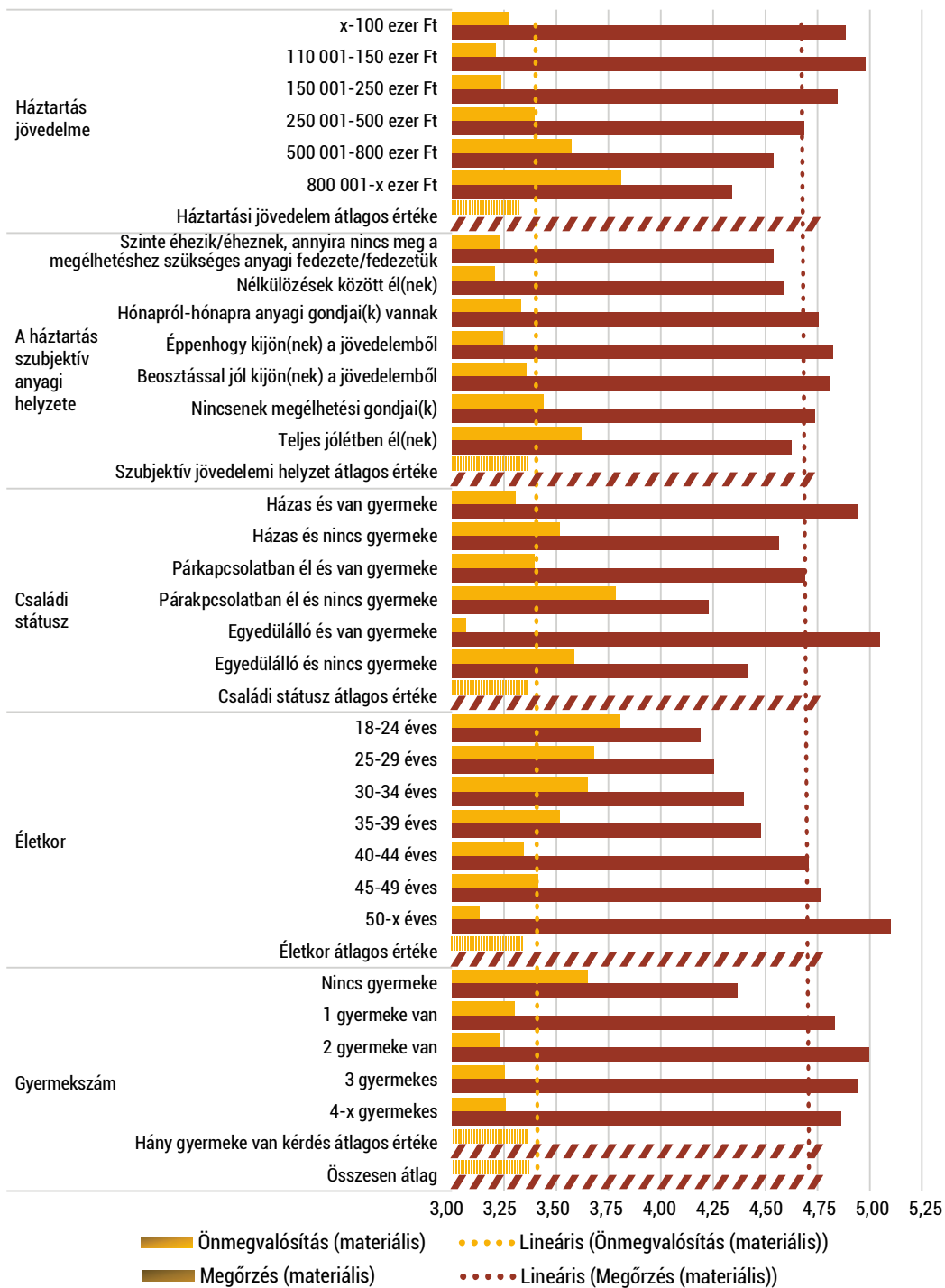

9. ábra: A posztmateriális értékek átlaga

a materiális értékek élethelyzettől függően egyaránt jellemzők, és keverednek egymással. Ezt alátámasztja, hogy a legmagasabb átlagos értéket a posztmateriális jellegű „önmeghaladás” (5,176) és a materiális jellegű „megőrzés” (4,766) kategória kapta, ezeket követte a materiális „önmegvalósítás” (3,362) és a posztmateriális „változásra vonatkozó nyitottság” (3,532). Konkrét példával élve egy adott család egyidejűleg lehet környezetbarát és kreatív (vagyis posztmaterialista: a változásra nyitott és önmeghaladó), illetve biztonság- és sikerorientált (vagyis materialista: a megőrzést és az önmegvalósítást előtérbe helyező).

A posztmateriális „változásra való nyitottság” típusú értékek a kategória-átlagokat meghaladóan fordultak elő a kisebb és a közepes jövedelműeknél, a jellemzően hazai alsó- és középosztálybeli státuszba tartozóknál, a házas és/vagy egyedülálló gyermekesek között, valamint a negyvenéves és idősebb generációkban, illetve a két-három gyermekes családokban. A szintén a posztmateriális értékek közé tartozó „önmeghaladás” a jobb anyagi és szubjektív jövedelmi helyzetűekre, a párkapcsolatban élőkre és a gyermektelen egyedülállókra, valamint a negyvenévesnél fiatalabb generációkra volt jellemző.

A materiális értékek közé tartozó „megőrzés” a kategóriaátlagot meghaladó mértékben fordult elő az alacsony és kisebb jövedelmi kategóriákba tartozóknál, a rosszabb és/vagy átlagosnak mondható szubjektív jövedelmi körülmények között élőknel, a házas és/vagy egyedülálló gyermekeseknél, a negyvenöt évesnél idősebbeknél, valamint a gyermekes családoknál. Az „önmegvalósítás” típusú értékek a kifejezetten jó objektív és szubjektív jövedelmi helyzetben élőkre, a párkapcsolatban, házasságban és/vagy egyedülálló státuszban élő gyermektelenekre, valamint a negyvenévesnél fiatalabbakra volt jellemző.

10. ábra: A materiális értékek átlaga

Vallás és gyermekvállalás

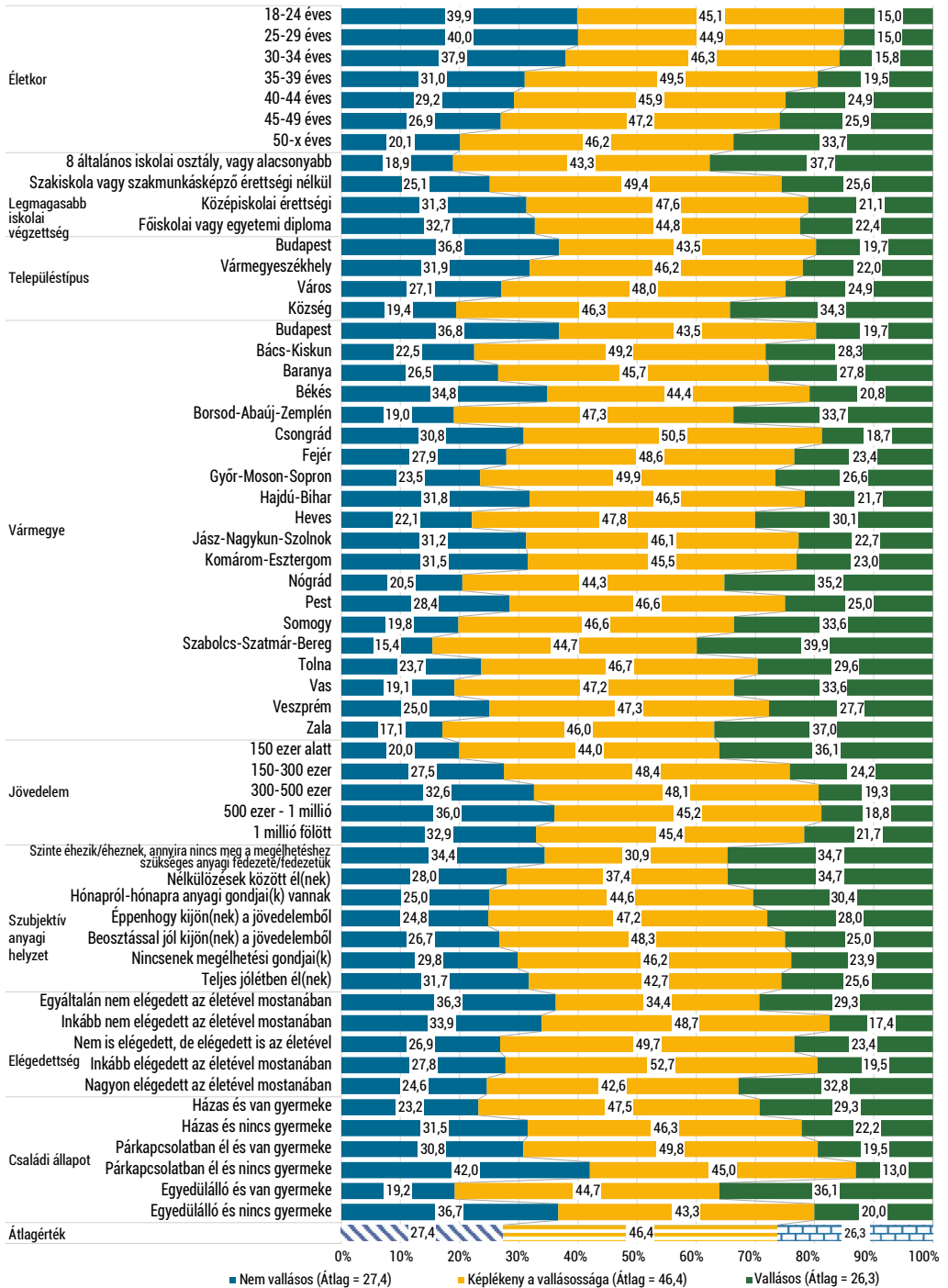
A vallásosság pozitív összefüggést mutat a házasságkötéssel, a „...vallásosság, az értékorientációk szerepe is megerősödött, mivel 2010–2017 között leginkább a hívők, míg legkevésbé a nem vallásosok házasodtak... Az élettársi együttélés mint első párkapcsolat általánossá válásával pedig a magas végzettségűek választják nagyobb eséllyel a házasságkötést” (Spéder és Murinkó 2022: 09). Az alábbiakban a vallásossággal kapcsolatos attitűdöket egy összevont változóban vizsgálva arra keresünk választ, hogy milyen társadalomdemográfiai háttérrel rendelkeztek válaszadóink, és ez hogyan kapcsolódott a vallásossággal és gyermekvállalással kapcsolatos véleményükhöz.

A vallásos identitást jellemzően nem egy, hanem több dimenzió (például vallásos intenzitás, a templomba járás gyakorisága, a vallásos hit) vizsgálatával szokás mérni. Az egyik legfrissebb hazai vallásszociológiai tanulmány (Máté-Tóth–Rosta 2022) szerint a társadalmi modernizációs tendenciák nem a vallás visszaszorulásával, hanem sokkal inkább annak „alakváltozásával” jártak együtt. A nemzetközi adatok alapján az egyének vallásossága részben eltávolodott a vallási intézményektől, és individualizált vallási formák jelentek meg.

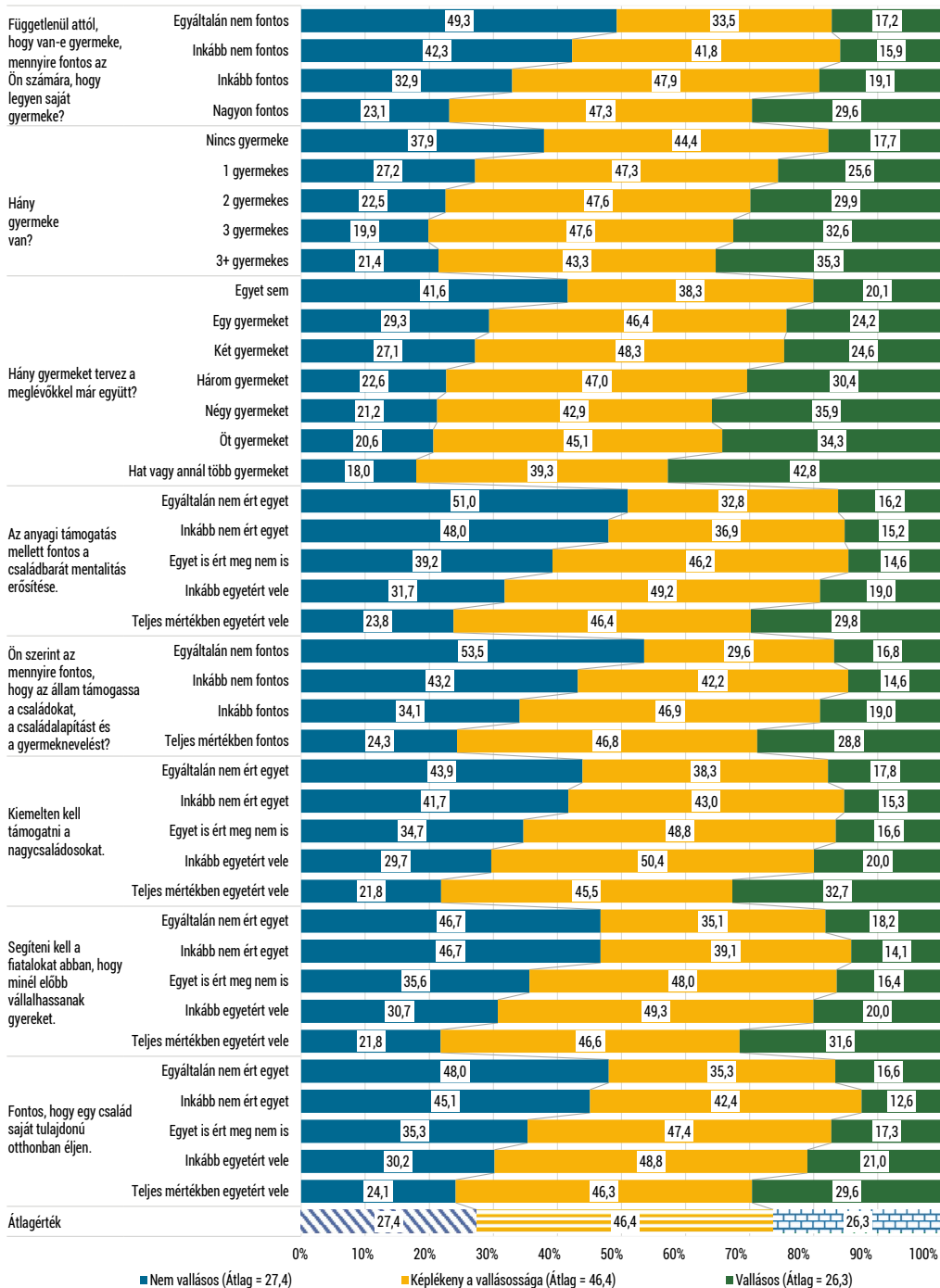
Magyarországon ugyanakkor a 2010-es évek közepe óta a legalább havonta templomba járók arányának enyhe emelkedése mutatható ki, a templomba soha nem járók és a vallásukat néha, rendszertelenül gyakorlók aránya körülbelül 40-40 százalékot tesz ki, míg a rendszeres, legalább havi szertartás-látogatók aránya 20 százalék. A vallásosak és nem vallásosak közötti korábbi (2014-es) 2,5-szeres szorzó 1,5-re csökkent, továbbá az Istenbe és a kereszténységhez kapcsolódó tanokba vetett hit elterjedtsége növekedést mutat az 1990-es évek eleje óta.

Rosta Gergely (2011) korábban szintén kiemelte, hogy a politikai rendszerváltást követően a vallásosak és a többségi társadalom szociodemográfiai háttérében mutatkozó különbségek csökkentek, részben el is tűntek. A negyven év alatti korcsoportban elhalványodtak a vallásosak és nem vallásosak között az iskolai végzettség, a lakóhely településtípusa vagy a jövedelem szerinti különbségek, amelyek a hatvan évnél idősebbek esetében még meghatározók. Ráadásul az Európai Értékvizsgálat (EVS) és a fiatalokra fókuszáló Ifjúság 2000–2008 vizsgálatok eredményei szerint

A jövedelmi (materiális) illetve posztmateriális helyzet és a gyermekvállalási tervek kapcsolata

11. ábra: A vallásossággal összefüggő attitűdök a válaszadók társadalomdemográfiai háttere szerint (%)

12. ábra: A vallásossággal összefüggő attitűdök a válaszadók gyermekvállalással kapcsolatos véleménye szerint (%)

az elkötelezett, templomba járó vallásos csoporton belül a magasabb státuszú, jobb végzettségű és jövedelmi helyzetű társadalmi rétegek enyhén felülreprezentálttá váltak. Eredményeink részben alátámasztják a fentieket azzal a fontos kiegészítéssel, hogy a vallásosak az átlagot meghaladóan elégedettebbek az életükkel, s körükben a házások és az egyedülálló gyermekek mutatói is jóval átlag feletti.

Markánsabb, kevésbé ismert és vizsgált összefüggések voltak érvényesek a vallásosság, a gyermekvállalás, illetve az azzal kapcsolatos attitűdök vonatkozásában. Az átlagot lényegesen meghaladó értékek jellemezték a vallásos meggyőződésűeket azzal kapcsolatban, hogy legyen saját gyermekük, hogy egyetértettek a családbarát mentalitás erősítésével, azzal, hogy az állam segítse a családalapítást és a gyermekvállalást, kiemelten támogassa a nagycsaládosokat, a fiatalok gyermekvállalását, valamint a családok saját tulajdonú otthonteremtését. Figyelemre méltó az is, hogy a vallásos válaszadók között az átlagot meghaladó a két vagy több gyermeket nevelők aránya, továbbá azoké, akik három vagy több gyermeket terveznek életük során.

Összefoglalás

Tanulmányunkban az objektív jövedelmi és a szubjektív anyagi helyzet gyermekvállalással kapcsolatos összefüggéseit vizsgáltuk olyan mintázatokat keresve, amelyek megerősítik, illetve cáfolják azt a feltételezésünket, mely szerint az egzisztenciális helyzet pozitív és/vagy negatív értelemben kapcsolódik össze a gyermekvállalással.

A hazai közgondolkodásban és a személyes attitűdök szintjén is létező család- és gyermekorientált megközelítést támasztja alá, hogy a válaszadók 2,32 gyermeket tartottak ideálisnak egy családban, ezen belül háromötödük két, minden harmadik megkérdezett pedig három vagy annál több gyermeket tartott optimálisnak. A pozitív ösztársadalmi hozzáállást jelzi, hogy a családalapítás és a gyermeknevelés, a fiatalok és a nagycsaládosok, illetve az önálló otthonteremtés kiemelt állami támogatását a megkérdezettek többsége határozottan fontosnak tartja, függetlenül szociodemográfiai háttérétől.

A válaszadók jövedelmi helyzetét vizsgálva figyelemre méltó volt, hogy a jövedelmi skála alján és tetején elhelyezkedők magasabb gyermekszámot tartottak ideálisnak, továbbá hogy az első gyermek vállalásának

ideális átlagéletkora a jövedelem növekedésével emelkedett. A kormányzati családpolitika szempontjából fontos kiemelni, hogy – a hazai adatok összhangban vannak az első gyermek vállalásának kitolódásával kapcsolatos nemzetközi trendekkel – relatíve magas az első gyermekvállalásnál megjelölt átlagéletkor. Népesedéspolitikai szempontból az eredmények arra utalnak, hogy továbbra is kiemelt ösztönzőkkel kell/érdemes támogatni a fiatalabb (20–29 éves) generációk gyermekvállalását, ami szoros kapcsolatban van a gyermeket vállalók aktuális életkörülményeivel, egzisztenciális státuszával.

A házasság és a stabil párkapcsolat védőfaktor jövedelmi szempontból is. A legkedvezőbb helyzetben a házas és a párkapcsolatban élő gyermektelenek voltak, de őket szorosan követték a házas gyermekes családok. Mindez arra utal, hogy a gyermektelen és gyermekes családok között (évtizedekig) fennálló jövedelmi különbségek nem szűntek meg, de kiegyenlítődték, az egyedülálló gyermekesek helyzete ugyanakkor még mindig elmaradást mutat.

Kopp Mária korábbi kutatási eredményeit támasztja alá, hogy a társas kapcsolatok megléte/hiánya összefügg az emberek anyagi helyzetével és személyes elégedettségével: a házasságban élők stabilabbnak érezték szubjektív anyagi helyzetüket, mint a párkapcsolatban élő nem házasok, és az egyedülálló gyermektelenek és gyermekesek voltak a legkevésbé elégedettek vele. Általánosságban is kijelenthető, hogy a fiatalabb életkor, a gazdasági/társadalmi aktivitás, a magasabb iskolai végzettség, a házasság és a gyermekvállalás, valamint a hitbéli meggyőződés, a vallásosság pozitívan befolyásolja az étellel kapcsolatos elégedettséget. A vallásosság kapcsán érdemes kiemelni azt is, hogy a vallásosak között az átlagot meghaladó volt a két vagy többgyermekesek aránya, továbbá azoké, akik három vagy több gyermeket terveznek életük során.

Összefoglalóan elmondható, hogy az objektív és szubjektív anyagi státusz, a lakóhely, valamint a vallásosság egyaránt összefüggnek a gyermekvállalással és az ezzel kapcsolatos attitűdökkel, ugyanakkor hazánkban – és az úgynevezett posztmodern/modernizációs társadalmakban – a materiális és posztmateriális értékattitűdök inkonzisztensek, magyarázóerejük jellemzően ország- és élethelyzethez kötött, érvényességük pedig további vizsgálatokat igényel.

Felhasznált irodalom

- Andersson, Gunnar, Marit Rønsen, Lisbeth B. Knudsen, Trude Låppegard, Gerda Neyer, Kari Skrede, Kathrin Teschner and Andres Vikat (2009) Cohort fertility patterns in the Nordic Countries. *Demographic Research*, Vol. 20. (14): 313–352. DOI: <https://doi.org/10.4054/DemRes.2009.20.14>
- Balog Piroska, Szalai Tamás Dömötör (2022) A fiatal felnőttek anyai és párkapcsolati kötődésének pszichoszociális összefüggései. In: Engler Ágnes, Purebl György, Susánszky Éva és Székely András (szerk.) *Magyar lelkiállapot 2021. Család – egészség – közösség, Hungarostudy 2021 tanulmányok*. Budapest: Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért. 31–50.
- Becker, Gary S. (1960) An economic analysis of fertility. In: *Demographic and Economic Change in Developed Countries*. Cambridge, Mass.: National Bureau of Economic Research, Inc. 209–240.
- Bjorklund, Anders (2006) Does family policy affect fertility? Lessons from Sweden. *Journal of Population Economics*, Vol. 19. (1): 3–24. DOI: <https://doi.org/10.1007/s00148-005-0024-0>
- Chatterjee, Shoumitro and Tom Vogl (2018) Escaping Malthus. Economic Growth and Fertility Change in the Developing World. *American Economic Review*, Vol. 108. (6): 1440–1467. DOI: <https://doi.org/10.1257/aer.20170748>
- Dalla Zuanna, Gianpiero (2007) Social Mobility and Fertility. *Demographic Research*, Vol. 17. (15): 441–464. <https://www.demographic-research.org/volumes/vol17/15/17-15.pdf> (Letöltés: 2023. március 16.) DOI: <https://doi.org/10.4054/DemRes.2007.17.15>
- Engler Ágnes, Markos Valéria és Major Enikő (2022) Párkapcsolati mintázatok és a gyermekvállalás. In: Engler Ágnes, Purebl György, Susánszky Éva és Székely András (szerk.) *Magyar lelkiállapot 2021. Család – egészség – közösség, Hungarostudy 2021 tanulmányok*. Budapest: KINCS. 49–65.
- Engler Ágnes, Pári András (2021) Párkapcsolat és családalapítás. In: Székely Levente (szerk.) *Magyar fiatalok a koronavírus-járvány idején. Tanulmánykötet a Magyar Ifjúság kutatás 2020 eredményeiről*. Budapest: Enigma 2001 Kiadó és Médiaszolgáltató Kft. 87–112.
- Eurostat (2023a) Fertility indicators database. <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/TPS00199/default/table?lang=en> (Letöltés: 2023. június 23.)
- Eurostat (2023b): Population change. Demographic balance and crude rates at national level database. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/DEMO_GIND/default/table?lang=en&category=demo.demo_ind (Letöltés: 2023. június 23.)
- Feijten, Peteké and Clara H. Mulder (2002) The Timing of Household Events and Housing Events in the Netherlands. A Longitudinal Perspective. *Housing Studies*, Vol. 17 (5): 773–792. DOI: <https://doi.org/10.1080/0267303022000009808>
- Frejka, Tomas, TomášSobotka, Jan M. Hoem and Laurent Toulemon (2008) Summary and general conclusions. Childbearing Trends and Policies in Europe. *Demographic Research*, Vol. 19. (2): 5–14. DOI: <https://doi.org/10.4054/DemRes.2008.19.2>
- Fűrész Tünde, Molnár Balázs (2021): The first decade of building a family-friendly Hungary. *Quaderns de Politiques Familiars*, (7): 6–17.
- Füstös László, Tárnok Orsolya (2013) *Értékváltozás Magyarországon 1978–2009*. Budapest: Present Művészeti és Szolgáltató Kft.

- Guedes, Maryse, Marco Pereira, Raquel Pires, Paula Carvalho and Maria Cristina Canavarro (2015) Childbearing Motivations Scale. Construction of a New Measure and its Preliminary Psychometric Properties. *Journal of Child and Family Studies*, Vol. 24.: 180–194. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10826-013-9824-0>
- Inglehart, Ronald and Christian Welzel (2005) *Modernization, Cultural Change, and Democracy*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Kapitány Balázs (2016) Lakáshelyzet és gyermekvállalás: fontos, de nem a legfontosabb. *Korfa*, 16. évf. 1. sz.
- Kollár Dávid (2017) *Értékrendszer az információs társadalomban*. Budapest: BCE-TEAM.
- Kollár Dávid (2020) A környezetvédelem és a posztmaterializmus szelleme. *Replika*, (114): 133–155. https://epa.oszk.hu/03100/03109/00015/pdf/EPA03109_replika_2020_1_133-155.pdf (Letöltés: 2023. március 16.) DOI: <https://doi.org/10.32564/114.9>
- Kraval, Øystein and Ronald R. Rindfuss (2008) Changing Relationships Between Education and Fertility. A Study of Women and Men Born 1940 to 1964. *American Sociological Review*, Vol. 73. (5): 854–873. DOI: <https://doi.org/10.1177/000312240807300508>
- Kreyenfeld, Michaela (2010) Uncertainties in Female Employment Careers and the Postponement of Parenthood in Germany. *European Sociological Review*, Vol. 26. (3): 351–366. DOI: <https://doi.org/10.1093/esr/jcp026>
- KSH (2022) Háztartások életszínvonala. <https://ksh.hu/s/helyzetkep-2021/#/kiadvany/a-haztartasok-eletszinvonala> (Letöltés: 2023. március 16.)
- Lillard, Lee A. and Linda J. Waite (1993) A Joint Model of Marital Childbearing and Marital Disruption. *Demography*, Vol. 30. (4): 653–681. DOI: <https://doi.org/10.2307/2061812>
- Lundberg, Shelly and Robert A. Pollak (2007) The American Family and Family Economics. *Journal of Economic Perspectives*, Vol. 21. (2): 3–26. DOI: <https://doi.org/10.1257/jep.21.2.3>
- Máté-Tóth András, Rosta Gergely (2022) Vallási riport 1991–2022. Magyarországi trendek nemzetközi összehasonlításban. In: Kolosi Tamás, Szelényi Iván és Tóth István György (szerk.) *Társadalmi riport 2022*. Budapest: Társadalmi Kutatási Intézet Zrt. 457–472.
- Miller, Warren B. (1995) Why do Couples Delay Childbearing? *Journal of Family Issues*, Vol. 16. (4): 484–502.
- Mulder, Clara H. and Michael Wagner (1998) First-time Home Ownership in the Family Life Course. A West European Perspective. *Urban Studies*, Vol. 35. (4): 687–713. DOI: <https://doi.org/10.1080/0042098984709>
- Neels, Karel and David De Wachter (2010) Postponement and Recuperation of Belgian Fertility. How are they Related to Rising Female Educational Attainment? *Vienna Yearbook of Population Research*, Vol. 8. (Special edition): 77–106. DOI: <https://doi.org/10.1553/populationyearbook2010s77>
- Németh Petra (2017) A gyermekvállalási döntés életciklusmodellje Magyarországon. *Hitelintézet Szemle / Financial and Economic Review*, 16. évf. 4. sz. 5–35. DOI: <https://doi.org/10.25201/HSZ.16.4.535>
- Ohlsson-Wijk, Sofi and Gunnar Andersson (2022) Disentangling the Swedish Fertility Decline of the 2010's. *Demographic Research*, Vol. 47. (12): 345–358. DOI: <https://doi.org/10.4054/DemRes.2022.47.12>

- Oppenheimer, Valerie Kincade (1988) A Theory of Marriage Timing. *American Journal of Sociology*, Vol. 94. (3): 563–591. DOI: <https://doi.org/10.1086/229030>
- Papházi Tibor, Tárkányi Ákos és Kapdebo Ágnes (2022) Gyermekvállalási szándékok a Hungarostudy adatainak tükrében. In: Engler Ágnes, Purebl György, Susánszky Éva és Székely András (szerk.) *Magyar lelkiállapot 2021. Család – egészség – közösség, Hungarostudy 2021 tanulmányok*. Budapest: KINCS. 69–92.
- Pári András (2014) A 25–40 éves férfiak szerepe és jellemzői – különösen a gyermekvállalás – Magyarországon térbeli társadalmi folyamatainak alakulásában. *Polgári Szemle*, 10. évf. 3–6. sz. 349–368.
- Pári András, Balog Piroska (2022) A gyermekvállalást jelenleg elutasító gyermektelenek a fiatal felnőttek körében. In: Engler Ágnes, Purebl György, Susánszky Éva és Székely András (szerk.) *Magyar lelkiállapot 2021. Család – egészség – közösség, Hungarostudy 2021 tanulmányok*. Budapest: KINCS. 147–167.
- Péterfi Petra Jolán (2021) A tervezett és a megvalósított gyermekszám közötti eltérések lehetséges okai Magyarországon. In: Ress Boglárka, Nádas Zsófia és Borbándi Erik (szerk.) *Annales 2020*. Budapest: Nemzetstratégiai Kutatóintézet. 57–63.
- Reizer Balázs (2011) A gyermekvállalás hatása a család jövedelmére Magyarországon. *Demográfia*, 54. évf. 2–3. sz. 160–175.
- Rosta Gergely (2011) Vallásosság a mai Magyarországon. *Vigilia*, 76. évf. 10. sz. 741–750.
- Schwartz, Shalom H. (2012) An Overview of the Schwartz Theory of Basic Values. *Online Readings in Psychology and Culture*, Vol. 2. (1). DOI: <https://doi.org/10.9707/2307-0919.1116>
- Spéder Zsolt, Murinkó Livia (2022) Párkapcsolatok, házasságkötés. In: Monostori Judit, Óri Péter és Spéder Zsolt (szerk.) *Demográfiai Portré 2021*, Budapest: KSH NKI. 9–28
- Székely Levente, Nagy Ádám (szerk.) (2015) *Harmadrész. Magyar Ifjúság 2012*. Budapest: ISZT Alapítvány, UISZ Alapítvány, Excenter Kutatóközpont.
- Thomson, Elizabeth and Eva Bernhardt (2010) Education, Gender and Work-family Attitudes. Lessons from the United States. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 638 (1): 90–107.
- Vikat, Andres, Spéder Zsolt, Gijs Beets, Francesco Billari, Christoph Bühler, Aline Désesquelles et al. (2007) Generations and gender survey (GGS). Towards a Better Understanding of Relationships and Processes in the Life Course. *Demographic Research*, Vol. 17. (14): 389–440. DOI: <https://doi.org/10.4054/DemRes.2007.17.14>
- Wang, Yonglong, Giray Gozgor and Chi Keung Marco Lau (2022) Effects of Pandemics Uncertainty on Fertility. *Front Public Health*, Vol. 10. (854771). DOI: <https://doi.org/10.3389/fpubh.2022.854771>
- Zenovitz Lili, Kollár Dávid (2021) Értékváltozás és értékalkazatok Magyarországon. In: Kollár Dávid, Pillók Péter (szerk.) *Értékelve. Társadalmi útikalauz stopposoknak*. Budapest: Századvég Kiadó. 83–130.

A kötet szerzői

Agócs Gergely, vezető elemző

Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS)

Bocz János György, PhD kutató-elemző

Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS)

Csete-Makay Mónika, vezető kutató

Századvég Közéleti Tudásközpont Alapítvány

Ferkis Anna, szakpolitikai elemző

Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS)

Fűrész Tünde, elnök

Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS)

Gere Dömötör, szenior kutató

Századvég Közéleti Tudásközpont Alapítvány

Gyorgyovich Miklós, igazgatóhelyettes; óraadó; PhD hallgató

Századvég Közéleti Tudásközpont Alapítvány; Pázmány Péter Katolikus Egyetem (PPKE); Eötvös Lóránt Tudományegyetem (ELTE) Szociológia Doktori Iskola

---

Hannos Gábor, kutató; óraadó

Századvég Közéleti Tudásközpont Alapítvány; Protestáns Felsőoktatási Szakkollégium

---

Horváth-Varga Anikó, kutató-elemző

Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS)

Kapdebo Ágnes, szakpolitikai elemzési főmunkatárs; PhD hallgató

Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS); Semmelweis Egyetem Doktori Iskola

---

Kollár Dávid, vezető kutató; óraadó; titkár

Századvég Közéleti Tudásközpont Alapítvány; Metropolitan University; Pázmány Péter Katolikus Egyetem (PPKE);

Pécsi Tudományegyetem Alkalmazott Ontológia Kutatócsoport

Kozák Kökény, kutató-elemző

Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS)

László Tamás, vezető kutató; óraadó

Századvég Közéleti Tudásközpont Alapítvány; Budapesti Gazdasági Egyetem

---

Ludescher Melinda, kutató-elemző

Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS)

Major Enikő, kutató-elemző; egyetemi tanársegéd

Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS);
Debreceni Református Hittudományi Egyetem (DRHE)

Markos Valéria, PhD kutató-elemző

Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS),
Debreceni Egyetem Nevelés- és Művelődéstudományi Doktori Program

---

Nagy Krisztián Alex, gyakornok

Századvég Közéleti Tudásközpont Alapítvány

Nagy Tímea, kutató-elemző

Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS)

Nyírády Adrienn, szakpolitikai elemző

Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS)

Papházi Tibor, PhD kutató-elemző

Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS)

Pári András, kutatási vezető; egyetemi tanársegéd; PhD hallgató

Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS);
Pázmány Péter Katolikus Egyetem (PPKE);
Pécsi Tudományegyetem Demográfiai és Szociológiai Doktori Iskola

---

Raffael Mónika, kutató-elemző

Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS)

Rövid Irén, PhD elemzési vezető

Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS)

Salamin Géza, PhD kollégiumi tag

KINCS Családtudományi Szakmai Kollégium

Stefkovics Ádám, igazgató; tudományos munkatárs

Századvég Közéleti Tudásközpont Alapítvány; Társadalomtudományi Kutatóközpont

---

Szabó Dorottya, elemző

Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS)

Székely András, kutató-elemző

Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS)

Trásy Lilla, kutató-elemző

Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS)

Trieb Mariann, kutató-elemző

Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS)

Uhljár Péter, kutató-elemző; PhD hallgató

Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS);

Budapesti Corvinus Egyetem, Geopolitikai és Fenntartható Fejlődés Doktori Program

---

Vas Éva, gyakornok

Századvég Közéleti Tudásközpont Alapítvány

Zenovitz Lili, vezető kutató, kutató

Századvég Közéleti Tudásközpont Alapítvány;

Pécsi Tudományegyetem Alkalmazott Ontológia Kutatócsoport

KINCS

| KOPP MÁRIA INTÉZET
A NÉPESEDÉSÉRT
| ÉS A CSALÁDOKÉRT

www.koppmariaintezet.hu

Olyan időket élünk, amikor a hagyományos értékek megkérdőjeleződnek, az, ami egykor kétségbevonhatatlannak tűnt, könnyedén érvényét veszíti. Ilyen érték a család intézménye is, amelynek megítélése a világ egyes részein már változóban van. Magyarországon azonban a család szerepe maradandó értékkel bír, olyan kincs, amely meghatározó és megtartó erőt jelent a veszélyek korában is. A Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS) a Századvég Közéleti Tudásközpont Alapítvánnyal együttműködésben készült harmadik tematikus családtudományi kötete rávilágít, hogy a magyarok életében a legalapvetőbb érték a család. A most megjelent kiadvány a Századvég és a KINCS közös munkájának eredménye, amelyből megismerhetők a magyarok családdal, házassággal és gyermekvállalással kapcsolatos attitűdjei.

KINCS

KOPP MÁRIA INTÉZET
A NÉPESEDÉSÉRT
ÉS A CSALÁDOKÉRT

SZÁZADVÉG